

SALA
DE
LECTUR

Dimitrie STELARU —
Fotografie la debut.

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

La începutul lui septembrie 1916 un grup de refugiați ardeleni și bucovineni, alcătuit din Dr. Vasile Lucaciu, fost secretar al Partidului național român din Transilvania și Ungaria, Dr. Ioan Nistor, profesor la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române, Oct. C. Taslăuanu, fost secretar al „Asociațiunii” din Sibiu, și director al revistei „Luceafărul”, Iorgu G. Toma, fost consilier și președinte de secție la Tribunalul din Suceava (Bucovina), Dr. Dimitrie Marmeliuc, fost profesor de liceu la Cernăuți, Vasile C. Osvadă, fost director al băncii „Agricola” din Hunedoara, și Dr. Onisifor Ghibu, fost inspector al învățămîntului românesc din Transilvania, au înaintat Consiliului de miniștri român un memoriu amănunțit, în care, vorbind în numele zecilor de mii de români refugiați din Transilvania și Bucovina, declarăm că «voim să luăm parte activă la cucerirea pămîntului, în care ne-am lăsat părinții și în care odihnesc părinții noștri. Credem că e o datorie de onoare pentru noi ca în acest război să înscrîm pe paginile istoriei fapte, care să arate urmașilor că și românii din ținuturile subjugate au luptat alături de ostașii Regatului pentru întruparea României Mari și că prin sîngele lor am răscumpărat unitatea politică la care au visat veacuri întregi».

Onisifor GHIBU — *Pagini din tupta pentru întregirea neamului. Voluntarii ardeleni (memorii)*

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

3/1988² (72) ANUL XIX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

286217

24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul 1, București, telefon 50-20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12-201, telex 10376
psfir București, Calea Griviței nr. 64-66, Sectorul Export-Import

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

286.217

SUMAR

5—8 Unirea cea Mare — editorial de Fănuș BĂILEȘTEANU

« Unirea — națiunea a făcut-o »

Gheorghe ȘINCAI

Petru MAIOR

Samuil VULCAN

Vasile MOGA

9—23 *« ...problemele istoriei... românilor »* — scrisori ale corifeilor Școlii Ardelene (transcrise, traduse și adnotate de Ioan CHINDRIȘ)

Samuil MICU

24—32 Un autentic dascăl al neamului

Conciones — cuvântări. Prezentare de Vasile CORODI

AI. CHRISTOFI

33—39 În corespondență cu Chr. TELL, II. Memorial din exil (*N. ISAR*)
« despre cauză și căuzași... » — o scrisoare din 1855 referitoare la Ion GHICA

Onisifor GHIBU

40—44 *« La Alba Iulia »* (Comentariu de Viorica MOISUC)

45—46 *Ce ne mai rămâne de făcut?* — articol nepublicat

47—61 *Pagini din lupta pentru întregirea neamului. Voluntarii ardeleni* — amintiri
(Texte îngrijite de Octavian O. GHIBU)

Dialog epistolar

Sextil PUȘCARIU

Lucian BLAGA

62—64 Debutul poetului... sub ocrotirea profesorului

64—68 *« Lucian Blaga, care pentru mine e Lulu... »* — scrisori din anii 1919—1920
(Prezentări și note de Magdalena VULPE și Mircea CENUȘĂ)

SUMAR

Arhivă contemporană

Nichita STĂNESCU

- 69—72 Acum 5 ani... (Amintiri de Fănuș BĂILEȘTEANU)
70—72 Pean; Pean; Spirit de Hai-ku; Lui Vlad Neștepeșul — poezii ocazionale

Nicolae LABIȘ

- 73—82 Călușul cocoșat, basm de P. P. ERȘOV, partea a II-a — traducere (Text îngrijit de Nicolae CĂRLAN)

Constantin NOICA

- 83—85 Tăcerea lui Ion VINEA — eseu (Prefață de Nicolae ȚONE)

Sergiu AL-GEORGE

- 86—87 Despre cultura indiană (Amita BHOSE)
88—95 Metaforă și filosofie dintr-o perspectivă indiană — conferință

Măștile Thaliei

Mihail SORBUL

- 96—108 Automobilul alb — farsă tragică (Text îngrijit și prezentat de Adriana DAIA)

Dimitrie STELARU

- 109—128 Fata fără lună — comedie lirică (Preambul de Victor CORCHEȘ)

Dan BOTTA

- 129—132 Traducător și editor al piesei *Oedip Rege* de Sofocle (Introducere de Claudia DIMIU)

Victor PAPILIAN

- 133—143 Amintiri din teatru, II (Text îngrijit de AL. OLARU; adnotări de Mircea POPA)

File de album

Marin PREDĂ

- hors texte* și țărani săi (Însemnări și fotografii de Dobre I. BURCEA)
144—145

SUMAR

Matei MILLO

Victor Ion POPA

Aurel MAICAN

- 146—147 În arhiva Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași (Correspondență
adnotată de *Georgeta TURCANU*)
- 148—151 * ...am organizat Teatrul în capitala Moldovei... * — scrisori

Pasiunea eseului

Mircea ELIADE

Tratat de Istorie a religiilor

- 152—161 Capitolele — *Pământul*, [II]; *Cerul* (Texte îngrijite și prezentate de *Mircea
HANDOCA*)

Dozar

Octavian GOGA

- 162—166 la Universitatea din Cluj
* ...o grea sarcină * — scrisori (Documentat de *Pavel TUGUI*)

Scriitori români în arhive străine

Ion MINULESCU

- 167—172 * Prea m-ai lăudat în cele ce ai scris... * — epistole către o româncă aflată
la Paris (Prefață de *Barbu CIOCULESCU*)

Scriitori străini în arhive românești

G. TUCCI

- 173—174 În dialog cu *Mircea ELIADE* (*Mircea HANDOCA*)
- 174—183 * ...în chiar interesul studiilor noastre indianiste * — scrisori

Fișier bibliografic

184—187

187

Iconografie

- 188—191 *Sumar* (în limbile engleză, franceză, germană și rusă — traduceri de *Mira-
Liana VLAD*, *Ofelia CONDEESCU*, *Alexandru SURDU* și *Constantin
CERNĂUȚEANU*)

Sala Unirii
de la
Alba Iulia

CEA MARE

«...UNIREA NU ESTE O CHESTIE DE ENTUZIASM, CI DE JUDECATĂ și de logică» — spunea Mihail Kogălniceanu în *Discursul* (său) ținut din partea deputaților moldoveni în Adunarea de la București (Ședința din 17 februarie 1859). Precizând că «Votul ei (al Țării Românești, prin care aceasta „a arătat Europei ce nația voiește» — n.n.) de la 24 ianuarie a fost nu numai o sublimă protestatie în contra hotărârii acelor care au vrut să-ți despărți două ramuri ale aceluiași copaciu, două fiice ale aceleiași mame», marele istoric și diplomat care — fericit în destinul său social —, peste vreo două decenii, avea să proclame și Independența României (la care, cum se știe, se gîndea încă de acum: în *Discursul cu privire la Unirea Principatelor* ținut în Ședința din 7 octombrie 1857, când afirma triumfător: «Iată, domnilor de Roman și de Putna (Nectarie Hermeziu și, respectiv, Al. Balș, cei doi adversari ai Unirii din acea ședință — n.n.), cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voiește un viitoriu pentru copiii săi, pentru nația sa, înțelege Unirea. Inima popului nu înșală niciodată. Să ascultăm, fraților, inima popului nostru, să ascultăm glasul și interesul nației noastre care ne strigă neîncetat: Unire și Unire» tînărul Kogălniceanu se arăta obsedat de ultimele cuvinte ale lui Ștefan cel Mare pe care le și citează: «Iar dacă dușmanul vostru v-ar prescrie condiții rușinatoare, sfîrși el atunci mai bine muriți prin sabia lui, decît să fiți privitori împilării și ticăloșiei țării

voastre. »; iar în *Discursul la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor*, înțeleptul sfetnic spunea: « Prin înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română »; de unde și îndemnul ce urmează: « Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani, ca și dinsul, să domnești ca și dinsul, și fă, doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dizvoltarea instituțiilor noastre, prin simțimentele tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, cînd Alexandru cel Bun zicea ambasadurilor împăratului din Bizanția că: „România nu are alt ocrotitor decît pre Dumnezeu și sabia sa!“ », așadar, marele istoric și om politic își continua pledoaria cu argumentele logicii și ale psihologiei diplomatice: « Iată cauza pentru care cu atîta energie moldovenii voiesc Unirea, pentru că numai Unirea le poate asigura independența din năuntru și puterea de a se apăra de îniriurile streine. Ei nu cruță nimic ca să ajungă la dînsa; de aceea vedem în Moldova faptul admirabil că cu cît ne ridicăm ochii mai sus, cu atît găsim o voință mai infocată în favoarea Unirii ». Căci: « nîcîdată o nație n-a datorat mintuirea sa numai altor nații ». Dornic să « mai filfie o dată liber aceste stîndarde (« steagurile române » — cum spusese în propoziția anterioară — n.n.) și pentru apărarea patriei! », Kogălniceanu prevedea, vizionar, ziua ce va urma: « ...încă din morminte să dăm urmașilor noștri sfaturi de mintuire și să dictăm legi generațiilor viitoare ».

Am extins această referire la cel ce a trăit atît de intens ideea « Unirii », pentru că, pe cît de actuală și azi, pe atît de mult, de « legic » pare a fi animat ea pe cei ce au luptat pentru ... și aveau să realizeze Unirea de la Alba Iulia, în memorabila zi de 1 Decembrie 1918. Iată, dealtfel, cum îl vedea, în 1936, pe acest dascăl și ctitor al nației române (care, încă în 1841, deci la 24 de ani, scrisese: « *Hronica* lui Șincai este un lucru atît de mare, atît de prețios încît cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea ». Sau: « ...nu stau la îndoială de a zice, că cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată, Românii nu vor avea Istorie »; cum se știe, marea operă a lui Șincai va vedea lumina tiparului la Iași, vol. I, în 1843, vol. II — 1844, iar ediția completă în 1853—1854, sub coordonarea unei comisii, al cărei suflet « fost, fără îndoială, « colonelul Mihail Kogălniceanu »), iată, așadar, cum îl vedea pe Kogălniceanu, în 1936, Octavian Goga — acest alt vizionar al națiunii române, acest suflet înflăcărat, acest alt mare luptător pentru Unire — de data aceasta, cu armele « reci » ale « cumpenei gîndirii »: « Personalitatea lui se așterne dominatoare de-a curmezisul veacului al 19-lea la noi, sentințele lui își păstrează valoarea axiomatică în gîndirea omului. Privit în diversele ipostaze, de îndrumător cultural și istoric, de om politic cumpănind trebile sau itele echilibrului internațional, cu cît îl apropii mai mult de orice parte, la orice punct al vieții sale, el ciștigă în fața celui mai exigent analist. Pe seama unei judecări normale deprinsă să puie la cîntar oameni, stări și lucruri cu gîndul de a desluși limpede liniile mari ale trecutului unui popor. *Kogălniceanu [...]* e cel dintîi creier românesc organizat în sens modern care primește și elaborează problemele gîndirii continentului din vremea lui pentru a le pune de acord cu interesele naționale. » (s.n.)

A mai comenta aceste fraze și rolul lor pentru contemporanii lui Goga mi se pare de prisos. Cum greu și de prisos mi se pare a face aici « istoricul problemei » (l-au făcut și îl fac istoricii) sau a desfășura o amplă listă (nîcîdată completă) a ecourilor literar-artistice pe care Unirea de acum 7 decenii le-a avut în timp. (De la, să zicem, articolele « din tranșee » ale unor Goga, Sadoveanu, Ghibu; de la discursurile lui Delavrancea, Titulescu, Iorga sau Părvan; de la romanele lui Rebreanu; de la « Coloana » lui Brăncuși, poemele lui Blaga ori Cotruș, pînă la poeziile unor Al. Andreișoiu, Ioan Alexandru, Ion Brad, Ion Horea; la « romanele grele » ale unor Ion Lăncrănjan sau Francisc Păcurariu; la, în fine, romanele *Duminica mare* de Doru Munteanu sau *Corinda* de Mircea Vaida, apărute în ultimii ani. O vor face — această listă —, o vor amplifica, de fapt, mereu, istoricii literari, în noile lor sinteze.)

Trei idei — «literare» — aş vrea doar, succint, să subliniez acum:

1. Ideea «Unirii fraţilor» — cum avea s-o definească poetul Nichita Stănescu — nu se datora doar unui entuziasm de moment, unei inflăcăări produse de incendiul devastator prin care trecuse ţara, unui grup de «agitatori» politici — fie ei chiar minţi dintre cele mai luminate, talente dintre cele mai viguroase. Tratatul de pace de la Trianon nu avea decît să consfinţească, *de jure*, o stare *de facto*, o realitate veche şi mereu vie în conştiinţa românească: ideea de unitate şi continuitate a poporului român în graniţele lui străvechi, de independenţă şi suveranitate pe pămîntul, atît de scump plătit, al strămoşilor. Această «idee» venea de demult, din timpuri imemo-

*Adunarea dela Alba Iulia va rămîne desigur
pentru de hotăr a istoriei române & va reprezenta, în nece-
in nece, simbolul biruinţei noastre definitive. Ea a fost
rezultatul logic al evoluţiei istorice, fructul luptelor de
emancipare a poporului românesc & triumful strălucit al
ideilor generoase, pentru care s'a vărsat, cu atîta pris-
sintă, sîngele scump al fraţilor noştri.*

*Silviu Dragomir
notarul Adunării Naţionale*

riale, ca o fiinţă organică, în veşnică perpetuare. Cum, de pildă, conchide istoricul Antonie Plămădeală, «ştergînd colbul de pe-o cronică bătrînă», într-o recentă carte a sa: «Daco-romanii, în proces de formare ca popor nou, cu tot ceea ce le alcătuiă fiinţa, au trecut prin secole de greutăţi, dar au rămas mereu pe vatra lor, şi şi-au plămădit identitatea lor românească, despre care, iată, pe lingă mulţi alţii, dina-into şi de după el, ne transmite mărturie vrednice de luat în seamă şi Johannes Tröster». («E vorba de cartea lui Johannes Tröster, cu ciudatul titlu: *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia* (Vechea şi noua Dacie germană) apărută la Nürnberg în anul 1666» — precizase, la început, autorul.) Fie şi numai teoretizată, conştiinţa unităţii naţionale venea cel puţin din vremea Şcolii Ardelene, dacă nu chiar din scrierile unor străini, iată, ca Tröster, Martin Opitz sau contemporani de-ai lui Ştefan cel Mare ori Mihai Viteazul...

2. Desigur, lupta pentru realizarea, pentru desăvîrşirea mării Uniri şi a Statului naţional unitar român n-a fost uşoară şi, cum se ştie, nici nu s-a încheiat la 1 Decembrie 1918. (Vezi, în acest sens, fie şi numai romanul delicatului poet Horia Bădescu — *Joia patimilor* — 1981.) Ea, această luptă, şi consecinţele ei, *facta* Unirii, ar trebui să figureze chiar în Istoria filosofiei româneşti — era de părere, într-o conferinţă din 1932, Onisifor Ghibu. Şi pe bună dreptate. Pentru că, dacă, pe vremea lui Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazul, alte popoare îşi construiau palate şi filosofau liniştite în grădini platonice sau visau imperii, fiind, oricum, la umbra pieptului pus de români în faţa invaziei otomane, nici la începutul secolului al XX-lea, situaţie nu se schimbase prea mult, cel puţin din punct de vedere... filosofic.

Pentru românii transilvăneni, pentru mințile luminate ale României, cuțitul « ajunsese la os »: nu mai era de suportat o atare « situație ». Și, atunci, toate energiile lor — de voință, de acțiune, de vis, de cuget, de cuvânt — s-au canalizat pe un singur făgaș: ideea, salvatoare, a Unirii. Pentru ea au luptat, chiar până la jertfa supremă.

3. Unirea politică, odată în-făptuită, trebuia să fie continuată, susținută, eternizată printr-o « umanizare întru sublimul uman » — cum spunea Vasile Pârvan în *Datoria vieții noastre*: « Acordarea întru eternul omenesc a creatorului îl va face să crească până la simbolul veșniciei fiecare element superior prelucrabil al vieții noastre naționale ». Țara, mărită, unită, în sfârșit, liniștită, trebuia să se dezvolte pe toate planurile — cum profetea Dimitrie Drăghicescu încă din 1907, întru « făurirea sufletului românesc » (*Din psihologia poporului român*).

Măcar în ceea ce privește viața culturală, indemnurile lui Pârvan și visurile lui Drăghicescu aveau să se realizeze plenar în cunoscuta și mult apreciată explozie artistică a perioadei interbelice. Prestigiul pe care și l-a cîștigat pe cît de repede, pe atît de durabil, *Alma Mater Napocensis*, creațiile unor Rebreanu, Blaga, Pavel Dan sau Aron Cotruș, efervescența publicistică, traduceri reciproce, viața teatrelor și operelor (vezi, în acest sens amintirile lui Victor Papilian), inflorescența picturii și a celorlalte arte plastice — iată doar cîteva repere prin prisma cărora se pot vedea efectele benefice, uluitoare unele, ale marii Uniri din 1918.

Cum se știe, în anul de doliu (« vinerea neagră » — spre a folosi titlul unui roman recent) de după Diktatul de la Viena, G. Călinescu își încheia *Istoria*... sa, din 1941, cu capitolul *Specificul național* în care acorda o atenție aparte lui Goga, Blaga, Rebreanu și chiar lui Pavel Dan. Ei erau, dealtfel, singurii « contemporani » amintiți aici. Cu gîndul la ei, cred, Călinescu conchidea: « Maioreacu simbolizează spiritul românului central: interes pentru tot ce e adevărat, pentru complicațiile inutile, acțiune critică [...] cu evitarea analizei [...] care poate să zdruncine încrederea în faptă ». Era și acesta un fel de a fraterniza și de a atrage atenția... asupra energiilor descătuse de actul Unirii de la Alba Iulia. Documentele de arhivă — tot mai numeroase în ultima perioadă — nu numai că îmbogățesc zestrea istorică, dar confirmă cunoașterea pe viu, genialele intuiții călinesciene.

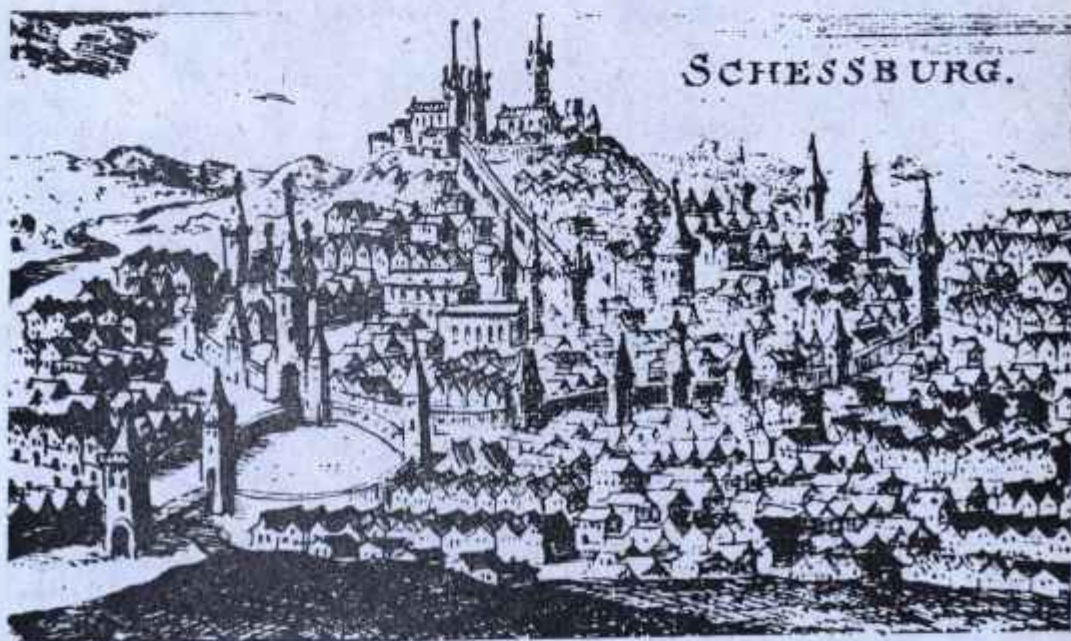
În acest spirit, și revista „*Manuscriptum*” consideră a-și face o datorie patriotică de onoare publicînd texte inedite — mai vechi sau mai noi — în care « flacăra verbului românesc » născut pe teritoriul transilvănean să strălucească în toată mărișoara, splendoarea și continuitatea sa milenară. Căci, de pildă, « ritualitatea » lui Coșbuc (din *Nunta Zamfirei* ori *Moartea lui Fulger*), rafinamentul lui Octavian Goga, « pan-teismul » lui Blaga nu puteau izvorî — cum lăsa de înțeles același G. Călinescu — decît dintr-un adînc sentiment al vechimii și permanenței, decît pe acest teritoriu al « plaiului » dintre Mureș și Someș, decît din cuvîntul cultivat continuu în « Roma Mică ».

Unirea de la Alba Iulia n-a făcut, așadar, în cele din urmă, decît să pecetluiască, politic, o realitate sufletească și, apoi, să dezlănțuie, năvalnic, o clocotitoare creativitate românească.

Fănuș BĂILEȘTEANU

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

«Acea mult folositoare carte...»

ÎN NR. 1/1988 DIN „MANUSCRIPTUM”, am prezentat prima parte a acestui grupaj epistolar ce interesează climatul luminist românesc din Transilvania și oamenii care l-au ilustrat în măsură mai mare. Acolo, șirul corespondențelor s-a oprit la Samuil Micu, acest om care a simbolizat fenomenul de trecere de la vechea generație hlăjeană creată de Petru Pavel Aron, la aceea nouă, al cărei ctitor a fost Grigore Maior, surprins și el într-o scnteietoare epistolă. Generația nouă l-a avut reprezentanți străluciți pe Gheorghe Șincai și Petru Maior, cu a căror operă Școala Ardeleană atinge cotele sale cele mai înalte. Sintem acum pe fagașul unui nou mod de a gândi, izvorit din politica luministă, cu aspecte liberal-revoluționare, a împăratului Iosif II. Mesajul iosefismului a fost amplu receptat în Transilvania,

mai ales de români, primii interesați în reforma politică și socială a cezarului vienez. Fără a fi înfeudați radical directivei iosefiste, care implica și accente totalitare și centralizatoare, neprielnice impulsurilor unei națiuni în plin proces de edificare istorică, marii oameni ai Școlii Ardelene au știut reține ceea ce venea în întâmpinarea acestui proces. Și, desigur, în primul rînd marea propensiune pentru cultură și carte, marcă inconfundabilă a domniei luminate, în accepțiunea pe care a impus-o principiile incontestabile ale luminismului european, Iosif II. Important este faptul că scriitorii Școlii Ardelene nu s-au resimțit de șocul restaurației de sub Leopold II (1790—1792), ci au purtat mai departe făclia erudiției literare și istorice, dîndu-i strălucire sub Francisc II, în primul pătrar al secolului trecut. Acumulările

de cîteva decenii explodează acum într-o operă matură, purtătoare a ideilor cu care curentul ardelean va intra în patrimoniul spiritualității naționale, ca tezaur de prim al acesteia. Locul căutătorului de expresie nouă, cum a fost cazul unor Gherontie Cotorea, Ignatie Darabant, Grigore Maior sau Samuil Micu, este luat acum de scriitorul și savantul matur, cu finalitatea sigură a travaliului literar. În epoca efervescentă cînd s-au creat *Hronica românilor* a lui Gheorghe Șincai sau *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior, cînd s-au plămădit versurile de înalt meșteșug artistic ale *Tiganiadei* lui Ioan Budai-Deleanu, exponenții stării de spirit, desigur în primul rînd autorii, nu puteau fi decît personalități puternice, cu marea masivității în cazul lui Șincai, cu aceea a rafinamentului elaborat în cazul lui Petru Maior. Luminismul din Transilvania are, desigur, un caracter unitar în dinamica originii, progresului și manifestării sale. Însă nu se poate nega un semn de etapă, o linie de clivaj care marchează finalul stadiului vechi, al Școlii Ardelene, aproximativ la pragul anului 1800, și începutul maturității, pe care am semnalat-o. Nimic deci, mai firesc decît oglindirea acestei mentalități noi, a unei siguranțe nu lipsite de orgoliu, ostentative uneori, și în epistolariul cărturarilor reprezentativi. Astfel fi cunoaștem din întreaga lor corespondență intrată mai demult în circuitul istoriei literare și tot așa li regăsim în scrisorile inedite pe care le publicăm aici. De fapt, termenul de «scrisoare» nici nu este absolut propriu textelor în totalitate, ale lui Șincai și Petru Maior cel puțin arogîndu-și indubitabilele calități de opere de erudiție, respectiv de polemică.

Gheorghe Șincai¹ este aici, așa cum ni-l recomandă pînă și cea mai modestă hîrtie scrisă de mîna lui, o personalitate masivă, accentuată. Este, doar, cel mai marcant dintre luminiștii români. Degajarea cu care se adresează unui vestit istoric al vremii, Johann Christian Engel, ca unui coleg egal, felul lapidar, la obiect, în care semnalează revelații istoriografice de înaltă competență, trădează în scriitorul nostru un profesionist modern, de talie internațională. Partea documentară a scrisorii este fundamentală fie pentru istoria literaturii noastre vechi (informații despre Grigore

Ureche, *Cronica Băldăcencă*, despre tradiția cronicilor de familie la români), fie pentru biografia și geneza operei șincaiene (date exacte despre marea sa colecție de documente *Rerum Spectantium ad Universam Gentem Daco-Romanam seu Valachicam summaria Collectio ex diversis Authoribus*).

Petru Maior este prezent cu o epistolă a cărei descoperire este fără îndoială un eveniment. Ca spirit polemic, scriitorul a fost definit de către un detractor, la 1813, ca avînd «prea ascuțit condei»² în scrisorile către Ioan Bob. Se dădea ca exemplu o anume scrisoare pe care curiozitatea a transformat-o într-o enigmă celebră. Oare cum se adresa Petru Maior «cu prea ascuțit condei» ierarhului său, temutul Ioan Bob, cel care l-a pus să fie bătut în 1794 Gheorghe Șincai în fața sa, în casteul episcopului? Am descoperit originalul tulburătoarei scrisori, și ea nu ne dezamăgește în așteptări: este un pamflet de o vehemență rară, unde fronda spirituală a lui Petru Maior se dezlănțuie orgolicoasă, fină și devastatoare, învinuindu-l pe tiran de prostie, incompetență, scleroză, corupție. O altă mare scrisoare inedită, aceea către Vasile Pop, din 18 iunie 1820, ne introduce în atmosfera preocupărilor erudite ale scriitorului, legate de cea mai mare pasiune a vieții sale: istoria confesională a românilor. Scrisoarea resuscită teze din *Istoria besericeș românilor* pe care și-o tipărise în 1813, dar care în 1820 era încă neterminată și nedifuzată.

Cu un alt cărturar de luminoasă memorie, Samuil Vulcan³, intră în zona acestor infor-

¹ Acuza i-o aduce canonicele Dimitrie Valda, într-un *Curînd către cetitorii* care trebuia să însoțescă ediția nouă, românească, a unor *Oraciones* în cinstea lui Ioan Bob, tipărite la Sibiu în 1809. Prefața n-a apărut, din motive neclare, deși era o lingușitoare «apărare» a lui Ioan Bob împotriva atacurilor lui Petru Maior din unele pagini ale *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia*. Petru Maior ajunge totuși la posesia primei părți a manuscrisului, împotriva căruia scrie și tipărește faimosul *Răspuns la cîrtire* din 1814. Este singurul caz în cultura noastră cînd cineva, răspunzând printr-o carte întreprinsă la o critică... neapărută. Datele problemei la Nicolae Albu, „Cîrtirea” împotriva persoanei lui Petru Maior, în „Limba și literatură”, XXVI, 1979, pp. 121—131 și Pompiliu Teodor, în legătură cu *Răspunsul la cîrtire de Petru Maior*, în *Acta Musei Napocensis*, VII, 1970, pp. 599—607.

² Samuil Vulcan, 1758—1839, episcop greco-catolic de Oradea, despre care vezi: Gheorghe Șincai, *Adplacatus, quo Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Samuili Vulcan Graeco-Catholico Episcopo Magno-Vardienensi etc. In exordio Pastoralis suae Dignitatis Omnigenam Felicitatem precantur, Sui Tribus linguis Vala-*

³ Bibliografia despre Gheorghe Șincai din *Dicționarul literaturii*... (vezi nota 2) rămîne de asemenea actuală (p. 832).

mații epistolare un aspect generos din trecutul nostru cultural: preocuparea acestui episcop greco-catolic de Oradea pentru bunul mers al eparhiilor neunite din zona bănățeană: a Aradului, a Timișoarei și a Virșeșului.

În gest de reciprocitate parcă pentru conștientizarea de român ce pune deasupra măruntelor interese confesionale idealul național și luminișt, episcopul neunit Vasile Moga⁴ de la Sibiu

chica, Hungarica et Latina. Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1806; Memoria Excellentissimi Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Samuelis Vulcan, Almae Diocesis Magno-Varadinae Gr. R. Catholicorum episcopi, et S.C. et R.A. Majestatis Actualis Intimi Status Consiliarii. In tesseram gratiae patriae die 20 Decembris 1839. Editio a Joanne Nep. Millakovich, Jurato Causarum F. U. Advocato, Quinquaginta Typis Lycei Episcopalis: George Baril, Necrolog. (Oradea Mare) 2 ian. 1840), in „Foate pentru minte...”, 1840, nr. 6, pp. 47—48; Gálberg, Vukán Samuel, in „Taraikodo” IX, 1840, pp. 165; Samuil Vulcan, in „Gazeta de Transilvania”, III, 1840, p. 14; I. Munteanu, Samuil Vulcan, episcopul românesc de la Oradea Mare, in „Foate pentru minte...”, 1843, nr. 22, pp. 172—173; nr. 23, pp. 177—181; Szilágyi József, Vukán Samuel nagy-arádi görög azeri egyházm. püspöke, in „Religio és nevelés”, II, 1883, nr. 3; Pavel Vasici, O declarație dată, in „Foate pentru minte...”, 1843, nr. 25, pp. 158—200; Viața episcopului Vulcan, in „Foate pentru minte...”, XVII, 1854, nr. 21, pp. 105—107; nr. 21 bis, pp. 113—115; nr. 22, pp. 117—118; Ioan Ardelean, Samuil Vulcan și frații neuniți, in „Unirea”, XI, 1901, nr. 32; C. Pavel, Episcopul Samuil Vulcan (1758—1839), in Raport despre Gimnaziul superior greco-catolic din Beiuș 1907—1908, pp. 3—10; Memoria lui Vulcan la Beiuș, in „Rădăcușul”, VI, 1908, pp. 590—593; Jacob Radu, Samuil Vulcan, episcopul român unii al Ordinii Mari (1806—1839) și biserica ortodoxă română, Oradea, 1925; Vasile Bolca, Episcopul Samuil Vulcan al Ordinii, Oradea 1939; Gh. Naghi, Un manuscris înedit din 1829 despre Samuil Vulcan, in „Mitropolia Banatului”, XXVIII, 1978, nr. 7—9, pp. 457—487; Iosif Pervala, Samuil Vulcan. Repere, in „Tribuna”, XXII, 1978, nr. 43, pp. 1, 6; Ioan Chindriș, Luministul Samuil Vulcan, (Crimpeis inedite), in „Crisia”, X, 1980, pp. 383—387.

⁴ Vasile Moga, 1774—1845, întru lăcaș român în scaunul vâldiceac al Bisericii neunite din Transilvania, după seria de episcopi sârbi impuși de Mitropolia din Carlovei, sub a cărei jurisdicție era. Și-a câștigat merite și pe tărâm politic, luptând pentru drepturile românilor din Fundus Regius, cea parte a Transilvaniei unde trăiau coloniștii sași, deveniți cu timpul tiranșușeriți pentru români. Despre el: Ioan Barac, Grătușie întru cinalea preasfințitului domn Vasile Moga episcopului neunit în Marea Prințipat al Ardealului, a finit în Carlovei, la 23 aprilie, anno quando pecunia mox factis agitatur iniqua sacra papirus opis sin ubi solvitur oec, Sibiu, 1811; Ioan Lupas, Acte privitoare la alegerea și instalarea episcopului ardelean Vasile Moga (1810—1811), in „Biserica ortodoxă română” XXXV, 1911, pp. 781—790; Idem, Acte privitoare la alegerea și instalarea episcopului ardelean Vasile Moga,

recomandă în același an atenției protopopilor săi cartea în curs de apariție a greco-catolicului Vasile Pop despre graviditate și naștere, «prelăcută din nemție în limba românească». Dă poruncă să se prenumereze toți parohii diecezei sale la această carte necesară pentru «moașele de pe la sate la nașterea pruncilor», pentru ca autorul «iubitoriu binelui de obște» să o poată scoate la lumină. Se dau dimensiunile exacte ale manuscrisului, punându-ne astfel în legătură cu prima lucrare de obstetrică scrisă pe pământul românesc. Opera, tipic luministă, fusese recomandată protopopilor și de Samuil Vulcan de la Oradea, încă în 1823, dar abia de aici aflăm că lucrarea era vizată de Guvernul Transilvaniei, care însă voia să arunce asupra țăranilor costul tipăririi ei, printr-un decret special. Dar *Obstetrica* lui Vasile Pop nu s-a tipărit, iar manuscrisul ei constituie încă o enigmă a istoriei noastre culturale.

Luminismul românesc, simbolizat la cotele sale maxime de Școala Ardeleană, înainte de a fi o construcție teoretică și un curent ideologic, a fost o realitate trăită de oameni și ilustrată de ei prin gânduri, atitudini, reacții. Cele pe care le desprindem din epistolele de față sînt ilustrative ca avîndu-i drept autori pe corifeii Școlii Ardelene, purtătorii unor forme de caracteristici acelor vremuri de primenire spirituală.

Ioan CHINDRIȘ

(1810—1811), ibid., XXXVII, 1913, pp. 593—597; 789—794; Idem, Episcopul Vasile Moga și profsaurul Gheorghe Lazăr, in „Analele Academiei Române”, Memoriale secțiunii istorice, II, 1914—1915, tom. XXXVII, pp. 867—924; Bitay Árpád, Sprijinitorul lui Vasile Moga: Gheorghe Bănyó (1774—1822), in „Dacoromania”, III, 1922—1923, pp. 781—783; Ioan Lupas, Cîteva informațiuni privitoare la Vasile Moga și Gheorghe Lazăr ca studenți în Cluj, in „Anuarul Institutului de istorie națională”, II, 1923, pp. 377—381; I. Mateiu, Cultura episcopului Vasile Moga. Contribuțiuni nouă, in „Biserica ortodoxă română”, XLI, 1923, pp. 922—926; Ioan Lupas, Un necrolog al episcopului Vasile Moga, in „Anuarul Institutului de istorie națională”, V, 1928—1930, pp. 491—496; Sebastian Stanca, Viața și activitatea episcopului Vasile Moga 1774—1822, Cluj, 1938; Ioan Lupas, Studii, conferințe și comunicări istorice, III, Sibiu, 1944, pp. 101—128; George Baril și contemporanii săi, III, București, 1976, pp. 22, n. 1.

Gheorghe ȘINCAI

Spectabilis Domine!

Domine mihi humillime Colendissime!

Ad propositas mihi questiones sequentia quam brevissime respondeo: et quidem.

Ad 1-um Utrum Miron suum Chronicon ultra 1594 produxerit, ignoro, nec Sultzerum memini, illud magis extensus possedisse, sed initium deesse clarum est, cum incipiat a Capite (quantum recorder) 16 to. Si quo pacto (uti spero) affutura aestate cum Spectabili Domino M. P. Kováchich in Transalpinam, et Moldaviam diverterimus, cuncta solertius indagabo.

Ad 2-am De superexistentia Operis Ureke Vornici (quem Titulum ab antiquis Romanis haereditatum esse, non credere, nefas esse, quum in inscriptionibus Dacicis saepius occurrat) nullus dubito, ast ubinam latitet, deinceps indagabo, tuncque de ejus aevo certiora proffere potero.

Ad 3-um Chronicon Balatsanianum mancum esse, ex ezordio, et fine ejus evidens est, num completius alicubi existat, pariter investigabo. Quis illud concinnaverit, e contextu erui nequit, ideo Balatsanianum titulum a familia possidente originale illi indidi, reor nihilo secius operis Authorem extitisse aliquem e praedicta Familia; quemadmodum enim Excelentissimus ac Ill[ustrissimus] Sául Principatus Moldaviae Szerdarius, atque infelicitis Principis Gika apud Augustam Caesaris Regiam Aulam Legatus Extraordinarius narrabat anno 1779 mihi id temporis Roma reduci, solent praecipuae Boericae Familiae suos Annales privatim conscribere, eosque cum aliis aut nusquam, aut difficulter admodum communicare, ne odium aliorum incurrant, in iis enim etiam secretissimos aliarum Familiarum, praesertim quibuscum tricas habent, defectus perstringeret, ita perstringit Codex Balatsanianus vitia Familiae Cantacuzenae. Ligeor hic inter plerasque illustriores Familias ex externis etiam Titulis, quorum tamen usum sub Turcica Clientela nullum habent, pronarare dictus; sunt etenim Brâncovân quoad utrumque sexum Principes, Cantacuzeni, Balatsân, Sturza, et plures alii Comites S.R.I. multi sunt Barones, uti Langenthal, et alii, pro quibus Titulis tamen reliquis praecipuis Boeronibus non magis respectantur.

Ad 4-tam Chronica Balatsanianum T. XX et Mironis T. XXV ideo signavi, quia ego plures ejusmodi Tomulos quosdam etiam majores, conscripsi, eosque incipiens ab T. I usque ad XXXIX produxi, in quibus adnotavi (quantum fieri potuit) quidquid ad meum opus facere judicavi, partim ex typis editis, partim a manuscriptis Authoribus, fugientia etiam non pauca hinc inde interserta habeo, quae omnia enumerare, per tempus haud vacat, numerum quippe eorum, ex quibus meo adnotavi (utut exactum Calculum nunquam fecerim) existimo transcendere 1200 et in dies augeo, inque ordinem Chronologicum redigo, quidquid invenio.

Talia audendi, et patrandi primam mihi ansam, et occasionem praelurit Eminentissimus Cardinalis Stephanus Borgia Romae anno 1775, id temporis a Secretis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide creatus sum, et insuper aditum ad secretiora etiam Bibliothecarum Vaticanae, Barberinae, Sopra la Minerva, Ad Araielli, et Benedictinorum, ipsiusque qu[oque] D[omi]ni Cardinalis impetravi, Viennae etiam uno anno 1779/80 e Bibliothecis Caesarea, et Nunciaturae Apostolicae, eodem D[omi]no Cardinale me recomendante D[omi]no Comiti Garampi, multa collegi, quae omnia redux in Transilvaniam adauxi usque ad fatalitatem mihi per Ex[ce]ll[entissimu]m Ep[iscopu]m Babb causatam. Ab anno 1794° usque ad praeteritum me ferme neglexeram, sed jam Divino opitulante numine rursus me laboribus adcinxi, et ubi cuncta, inter cae-

Gh. Sincal. Medalie
bătută în 1979 cu oca-
zia Centenarului Liceu-
lui „Gh. Sincal” din
București. (Modela-
tor: St. GRUDINS-
CHI; Intor: Corneliu
POPA)

Stimabile domn!

Domnule mie umilului preabinevoitor!

La întrebările adresate mie răspund cît mai pe scurt următoarele, și anume:

La 1-a. Nu știu dacă *Miron* și-a scris cronica sa după 1594 și nici nu-mi aduc aminte ca Sulzer să o fi avut mai extinsă, dar e evident că începutul lipsește, deoarece (după cîte îmi amintesc) începe de la capitolul al 16-lea. Dacă cumva la vîră viitoare, după cum sper, vom pleca împreună cu stimabilul domn M. P. Kováčich¹ în Țara Românească și Moldova, le voi cerceta mai temeinic pe toate.

La a 2-a. Despre existența lucrării lui *Ureche vornicul* (titlu despre care consider că este o impietate a nu crede cum că e moștenit de la vechii romani, pe cîtă vreme se întîlnește frecvent în inscripțiile dacice) nu am nici o îndoielă, dar voi cerceta în continuare unde se află ascunsă și atunci voi putea da relații mai clare despre vechimea ei.

La a 3-a. Că *Cronica Bălăcenească* este incompletă reiese evident din începutul și sfîrșitul ei, însă voi cerceta de asemenea dacă există undeva mai completă. Din contextul ei nu se poate deduce cine a alcătuit-o, de aceea i-am dat titlul de *Bălăcenească* după familia care posedă originalul ei. Cuget totuși a fi existat vreun autor de scrieri din familia amintită, căci după cum mi-a povestit în anul 1779, după întoarcerea de la Roma, excelentisimul și ilustrisimul *Saul, serdar* al Principatului Moldovei și ambasador al nefericitului principe Ghica pe lângă Înalta Curte Cezaro-Regească, familiile boierești mai cu seamă obișnuiesc să-și scrie analele pentru uz privat, pe care nu le împărtășesc nimănui deloc sau doar cu foarte mare dificultate, ca să nu stîrnească ura altora, căci în ele ating și vicii tainice ale altor familii, mai ales ale celor cu care au frecuri. Astfel, codicele bălăcenesc resuscită defectele familiei Cantacuzinilor. Această pizmă se zice că este răspîdită în majoritatea familiilor mai ilustre, chiar cu ranguri străine, obicei care nu există sub protectoratul turcesc. Există, așadar, *Brâncovean*, *principi* de ambele sexe, *Cantacuzini*, *Bălăcean*, *Sturza* și mulți alți *conți ai Sfîntului Imperiu Roman*, mulți sînt *baroni*, ca *Lagenthal* și alții, titluri pentru care totuși nu prea sînt băgați în seamă de către ceilalți boieri mai importanți.

La a 4-a. *Cronica Bălăcenească*, în tomul XX, și a lui *Miron*, în tomul XXV, le-am menționat de aceea, fiindcă eu am transcris mai multe volume de acest fel, unele chiar mai mari, pe care le-am înfățișat începînd de la tomul I pînă la XXXIX, în care am consemnat (atît cît s-a putut) tot ceea ce am crezut de cuviință pentru alcătuirea operei mele, parte din cărți tipărite, parte din manuscrisele autorilor, și nu puține lucruri scăpate am intercalat ici-colo, pentru a căror enumerare în întregime nu rămîne timp, căci numărul celor din care mi-am conspectat pe seama lucrării mele (oricum, nu mi-am făcut niciodată o socoteală exactă) cred că trece de 1200, și zilnic îl măresc și rînduiesc tot ce găsesc în ordine cronologică.

Spre a îndrăzni și a înfăptui un asemenea lucru, primul impuls și ocazie mi le-a oferit eminentisimul cardinal Ștefan Borgia² pe atunci secretar al Sacrei Congregații de Propaganda Fide, cu sprijinul căruia am fost numit bibliotecar al Propagandei

¹ Martinus Georgius Kovachich, 1743–1821, istoric austriac de origine slovacă, prieten cu Gheorghe Sincal.

² Stefano Borgia, 1731–1804, cardinal roman, prefect al Congregației de Propaganda Fide, sprijinitor al lui Gheorghe Sincal. Vezi Bitay Árpád, *Sprijinitorul lui Sincal la Roma, cardinalul de mai tîrziu Stefano Borgia* (1731–1804), în „Dacoromania”, II, 1922, p. 681.

teras meas occupationes, quae ad opus meum faciunt, excusero, Textus Authorum, quos solos variis linguis scriptos in annos redegi in Latinam linguam vertam, et in talem ordinem collocabo, ut unus alterum explicet, et, si opus fuerit, etiam refutet. Ita adornatum opus in lucem emittam.

Sane quam qui maxime doleo, me caruisse fortuna, hucusque etiam mea obsequia offerendi Sp[ec]ta[bi]li D[omi]ni V[est]rae, quod in futurum facere non intermittam, dummodo mecum mandare dignetur, qui interea etiam jugi ve[st]rationis cultu sum Sp[ec]ta[bi]lis D[omi]ni V[est]rae humillimus servus.

Georgius SINKAI
m. pria.

Budae d-to 4-ta Aprilis 1804

(Biblioteca Națională Szécsényi din Budapesta, R.P.Ungaria, Fond. Biblioteca Muzeului Național, inv. 1/1941)

Fide, și pe lingă aceasta am căpătat acces la documentele secrete ale bibliotecilor Vaticană, Barberi, Sopra Minerva, d'Araielli și a benedictinilor, ba chiar și la a domnului cardinal. Iar la Viena, timp de un an, în 1779/80, în urma recomandării aceluiși cardinal către domnul conte Garampi, am cules multe din bibliotecile regale și a Nuntiatunii Apostolice, pe care toate le-am sporit după întoarcerea în Transilvania, pînă la nenorocirea pe care mi-a pricinuit-o excelentisimul episcop Bob. Din 1794 pînă în anul trecut m-am cam lăsat pe tînjală, dar acum cu ajutorul Domnului m-am apucat iarăși de lucru și după ce, printre alte ocupațiuni ale mele, voi fi verificat toate cele ce alcătuiesc opera mea, textele autorilor scrise în diferite limbi le voi pune după ordine, încît să se explice unul pe altul și dacă va fi nevoie chiar să se combată. Astfel pregătită, lucrarea o voi da la lumină.

Imi pare foarte rău că n-am avut norocirea să prezint pînă acum respectele mele stimabilei domniei voastre, ceea ce nu voi omite să fac pe viitor, numai să binevoiți a-mi da de știre.

Intr-aceea rămîn cu venerațiune al stimabilei domniei voastre preaumil serv,

Gheorghe ȘINCAI m-p.

Buda, 4 aprilie 1804

Petru MAIOR

I

M[agh]iar] Reghin, 4-a august 1804

*Ex[te]len[ti]a ta prealuminată d[oa]mne arhiepiscoape,
d[oa]mne mie milostiv patron!*

La milostiva mustrare din 13-a iunie a.c. supt N-ul 385, prin carea, cu iscălitura Ex[te]len[ti]ei tale, toată incurcarea cauzii ceii de căsătorie a lui Todea Irimie din Tealec cu Haba Maria, și acea grea a lor asupra Pravilei și asupra rinduelii Ex[te]len[ti]ei tale ceii arhieresti, cu cununia cea îndoit fără de lege și cu îndelungată fără lege lăcuință laolaltă neascultare, părințește mie să impută și spre îndestulată dovedire

Un prieten și colaborator al lui Gh. Șincal: istoricul Martinus Georgius Kováchich.

Petru Malor

acei cumplite a meale nelegiuri aceeaia in mijloc să aduce că eu în 21-a ianuarie a.c. mai sus scrișilor am dat Țidulă ca să se cunune pe leage fără de a le da a să ceti rezoluția Exțelenției tale și fără de a ȳitalui acea rezoluție în ȳidulă-mi, de unde mi să și face înștiințare ca orice dispoențație dai Exțelenția ta, să nu dau ȳidulă fără aceeaia, ci în original să o dau a să ceti, pentru adevărul lucrului și pricinii Exțelenției tale cunoscute, cu fiiască umilintă răspund.

De ar fi de adevăr răzimată mai sus arătata nelegiuire mie imputată, adevărat foarte cu dreptate mie s-ar imputa. Că de vreme ce fieștecarele preot iaste pus să fie lumină și sare oilor lui Ihs. celor cuvintătoare, cu *cît* mai virtos protopopul, carele iaste ochiul cel drept a arhiereului. De unde, de să va face lumina întunearec și sarea să va impută, pricinuind ori în ce chip a nu să supune mireanii Pravilei și canoniceștilor rinduieli ale arhiereului, cine poate măsura imputarea unei nelegiuri ca aceasta? Inșă eu, necum să fi pricinuit incurcarea și neascultarea mie imputată, ci încă tare cred că nici un lat de unghie n-am lăsat din sirguința ce să cădea mie întru acest lucru a nu plini. Că cerind mai sus numiții, după obiceiul cel cu publicația normei prin rescriptul împărătesc din 23 *iu* 7 *orie* 1784 și în clirul nostru băgată, ȳidulă de cununie, în 21-a ianuarie a.c. le-am dat acea ȳidulă, ca să se cunune pe leage, a parohului locului fiind cercetarea împiedecărilor. Oblicind după aceeaia parohul locului a mijloci împiedecare de a să cununa zișii teleceani, me-au descoperit împiedecarea. De unde urmind de la mine opreliște ca să nu să cunune și îndreptlindu-i către Exțelenția ta pentru blagoslovenie, ei, cu pârținirea curții, carea și după aceeaia cu nevointă i-au apărat, precum din scrisoarea deregătorului din Ghernesig,² carea

² Azi Gornești, în județul Mureș.

În 12 febr. a.c. o am primit de la Exțelenția ta, pe larg s-au putut vedea, s-au dus preste hotar și prin popă strein s-au cununat. Cărea fărădelegea înțelegind eu, îndată i-am oprit a lăcui laolaltă și i-am sorocit la săbor, iară ei în loc de a plini aceasta, me-au trimis acea mare apărare a dregătorului mai sus pomenită.

Întru carea încungiurare n-am avut ce face alta, fără în 12 februarie a.c. am făcut relație Exțelenției tale, închizind împreună și scrisoarea dregătorului cea apărătoare. Exțelenția ta ai scris pentru aceeaia la Măriia sa d. fișpan, și nemica isprăvindu-să, în 11-a maiu a.c. am adăugat a înștiința pentru aceeaia pe d. notaraș Dimitrie Caiian,⁴ de unde me-au venit răspuns că Exțelenția ta și a doao oară ai scris la mai sus lăudatul fișpan pentru lucrul acela, și de a nu să va isprăvi și acum lucrul, de iznov să fac delație la Exțelenția ta, carea o am și făcut în 24 iunie a.c. După carea me-au venit de la Exțelenția ta, în 28 iunie, supt N-ul 359, acest milostiv răspuns: «Dacă nu s-o isprăvit până acum, înaintea lui D-zeu nici noi, nici voi vinovați n-om fi». Eu, neputîndu-mi odihni în cunoștința mea ca acei rău cununati creștini să viețuiască în căsătorie

fără de lege până la moarte, am îndrăznit a te mai îngreoa pe Exțelenția ta cu scrisoarea mea ce din 18/6 iulie a.c. și a da umilită rugare ca să te milostivești cu dispenzație a-i slobozi să-și înnoiască împrumutata voință înaintea parohului locului și a doi sau trei oameni mărturii. La această rugare din 6 iulie a.c. Exțelenția ta te-ai milostivit a da poftita dispenzație în 13-a iunie a.c. supt 358.

După acestea toate, cu cea mai adîncă fiiască umilință mă rog și mă cuceresc, să te milostivești Exțelenția ta a judeca ce vină am eu sau ce am putut face eu și nu am făcut în lucrul acesta, ba să te milostivești a privi adunatia, adecă neputerea și protivirea ce iaste în musturarea asupra mea slobozită. Zice că la mine au urmat toată incurcarea aceștii întîmplări și neascultarea acestora, pentru că în țidula mea cea din 21-a ianuarie n-am ținut rezoluția Exțelenției tale și nu am dat a să ceti, și mi să impută că dispenzația Exțelenției tale nu o am dat a să ceti în original. Dară, mă rog, care rezoluție sau dispenzație? Au doară cea din 28 iunie, sau ceastă din 13 iunie, că altă scrisoare, numească-se ori rezoluție ori dispenzație, în lucrul acesta nu me-au venit de la Exțelenția ta. Dară nici n-au putut să vie, că virful începutului acestui lucru au fost țidula mea cea din 21-a ianuarie a.c. De-acia au urmat relația mea din 12 febr. către Exțelenția ta, din carea întîiu ai cunoscut Exțelenția ta întîmplarea, după aceeaia cărțile Exțelenției tale către Măriia sa fișpan, apoi răspunsul Exțelenției tale cel din 28 iunie către mine, și mai pre urmă, la rugarea mea cea din 6 iulie, din 13 iulie dispenzația, împreună cu imputarea cea grea mie făcută. Milostiveaște-te Exțelenția ta pîrinteaște a socoti, oare poate-să mai

Modelul prelluminat al lui Petru Maior: Penelen, autorul romanului Telemach.

⁴ Demetriu Caiian, senior, 1754—1831, omul de încredere al lui Ioan Bob, notar al consistoriului și dușman al lui Petru Maior. Vezi, despre el, Nicolae Comșa, *Dasclul...*, p. 36.

mare protivire și contradicție împleți, de cum incurcă conștientul aceștii muștrări asupra mea tunate? De la mine, zice, au urmat toată incurcarea aceștii întâmplări și neascultarea acestora, pentru că eu în țidula mea cea din 21 ianuarie n-am ținut sau răspunsul Exțelenței tale cel din 28 iunie, sau dispenzația cea din 13-a iulie la rugarea mea cea din 6 iulie dată. Cu adevărat, mai mare protivire iaste întru această a conștientului dovadă, decit în ceaia: *Baculus in angulo, ergo pluit*⁵. Pentru că, măcar că nici o legătură nu iaste întră starea bățului în unghiu și întră ploaie, totuși să poate întâmpla ca stind bățul în unghiu, să ploae. Iară să se țină în 21 ianuarie rezoluția carea după aceeaia în iunie s-au făcut, nu iaste în lume faptură așa înțeleaptă și așa puternică, carea să poată face, cu atita mai virtos că Domnul Hs. zice la Faptele Apostolilor, cap. 13: «Nu iaste voao a ști anii sau vremile care Tatăl le-au pus întru a sa puteare». Singură cântălăriia Exțelenței tale au aflat a răspunde în 13-a iunie la cartea după aceeaia, în 6 iulie acestuiaș an dată, de care fealiu de mazăcie nu numai acum s-au încumătat cântălăriia Exțelenței tale a face, că și adăunzi, într-o scrisoare lătimească carea trăbuia să o arăt la slăvitul ofițiolat, me-au venit cu numele Exțelenței tale datum din 9-a mai, și acoloși mi să arăta că trimis mie poruncă au sosit la Exțelenția ta pe poștă în 7-a iunie acestuiaș an de la Crăescul Gubernium.

Și după niște contradicții ca acestea, încă îndrăznește conștientul, ca o tudumană, a-mi scrie: să știu că ori ce mi să scrie de la scaonul arhieresc, toate Exțelenția ta acealea însuși le lucră, au cercetate le iscălești, sau din rinduiala Exțelenței tale *quoad omnia* să expedeluesc, precum și această muștrare, iară nu după conștientul. Cine poate suferi o îndrăznire ca aceasta a conștientului, carele niște contradicții și mazăcii nesocotite ca acealea precum sint ceale mai sus arătate, fără sfială cutează a le lipi către înțelepciunea Exțelenței tale și a-ți face de necinste bătrînețele Exțelenței tale ceale cu titulă așa înaltă acum de preanălțatul împărat, cu mare bucurie, laudă și fala noastră tuturoră, împodobite? Cu adevărat, unii conștienti ca aceștea nu să cade a să răbda lingă Exțelenția ta. Că unii ca aceștea, precum iaste obiceiul unor curteani învățându-ți tot năravul și toată plecarea Exțelenței tale, lesne vor vîna prilejul și te vor înșela a iscăli conștienturile lor, de carea în deșert apoi vei bănuși. Ci să te milostivești Exțelenția ta a ținea bărbați aleși, carii să aibă loghică la cap. De nu să află în cler, încă de airea să capeți pe plată bună, că ț-au dat Dumnezeu puteare de ai vreamă a nu cruța simbrăia la niște conștienti înțelepți, carii să ajute bătrînețele Exțelenței tale, iară nu să le mai îngreioaze: rindul bun, cinstea Exțelenței tale și binele de obște poșteaste aceasta. Că de vor merge lucrurile la scaonul arhieresc tot așa ca acum, mă tem să nu să dea pricină de îndoială, nu numai că nu sint cercetate de Exțelenția ta lucrurile ce să scriu de la scaon, ci cum că nici iscălitura numelui Exțelenței tale nu iaste scrisă de Exțelenția ta.

Iară încitu-i pentru mine, arătînd eu îndestul nevinovăția mea, cu cea mai umilită plecăciune mă rog Exțelenței tale, de vreamă ce *Impossibilium nulla obligatio*⁶, să te milostivești a nu mă socoti pricinuitoriu incurcării și neascultării teleceanilor, pentru căci n-am ținut sau n-au dat a să ceti rezoluția Exțelenței tale, carea după țidula mea cea din 21-a ianuarie s-au născut pe lume, și pe conștientul muștrării ceii din 13-a iunie a.c. pîrinteaste să-l dojenesti mai cu sirguință a privi la cinstea Exțelenței tale întru conștienturile sale, și cântălăriia să se îndrepteaze amintrea, că ies de acolo scrisori așa cum mari și reale greșeale scrise cu numele Exțelenței tale cit iaste rușine a le arăta unde ar trăbui să să arate.

Cu adîncă evlavie rămînînd a Exțelenței tale preaumilită slugă,

protopop Petru MAIOR m.p.,
al Gurg(hiului).

(A.S.A., Fond Mitropolia română unită, ad. nr. 350/1604)

• Toiagul stă în colț, deci plouă •.
• Imposibilul nu obligă la nimic •.

SALA
DE
LECTURĂ

286.2/7

Budaë, 18-a Iunii [1]820

Spectabilis et Clarissime Doctor!

Laudo tuam opinionem circa Episcopatum Vadsensem, mihi sub 25-a Maji a.c. communicatam. Inquirendum vero censes restare, ubinam Gentium illud Vad? an in Districtu Fogarasiensi au Bisztriciensi? vel vero in Cosmijstafu Hunyadiensi? super quo meam tibi aperiarn opinionem.

In Districtu Fogarasiensi, tantilla, ut ita dicam, regione, spectata illius aevi consuetudine ecclesiastica, duos Episcopatus, i.e. Fogarasiensem, et Vadsensem existisse, haud credibile est. In districtu Bisztriciensi, prouti etiam in Cosmijstafu Hunyadiensi, nusquam reperitur Vad. In Cosmijstafus Szolnok interioris vico Naad hodie quoque, narratum est mihi, videri rudera cuiusdam conspicui olim Monasterii. Hinc in eam propendebam opinionem, Episcopatum Vadsensem in praedicto Cosmijstafu existisse. Ab hac tamen opinione discessi, postquam intellexissem, in Districtu M[agno] Variadiensis vico aut oppido Vad, hodie quoque in illa peripheria vigere traditionem, olim fuisse Episcopatum Valachicum. Ex hac traditione probabiliter concludo, Episcopatum Vadsensem in Districtu M[agno] Variadiensi existisse. Proinde, dum in Kazania anno 1580 Coronae impressa nominatur Districtus M[agno] Variadiensis (nec enim, uti memini, dicitur Episcopatus M[agno] Variadiensis) Episcopatus Vadsensis intelligi debet.

Puto, Antisiti hujus Episcopatus ab Isabella claustrum cum omnibus appartenentis Fel-Diod, hodie Fel-Gyogy in Cosmijstafu Albensi inferiori collatum fuisse. Amisiss post hac hisce Bonis, uti erant tempora turbulenta, Episcopum ex Fel-Diod se se retraxisse Bisztram in eodem Cosmijstafu Legi enim apud C[larissimum] Pray in Specimine Hierarchiae Hungaricae, Tom. I Dalteriam, uti vocant, ab Archiep[iscop]o Stephano A[iba] Juliano anno 1651 Parthenio in Episcopum Munkatsiensem per se consecratum, datam; in qua exponitur, ad hanc consecrationem per praelaudatum Archiep[iscop]um invitatum fuisse, uti assistentem Sabam Episcopum Bisztranensem. Licet vero interdum Episcop[us] a loco residentiae vocatus sit vel Fel-Diodensis, vel Bisztraensis; tamen canonice fuit Vadsensis, cum inter titulos Archiep[iscop]i nec Fel-Diod commemoretur, nec Bisztra, sed constanter Vadsensis: quod ad rem probasti exemplo Episcop[us] Fogarasiensis Balasfalvae residentis. Quo ad autem in citata Dalteria dicatur Saba Bisztranensis pro Bisztraensis, id procul dubio a Valachico Bistranu profectum est.

Erudite quoque arguis, Episcopatum Maramuresiensem non tempore Vladislai successoris Mathiae Regis Hungariae primum incepisse. Hujus enim Episcopatus initia ad Seculum XIII aerae Hristianae referenda sunt, uti patet ex Literis Antonii Patriarchae Constantinopolitani, quibus claustrum S. Michaelis Archangeli in Maramaros fundatis per Vajvodam Balitza, et Drag mester facta confirmata est. Hae literae sunt insertae Literis confirmationibus anni 1494 praelaudati Regis Vladislai, quibus idem Rex jura praedicti claustrum contra vafriciam Joannis, primi Episcop[us] Munkatsiensis sustentat. In Maramaros etiam anno 1728 erat Episcop[us], uti patet ex actibus Synodi Dioecesanae Fogarasiensis praesignato anno in Kolos-Monqstor, post obitum Joannis Pataki Episcop[us] Fogarasiensis, sub praesidio Patris rectoris jesuitarum Claudiopolitanorum, sub quo Valachi a Sacra Unione resilire ceperunt, celebratae. Ubi Sessionis quartae No-15 hae leguntur: « Concludum est, debere scribi Memoriale Excelso Gubernio de Dositheo quodam, apud Schismaticos ordinato Episcopo, nunc in Maramaros residente, ne praesumat illum e Transsylvania ad se venturum ordinare, prout et ipse pie defuncto Illustrissimo Domino Episcopo sub gravi poena incurrenda promisit, se nunquam id tentaturum ».

Plures vero Episcopatus Valachos olim, uti censes, in Transsylvania fuisse, non solum ex titulis Archiep[iscop]i A[iba] Juliani, verum ex literis Papae Gregorii IX ad Regem Belam, quae exstant in Annalibus Rainaldi ad annum 1234 No 38 elucet. Ubi sic Papa:

Cinstite și preadistinsc doctor!

Apreciez părerea ta despre Episcopia Vadului, împărtășită mie în 25 mai a acestui an. Și anume, fiindcă socotești că rămâne de cercetat în ce colț de lume este acel Vad, oare în Districtul Făgărașului sau al Bistriței, sau bunăoară în comitatul Hunedoara, îți descopăr părerea mea privitor la aceasta.

În Districtul Făgărașului, ca să zic așa un ținut atîtica, potrivit cu obiceiurile bisericesti ale acelei epoci este anevoie de crezut că au existat două episcopii, adică a *Făgărașului* și a *Vadului*. În Districtul Bistriței precum și în comitatul Hunedoara nu se găsește nici un Vad. Mi s-a relatat că în satul Vad din comitatul Solnocul Interior se pot observa și astăzi ruinele evidente ale unei mănăstiri de odinioară. De aceea am inclinat spre părerea că Episcopia *Vadului* se afla în comitatul amintit. Am părăsit totuși această presupunere după ce am aflat că în satul sau ținutul *Vad* din Districtul Orășii Mari se păstrează și astăzi tradiția că în împrejurimile aceluia a existat oarecînd o episcopie românească. Din această tradiție conchid în mod plauzibil că Episcopia *Vadului* a existat în Districtul Orășii Mari. Mai apoi, fiindcă în *Cazania* tipărită la Brașov în 1580 este pomenit Districtul Orășii Mari (fără însă, precum îmi amintesc, să se pomenească de episcopia Orășii Mari) trebuie să se înțeleagă Episcopia *Vadului*.

Cred că arhiereului acestei episcopii i-a donat regina Isabela Mănăstirea *Fel-Diöd* [Geoagiu de Sus] astăzi *Fel-Gyógy* din comitatul Alba Inferioară, împreună cu moșiile aparținătoare. Pierzînd după aceea din cauza vremurilor tulburi aceste bunuri, episcopul din *Geoagiu de Sus* s-a retras la *Bistra* în același comitat. Am citit bunăoară în *Specimen Hierarchiae Hungaricae* a preadistinsului Pray, tomul I, o așa numită dalterie, dată în anul 1651 de mitropolitul Ștefan al Albei Iulii episcopului Partenie de la Munkács, hirotonit de dînsul, în care se spune că la această hirotonire a fost invitat de către numitul mitropolit și episcopul *Sava* de *Bistra*, care l-a secondat. Deși episcopul este amintit uneori, după locul de reședință, ca fiind sau de *Geoagiul de Sus*, sau de *Bistra*, totuși din punct de vedere canonic era al *Vadului*, căci între titlurile arhiepiscopului nu se pomenesc niciodată nici *Geoagiul de Sus* nici *Bistra*, ci întotdeauna « al *Vadului* », după cum ai dovedit prin exemplul episcopului de *Făgăraș* care își are reședința în Blaj. Cît despre faptul că în dalteria pomenită *Sava* este numit *Bisztranensis* în loc de *Bisztraensis*, acesta a derivat fără îndoială din românescul *Bistranu*.

Cu aceeași erudiție argumentezi și că Episcopia Maramureșului n-a fost înființată pe vremea lui Vladislav, urmașul lui Matei, regele Ungariei. Începuturile acestei episcopii trebuie plasate în secolul al XIV-lea al erei creștine, după cum rezultă din scrisoarea lui Antoniu, patriarhul Constantinopolului, prin care este confirmată Mănăstirea Sfîntului Arhanghel Mihai, ctitorită în Maramureș de voievodul Baliță și meșterul Drag. Această scrisoare este cuprinsă în diploma de întărire din anul 1494 a lăudatului crai Vladislav, prin care acest rege susține drepturile pomenitei mănăstiri împotriva intrigilor lui Ioan, primul episcop de Munkács. În anul 1728 în Maramureș exista încă episcop, după cum reiese din actele Sinodului diecezan al Făgărașului, ținut în acel an la Cluj-Mănăstur, în urma morții episcopului de Făgăraș Ioan Pataki, sub președinția paterului rector al iezuiților din Cluj, în timpul căruia românii au început a se lepăda de Sfînta Unire. Acolo, la punctul 15 al sesiunii a patra se poate citi: « S-a hotărît că trebuie să se înainteze înaltului Guvernii un memoriu împotriva unui oarecare Dositei, episcop hirotonit la schismatici, acum cu reședința în Maramureș, ca să nu cuteze vreodată a-i hirotoni pe cei care vor veni la dînsul din Transilvania, precum a și promis el însuși fericitului adormit întru Domnul, ilustrisimului domn episcop, fiindcă este pasibil de pedeapsă foarte grea ».

«In Cumanorum Episcopatu, sicut accepimus, quidam populi, qui Vvalathi (Vvalachi) vocantur, existunt, qui etsi censeantur nomine Christiano, sub una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa committunt, quae huic sunt nomini inimica. Nam Rom[ana] Ecclesiam contemnentes non a venerabili fratre nostro Episcopo Comanorum, qui loci Diocesanus existit, sed a quibusdam pseudoepiscopis Graecorum ritum tenentibus, universa recipiunt Ecclesiae Sacramenta, et nonnulli de regno Ungariae, tam Ungarii, quam Theuthonici, et alii orthodoxi morandi causa cum ipsis transeunt ad oesdem, et sic cum eis quasi populus unus factus, cum eisdem Vvalachis, eo contempto, praemissa recipiunt Sacramenta in grave Orthodoxorum scandalum, et derogationem non modicam fidei Christianae etc.»

Constat igitur seculo XIII adolescente plures Valachis fuisse Ep[iscopos], qui more hodieum apud Graecos vigenta in Monasteriis residebant, et, uti ferebant illa tempora, quia Graeco ritui erant addicti, fuerunt contenti, et pro non existentibus a Catholicis Latinis habiti. Hinc de illorum nominibus parum nobis per externos transmissum; ex Valachis enim nulli Scriptores erant. De locis residentiae eorundem tandem glisciente secta reformationum constare cepit. Sed horum quoque tempore contenti erant, et quas non existentes, praetiar Archiep[iscopum]. Cum enim Reformati unicum haberent Superintendentem in Transsilvania, solum ipsum Archiep[iscopum] Alba-Julianum uti Superintendentem more suo respiciebant.

De antiquis Valachorum Archiepiscopatibus in veteri Dacia prope nihil scimus. Seculo XIV tres pro Valachis Archiep[iscopatus] erexit Patriarcha Constantinopolitanus, referente Codino scriptore Byzantino, unus horum est hodie Bucurestiensis, alter fuit noster Alba-Julianus, tertius denique in Moldavia, hodie Jassiensis, hic a pluribus seculis est ἀτοκεφάλος, nulli Patriarchae obnoxius.

Quemadmodum vehementer gratulor, quod, licet sis vir secularis, tamen non asperneris res historicas Ecclesiae Valachorum, sic iis, ad quos propriae hae pertinent, propter supinam eorundem incuriam non possum vehementissime non indignari. Perge quo cepisti, ut tua eruditione ecclesiasticae historiae Valachorum confundantur praedicti, et expergiscantur tandem de rebus proprii officii cogitare.

In reliquo, dum non sine maximo dolore tibi significo, meum fratrem Michaellem in M[ező] Kapus 14-a evoluti mensis Maji de hac vita decessisse, singulari cultu persequere Sp[ectabilis] D[ominationi] V[est]rae humillimus servus, et amicus,

Petrus MAJOR m-p,

Addo, Archiep[iscop]o Alba-Juliano non modo Transsilvaniae, verum etiam Hungariae Ep[iscopos] videlicet Graeci Ritūs fuisse subjectos. Patet id ex titulis Archiep[iscop]i Barlaam Alba-Juliani, Praefationi Euchologii, vulgo Molitvenic anno 1689 Albae Juliae editi praefixis: «Cătră preasfințitul și în Cristos luminatul, Varlaam, arhiepiscop și mitropolitul Sfintei Mitropolii a Belgradului, al Vadului, al Silvașului, al Făgărașului și al Maramorășului și al Episcopilor din Țeara Ungurească». Quod ad Ep[iscop]um Munkatsiensem attinet, id etiam ex citatis Literis Confirmationalibus Vladislai Regis Hungariae colligitur.

(Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar Petru Maior, f. 12 r.—13r.)

Peștea lui Petru Maior
avind ca emblemă
«Cavalerul Trac»

Așa după cum îți este părerea, faptul că odinioară au existat mai multe episcopii românești în Transilvania reiese nu numai din titulatura mitropolitului de Alba-Iulia, ci și din scrisoarea Papei Grigore IX către regele Béla, care se găsește în *Analele* lui Rainald la anul 1234, nr. 38. Unde așa zice Papa: «După cum am aflat, în Episcopatul Cumanilor există unele neamuri care își zic Vvalathi (*valachi*) și care, deși sînt însemnați cu numele de creștini, totuși sub veșmintul credinței unice practică diferite rituri și moravuri care sînt potrivnice acestui nume. Căci, disprețuind biserica romană, primesc toate împărtășirile bisericești nu de la venerabilul nostru frate episcopul cumanilor, care este diecezanul locului, ci de la niște pseudoepiscopi ce țin de ritul grecilor, ba chiar și unii din Regatul Ungariei, atît unguri cît și germani și alți dreptcredincioși, din cauza neglijenței, trec chiar ei la acei episcopi, și ca și cum ar forma un singur popor cu aceștia, cu acești valahi, primesc amintitele împărtășiri spre marele scandal al dreptcredincioșilor și nu puțină abatere de la credința creștină neținînd seama etc.»

Este dovedit deci că spre mijlocul secolului al XIII-lea românii aveau mai mulți episcopi, care după obiceiul pînă azi în vigoare la greci își aveau reședința în mănăstiri, și, precum cereau acele timpuri, erau disprețuiți și socotiți ca inexistenți de către catolicii latini, pentru că se dedicau ritului grecesc. De aceea de către străini ni s-a transmis foarte puțin despre numele acestora, în vreme ce printre români nu era nici un scriitor. Despre locurile de reședință ale lor a început să se știe odată cu creșterea sectei reformatilor. Dar și în timpul acestora erau disprețuiți și socotiți ca inexistenți, în afara mitropolitului. Fiindcă reformații aveau un singur superintendent în Transilvania, după datina lor nu-l admiteau ca superintendent decît pe acest mitropolit de Alba-Iulia.

Despre vechile arhiepiscopii ale românilor în fosta Dacie nu știm nimic. După scriitorul bizantin Codinus, în secolul al XIV-lea patriarhul Constantinopolului a ridicat pentru români trei mitropolii, dintre care una este cea de astăzi din București, a doua a fost a noastră de la Alba-Iulia, în fine a treia în Moldova, astăzi cea din Iași, care de mai multe secole e autocefală, nesupusă nici unui patriarh.

Precum te felicit cu căldură pentru că, deși ești bărbat mirean, nu disprețuiești problemele istoriei bisericii românilor, așa nu pot să nu mă supăr foarte tare pentru trîndava lor indolență pe aceia pe care aceștia îi privesc de aproape. Continuă ceea ce ai început, ca erudiția ta într-ale istoriei bisericii românilor să-i copleșească pe aceștia și să-i trezească odată a cugeta la treburile propriiei funcții.

Intr-aceea, înștiințîndu-te cu cea mai mare durere că fratele meu Mihail a trecut din această viață la Căpușul de Cîmpie în 14 a lunii trecute mai, rămîn cu aleasă stimă al preacinstitei domniei voastre preasupus serv și prieten,

Petru MAIOR m.p.

Adaug că mitropolitului din Alba-Iulia îi erau subordonați nu numai episcopii din Transilvania, ci și cei din Ungaria, firește cei de rit grecesc. Acest lucru reiese din titlurile mitropolitului Varlaam de la Alba-Iulia, pomenite în prefața *Euhologhionului* sau *Molitvenicului* tipărit la Alba-Iulia în anul 1689. [...] Ceea ce se referă la episcopul din Munkács este cuprins în citata diplomă de confirmare a regelui Vladislav al Ungariei.

Autograf Petru Maior

*Humilimus Servus
Patris Majestatis
Archidiaconi & Rector Libror.*

Samuil VULCAN

Iubite domnule auctorie!

Ți-am luat scrisoarea carea ți-au plăcut în 28 a lunei trecute a mi-o trimite și cu mângăiere am cetit, înțelegând dintr-însa osteneala mult vrednicului protopresbiterului Georgie, visul și râvna care o are ca să sporească binele neamului românesc. Dumnezeu îi dea viață îndelungată, sănătate statornică și truda care o face pentru fericirea nației sale însutit i-o resplătească.

Însă mă rog domnii tale să binevoiești a spune domnii sale de la mine închinăciune, și cum că li poftesc tot binele. Dară de va și ambla să capete privilegiurile însemnate în scrisoarea domnii tale, care io aş crede să fie în *Officio Registraturae Cameralis Universalis Viennae*⁷ și despre cari s-ar pute scrie domnului secretariu Predetics ca să le scoată, totuși acuma deodată să încetează și să nu scrie, mai cu seamă înălțatului împărat, căci lucru, ca să se dea episcopi în acealea 3 eparhii în carii lipsesc, a Aradului, a Timișoarei și a Vârșetului s-au luat la socoteală. Încă și scrisoarea care a trimis-o domnia sa în 7 zile a lunei trecute, februarie, primașului, încă se întrebuintază.

Drept aceia, pînă ce vom vedea ce se va face cu scrisorile cari le-au trimis domnia sa în sus, pînă atunci să nu mai scrie, *Quod concernit Dominum Schloszer curabo illum Domino, Consiliario Tokadi commendari*⁸.

*In reliquo peccatus a Domino omnia Bona persisto Sp[ectab]il[is] D[ominis] Vestrae addictus,*⁹

Samuel VULCAN m—p.
Episcopus.

*M[agno] Varadini 5 Marthyi [1]825*¹⁰

(Arhivele Statului Cluj, Fond. Bla),
colecția de documente, nr. 1207).

Un adversar al Școlii
Ardelene: episcopul
Ioan Rob.

Vasile MOGA

Cinstite părinte protopoape!

Domnia sa doctoru de la Brașov, Vasile Papp¹¹, au prefăcut o carte din nemție în limba românească, carea carte cuprinde în sine meșteșuguri de acealea care moașele de pe sate la nașterea pruncilor cu foarte mare folos le pot întrebuinta, mai ales

⁷ « În oficiul registraturii Tezaurariatului General din Viena. »

⁸ « Cît privește domnul Schosser, mă voi îngriji să fie recomandat domnului consilier Tokodi. »

⁹ « Rămîn, rugîndu-l pe Domnul să vă dea tot binele, al stimabilei domniei voastre supus. »

¹⁰ « Oradea Mare, 5 martie 1825. »

¹¹ Vasile Pop, 1789—1842, om de cultură luminist și medic, primul român doctor în medicină. O bibliografie completă a operei sale și a referințelor vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, V, București, 1981, pp. 1—11.

Vasilie Moga

cînd ar veni înainte vreo întimplare grîă și necunoscută, în vremea nașterii. Aceiaia carte stă din 38 de coale și din 28 de chipuri în table de lemn cioplite. Și fiindcă acel lăudat domn atîta prindere nu are cît să poată tipări, dar s-or afla alți iubitori de binele de obște, care i-or da cheltuiala tiparului, iară așa ca dacă să vor vinde cărțile aceale, toată cheltuiala să li să întoarcă îndărăpt. Pentru ca aceasta să se poată dobîndi, acel lăudat domn iubitoriu binelui de obște s-au rugat de În[altul] Cră[iesc] Gub[erniu] să să milostivească a porunci cuvincoșilor episcopi românești ca prin protopopii locurilor (cărui pentru a acelora osteneală să va da o carte în cinste), de la toți sobordinații parohi români să adune 2 zloți de argint (în hirtie 5 zloți), care bani adunați să nu-i dea afară până nu să vor împărți cărțile fieștecărui care au dat bani. Așa, În[altul] Cră[iesc] Gub[erniu], prin m[ăritul] său decret din 1 iulie a.c. N-ro 6240 eșit s-au milostivit a porunci

acestui scaon episcopesc ca pe toți sobordinații săi parohi să-i îndeamne (fiindcă a sili nu să pot) ca fieștecarele acea mult folositoare carte cu prețul mai sus zis să-și cîștige, de i-ar îngădui stările împregiur.

Pentru aceiaia frățuia ta să îndemni sobordinații săi parohi ca toți care au prindere, să-și cumpere pomenita carte, din care moașelor de pre sate, în vremea nașterii pruncilor întrebuințătoarelor, ușurări pot ceti și a le îndrepta cu folos.

Al frății tale bunvoitor,

e[piscop] Vasilie MOGA m-p.

Sibii, 23 iulie [1]825

[Adresa]: 352. De la Ep[iscop]ia neunită.

Cînsitului administrator neunit al Dobricii de Sus Ioan Damșa, cu binecuvîntare, la Miloan, E. Oflo.

[Arhivele Statului Zalău, Fond. Protopopiatul ortodox Românesc, nr. 358/1825]

Eroul preferat al Școlii
Ardelene: Mihai
Viteazul.

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

Samuil MICU

Cea mai veche imagine a Blajului.

Un autentic dascăl al neamului

CĂ SAMUIL MICU ȘI-A DEDICAT întreaga existență luminării neamului său, trezirii, consolidării și cultivării sentimentului geminat de conștiință și mândrie națională al aceștia, nu mai e demult și pentru nimeni un secret. Spre a-și putea îndeplini acest nobil deziderat — pe care-l afirmă cu orice prilej și îl exaltă în permanență, cu consecvență demnitate și cu nedeazămințit curaj —, fără de care opera sa ar fi de neconceput, S. Micu și-a sacrificat poziția socială privilegiată, avutul, liniștea sufletească, pururea rîvnită și indispensabilă creatorului de valori spirituale perene, sfîrșind prin a-și ruina propria sănătate. În penultima din cele șapte scrisori ce ne-au parvenit de la el, prin grija prietenului său orădean, Ion Corneli¹, de pildă, pe Micu nu-l tulbură apropierea morții, îl înfruptează însă, peste măsură, imposibilitatea publicării, înaintea strămutării sale pe tărîmuri mai însoțite, a operei sale de căpătîi, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor* (patru tomuri masive), a

Cazaniilor (cu titlul latin *Conciones*) și a *Dicționarului român-latin*, primele două inedite pînă acum.

Dacă scrierile celorlalți corifei ai Școlii Ardelene au beneficiat de un tratament postum mai norocos, opera lui Samuil Micu, mai ales cea istoriografică și omiletică, a rămas, încă, în mare parte, inedită — această stare de lucruri e cu atât mai greu de explicat cu cît el a fost cel mai talentat dintre ei, iar creația sa, deși foarte combativă, polemizează pe un ton urban, sprijinindu-se pe argumente categorice, fără a aluneca în excesul de injurii gratuite și dăunătoare unei opere științifice, iar audiența de care se bucura în rîndul cititorilor săi era considerabilă...

Total dezinteresat, S. Micu își scrie cărțile nu rîvnind gloria deșartă, cîștigul material sau recunoștința posterității. Singurul beneficiu pe care-l scontează e ca scrierile sale să fie utile celor pentru care le-a conceput. Opera sa istoriografică, de exemplu, nu ambiționează altceva decît să-i învețe pe conaționali săi să nu fie «ca dobitoacele» care nu-și cunosc trecutul² și nu își prevăd viitorul, oblișă și neamul.

¹ Dr. Jacob Radu Doi: *luciferi rălăcitori* [?]. *Gheorghe Șincai și Samuil (sic!) Micu Clain*. „Cultura Națională”, Buc., 1924. Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Literare, Seria III, Tomul II, Mem. 3 [în — 8°, 121 + 1 p.], p. 56 (222).

² Cf. S. Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. [Introducere și îngrijirea ediției de Cornel Chipeanu]. Ed. Șt., Buc., 1962, p. 3, passim.

Primul lexicon românesc (Buda, 1825), conceput și aproape finalizat de S. Micu² (vîndut la licitație de prietenii săi, spre a-i achita datoriile și cheltuielile de înmormîntare), l-a scris — îl înștiințează el pe prelatul orădean, I. Corneli — «Indemnat [de] dragostea pentru cultura și știința neamului meu. Am scris-o [această operă] pentru a face cinste întregului neam, ca să aibă și el un dicționar de care nici o nație nu e lipsită, decît a noastră și cea țigănească»³.

În accepția lui S. Micu, verbe precum a *propovedui* sau a *predica* sînt sinonime cu a *învăța*, cum indică, fără echivoc, prefața și titlul culegerii de cazanii — *Propovedanie sau învățătură la îngrăpăciunea oamenilor morți* (ed. I, Blaj, 1784). În *Propovedania* XI⁴, din ediția a II-a a culegerii, cu titlul la plural (*Propovedanii...*), S. Micu însuși definește și lărgeste sfera sinonimiei acestor termeni, adăugîndu-le și «lumina [care] însemnează învățătura sau propoveduirea, că precum lumina toate le descoperă înaintea ochilor noștri, oricîte sînt de lipsă sau de folos, ca să le vedem, așa învățătura toate ni le pune înaintea, toate le arată și le rășchirează»⁵ (s.n.).

Judecînd după ecourile ce au ajuns pînă la noi, cît și după reeditările postume, *Propovedania* s-a epuizat foarte repede, astfel că o nouă ediție se impunea, dar, deși pregătită ea a apărut la Sibiu abia în 1842, cu sumarul îmbogățit cu șase titluri noi, din care cel puțin două de o valoare documentară cu totul remarcabilă; aceasta fiind una din cauzele care ne fac să revenim în treacăt la ele.

Spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea, S. Micu avea gata de tipar o altă culegere de predici — «*Conciones*». N. Iorga presupunea că ar fi

vorba de ediția a II-a a *Propovedaniei*.⁶ În realitate, în ms. 435, *Conciones*, de la BAR-Cluj, nu figurează nici un titlu din ediția I a cărții amintite, doar în prefața lui recunoaștem vag unele idei din *Propovedania* X (*Cuvînt la îngrăpăciunea unui preot*), XI (*Cuvîntări la îngrăpăciunea unui protopop și ieromonah*), XII (*Despre propoveduirea adevărului*) — elogiată de N. Iorga⁷ — și XIII (*Despre trîptele pe care să cade a [le] sui ori cine voiaște a pîși [sic!] la preoție*) din sumarul ediției a II-a (1842) și a III-a (1907) ale *Propovedaniei*.

În introducerea manuscrisului, autorul recomandă preoților să *propoveduiască*, adică să *învețe*, în toate împrejurările, argumentîndu-și pledoaria, cum procedează și în alte predici de altfel, cu citate din scrierile reprezentative ale culturii clasice greco-latine, precum Platon, Cicero etc., dar și din operele unor teologi savanți ca Sf. Augustin, Sf. Bernard ș.a. Prima cazanie, care succede prefeței, *A nu fura*, este o veritabilă și exhaustivă prelegere în care își propune să definească detaliat hoții și hoțiile cu frecvente trimiteri la *Scriptură*, dar și la Platon...

Menționăm, cu regret, că n-am reușit să descoperim încă manuscrisul⁸ ediției a II-a a *Propovedaniei*, dacă el va fi existînd pe undeva, și noi avem credința că există⁹, deoarece el ar putea aduce lumină în problema paternității unșia din cele 6 predici complementare în raport cu ediția I a cărții amintite: P. XI: *Cuvîntări la îngrăpăciunea unui protopop și ieromonah*, din care Petru Maior reia pasaje întregi, cu minime modificări de ordin lexical, pe care o imprimă ca *Răspuns la cîntirea care*

² Cf. D[imitrie] Macrea, *Linguisti și filologi români*, Ed. Șt., Buc., 1959 [în — 8°, 233 + 3 p.], p. 29. Lexiconul nu aparține deci lui Petru Maior, cum i se atribuie în articolul lui Ion Orghidan, *Contribuția Școlii ardelenice la promovarea științei și la dezvoltarea educației și învățămîntului*, în „*Revista de pedagogie*”, an. XXXV (1986), nr. 12 (dec.), p. 58, col. 2. Lexiconul, în redacția lui S. Micu, a fost publicat de László Gárdi, la Budapesta, în 1944, și urmează să [fi] reeditat, sub îngrijirea prof. dr. Mihai Gherman, în cadrul citatului corpus al operei lui S. Micu.

³ Iacob Radu, *op. cit.*, anexa A[X]-a, p. 46. Traducerea aparține prof. D. Macrea, *op. cit.*, p. 29.

⁴ Atît în ediția I a *Propovedaniei*, cît și în următoarele, titlul întreg al predicii e menționat doar la cuprins.

⁵ S. Micu, *Propovedanii*, ed. II, Sibiu, 1842, p. 158.

⁶ *Conciones*, lat. — «discurs, predică, cazanie. N. Iorga traduce confii — cf. fr., conter — «a povesti» (în *Istoria bisericii românești*, Vol. II, Ed. a II-a revizuită și adăugită, Ed. Ministerului de Culte, Buc., 1930 [1993 + 1 p.], p. 204) sau confiuni, Iacob Radu (în

Manuscrisele din Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea-Mare descrise de... [în] Sedința din 18 iunie 1920 [a] A[cad. R[om.]. Memoriile Secției Istorice. Seria III. tom. I, mem. 6 [extras, 34 p.], p. 18).

⁷ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1824) de...* (Ed. I). Vol. II, Ed. „Minerva”, Buc., 1901, pp. 174, 176.

⁸ *Ibidem*, p. 174 ș.u.

⁹ Așa cum prima [tipăritură] cunoscută în limba noastră, *Catehismul luteran* (1544), considerat pierdut, se găsește în Biblioteca Congresului [American], dacă ar fi s-o credem pe Valeria Cogeriu, care-i semnala prezența, printre alte rarități bibliografice românești, într-o emisiune radiofonică din 20 mai 1982. Credem că identificarea, xeroxarea sau microfilmarea acestui prețios incunabul ar trebui să fie o sarcină de primă urgență pentru cei ce reprezintă cultura românească, dincolo de fronturile țării. (Vezi pentru detalii privind *Catehismul*, N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. I pp. 169—170).

s-au dat contra persoanei lui Petru Maior (Tipografia Univ. Ungariei, Buda, 1814, in-8° mic, 42 p.), lăudându-și, la persoana a III-a, meritele în calitate de protopop la Reghin, accentuând cu deosebire pe latura didactică a activității sale. Iată, fără comentarii, un fragment, după ediția a II-a a *Propovedaniei* (1842):

«Rîndui prin toate satele să se adune pruncii și pruncile la dascălul, cîntărețul bisericii, [pentru] ca acela să-i înveță cele ce sînt de lipsă a le ști fieștecarele creștin... De acéa, nu numai [că] au poruncit părinților ca să facă pre pruncii sêara și dimineța să zică, în casă, întru auzul tuturor, cele ce au învățat, ci și ei umblînd la drum, cînd vedea pre cîmpuri pruncii adunați pentru paza vitelor, îi striga, și adunîndu-se pruncii împrejurul lui, de iznov ¹¹ îi ispîtea ¹², despre cele ce au învățat, și-i îmbărbăta, ca să nu uite ce au învățat, și mai multe să înveță, și în toate zilele, sêara și dimineța, în auzul tuturor, să le procitească ¹³, în casă. Lucru frumos ce era! Și pe ulițe și prin păduri, dacă se aduna[u] pruncii, nu era[u] alte povești a auzi întră dîșii, fără care ce au învățat în școală din lucrurile cele sufletești, și unii pre alții la învățătură să deștepta[u]. Ce s-au întîmplat? Bătrînii auzind, și astăzi și mîine pre pruncii săi procitind acele lucruri sfîșite, și ei, cari nu era nădejde vreodată să se poată procopsi întru acéstea, încă le-au învățat de la pruncii săi, și așa tot [î]ntrul acesta îl avem acum luminat ¹⁴. Iată, deci un mod de a păstra, cultiva și propaga limba românească printre românii din Transilvania.

Iar, pentru comparație, ne limităm la o singură frază din *Răspuns la cîntiră ce s-au dat...*, care se va recunoaște, fără greutate, în textul de mai sus: «Mergea Petru Maior prin sate unde adunînd pruncii, făcea examen, pre cei ce știa[u] îi lăuda, pre ceilalți pîrintește îi dojenea și rînduia mijlocitori să[-i] înveță ¹⁵.

P. X. *Cuvînt la îngropăciunea unui preot* debutează printr-un interesant și foarte bine documentat scurt istoric, axat, mai cu seamă, pe relevarea rolului preotului, de-a lungul veacurilor, în societatea politică statal organizată, făcînd o analiză amănunțită a relațiilor ponti-

fului cu conducătorul laic al statului. La început, pontiful era și conducătorul treburilor laice, iar funcțiile sale religioase erau determinante în viața socială. Cu timpul, factorul religios și-a pierdut din importanță, în favoarea laicului sau a politicianului, pînă cînd statul s-a separat de biserică. S. Micu își sprijină constatările pe argumentele furnizate de scrierile lui Dio Cassius, Strabon, Diodor, Seneca etc.

Făcîndu-se abstracție de raporturile preotului cu puterea laică de stat, mai sus amintite, și de funcția acestuia de mediator om-divinitate, cîteva dintre ideile din *Propovedania X* sînt comune prefeței, *Cătră preoți*, a ms. *Conciones*, fără însă ca ele să se reducă la o simplă reluare sau copiere. Constatarea e valabilă și pentru *Propovedania XI* (*Cuvîntări la îngropăciunea unui protopop și ieromonah*), *XII* (*Despre propoveduirea adevărului*), și *XIII* (*Despre treptele pe care să cade a să sui oricine voiaște a pîst la preoție*).

Dascăl și avocat al națiunii sale, S. Micu nu scapă nici un prilej spre a evidenția starea materială precară a românilor care-i împiedecă să plătească pînă și simbria datorată preoților, și-i dojenește pe cei ce îi pedepsesc pe aceștia din urmă pentru că «propovedulesc adevărul». «Rușinea mă împiedecă a spune aci cum își hrăneac creștinii noștrii [sic!] preoții săi, destul iaste că toate neamurile rîd întru acéasta de prostiea minții creștinilor noștrii [sic!] ¹⁶ (s.n.). S. Micu nu admite nici o derogare de la propria și deviză conform căreia «mult iaste a fi născut român ¹⁷. De aceea, el se dovedește neiertător față de oricine atentează la bunul renume al neamului nostru, dînd, astfel, apă la moară dușmanilor săi declarați nu de o zi, de două, ci de secole. El însă face deosebirea netă între căpeteniile acestora din urmă și «toate neamurile» sau «limbile [— popoarele] cele streine». E un motiv în plus pentru a-i țintui la stîlpul infamiei pe preoții bețivi, — ei care ar trebui să constituie modele de conduită civică pentru cei pe care-i păstoresc. Din contra, unii dintre ei, «prin prostiea minții lor și prin nebăgarea de samă a celor mai mari [și]-o pierduse[ră], [în]cît și limbile cele streine, la care pentru unele smîntăle ca acéla, de toată oara era[u] preoții noștrii [sic!] ¹⁸ (s.n.).

¹¹ Din nou.

¹² Îi întrebă.

¹³ Să le repete.

¹⁴ S. Micu, *Propovedanii*, pp. 168—169.

¹⁵ Apud, Școala ardeleană, II. Ed. critică, note, bibliografie și glosar de Floarea Fugaru, Ed. „Minerva”, București, 1983 (1988 + 2 p.), p. 242.

¹⁶ S. Micu, *Propovedanii*, p. 167. Greșelile de ortografie aparțin, desigur, editorilor, căci manuscrisele lui S. Micu sînt ireproșabile sub acest aspect.

¹⁷ Idem, *Scurid cunoștință a istoriei românilor*, p. 4.

¹⁸ S. Micu, *Propovedanii*, p. 170.

Ne-am oprit ceva mai mult asupra celor patru cazanii nu doar spre a reliefa afinitățile ce se pot lesne stabili între fiecare în parte și prefața (*Către păstorii sufletești*) la ms. 435, *Conciones*, pe care o reproducem în continuare. N-ar fi fost lipsit de interes să-i alăturăm — dacă ar fi fost mai puțin întinse — și oricare alta din predicile cuprinse în acest manuscris, mai ales pentru cei care s-ar limita, probabil, între semnificațiile ideologice ale acestor scrieri, doar la caracterul puțin îngroșat religios al prefeței, căci, altfel, oricât ar părea de paradoxal, opera omiletică a lui S. Micu surprinde prin laicismul ei categoric. Cei ce vor avea curiozitatea să studieze cu atenție predicile sale vor constata că S. Micu pune pe plan secund viața de dincolo, sau mintuirea sufletelor. Fiecare rînd al cazaniilor sale îl deconspiră nu pe preot, ci pe dascăl, nu pe teolog, ci pe laic!

S-ar cuveni, în chip de concluzie, să reamintim că S. Micu s-a dorit un autentic dascăl al neamului său, și nu doar la modul declarativ, ci cu totală dăruire sufletească. Veghile, nu o dată pomenite de el, tot în numele acestuia le-a suportat cu stoicism, ca și izolarea, resemnările sau renunțările la orice « desfătare » sau « desmierdare » pămîntească, anatimizate de el în repetate rînduri în scrierile sale. Nici lungile călătorii, prin Transilvania sau pe alte meleaguri strălîne, nu le-a practicat din pur amuzament. Dimpotrivă, ele i-au servit ca pretext pentru a-i învăța pe cei dispuși să-i asculte predicile — și nu erau pușini²⁹; e dornic să se instruiască el însuși, interesîndu-se cu asiduitate de tot ce ținea de trecutul și prezentul românilor, de limba și folclorul lor. Pe această cale și-a adunat considerabilul volum de cuvinte, valorificate cu atît succes în predicile și, mai cu seamă, în al său *Dictionarium valachico-latinum*, viitorul *Lexicon de la Buda* (1825).

Într-una din aceste călătorii nu s-a despărțit de scrierile sale. El profită de popasurile pe la diverși amici binevoitori, aflați pe itinerarul drumetiiilor sale, pentru a lucra la ele, spre a le putea pune, cît mai repede, la îndemîna celor care aveau atîta lipsă de « lumina » lor. Aceasta e și explicația contactelor prin viu grai sau prin corespondență, cu înalții prelați ai vremii, pe care încerca să-i ademenească

cu dedicații măgulitoare și, uneori, nemeritate în speranța că-i va putea determina să-și slăbească baierile pungii, în vederea achitării speselor presupuse de publicarea operelor sale. Cît de receptivi s-au dovedit a fi unii dintre ei la solicitările insistente ale lui S. Micu? Procedura lui Ioan Bob ni se pare edificatoare în această direcție: antum, el îi publicase cîteva cărți (*Biblia*, de ex.), dar tergiversase sistematic plata drepturilor de autor. Postum însă, el se arată foarte generos față de operele lui S. Micu, tipărindu-i, uneori, lucrări în mai multe ediții (precum *A. Thomii de la Cîmp* [Kempis] de *Urmarea lui Hristos patru cărți* sau o altă traducere — *Povățuire către cel ce se pocîiește a iezuitului Segneri*), dar nu se simte dator memoriei lui S. Micu nici măcar să-i menționeze numele pe foaia de titlu a lucrărilor în discuție...

Și ultimul gînd neamului său și educării sale și-l dedică, cum, fără dificultăți, poate deduce oricine din penultima din cele șapte scrisori la care ne-am mai referit. Scrisă în latină și datată 1. I. 1806 (în mai avea s-o pornească pe cărțile tainice ale eternității), epistola, adresată aceluiași I. Corneli, întrunește atributele unui incontestabil testament: « *Utinam Deus donet Ecclesiae veradincensis Eppum, virum amantem eruditionis, et doctrinae, qui culturam, et scientiam in gentem nostram promoveat* »³⁰ (s.n.).

Am redat citatul în original spre a nu atenua, prin traducere, autenticitatea și patetismul mișcător al mesajului. Cît de pilduitoare sînt și azi acele cuvinte prin care vizionarul Micu își exprima credința nestrămutată că, într-o zi, românii vor avea parte de un conducător al obștei lor « iubitor de știință și cultură, în folosul propășirii neamului nostru »! Ele sînt deopotrivă și profetice fie și numai pentru că predecesorii săi le-au păstrat cu sfințenie, spre a le putea acum oferi celor care mai au încă atîta nevoie de exemplul lui S. Micu, de căldura sa sufletească, în susținerea cauzei românilor, și de lumina, practic inepuizabilă, pe care o răspîndește flacăra verbului său scăpărător.

Vasile CORODI

²⁹ Vezi materialul nostru din „Manuscriptum“, 3/1985, p. 115, col. 2.

³⁰ Apud Iacob Radu, *Doi luceferi rădăcitori*, p. 56(222). În traducere aproximativă: « O, să dea D-zeu bisericii orădene, (ca) episcop, un om iubitor de erudiție și doctrină, care să promoveze știința și cultura (în folosul) neamului nostru ».

Aflat în custodia BAR-Cluj, ms. 435¹ se compune din șase fascicule, legate în formă de carte. Legătura de epocă, jumătate în piele de vițel, fixată pe un fel de carton de culoare verde, compus din vreo șase foi de hirtie presate, este destul de bine conservată, avînd titlul imprimat pe cotor cu caractere latine, încă lizibile: *Conciones Samuelis Klein*. E singurul loc unde e menționat numele autorului, dar caligrafia inimitabilă, presecutările, completările sau întregirile de sens, trimiterile, sintaxa și, mai cu seamă, topica frazelor, foarte lungi, dar de o claritate impecabilă, exclud orice dubii în privința paternității manuscrisului. În plus, argumentelor amintite li se poate asocia și ultima scrisoare a lui S. Micu către canonicul I. Cornell, în care, la 14.III.1806, el vorbește despre «*Conciones meas Excelso consilio presentavi, supplicando, ut ex fundo religionario sumtus pro earum impressione*»² (s.n.) și îl roga să-i susțină cererea adresată Episcopiei Unite din Oradea, prin care solicita să i se aloce, din fondul religios, suma trebuitoare pentru tipărirea Cazanilor sale. Se subînțelege că suplica sa n-a găsit înțelegerea așteptată de el din partea celor în drept, de vreme ce manuscrisul a rămas pînă azi inedit.

De producție autohtonă, hirtia folosită de S. Micu e cea comună tuturor tipăriturilor Blajului celei de-a II-a jumătăți a veacului al XVIII-lea. Parțial calitativ și integral în privința aspectului exterior, mai puțin culoarea ușor cafenie, această hirtie este foarte asemănătoare părții nefinisate a colilor din caletele sau blocurile de desen ale școlărilor de azi, cu deosebirea că cea utilizată de Micu prezintă o rezistență mărită la acțiunea factorilor corozivi datorită fibrelor textile din compoziția ei, foarte bine conservate.

Manuscrisul nu prezintă dificultăți deosebite în lectura sa. Deși opul era pregătit pentru tipar, textul lui a fost revizuit încă de două sau trei ori, cum indică ștersăturile și adăugirile ulterioare, cît și concentrația sau intensitatea culorii tușului negru, întrebuițat în mod curent în manuscrisele lui S. Micu, deosebit (mai deschis) de cel preparat de alți calligrafi ai vremii.

Manuscrisul cuprinde 15 conciones, precedate de o prefață, numerotate, fiecare în parte, r^o—v^o, de S. Micu cu cifre arabe. Numerotarea, cu creion grafic, a filelor (r^o) și a paginilor (v^o), consemnîndu-se doar numerele impare, aparține, foarte probabil, lui Iacob Radu, care a întreprins o inventariere a Manuscriselor din Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea-Mare, în ordinea în care ele erau așezate în două dulapuri, însoțind fiecare manuscris de o prezentare sumară și la obiect, suplîind oarecum absența oricărui criteriu științific de clasificare a lor.

Cele 15 prelegeri, compunînd sumarul manuscrisului, sînt în general foarte lungi: ultima din ele, de ex., cuprinde 115 pagini. Fără a dispune de o foaie de titlu anume, manuscrisul debutează printr-o prefață — Cătră păstorii suflatești, presecutată deasupra fiecăreia din cele 18 pagini Cătră preoți. Prima dintre predici, La duminica a zecea și a treizecua după Rusalii, e intitulată, la sfîrșitul ei, A nu fura. Ordinea cazanilor din sumarul manuscrisului nu ține seama «de vreun sistem», ei ele se succed, cum presupune și I. Radu, «poate după cum le-a ținut în biserică catedrală din Blaj»³.

La acest manuscris se referă, desigur, protopopul Gheorghe Anghel, de Abrud, autor al unei cărți de «doctorie» (— «medicină»), tipărită la Buda, la recomandarea lui S. Micu: «Cazanille (s.n.) făcute de Domnia Ta nu întreba vinde-să-vor sau afla-să-vor preoți sau biserici ca să le cumpere, ci numai fă ca odată să să tipărească, că toți preoții din Ardeal, învățați și neînvățați, uniți și neuniți, în scurtă vreme toate le vor cumpăra, cît [v]or ști că sînt cazanille lui Clau»⁴.

V.G.C.

¹ Samuil Micu, *Predici* [pe cotor imprimat: *Samuelis Klein Conciones* (sf. sec. XVIII)]. Ms. autograf; 495 f. (ff. 10, 100, 273, 379 albe) [în — 24,5 × 20 cm; j. piele. Posesor Biblioteca Oradea (catalog Radu, nr. 66)]. Ms. rom. 435, BAR — Cluj.

² Apud, Iacob Radu, *Doi luceferi...*, pp. 56—57 (222—223).

³ I. Radu, *Manuscrisele din Biblioteca...*, p. 13 (275).

⁴ I. Radu, *Doi luceferi rădăcitori*, p. 57 (223), confruntat cu Ms. rom. 470, de la BAR — Cluj — *Correspondența lui S. Micu cu Ioan Corneli* (7 scrisori).

Cuvînt către păstorii sufletești

PARTEA ÎNȚEA

Datoriăa propoveduirii cuvîntului

[...] Mare datorie dară au păstorii cei sufletești: [de-ja propovedui și a vesti, și pentru tot sufletul cel încredințat a priveghăa, căci ei au a da samă înaintea dreptului judecătoriu pentru sufletele a toată turma, [fiind]că piêarderăa unui suflet din turmă, de va peri acela pentru lenevirăa păstoriului, [pentru] că să lenevêste a învăța și a ști ca să vestească fieștecăruăa tot adevărul cel de lipsă lui, iaste piêarderăa sufletului păstoriului. «Și ce folos iaste omului, de-ar dobîndi lumăa toată, iar sufletul își va piêarde»¹. Lung ar fi, iubîților², // să adun la mijloc toate locurile sfintei scripturi, în care să spune [despre] marăa datorie a propoveduirii; nu gră[i]esc eu aici cătră oameni neștiutori. [...] Mai bine iaste omului să nu să lège și să nu să apuce de o slujbă ca acăasta, decît, după ce să apucă, și al său, și al[e] tuturor suflete să le bage în perire, să le ducă în munca de vîci³. Și de cît blăstăm, de cite chinuri nu iaste vrêdnic un păstoriu ca acesta? Au nu auziți pre Pavel zicînd că lui [li] iaste vai, de nu va vesti? Acela zioa și noaptea propoveduiea atîta, [în]cît a uneori [sic!] trăgea cuvintele pînă la miezul nopții⁴, și pîn' la zio, și tot să temăa să nu cumva să nu-și plînească slujba. Au tuturor toate să făcăa, că pre toții să-i dobîndăscă. Sufletele [le] căuta el, și să nevoiea să le hrănească cu învățătura evangheliei, dintru cară tot omul să face desăvîrșit.

Acestăa bine știindu-le, S[fin]ta Besêrică, într-un săbor mare⁵, au așezat și au poruncit ca toți episcopii și toți ceēalaltii mai mari [sic!] ai bisêricilor, preoții și păstori rii cei sufletești, să fie detori prin sine, de nu după lège vor fi împiedecați să propoveduiească S[fin]ta [a] lui I[su]s H[risto]s evanghelie, iar cît nu vor putea prin sine, trebu[i]e să ia la sine bărbați, carii bine pot face acăasta⁶. [De] Asēmenea și

¹ «Mat[te]i», 19 «Trimitere din memorie, aproximativă. E vorba de Mat[te]i, cap. 16, v. 26; Biblia sau Sfînta Scriptură. Ed. Institutului Biblic, Buc., 1975, pp. 1115, 1116, col. 2.

² Am păstrat punctuația lui S. Micu unde ea corespundea cu cea actuală. Sub aspect calitativ, în *Conclonies*, ca și în manuscrisele care succed deceniul opt al secolului al XVIII-lea, ea este mult ameliorată față de scrierile anterioare.

³ Urmează un semn a cărui semnificație n-am reușit s-o deslușim. Vezi fotocopia filei 5.

⁴ Pe margine: «Fapt[ul]».

⁵ «Săb[orul de la] Trîfîntino».

⁶ S. Micu folosește ghilimelele ca în ortografia francezei actuale: le așează în fața fiecărui rînd din textul citat. După toate probabilitățile, el rezumă un *Canon* al acestui sobor, cum notează pe marginea filei. Neavînd la îndemînă *Hotărîrile* acestui sobor, traduse și ele de S. Micu, n-am reușit să ne dăm seama dacă parafrazează sau citează din textul acestora.

Săborul a[1] șept[le]a a toată lum[ea] îndetorește pre episcopi și pre preoți să propovedu[i]ască. « Pentru ac[ea] zice un s[flnt] părinte ⁷ [c]ă pentru ac[ea] iaste pus mai mare [sic!] bis[er]icii lui D[u]mnezeu, c[ă] nu numai bine viețuind preoții cu pilda vieții sale [sic!] cei bune s[ă]-i inv[et]ă, ci încă și cu îndr[ă]zn[ea]lă propoveduind, fieștecui înaint[ea] ochilor s[ă]i s[ă]-i pu[ie] păcatele sale ». Nesf[ir]șit așiu [sic!] fi de-așiu vrea s[ă] adun mărturii din s[flnt]ii ⁸ părinți, cu care s[ă] adeverez ac[ea]stă detorie a păstorilor suflet[es]ti, [dar] numai at[ita] acum v[ă] zic: citiți cuv[întul] cel înt[î]iu al s[fl]ntului Grigorie Cuv[înt]ătorului [sic!] de D[u]mnezeu // și cartea *c[ea] de preoție* a ⁹ S[fl]ntului Ioan Gură-de-Aur, [pe] care pentru folosul vostru și pre limba rom[â]n[es]c[ă] l[ă]-am t[ă]lmăcit. Cetiți-le și veți cunoaște adevărul celor ce zic. Acum s[ă] ne grăbim la c[ea]laltă parte a cuv[întului, ce nu gr[ă]ind eu de detori[ea] propoveduirii, voi s[ă] v[ă] ur[î]ți ¹⁰ a asculta propoveduirea.

PARTEA A DOA

Ce fapte iaste detoriu s[ă] aibă păstorul suflet[es]te

Ca s[ă] fie propoveduirea cu roadă și lucrătoare, trebu[i]le s[ă] se adaoge la d[in]sa și viața cea bună, c[ă] precum înv[et]ă Marele Vasile ¹¹: « Cel ce iaste pus s[ă] inv[et]ă pre alții, trebu[i]le s[ă] se facă pre sine // tuturor pildă de toată fapta bună și, mai înt[î]iu, el s[ă] facă c[ele] ce înv[et]ă pre alții ». Pof[er]ire-așiu eu, și v[ă] rog s[ă] cetiți toate cite[le] scrie S[fl]. Vasile într[un] ac[ea]stă hot[ă]r[î]re, numai luminat s[ă] cunoașteți adevărul cuv[întului meu.

S[fl]. Ioan Gură-de-Aur de preoți așea zice: « Trebu[i]le s[ă] aibă viața nel[î]tinată și cuvioasă, ca toți la ei, ca la un izvod luminat, s[ă] se uite » ¹². Acestora as[em]en[ea] înv[et]ă și S[fl]. Ieronim ¹³, unde zice: « La tine caută ¹⁴ ochii tuturor[s] și orice vei face, toți judec[ă] cum c[ă] și ei trebu[i]le s[ă] facă ac[ea]sta » ¹⁵. Pentru ac[ea] și fericitul Pavel mai înainte au zis: « Întru toate te pune pre tine pildă ». Adecă strălucind cu faptele c[ele] bune, c[ă] precum rîndun[ea]oa cea cer[es]c[ă], trîmbița cea de aur bine gl[ă]suitoare, Ioan Gură-de-Aur, zice: « Pentru ac[ea] n[ă]-au ales pre noi D[u]mnezeu, ca pre niște luminători, c[ă] precum lumina car[ă] luminează toată lum[ea], așea s[ă] luminează sufletul preotului. Preoții sarci[na] a toată lum[ea] o poartă cu umerii sfințeniei, iar de sînt r[ă]i și cu scand[ă]lă preoții, car[î] ori cu inv[et]ături, ori cu pilde r[ê]le stric[ă] viața și obiceiurile celor buni, mai r[ă]i sînt decît cei ce r[ă]pesc averile și moșiile altora ¹⁶. Vrei s[ă] cunoști omul? ia aminte cu cine s[ă] împrietenește, [c[ă]ci] pildele cele bune gl[ă]su[i]esc mai chiar decît toată trîmbița, [pentru] c[ă] nu at[ita] ia aminte norodul la glasul trîmbițelor, c[ît] caută la c[ele] ce le facem noi. De vei vedea pre norod făcînd rînduieală și făcînd cucernicie, s[ă] știi c[ă] preoția nu iaste s[ă]n[ă]toasă ». « Mir[ea]nul, zice S[fl]. Ieronim, carele vr[ea] s[ă] viețuiească bine, d[ea]ca v[ede] pre preot r[ă]u, r[ă]u viețuiește ». « Păstorul, zice S[fl]. Avgustin [sic!], d[ea]ca umblă prin pietri, trebu[i]le ca și turma prin pietri s[ă] umble. Făcutu-s-au umblarea r[ê]a?, c[ă] preoții s-au stricat ». « Nimic mai greu de la alții nu rabdă D[u]mnezeu, zice S[fl]. Grigorie Dialog ¹⁷, decît de la preoți, c[î]nd pre cei ce i-au pus // spre îndreptarea altora fi v[ede] dînd de pre sine pilde r[ê]le, c[î]nd

⁷ Pe margine: « S[fl]. Pro[ro]c[ie] Par[te]nie ».

⁸ În text, prescurtat: ss.

⁹ Adăugat deasupra rîndului, cu tuș mai deschis.

¹⁰ S[ă] v[ă] plictisiți.

¹¹ Pe margine: « Hot[ă]r[î]ri », 509 [?], 7, cap. 10 — lecțiune incertă.

¹² « Cuv[întul] 10, în *Carte c[ă]dră T[ă]t* » (lecțiune incertă a ultimului cuv[înt).

¹³ Traducătorul *Bibliei* în latina vulgară, de unde și denumirea de *Vulgata*. E cea mai bună t[ă]lmăcire a scripturii, servind ca text de referință pînă azi pentru orice reeditare a *Bibliei* la Vatican.

¹⁴ Privesc.

¹⁵ « Cuv[întul] 10, în *T[ă]t*, 1. — Vezi și supra, nota 12.

¹⁶ Deși citatul continuă, Micu trimite la « Cuv[întul] 15, în *Mat[ei]*, 9 ». Trimiterea e prea sumară și, ca urmare, n-am reușit s-o verificăm. Din același motiv ne-am mulțumit s[ă] reproducem cteva din trimiterile precedente ale autorului, fără a le putea identifica sursa exactă.

¹⁷ « Cuv[întul] 17, în *Evang[helie]* ».

Marele contemporan:
Horea.

ției; oamenii aceia, întru carii împărătește iubirea avuților și iubirea stăpînirii, ba încă și ne[a]stîmpărarea și fapta cea de rușine stăpîneste, întru carii înlăuntrul păreților s-ar vedea uriciune deaca am săpa păreții, după prorociri[ile] *[sic !]* lui Ezechiil *[sic !]*, ca să vedem în casa D[io]mnului lucru groaznic, de vreme ce după curvii, după preacurvii, după fapte fărădelege umblă, și la unii nici patimile cele de ocară ²⁵ și [nici] lucrările cele de rușine nu [le] lipsesc ». Aceștia ²⁶ mai răi // sînt și mai multă pagubă fac și decît bulaurul *[sic !]* cel din apocalips ²⁷, care cu coada sa [d]oboara a treia parte din stelele cerului, că aceștia nu a treia parte numai, ci cu mult mai multe stele din ceriu, adecă credincioși, cu coada sa, care [pe] lingă patimile cele foarte rele, și cu viața cea scîndăloasă [d]oboară de la ceriu, și împreună cu sine îi bagă în marca focului celui nestîns. Paguba sufletelor [pe] care o fac aceștia în bes-

înșine păcătuim, cei ce trebu[ie] să oprim păcatele, pre cei ce să abat la îndărăptnicii, duce-i-va D[io]mnul cu cei ce lucrăază nedreptate » ¹⁸. Care bine știind s[ă]f. beserică, într-un Săbor mare așa hotărăște: « Nimica nu iaste carē mai cu dēadinsul să învătă pre oameni frica lui D[um]nezeu, decît viața și pilda celor ce s-au sfințit pre sine slujbei lui D[um]nezeu, că fiindcă să vād în loc mai înalt, ceēalaltī spre ei, ca spre o ogîndă aruncă ochii, și de la ei iau ce să facă » ¹⁹. Toate acēstēa cugetindu-le, S[ă]f. Ioan Gură-de-Aur nu s-au îndoit a zice: « Nu socotesc cum că mulți preoți să mîntu[ie]sc, ci cum că cu mult mai mulți pier » ²⁰. Pentru ce? răspunde un bărbat cuvios ²¹: « Cine-mi va da mie din numărul episcopilor, carele să nu priveghēză mai mult cum să golēască pungile supușilor, decît să dezrādăcinēză păcatele? Cine mai cu poftă decît preoții // caută cele vremelnice, și cine mai rău să folosește cu cele agonisite? » Și tot același părinte ²² zice: « Mulți alēargă la cinul preoțesc și [la] slujbele de care și duhurile cele îngerești să înfricoșēază, *fără de socotēală* » ²³ le apucă oamenii cei fără de frică ²⁴, și [care] nu să tem a apuca semnul împărăției cerești sau a purta coroana împără-

¹⁸ « Psal[m] 134, 5 ». Cifrele sînt însă caligrafiate incert: ar putea fi 108, 109 sau 184, ultima nu există, în op. cit., p. 637, col. 2, decît 151 care încheie psaltirea.

¹⁹ « Săb[orul] de la Tr[identino] ».

²⁰ « În Fapt[ile], cuv[întul] 3 ».

²¹ « S[ă]f. Vernard » [— Bernard].

²² « [Idem], De caviuța clericilor, cap. 8 ».

²³ Adăugat pe margine, marcînd prin + locul unde urmau a fi plasate.

²⁴ Urma: *fără de socotēală*, barato, deoarece fuseseră așezate la începutul propoziției precedente. Citatul nu e prea clar, vādînd hotărîrea lui S. Micu de a nu se abate de la litera textului din care-l traduce.

²⁵ Urma de, suprimat de noi în folosul ameliorării recepției.

²⁶ Lecțiune nesigură: *Că aceștia* [?]. Noi am optat pentru *aceștia*.

²⁷ « Apoc[alips] », pe margine.

rica lui D[u]mne[zeu] plingind-o, Ieremie proroc zicea: « Mina sa au aruncat vrăjmașul [sic !] la toate cele plăcute lui », că au văzut pre neamurile [sic !], adecă pre preoții cei cu viață păginească, intrind în oltariul D[o]mnului, de carii-i [sic !] poruncisă D[u]mnezeu să nu între în beserică.

Nu voi pomeni eu aici anume nici faptele cele bune, cu care iaste dotoriu să luminează ca lumina și să strălucască ca soarele preotul // [și pe] care fapt păstoriul cel bun trebu[ie] să le aibă. Nici [nu] voi număra păcatele și fărădelegile de care păstoriul cel bun departe iaste și cu totul să scribeste, că a spune acestea prea lung ar fi. Una numai iaste, [pe] care vă [o] aduc aminte, adecă să socotească fieștecine pentru ce vine la preoție, pentru ca să slujească lui D[u]mnezeu și deaproapelui ca un păstoriu bun, și de pofteste preoția pentru această, bun lucru pofteste, că cine pofteste episcopia, bun lucru pofteste: « Însă să cade episcopului și preotului să fie făr' de prihană »²⁸, ca un ispravnic a[l] lui D[u]mnezeu, nefăcînd spre plăcerea sa, nu sumeț, nu iute, nu mănios, nu bețiv, nu poftitoriu de agonisire spurcată, ci iubitoriu de străini, iubitoriu de bine, trează la minte, drept, curat, înfrînat, țindu-să de cuvîntul credincios cel după învățătură, ca puternic să fie și a îndemna [să poată] întru învățatura cea sănătoasă și pre care cei ce gră[ie]sc împotrivă a-i certa²⁹. Au vine la preoție pentru ceva³⁰ // pămîntesc, pentru ca să poată mai lezne și mai bine trăi, sau ca să fie în scutință și să aibă cîștig și agonis[e]ală mai mare, că de vine la preoție pentru acestea năemit³¹ iaste, aici își ia plata, ba încă iaste în primejdie unul ca acesta a-și băga sufletul său și a[l] multora împreună cu sine în munca de vîci. Nu vă înșelați, iubitorilor, D[u]mnezeu nu să înșeală. Fie-vă milă de sufletele voastre, fie-vă milă de sufletele multora pentru care H[risto]s scump singele său se-au vărsat ca să-le răscumpere. Cel ce vrăa să guste din pl[i]nă și din păharul acesta — bine să se ispitească³² întiu, și așa să guste, așa să vie la preoție, ca și alsău și [ale] multora suflete să-le povățuiească la împărăția ceriurilor, [pe] care tuturor o poftesc.

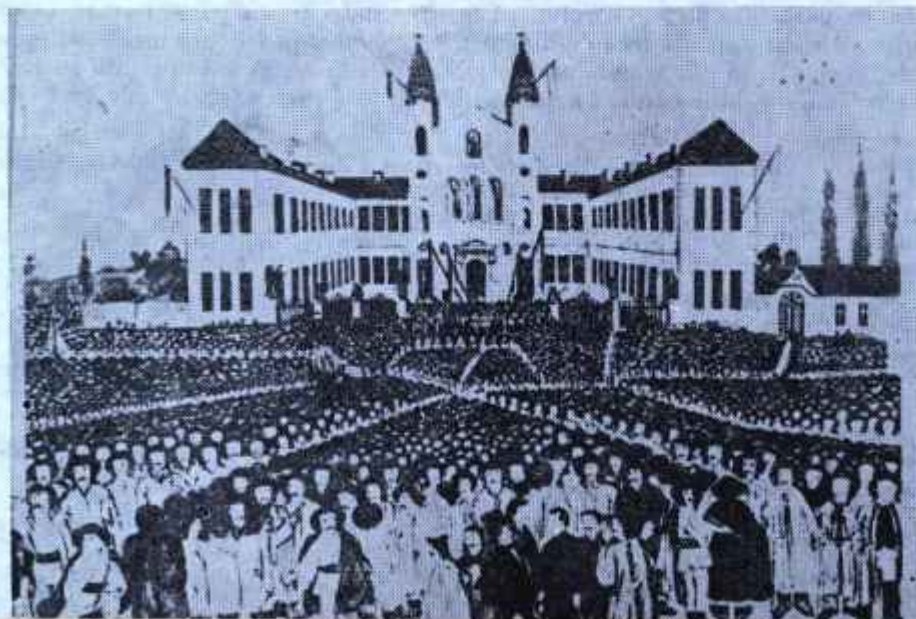
²⁸ Pe margine: trei trimiteri succesive la « 1, *Timotei*, cap. 3 [vv.] 1—2 », « [cap.] 3, [v.] 1 » și « [cap.] 1, [v.] 6 », dintre care doar pe prima am reușit s-o verificăm.

²⁹ A rezumat din *Timotei*, 1, cap. 7, vv. 1—4.

³⁰ În josul paginii, probabil, încercări de pană, cu litere latine: *Gotius, Gotius*, barat cu două linii paralele.

³¹ Vîndut, trădător.

³² Să se întrebe, să se gîndească.

« Marea întrunire de la Blaj din 8/15 mai 1848. În primul plan, țărani veniți din toate părțile Transilvaniei; în față, la mijloc, un cleric vorbind cu un personaj cu pălărie înaltă care pare a fi unul din revoluționarii moldoveni. În fund, catedrala episcopală și clădirea școlilor din Blaj. » (C.C. Giurescu ... — *Istoria Românilor* ... Ed. „Albatros”, [Huc.], 1976, p. 694).

«UNIREA-NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

MEMORIAL DIN EXIL

AL. CHRISTOFI

în corespondență cu
Christian TELL

II

DUPĂ CE ÎN NUMĂRUL ANTERIOR AL revistei „Manuscriptum”, din bogata corespondență inedită aparținând lui Al. Christofi, am publicat o scrisoare relevantă în primul rând figura lui I. Heliade-Rădulescu, în continuare, în paginile de față, facem cunoscută o altă epistolă adresată aceluiași destinatar, Christian Tell, în prim-planul atenției autorului aflându-se, de această dată, personalitatea lui I. Ghica.

Adresată de la Istanbul la Smirna, la 5 februarie 1855, scrisoarea reproduce înainte de toate conversația pe care însuși emitențul o avusese cu un alt compatriot exilat, I. Bălăceanu, despre prietenul acestuia din urmă, I. Ghica, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai generației de la 1848, la acea dată guvernator al insulei Samos.

Cum este știut, numirea în această funcție însemna, pe de o parte, o recunoaștere a pledei riei fruntașului revoluționar român pentru o înțelegere cu Poarta, pe de altă parte, o recunoaștere de către autoritățile turcești a calităților diplomatice ale lui I. Ghica. Dar numirea de către Poartă în această funcție — în anul anterior¹ — a stîrnit în rândurile compatrioților exilați, cum era de așteptat, discuții aprinse, reacții contradictorii, mulți dezaprobind în mod deschis o atitudine politică ce părea a oferi un credit necondiționat Porții, alții, dimpotrivă, susținându-l pe Ghica, în anumite limite, între ei numărîndu-se și I. Bălăceanu.

Trebuie subliniat că, în ciuda acestei funcții, a titlului de *bei* (prinț) pe care ulterior îl pri-

maște², a unei orientări politice care îl răco- manda — în circumstanțele date — ca pe un devotat al Porții, I. Ghica a rămas, asemenea lui Heliade, un mare patriot; în ciuda concesiilor de ordin politic-pragmatic, întrefesute cu subtilități tactic-diplomatice, în care se dovedea un maestru, el păstra nelintinate idealurile de unitate și independență națională, de progres social ale poporului român, iar întreaga lui activitate din deceniile următoare, ca scriitor și ca om politic, se va înscrie pe linia acestor coordonate.

În sfîrșit, să remarcăm, în scrisoarea pe care o publicăm mai jos, și interesul știrilor despre alți pașoptiști; despre scriitorii Heliade și Bolintineanu, dar și despre I. Bălăceanu, Christian Tell, Gh. Magheru, Al. Golescu-Negru, Gr. Perle, Marin Serghiescu etc.

Nicolae ISAR

¹ Vezi și D. Păcurariu, *Ion Ghica*, Editura pentru Literatură, București, 1963, pp. 166—167.

² *Ibidem*, pp. 168—169.

*Fi. Bolintineanu aflu' sunt aici. La revizuire
 am scris si matura si la toate si mai Carlebur 2°
 Tell si 2° Gh. D. Comilow si mugga din partea
 lui Dintzi p[ro]p[ri]u in mare si ab[ia] ar[un]da p[ro]p[ri]u si sind
 scrie ad[un]ca. La revizuire si p[ro]p[ri]u me dau V[er]ea
 la unu V[er]ea la bine si la sanatate
 am sc[ris] si tota d[ur]a d[ur]a*

«...despre cauză și căuzași...»

1866, februarie 5, Istanbul

Iubite d. Tell,

Cu tot cuvîntul, cineva poate să zică că nu mă țin de vorbă, fiindcă în cele ce urmează nu e vorba decît numai de cauză și căuzași! Și încep de la amabilul d[omn]u]l-tale d. Eliad ce i se zice și Cesteliul. Îți alătur aci copie după scris[oarea] lui către Pleș[ci]anu], ca să rizi și să vezi cît sunt de impertinente espreșile acestei scrisori. Dorînd a îți da opinia și d[um]nea[ta] dacă trebu[ie] a face ce zicea Nae, adică: că de nu va voi să dea bani[i], supt orice pretest să mă duc și să li dau rezoane; eu cred că nu va înțelege de rezon, și ducîndu-mă la el poate să se exprime astfel cum [i]ese o gîleeavă care nu este de dorit. Gîndesc ca să trimet această scris[oare] lui Nae, și atunci, ce va zice, să fac.

Alăturata copie este răspunsul ce a făcut d. Mălinescu la scris[oarea] d[omn]ului] Ghica din partea d[omn]ului] Mag[heru], care l-a rugat să i-o prescrie cu litere, și după care, crezînd că nu e o necuviință ca un lucru ce se atinge de cauză, am poprit această copie. D. Mag[heru] voia să creadă că este făcută de el și care, fără să fi știut, se putea cunească că e scrisă de un om cu concepție, care știe să în[n]oade două în trei, fiindcă e foarte bine scrisă.

Pînă aci, români[i] se imputinaseră, acum [au] început a se înmulți. Grigorie Peret,¹ a venit de la Varna aici și șade la d. Mag[heru]. D. Bolintineanu² o să vie de la Brusa și d. Bălăceanu³ se află aici din săptămîna trecută. De la Smirna, zice, unde nu știa dacă se află români, a mers cu o corabie france[eză] la Samo, unde a șezut 4 zile; pe urmă s-a dus la Sira⁴, de unde a venit aici. Am vorbit cu el despre cauză și căuzași și discuția mi-a fost plăcută. Și cred că nu mi-ar place și mai mult cînd s-ar inferma mai bine de conduita oamenilor cauzei, de care fiind depărtat de ei, nu le cu-

¹ Grigore Peret, unul dintre tinerii bănuși a fi alentat la viața lui Gh. Bibescu în ajunul revoluției, revoluționar exilat, în strînsă legătură cu Al. Christofi și Chr. Tell.

² Informația ne permite să fixăm mai precis momentul revenirii poetului de la Brusa la Constantinopol. În luna martie se afla în capitala otomană, cum consemnează Christofi într-una din scrisorile următoare (S 13/69)C, de la această dată și el intrînd în prim-planul atenției corespondentului gene alului Tell. Pentru ceea ce se știa despre acest moment, vezi și T. Vărgolici, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, Editura „Minerva”, Buc., 1971, pp. 159–160.

³ Ion C. Bălăceanu (1825–1914): participant la Revoluția de la 1848, emigrat, în raporturi apropiate cu I. Ghica, unul dintre diplomații Unirii.

⁴ Sira — insulă în arhipelagul Cieladelor, loc de popas pentru vasele care navigau între Turcia și Franța.

* elată dure-
rea noastră, a spus
el. * (fr.)

noaște bine. Știind că este amic cu d. Ghica, am vrut, după cum doresc să fac totdeauna, ca să păzesc toate cuvintele spuindu-i cu toate acestea, pe față, și opiniile mele entime, luându-l și crezând du-l că poate să fie imparțial, după cum mi s-a și părut deocamdată.

I-am spus că aș dori mult, mai cu seamă după ce a putut vorbi cu d. Ghica, să poată vorbi și cu d[umnea]ta. Și după asta să mai revază pe d. Ghica, căci numai astfel ar putea să se lumineze asupra conduitei fiecăruia om și să conchiesc asupra adevărului fără a se îngela, după cum zice că este dispus și simte că are toată bunăvoința a fi imparțial, dar nu știe de va putea fi. Și eu l-am încredințat că avînd bunăvoință poate să fie sigur că va fi imparțial și va dobîndi cu asta meritul ce din nenorocire nu l-am putut găsi în mulți români cu cele mai frumoase sentimente.

M-a întrebat pricinile desurării între d[umnea]ta cu d. Ghica și i-am spus în conștiință aceea ce am știut, arătîndu-i faptele d[omnului] Ghica care a trebuit să te răcească și la ale căruia calomnii nu ai vrut a te măsura niciodată, cu răspunsul ce ai dat d[omnului] Eliad la Șumla⁵. El, zice d. Bălăceanu, că este amic vechi cu persoana d[omnului] Ghica, dar două ore nu a fost în unire și de o părere cu opiniile d[omnului] Ghica în politică. Și adeseori i-a combătut multe greșale, și care niciodată nu a voit să-l asculte, fiindcă nu înțelege de nimeni.

De orice opinii va fi d. Bălăceanu, îmi place numai că poți a te certa cu dînsul fără gilceavă, și asta cred că dovedește educație.

Zice că d. Ghica s-a stricat cu Goleștii din pricina lui Arăpila⁶, care, din discuțiile lor, a crezut că voeste a-l esploata. — Goleștii, zice d. Bălăceanu, cred că aspiră la domnie și toți trag a fi or Ștefan sau Arăpila, care are mai multă capacitate decît toți. — Tocmai pentru asta, aș dori să te convingi, i-am zis, că d. Ghica temîndu-se ca să nu-l eclipseze Arăpila, a rupt-o cu el și cu toți Goleștii. — Negreșit, zice, că nu voeste a le sluji de *marshopied*, dar d[umnea]lui dorește ca să îi fie alții; și așa cauza comună niciodată nu o să ajungă la un rezultat bun, dacă nimenca nu va ceda egoismul său și nu va face o abnegație de sine. *Voilà notre malheur*,

dît-il^a, că toți voesc a fi domni și generali, și nimeni soldați. — Și așa? — Așa, zice, alții o să ne facă trebile, și țara, supt protecția neamțului, o să fie mai rău decît supt cea muscălească. Cînd ar trebui să nu mai contăm în nimeni, decît în noi! — Ești, zisei, înzestrat de multe avantaje și pentru aceasta, unul ca d[umnea]ta, are mai multă datorie ca să ia inițiativa unui asemenea drum de mîntuire spre a putea ajunge acolo unde zici și crezi că este mai bine și unde negreșit că numai așa trebuie să fie mai bine. — Da, zice, aș dori mult să văd pe d. Tell și o să mă opresc mai multe zile la Smirna, fiindcă despărțirea cu d. Tell mi-a fost în termenii cei mai buni; și pentru d. Tel

⁵ După eșecul încercării de constituire a legiunii române, la începutul anului 1854, s-au deteriorat vertiginos nu numai raporturile cu Heliade, ci și cu I. Ghica, aflat tocmai în aceste împrejurări în cea mai deplină încredere a autorităților turcești, în primăvara acestui an fiind numit guvernator al insulei Samos. Unele aprecieri ale lui Ghica la adresa foștilor tovarăși de luptă, făcute la modul general, în a sa *Dernière occupation des Principautés Danubiennes*, apărută la Paris în anul 1853, care circula în cercurile emigrațiilor, stîrnise și unele insatisfacții, paharul urmînd a-l umple, cum vom observa în cele ce urmează, un articol al său publicat în „*Journal de Constantinople*”, în care autorul se desolidarizează deschis de spiritul radical democratic al Revoluției, dînd satisfacție cercurilor conservatoare otomane.

⁶ Goleșcu G. Alexandru (Arăpila, Negru; 1819—1881), unul dintre fruntașii Revoluției de la 1848, prieten al lui N. Bălcescu, deslășurînd o bogată activitate de propagandă în emigrație pentru înfomarea opiniei publice occidentale asupra cauzei române.

totdeauna am avut opinie bună și l-am stimat, zice. *Bakaltm!*^b Să vedem în joc cum o să joace și d. Bălăceanu, care e tot așa de băiat frumușel la chip, precum ar dori să fie și la danț.

D. Ghica, zice, s-a mirat cum d. Tell a putut să se supere de acel articol în giurnal⁷, ca un lucru ce nu e nimic rău zis de el, decît ceea ce cuprindea acea proclamație din țară. A rămas ca să li arăt articolul și să-l discutăm, zice.

Vezi, cum nu mă poci lăpăda de Satana, cu toate zisele că mă las de cauză!

D. Bălăceanu și-a lăsat familia în Elveția și el ar voi să intre în țară, cu recomandări bune, și care, fiindcă osebit că nemți[i] nu-l văd bine cu istoria lui Bem⁸, dar și Știrbei⁹ este inamic vechi al familiei, pentru care negreșit că o să-și răzbuine asupra fiului. Are un pasport după deslegarea guvernului turc, dela căimăcămia lui Cantacuzino¹⁰, la intrarea lui Omer în Bucur[eu]ști, dar după asta Coun¹¹ i-a scris că îl roagă să nu vie în țară. «Acum, zice, nu știu ce să fac, fiindcă nu aș vrea să mă scoată ca pe Peret[et].» Fratele, colon[elul] Bălă[ceanu]¹², a murit la Viena. Peret[et] a adus vestea că d. Rosetti ar fi murit¹³. D. Bălă[ceanu] are opinia cea mai defavorabilă pentru suzerani. Noi care i-am văzut d-aproape nu suntem nimic pe lingă el ce i-a văzut de departe și i-a stimat după prețul ce merită! Are recomandări către Canning și Reșid.

Un adiutant entim al lui Nicolae¹⁴, cu două ore pînă a nu muri pe brațele lui, căruia i-a confidat multe din secretele sale, i-a zis că: împăratul nu numai că v-ar fi ertat de revoluția ce ați făcut și principele ce ați proclamat, dar v-ar fi ajutat și protecat în contra turcilor, ca pe mulți din unguri[i] revoltați în contra Austriei; ceea ce nu o să vă erite niciodată este unirea ce ați voit să faceți cu dinși[i] și devotamentul ce ați arătat pentru turci, pe care li detestă cu suveranitate. *Ils sont des ingrats*, zicea împăratul; *et cependant il ne savait rien de la mauvaise conduite de ses consuls dans ces beaux pays, qui par la corruption faisaient de la politique*; ^casta, fiindcă acum era informat de d. Bălă[ceanu], de toate relele ce făcea[u] consoli[i] ruși în țară. *Si jamais aurait su cela, tous auraient été envoyés en Syberie, mais malheureusement il a été toujours mal renseigné et trompé*.^d Iată sacrificiul, zice, ce l-au făcut români[i] pentru turci! Și ei se poa[r]tă cu dinși[i] ca cu negrii din pusturi. Și d. Ghica tot mai ține de ei. — Negreșit, zic, ca să poată ajunge la ținta ce și-a propus, și este consecvent. — Eu, zice, aș fi voit dacă turcii nu voia[u] să armeze țara, el nu numai să nu primească a merge la Samo, dar să plece din Turcia¹⁵. — D[umnea]ta vorbești cum e bine, dar toți egoiști[i] fac cum le vine mai bine.

⁷ Nu cunoaștem acest articol publicat în „*Journal de Constantinople*“, și nu am avut posibilitatea unei confruntări. Conținutul atacuri la adresa intențiilor reformatoare în ordine socială ale confrăților, acest articol nu poate fi confundat cu lucrarea amintită a lui Ghica. Așa cum am arătat, articolul a stîrnit vii dezbateri în rîndul exilaților, ecourile lui fiind surprinse în numeroase scrisori ale lui Al. Christofi.

⁸ Este o aluzie la împrejurarea, binecunoscută, că Ion Bălăceanu, după înfrîngerea Revoluției în Țara Românească, însoțise pe N. Bălcescu în campania din Transilvania și Ungaria, punîndu-și serviciile la dispoziția cunoscutului general polonez Iosif Bem — conducătorul armatei revoluționare maghiare din Transilvania — și fiind considerat unul dintre aghiotanții acestuia.

⁹ Barbu Știrbei, domnitorul Țării Românești din anii 1849—1856, în urma Convenției de la Balta Liman, care a avut, cum se știe, spre deosebire de domnul Moldovei, Grigore Ghica, o atitudine ostilă revoluționarilor pașoptiști, refuzînd cu încăpăținare, în cazul celor mai mulți, reîntrarea în țară.

¹⁰ Constantin Cantacuzino (1799—1877), mare boier reacționar, căimacam al Țării Românești după înăbușirea revoluției.

¹¹ Coun S. Conn, prescurtare de la Colquhoun, Robert Gilmar (1804—1870), consul general al Angliei la București o perioadă îndelungată (1834—1839), aflat în strînse legături cu revoluționarii români, cărora, personal, de-a lungul timpului, le-a adus numeroase servicii.

¹² Costache sau Costică Bălăceanu, colonel, decedat într-adevăr la această dată.

¹³ Știrea era, de bună seamă, falsă, ea pornind de la vestea îmbolnăvirii temporare a fruntașului radical de la Paris, de unde se reîntorse recent Grigore Peret[et].

¹⁴ Nicolae I, țarul Rusiei (1825—1855), al cărui nume și sfîrșit sînt legate de Războiul Crimeii.

¹⁵ Despre plecarea acestuia la Samos, ceea ce a stîrnit atîtea controverse în rîndurile emigraților, ca și despre regimul administrativ impus de el insulei în anii 1854—1858, vezi și D. Păcurariu, *Ion Ghica*, Editura pentru Literatură, Buc., 1965, pp. 168—191.

^b la să vedem! (turc.)

^c «Suat în-gra(i)... și în acest timp el nu știa nimic de proasta comportare a consulilor săi, care făceau politică prin corupție în aceste frumoase țări.»

(fr.)

^d «Dacă vreodată ar fi știut aceasta, toți ar fi fost trimiși în Siberia, dar din nenorocire el a fost totdeauna rău informat și înșelat.»

(fr.)

et d'une lettre l'empereur et me l'ayant lue, j'en ai été très content. Le prince a écrit
 pour l'empereur l'empereur, et l'empereur a écrit pour le prince. J'ai écrit à lui
 pour lui dire que j'étais très content de sa lettre.

M. Myrme
 Monsieur
 Mr. Ch. Fell.

De la galete Comparaison de la guerre
 d'aujourd'hui et de celle d'autrefois. On voit
 la différence en chemin de fer, en vapeur,
 etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc.

* « Tam-takim
 kırmızı-bakir » (In
 turca modernă).
 «La așa cap,
 așa căciulă».

† « Eu am fost
 un trăgător slab,
 când mi s-a făcut
 cadou această ra-
 nă. » (fr.)

Grigorie zice că toți cei de la Paris, ro-
 mâni, vorbeș[u] foarte bine de d. Tell în
 pricina celor întâmplate la Șumla. Tot el
 zice că cocoana Zinca s-a supărat foc de
 numele Floarea zicînd că prea e tărănesc!
 A spus în confidență d[omnului] Mag[he-
 ru] de o greșală a lui, zicînd că la Ruș-
 ciu[c] a jucat cărți cu Zalic¹⁶ și a pierdut
 130; Zalic este maior și adiutant al[1] lui
 Omer. Mitică¹⁷ nu a mai fost suferit prin-
 tre polonezi și de aceea a trecut la Omer,
 care pînă acum nu l-a înaintat după cum
 se vorbea prin ziurnale, zicînd că chiar la
 cazaci lua leafă și tainuri de căpitan, iar nu
 de maior. El este însărcinat, la Varna, cu
 imbarcarea trupelor. Și Sturza¹⁸ care vor-
 bește foarte rău de d[umnea]ta, zicînd că
 la Șumla îi făcea intrigi, este șeful sta-
 tului major al lui Omer. Tam-takim,
 kırmızı-bakir¹, zice proverbul turc, sau
 «astfel de cap, astfel de chiulaf», zice
 românul, sau «cum stăpînul, și sluga»,
 dacă mai vrei! Vorba e aci numai de
 d[omnii] Zalic și Sturza, de care însuși

[sic!] turcii ziceau că îi bănuiesc; și acum Omer se încongioară de asemenea oameni.

Un maior franc[ez] în slujba turcă, ce a venit dela Sevast[opol] a spus d[omnului]
 Mag[heru] că, considerînd pe osmaneii[i] de la Sevast[opol]¹⁹, aliații, s-au desiluzionat
 de turci și numai printr-un noroc efemer și greșalele muscalilor de la Dunăre și-a[u]
 dobîndit oarecare reputație, de care se miră cineva. La Eupatoria unde o să meargă
 Omer, care se află tot la Varna, este cîmpia cea mai bună pentru bătălii în linie,
 unde este concentrată pînă [la] 24 mii de cavalerie regulată rusă și unde aci o să se
 încearcă bravura turcilor de la Dunăre! Zice că Englezii[i] nu vor să lucreze, zicînd
 că ei au venit aci ca să se bată, iar nu să lucreze cu pămînt; și toți soldații[i] englezi,
 care a[u] rămas în număr numai de 15 mii, se opun pe față la orice asemenea îndă-
 toriri. Franc[ezii] numai fac cu bucurie, rizînd, orice li se poruncește.

Am vizitat pe doctorii[i] români ce sunt la practică în spitalele franc[eze] aici, unde
 am văzut mulți soldați răniți de tot felul și alți[i] înghețați din șanțurile dela Sevas-
 t[opol]. Este lucru îngrozitor ce nu am mai văzut, să vezi oameni cu picioarele tăiate,
 amîndu[u]ă, fiind înghețate; la alți[i] numai este un picior, și unii numai degetele.
 Ce e frumos însă, [e] curagiul ce exprimă la întrebarea ce le faci asupra împieg-
 rărilor în care s-au schilodit. J'ai été un tirailleur, dit-il, quand on m'a fait cadeau cette
 silefture². Cu franc[ezii] sunt și muscali răniți, pe care li tractează deopotrivă. Am
 văzut un iuncher cu care am vorbit muscălește, ca Solomon. Este un voinic care se
 zice că într-o eșire a astupat două tunuri omorînd 10 franc[ezi] și minînd baioneta
 cu o mină, cu cealaltă se nevoia a mai astupa și al 3-lea tun franc[ez], cînd o lovitură
 de baionetă în armurile piciorului stîng l-a făcut prizonier. Curagiul cel mai mare

¹⁶ George Zalic, ofițer, participant la revoluție și emigrat.

¹⁷ Dumitru A. Kretzulescu (1824 - 1874), participant la Revoluția de la 1848, emigrat; în Războiul
 Crimeii, maior, apoi colonel în armata turcă; după revenirea în patrie ajunge general în armata
 română.

¹⁸ Grigore M. Sturza (1821 - 1901), fiul mai mic al fostului domnitor al Moldovei; din 1849, intrat
 în armata turcă, ajunge la gradul de general (= Muhlis-paşa sau «paşoalcă», din scrisorile lui Chris-
 tofi.)

¹⁹ Asediat din septembrie 1854, Sevastopolul avea să fie asaltat în mod decisiv și victorios de către
 aliați în august 1855, bătălia urmînd a decide soarta războiului.

ce a arătat a fost amputația ce a suferit, de două ori, rîzînd; acuma s-a vindecat piciorul tăiat și cetea o carte rusească. Zice că el pentru împăratul își sacrifică și familia. Doctorul *en chef* zicea că de era francez ar fi luat pentru bravura lui medalia împărătească, ca cum muscalul nu o să i-o dea, și că în armia franceză [cu] un asemenea curaj ar ajunge general mare; tot ca cînd *[sic !]* și la muscali din soldat n-ajungi general și mai sus.

Scii că îți puneam, din pătirile d[umne]tale, că nu voești a fi în multe relații cu polonezii[i], cu care și fără asta tot îți găsești beleaua. Betnarcic²⁰ îmi zicea că [de] anul nou o să te feliciteze, acum zice că din pricina mea, nemaiîntîlnindu-mă, nu ți-a trimis scris[oare]. — Mie nu mi-ai zis, i-am răspuns, ca să îți trimit vreo scris[oare], pe care aș fi primit-o bucuros. Și așa de era, chiar de nu aș fi înțeles, puteai să o trimiți fiindcă sunt atîtea vapoare. — Nu știu să mă înțeleg la poștă, zice, nu știu la ce vapor. Și altele. A fost la Canning, zice, căruia din vorbă i-a spus că era cu d[umne]a[ta] ca să organizeze o armată română, și că Canning l-ar fi întrebat unde te afli și el i-a spus că ești la Smirna și Eliad aici.

Respectele mele d-nei Tell și d[omn]nei Elizei, doresc pe demoazele și sărut dulce pe Ștefan; dar tizu-meu Alesandru și piticuța, ce ștrengării mai fac? Complem[ente] d[omnului] Palamari și familiei d[omn]iei-sale.

Turci[i] în București se zice că s-ar fi legat de un băiat și vecini[i] sărînd să-l scape s-a ațîtat o bătaie și s-a omorît un turc, dar s-a scăpat băiatul. Pașa a cerut pe acești oameni, și Vodă nu i-a dat, ci i-a pedepsit cu 50 lovituri și i-a închis la poliție. Pentru asta se zice că Știrbei a trimis aici un curier.

Într-o zi fiind la cantor[ă]²¹ la Polich[ronie], Marin a început a spune multe nemulțumiri despre d. Mag[heru] care nu a aprobat fapta lui Marin, cu luarea lefii lui Lăzur[eanu]²² pentru Apol[onie]²³. Între altele am aflat că Canning ar fi zis d[omnului] Mag[heru], din partea căruia fu-său îi sluja de tîlmaci, aproposito, cine știe, de ce expresie sau idei noi ale tinărului Mag[heru], sau cel bătrîn poate: *Oubliez-vous que vous parlez a l'ambassadeur de la reine d'Angleterre?*²⁴ Trebuie să fi fost vre-o necuviință de vreme ce un diplomat își pierde răbdarea.

Am dat d[omnului] Bălă[ceanu] de a citit articolul²⁵ și mi-a zis că nu vede alt rău decît ruperea ce declară pentru d[umne]a[ta] și d. Eliad, fiindcă d. Ghica nu zice că acești oameni sunt de opinii confiscatoare și ghiulatinatoare, decît voind poate să o interpreteze cum va voi cineva. Cit pentru *«des gens sans aveux» c'est trop fort*²⁶, și cred că i-a scăpat din vedere, zice, o asemenea expresie. Mie îmi spunea Polichr[onie] față cu Marin că totdeauna a auzit pe Ghica vorbind bine de d[umne]a[ta], dar de cînd cu pricina Bălcescului²⁷ zice că ești laș și fără a-i spune cine mi-a spus asta, d. Bălă[ceanu] zice că pe onoare nu a auzit pe Ghica să aibă o asemenea opinie de d[umne]a[ta], decît că te-ai supărat pe el din articolul ăsta și te-ai unit cu Golești[i]

* Uitați că vorbiți cu ambasadorul reginei Angliei? * (fr.)

* „...oameni fără căpătii“, aceasta este prea tare. * (fr.)

²⁰ Betnarcic, colonel de origine poloneză, în raporturi apropiate cu emigrații români din Constantinopol; la începutul anului 1854 se deplasase și el la Șumla, solicitat de Tell în calitate de instructor în proiectata legiune română.

²¹ cantoră = birou, cancelarie

²² Grigore Lăzur[eanu], ofițer revoluționar, emigrat; cu gradul de maior, în februarie 1854 se afla și el la Șumla, pentru a se pune la dispoziția lui Tell.

²³ Nicolae Apolonia, participant la revoluție, emigrat, prieten și corespondent al lui Tell.

²⁴ Este vorba de același articol al lui Ghica, mult discutat, amintit mai sus.

²⁵ Fără îndoială, este vorba de incidentul din trecut care a marcat relațiile dintre Bălcescu și Tell: generalul acuzase pe Bălcescu de nereguli în administrarea fondurilor revoluționarilor — avute în păstrare —, iar Bălcescu, după ce prezentase în fața Comisiei constituite în acest scop o dare de seamă convingătoare, jignit, îl provocase pe general la duel, acesta, însă, realist, refuzînd a se bate (vezi pentru acest caz, C. Bodea, *Curse și opinii în stînul emigraților de la 1848. II. Duelul Chr. Tell — N. Bălcescu*, în „*Studia et Acta Musci N. Bălcescu*“, V—VI, 1973—1974). Să adăugăm că la vestea morții lui Bălcescu, pe care Tell o primea în februarie 1853, la Chios, unde se afla instalat la această dată, generalul se arată adînc impresionat, într-o scrisoare adresată pictorului Barbu Iscovescu, aducînd un frumos omagiu „martirului Bălcescu“ (Cf. *BARS, Coresp., S 41 (41) (C1)*).

în contra lui; și că nu se poate uni cu d[umnea]ta din pricina opiniilor ce ai, fiind și nesoțiaabil.

Am zis în multe întâmplări că or eu sunt prost de nu știu cum trebuie să înțeleg sau cei cu care am onoare de vorbesc sunt parțiali. D. Bălăce[anu] și Peret[er] înțeleg articolul tot ca și Magherul! O să văz ce crede și d. Mălinescu.

Mi s-a urit tot scriind că bani[i] de la Stolnicu²⁶ nu au venit, prin urmare nu o să vă mai scriu decît cînd vor veni, de vor fi să vie. Lăzur[eanu] fiind prin toate adunările cartofor[i]i din Giurgiu, unde este Iorgu Văleanu ispravnic, a cîștigat 700# în cărți. Lui Peret[er] i s-a dat din par[te]a lui Știrbei 50# de cheltuială, zice, și el nu a voit să îi primească. D. Mălin[escu] a citit articolul și zice că nu e nimic ofensant pentru acele două persoane de nu va fi numai un tor²⁷ ce se poate face d[omnului] Ghica, care declară o rupere pe față și pentru care mie, din contra, zic că e mai bine pe față decît să te înșale cineva în dos. Deiovez²⁸, zice Grigorie, este la Varna și comandă un batalion de vînătoare turcesc. Lui Grig[orie] zice că i-a spus Stolnicul că a trimis bani aici care nu s-a[u] văzut încă. D. Ivanof aud că nu ți-a mai trimis lucrurile, pînă va găsi ocazie.

400 lei să nu-mi trimiți pînă nu se va lua și pe decem[vrie]. Despre Polich[ronie] cu jurnalul se poate și e probabil. Lăzur[eanu] primea două lei. Sper că ne vom re-vedea.

CHRISTOFI

[Adresa pe ultima pagină:] Smyrne,

Monsieur Chr[ist]ian] TELI.

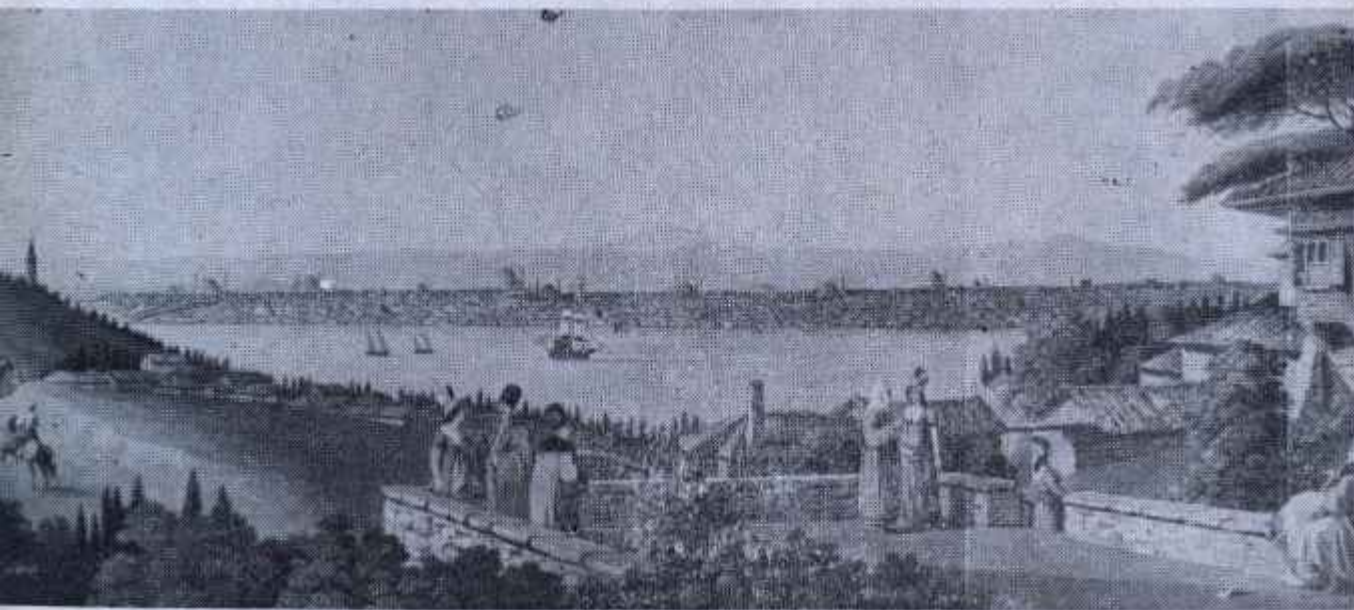
B.A.H.S.B., Corresp. S 18(62)/f)

²⁶ Este vorba, se pare, cum aflăm dintr-o altă scrisoare a lui Christofi, de tatăl lui Gr. Peretz aflat în patrie, care trimite în cîteva rînduri apreciable sume de bani la Constantinopol pentru ca fiul, cam risipitor, să-și poată achita împrumuturile la confracți.

²⁷ tor (fr. tort) = nedreptate, rău, prejudiciu.

²⁸ Ion. Deiovez sau Deivos : în 1848, locotenent în corpul de pompieri din București, participant la luptele cu turcii din Dealul Spirei, internat la Brussa după înăbușirea Revoluției.

Imagine din Constan-
tinopol

«UNIREA — NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

Onisifor GHIBU

«La Alba Iulia»

CÎND, ÎN 1914, DECLARAȚIILE DE RĂZBOI se succedau de la o zi la alta, prinzînd în țesătura conflagrației toate marile puteri, obiectivul central al politicii externe a României — eliberarea teritoriilor aflate sub dominație străină și reîntregirea țării în hotarele ei firești — s-a pus cu o acuitate deosebită. Opțiunea României s-a exprimat în momentul în care a fost refuzată punerea în aplicare a tratatului cu Puterile Centrale¹. Consiliul de Coroană, ținut la Sinaia, la 3 august 1914, apreciînd că actul comis de Austro-Ungaria contra Serbiei constituia o *agresiune*, România «n-are nici un interes să ajute Austro-Ungaria să distrugă Serbia». Hotărîrea de *expectativă* armată, adoptată atunci, corespundea intereselor naționale ale României: era o soluție tranzitorie care permitea un important eșlgig de timp pentru pregătirea economică, militară, politică, diplomatică, și nu mai puțin morală.

¹ După 1878, Rusia țaristă a desfășurat o primejdioasă politică în Balcani, avînd ca scop constituirea unui mare principat în sudul Dunării, pus sub protectoratul țarului, principat ce ar fi cuprins Dobrogea, Bulgaria, Rumelia, Macedonia. Concomitent, s-au făcut tentative de destabilizare în România, de provocare a unui război civil. În aceste împrejurări, guvernul de la București a încheiat, în 1883, o *alianță secretă* cu Germania, ale cărei interese în Balcani erau opuse politicii țariste. Alianța a fost reînnoită în 1892, în contextul unei puternice crize politice în Balcani, cînd amestecul direct și indirect al țarismului în zonă, sub lozincă «eliberării creștinilor» s-a repercutat și asupra României prin exercitarea unor presiuni pe multiple căi. (Vezi pentru detalii: Gh. Cazan, *Tratatul secret de alianță între România și Austro-Ungaria (1883)*, în „*Revista română de studii internaționale*”, an VII, 1973, nr.1).

Onisifor Ghibu
în iarnă 1916/1917,
la Iași.

a acțiunii ce trebuia să ducă la realizarea idealului național românesc.

În Transilvania, poziția adoptată de guvernul român a fost considerată ca singură formulă ce dovedește «înțelepciune politică». «Nimeni nu va putea crede — scria „*Telegraful român*” din Sibiu, la 24 ianuarie / 5 februarie 1915 — că o luptă pe viață și pe moarte între cei mari se dă de dragul și pentru mărirea celor mici». În ceea ce privește România, ziarul exprima opinia că «nu se poate pretinde, din nici o parte ca ea să-și abandoneze atitudinea de expectativă cîtă vreme nu are garanții absolute că soarta fraților ei nu se va schimba nici în viitor», căci «interesele României sînt identice cu ale românismului întreg, iar interesele românismului sînt identice cu interesele Europei viitoare: o dreaptă afirmare a fiecărui popor în cadrul statelor europene, acolo unde el s-a validat ca forță indiscutabilă, și ridicarea sa

la rangul ce și l-a eluat prin vrednicia sa proprie »².

În perioada următoare, mișcarea unionistă în România veche, ca și în Transilvania, a luat o amploare fără precedent, majoritatea covârșitoare a partidelor și grupărilor politice orientându-și activitatea în funcție de un singur obiectiv: *reîntregirea țării*. „Liga culturală”³, „Acțiunea națională”⁴, „Federația unionistă” și altele desfășurau o susținută activitate de propagandă pe tot cuprinsul țării, pronunțându-se deschis pentru intrarea în război alături de Antanta în vederea dezrobirii Transilvaniei.

„Cercul bucovinenilor și transilvănenilor din București” milita, prin multiple mijloace de propagandă, pentru acțiunea hotărâtă a României în favoarea eliberării românilor din Austro-Ungaria. Vasile Lucaciu, în neobosită activitate de ridicare a spiritelor la înțelegerea momentului istoric, declara: «Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc! — nu voim înălțarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite cu nedreptul»⁵. Octavian Goga, într-o caldă cuvîntare ținută la Galați, spunea: «... Zdrobirea împărăției habsburgice, curățirea acestui cancer moral de pe trupul Europei este o adîncă datorie de salubritate internațională»⁶. Tot atunci, la 3 mai 1915, Nicolae Titulescu, notează Onisifor Ghibu, a ținut «un discurs extraordinar» la Ploiești, în care a demonstrat că «România nu poate fi întreagă fără Ardeal; România nu poate fi mare fără jertfă... pentru Ardeal nu-i sforțare care să nu se ofere de la sine, pentru Ardeal totul se schimbă, totul se înfrumusețează, plină și moartea se schimbă, încetează a fi hideasă, devine atrăgătoare»⁷.

Intrarea României în război, în condițiile internaționale cunoscute, a fost salutăată cu entuziasm de toată suflarea românească de pe ambele versante ale Carpaților. Dar, în scurt

timp, după doar câteva luni, avea să se producă defecțiunea datorată, înainte de toate, neonorării de către «marii aliați» — Rusia, Franța, Marea Britanie — a angajamentelor ferme luate față de România prin Tratatul de alianță din vara lui 1916⁸.

A urmat o perioadă lungă de mari încercări pentru întreg poporul, problema esențială a acelor zile fiind păstrarea nealterată a speranței în biruință, în dreptatea cauzei. Au fost momentele cele mai grele pentru cărturari, pentru toți cei care se angajaseră cu condeul și cu mintea în luptă pentru unire. Printre aceștia, Onisifor Ghibu a rămas în istoria acelor ani o pildă de abnegație și credință în împlinirea destinului poporului său. Prezent cu fapta, cuvîntul și pana în primele rînduri, cărturarul, dascălul, omul de înaltă ținută morală Onisifor Ghibu a avut, poate, cele mai mari merite în lupta pentru unire atunci cînd s-au creat situațiile de criză morală, psihologică, atunci cînd vitregia timpurilor strîngea lațul în jurul nației române, atunci cînd se cerea, mai mult decît orice, rezistență și răbdare, forță morală și

² „Telegraful român”, an. LXIII, nr. 9/24 ian. — 6 febr. 1915; articolul *Un mic neam de mare valoare*.

³ condusă de Nicolae Iorga.

⁴ condusă de Take Ionescu.

⁵ „Informații pentru membrii Ligii”, an. III, nr. 8/1915, pp. 5—14.

⁶ *Ibidem*, nr. 9/iunie 1915.

⁷ Arhiva personală Onisifor Ghibu: *Amintiri despre omenii pe care i-am cunoscut*, vol. II (manuscris), f. 132. Publicat parțial în „Vatra”, nr. 6—7/1986.

⁸ Vezi „Manuscriptum”, an. XVIII, (68), nr. 3/1987, pp. 44—45.

speranță. O. Ghibu nu s-a îndoit niciodată de victoria cauzei românești; de aici forța care răzbate din tot ce a scris în acei ani de cumpănă impresionează și astăzi pe oricare român. Iată ce scria, de exemplu, în articolul *Către cititori*, publicat în primul număr al ziarului „Ardealul (Transilvania)”, apărut la Chișinău, la 1 octombrie 1917:

«Sunt trei ani de zile de când s-a deslănțuit asupra lumii grozava nenorocire a războiului. Milioane de oameni în floarea vieții au murit în astă vreme de glonțul ucigaș; alte milioane au rămas schilavi pentru toată viața și alte milioane și au părăsit, de nevoie, satul și țara, pentru a scăpa de urgiu dușmanului și-a pribegi prin lume, pînă ce pacea le va aduce alinarea durerilor.

Printre cei care au suferit mai mult dintre toți pe urma acestui război stătem și noi, românii din Transilvania. Nu ne-au fost de ajuns durerile pe care le-am îndurat de aproape două mii de ani pe plaiurile unde ne-a așezat împăratul Traian, a trebuit să plătim scump și în acest război dreptul la fericirea urmașilor noștri.

Sute de mii de români ardeleni au fost siliiți să lupte alături de dușmanii lor de veacuri și împotriva celor mai sfinte interese ale lor proprii. Zeci de mii dintre ei au murit pe câmpul de luptă în zadar, lăsînd în urmă copii orfani, soți văduve și părinți nemîngiați. Sute de mii dintre ei au fost urniți de la casele lor și aruncați prin depărtate strădăniți, unde li se istovește fără nici un rost tinerețea și viața.

În multe suflete se va fi clătinaț, în acești trei ani, credința în steaua neamului. Au fost atît de grele încercările prin care au trecut, încît nu ne putem mira că atîția inși au zădărit. Totuși, îndoiala noastră astăzi nu mai este deloc îndreptățită, căci marile noastre dureri au fost răscumparate prin însuși faptul că România a intrat în război pentru mîntuirea noastră. Visul nostru de veacuri a început să se înlăptuiască și ce mai însemnează pe lângă un lucru așa de mare suferințele noastre trecătoare? Că România nu și-a putut împlini îndată dorința ei nu însemnează mai nimic într-un război grozav ca acesta. Că n-a putut păstra Ardealul pe care l-a cucerit și că a pierdut chiar partea cea mai mare a țării, nici aceasta nu însemnează mult, căci sfîrșitul războiului ne va da îndărăt tot ce a ocupat dușmanul din pămîntul României, precum și Transilvania noastră.

Nu, nu mai e nici o îndoială că suferințele noastre vor fi bogat răsplătite la sfîrșit, cînd drop-

tatea va ieși biruitoare și noi ne vom vedea stăpîni pe toate drepturile noastre».

Dealtfel, ideea fundamentală a acestui articol era anunțată, tot pe prima pagină a ziarului, de apelul tipărit cu aldine, care suna astfel:

«Nu vă îndoiiți, fraților, de sfîrșitul războiului. Oricît ar mai fiinea războiul, el se va sfîrși spre binele nostru. Nu este putere în lume care să biruiască puterile întovărășite, din care facem parte și noi, și care ne vor da tuturor care am suferit: ROMÂNIA MARE».

În același număr prim al ziarului, apărut «multămită libertății de tipar de care se bucură acum Rusia, în urma Revoluției», O. Ghibu ținea să statornicească în conștiința cititorilor prioritatea priorităților acelui timp și, anume, datoria de a lupta pentru biruința cauzei naționale. În articolul *Datoria noastră* (tot pag. 1), nezeamnat, el scria:

«Fiecare din noi avem, pe lângă datoriile față de noi înșine, și mari datorii față de neam. Cea mai mare dintre toate, în vremurile hotărîtoare de acum, este ca să luptăm pentru biruința neamului și pentru așezarea lui pe temelii solide, mai tari decît cele de pînă acum. Datoria această au și înțeles-o cei mai mulți ardeleni aflați în Rusia ca prizonieri. Zeci de mii dintre ei au cerut să fie primiți în oastea românească, și pînă acum mulți dintre ei au și plecat în țară, spre a lupta împotriva dușmanilor de o mie de ani ai neamului nostru».

În istoria acelor ani, un fenomen edificator pentru unitatea de voință, de acțiune, de gîndire a întregii națiuni, l-a constituit înrolarea în armata română a unui mare număr de voluntari ardeleni ce proveneau din rîndurile armatelor austro-ungare — ostași căzuți prizonieri și aflați în diferite lagăre pe teritoriul Rusiei.⁴ În urma

⁴ Problema organizării unor unități de voluntari din rîndul prizonierilor români din armata austro-ungară aflați în lagărele rusești s-a pus imediat după intrarea României în război, în august 1916. Pînă în primăvara anului 1917 n-a existat însă, între guvernele rus și român, un aranjament oficial referitor la aceasta. În ianuarie 1917, guvernul român a trimis pe colonelul C. G. Pietraru la Darnița, Bogă Kiev, pentru a intra în legătură cu prizonierii români. În urma raportului favorabil al acestuia, Ministerul de Război al României, a hotărît, la 23 februarie 1917, înființarea corpului de voluntari români. Marele Stat Major rus a aprobat formarea unui corp de 5000 de voluntari, dar a permis recrutarea lor doar din regiunea Moseova, unde numărul prizonierilor români era mic. S-a fixat cartierul general al voluntarilor în Darnița.

«...unirea într-un mănunchi nedespărțit»

CE NE MAI RĂMÎNE DE FĂCUT?

Să luăm pildă de la Cehoslovaci, Jugoslavi și Poloni

Mi-a venit zilele acestea o scrisoare din Transilvania.

Frații noștri de acolo, care de la începutul războiului au fost străbătuți de conștiința că sfârșitul lui va trebui să ne aducă neapărat dreptatea, nu se pot din destul mira, că, după declarația doctorului Vaida¹ și după nota cea nouă a lui Wilson², România mai stă pe gânduri cu privire la pasul pe care are să-l facă.³

În adevăr, ce mai așteptăm? Poate mai crede cineva că Bucovina mai poate rămînea a Austriei, care s-a descompus, după însăși mărturisirea presei germane și austriace? Sau poate că Wilson se prăpădește de dragul «dreptului istoric» al Ungariei, pe baza căruia am fost călcați în picioare o mie de ani în Transilvania? Sau poate că România a renunțat la idealul său, pentru care a intrat în război, și nu înțelege vorbele răsperate ale d-lui Wilson, că românii din Austro-Ungaria, avîndu-și patria lor, se vor uni cu ea?

Care sînt piedicile care ne opresc pe loc de la pasul cehoslovacilor, care s-au declarat

¹ *Articol de fond, care trebuia să apară în „România nouă”, nr. 190, de la 14.X.1918. Cenzura marșilomanistă l-a interzis, astfel că ziarul a apărut cu coloanale respective albe. (n.a.).*

Nereușind să publice acest articol, O. Ghibu, pentru a și pune în aplicare planul, a transformat „Matineul” dumipical din 21.X.1918 de la Casa Eparchială din Chișinău, dintr-o serbare comemorativă, într-o manifestare publică pentru declararea unirii Transilvaniei și Bucovinei cu România. Prin participarea ministrului plenipotențiar al S.U.A. și a consulului Franței, care au luat cuvîntul, adunarea a devenit de importanță istorică. Darea de seamă amănunțită este publicată în „România nouă” din 23.X.1918. A se vedea și lucrarea lui O. Ghibu, afiată în manuscris, *Pagini de istorie* (Sibiu, 1956, pp. 12—29) și I. Voicu, *Charles J. Wapichka*, în „*Magazin istoric*”, nr. 12(213), 1984, pp. 21—23.

Textul este reprodus după originalul autograf al articolului, păstrat în arhiva Ghibu. (n.ed.).

² La 18 octombrie 1918 (stil nou), Alexandru Vaida-Voievod a rostit în Camera ungară vestita *Declarație* în care, după un amplu rechizitoriu la adresa politicii de asuprire națională promovate de Ungaria și Austria pe întinsul imperiului, a precizat că fiecare națiune din Ungaria trebuie să și întemeieze organizație proprie, deoarece problema națională «e acum internațională, e chestie de onoare a omenirii care trebuie cinstit rezolvată». Vaida a arătat că parlamentul ungar nu are dreptul să reprezinte națiunea română (din Ungaria) la Conferința de pace de la Paris (vezi „*Országgyűlési Értesítő*” — *Buletinul parlamentar ungar* — din 20 oct. 1918).

³ La 18 octombrie 1918 (stil nou), W. Wilson, președintele S.U.A., răspunzînd «manifestului» împăratului Carol de Habsburg (vezi nota nr. 4), a arătat că autonomia popoarelor din Austro-Ungaria nu mai poate fi, în condițiile internaționale date, o formulă satisfăcătoare: *eliberarea națională* constituie condiția unei păci drepte. Declarația lui Wilson din 18 octombrie, modificînd radical conținutul și caracterul vestitelor «14 puncte» din ianuarie 1918, a fost transmisă guvernului ungar de secretarul de stat Robert Lansing și citită în parlamentul austro-ungar la 22 octombrie de primul ministru von Hussarek; deputații au ascultat-o «într-o liniște glacială» (cf. Ion G. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 Noiembrie 1918*, Studii și documente, I, Așezămîntul Ion I. C. Brătianu, „Cartea Românească”, București, 1928, pp. 77—78).

⁴ Se referă la reluarea ofensivei militare a României pentru reîntregirea țării, act ce s-a produs la 23 octombrie/4 noiembrie 1918, prin anunțul făcut de regele Ferdinand către Poincaré și Clemenceau (cf. *România și Conferința de pace de la Paris (1918—1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1983, pp. 188—189).

republică și și-au alcătuit și guvern, deocamdată la Paris? Ce ne oprește pe loc a proceda la fel cu polonii din Germania, care și-au trimis delegații lor la Varșovia, pentru a înfăptui unirea tuturor polonilor?

În Parlamentul din Budapesta deputații români încă nu și-au spus cuvântul cel din urmă; ei au spus numai atita, că soarta și-o vor hotărî singuri, dar în ce înțeles și-o vor hotărî, asta încă n-au spus-o. Nu în parlamentul unguresc trebuie și poate să se spună acest lucru. Dar el trebuie spus cât mai degrabă, mai ales după nota lui Wilson și după declarațiile categorice ale Aliatilor noștri. *Tărăgănările lucrului ar produce în lume impresia că nu dorim fierbinte unirea într-un mănunchi nedespărțit.*

Cine să spună însă cuvântul cel mare?

Se pare, în adevăr, că în Ungaria el încă nu se poate spune, stările de acolo nefiind încă destul de pregătite în acest sens. România oficială, al cărei pământ e ocupat astăzi de armatele dușmane și care are la cîrma țării un guvern condus de alte vederi decît ale noastre, se pare că încă nu poate nici ea să spună cuvântul mult așteptat.

Atunci? Ce ne rămîne de făcut?

În acest caz, cuvîntul trebuie să-l spunem noi, cei 60.000 de români ardeleni și bucovineni emigrați din țările noastre de naștere. Noi trebuie să răspundem la manifestul împăratului Karl I⁴, că:

— nu ne trebuie stat național în cadrul monarhiei habsburgice;

— nu ne trebuie drepturi de liberă dezvoltare culturală într-o Transilvanie ungurească;

— nu ne mai trebuie viață în cadrele Ungariei unitare milenare; și că

— vrem să îndeplinim unirea noastră națională cu țara-mamă după cum ne dictează de veacuri instinctul nostru firesc și după cum ne pun în vedere aliații, în frunte cu Wilson.

Trebuie să ne punem, deci, imediat pe lucru. *Comitetul național al românilor emigrați din Austro-Ungaria*⁵ trebuie să convoace fără întârziere o mare *Adunare națională*, în care să se arate limpede și categoric voința noastră și să se ia măsuri pentru realizarea grabnică a ei.

Aceasta este cea mai sfîntă datorie a noastră de astăzi, și trebuie să ne-o împlinim, numaidecît.

⁴ La 17 octombrie 1918 (stil nou), împăratul Carol de Habsburg a dat un manifest « Către popoarele mele credincioase austriace » în care anunța hotărîrea sa de organizare a unui « stat federativ în care fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie », precizînd că, prin noua alcătuire, « integritatea țărilor coroanei sfinte a Ungariei nu se atinge de loc » (Ion Nistor, *op. cit.*, I, pp. 78—79).

⁵ La 2 ianuarie 1918 (stil vechi), în locuința lui Octavian Goga, din Odesa (pe strada Avnicov nr. 6, etajul II, ap. 11), s-a întrunit un grup de refugiați ardeleni din Austro-Ungaria (printre care O. Ghibu, I. Meșianu, dr. G. Baiulescu, dr. N. Vecerdea, I. Nistor, Al. Lapedatu, Sever Bocu, Eugen Goga, Iosif Schiopul, Gh. Moroiu, N. Mircea, I. Teșu, Eusebiu Pașcanu, S. Bucurenciu, N. Lupan etc.). La propunerea lui O. Goga, s-a constituit acest Comitet, avîndu-l ca președinte pe dr. G. Baiulescu, fost primar al Brașovului după eliberarea lui de armata română. A fost stabilit un program de acțiune în șapte puncte prevăzînd desfășurarea propagandei pe diverse căi și mijloace « pînă la rezolvarea integrală a chestiunii naționale române » (Arhiva personală O. Ghibu, *Pe baricadele vieții* (manuscris), vol. IV, *Amintiri*, pp. 740—741).

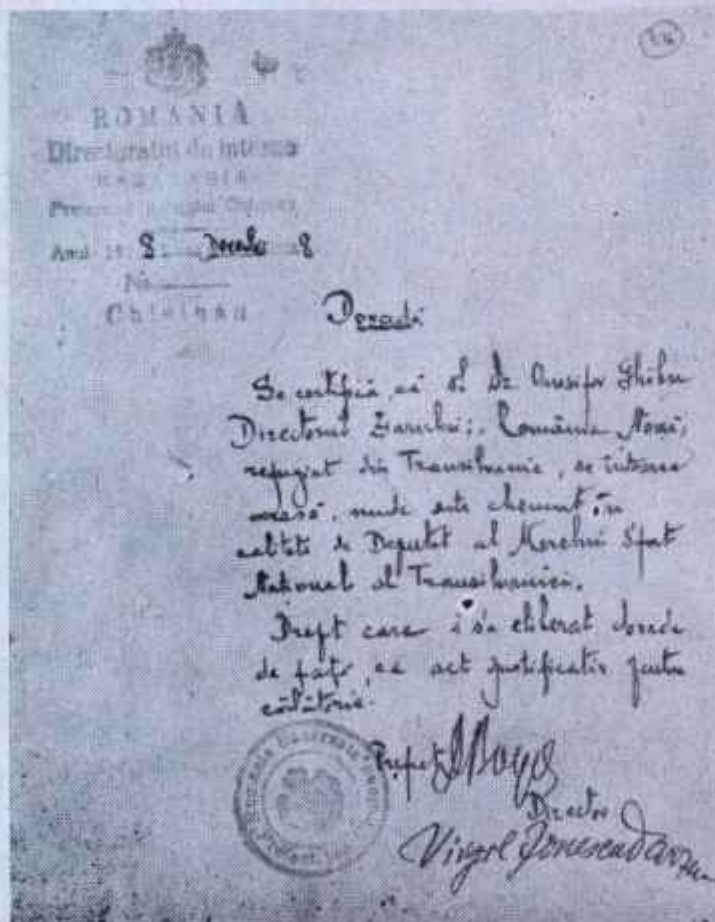
De înmînare...
 Într-o scrisoare din 17 oct. 1918, adresată la Com. de Emigrație
 austro-ungară, s-a spus că dorim în fond să obținem un
 stat național din pământurile noastre, cu toate provinciile
 (24. 10. 1918) Înainte de a fi scrisă această scrisoare, în care s-a vorbit
 despre toate provinciile noastre, s-a propus un raport la Com.
 de Emigrație și să se decidă să se înființeze o comisie
 care să pregătească raportul și să se decidă să se înființeze
 o comisie de studii.
 Într-o scrisoare adresată la Com. de Emigrație, s-a spus că
 în filosofie și în știință s-a înființat o comisie de studii
 și de cercetare.
 Într-o scrisoare —
 din 17 oct. 1918
 din 17 oct. 1918

Pagini din lupta
pentru întregirea neamului.
Voluntarii ardeleni ⁸

1. Primele initiative

de sud austro-ungară. În pupitrul meu secret de la Consistor era, încă din primele zile, scrisă gata, o proclamație în acest sens, adresată tuturor românilor din Ardeal și în prima linie celor ce se găseau în acel moment «sub arme», să se înroleze sub steagul românesc și să se înfrățescă cu oștile ce vor veni «de dincolo», în vederea dezrobirii Ardealului. Dar, neprimind de «dincolo» nici un semn, acțiunea a rămas sub spuză.

După trecerea în «țară», am urmărit problema în conformitate cu situația nouă. În repetite rânduri am deschis vorba cu anumite persoane cu influență, în sensul începerii unei acțiuni pentru înființarea unei *Legiuni ardeleni*, în care-și anunțaseră intrarea o mulțime de refugiați, dar din cercurile oficiale am fost făcuți atenți că așa ceva este cel puțin prematur și că asemenea inițiativă ar crea României mari dificultăți internaționale. Am pus în același timp în discuție situația zecilor de mii de prizonieri ardeleni din Rusia — mai târziu s-a putut stabili că numărul lor s-a ridicat până la 100.000. Printre aceștia se găsea și avocatul dr. Nicola din Cîmpeni, strănepot de al lui Ursu Nicola, — adică de-al lui Ilorea — care, în toamna anului 1914, în primele luni ale războiului, a

* Capitoul din manuscrisul inedit *Pe baricade* vietii. IV, aflat in arhiva familiei.

cînd m-aș putea întoarce în țară să trec cu dorobanșii Carpații ». Mai departe scria: « Atitudine de cunclator al României îmi pricinuește însă multe zile rele. Pentru Dumnezeu, de cînd sunteți atît de cumînți? Nu cumva miroase a lașitate această cumînțenie stupidă? Mă tem, mai ales cînd mă gîndesc la creșterea noastră politică și la tradiția reprezentată prin oamenii care nu vor să moară, ca de pildă conul Petrache (Carp), ori prin maniaci ca d. Stere și, apoi, Iorga unde e? Gazetele rusești nu pomenesc nimic de el. Nu cumva s-a prefăcut cu totul în „bărbat politic“? Doamne apără... Cu războiul acesta te poți aștepta la orice ».

În nr. 6, un alt « răvaș din Siberia », de la prietenul nostru, dr. Pompiliu Nistor, fost coleg de liceu la Brașov și, apoi, de universitate, la Budapesta⁶, acum medic militar austro-ungar, prizonier la Novo-Nicolaevsk. Scrisoarea, datată din 18 martie și sosită la București în 20 aprilie, e scrisă în limba germană. Ea aduce, mai întîi, vestea că prietenul nostru este de două luni în Siberia, după 6 luni de război. Acolo trăiește « viață de burghez »; lucrează într-un spital, unde sînt tratați prizonierii. În continuare: « Războiul a fost mai cumplit decît îmi închipuisem. Oamenii noștri au căzut în mase. Este ușor să privești războiul de acolo de-acasă. Scrie-mi, cum stați în România și ce e acasă în Ardeal? Cîți ați trecut în țară și ce aveți de gînd să faceți? Eu sunt cu totul dezorientat. Prietenii noștri (aici urmează o listă de tribuniști) sunt acolo? »⁷

*

În nr. 20, o scrisoare din Tomak a candidatului de avocat în Sibiu, dr. Laurian Gabor, din care rețin:

« Nu ne plîngem noi nicidecît împotriva fraților ruși, care în adevăr ne-au tratat și ne tratează cît se poate de bine. Ne înjurăm însă zilnic lașitatea noastră, moștenită pe semne din moși-strămoși, lașitatea și slugărnicia care ne-au reținut pe timpul mobilității, de a trece granița, și care ne-au silit a lupta alături cu unicul dușman al neamului nostru, împotriva prietenilor noștri. D-voastră, care ați trecut dincolo pe lîngă noi, care am luat parte la război, sunteți eroi, căci ați plecat părăsindu-vă căminul, averea, situația, tot. V-ați expus viața la primejdii neprevăzute. Pentru ce? Pentru că ați avut puterea morală (nouă ne-a lipsit) de a rupe orice legătură cu rușinea veacului al XX-lea, cu așa numita patrie, ba mai mult, ca la un moment dat chiar de a prinde arma împotriva ei... Nu vă puteți închipui cum ne-a prins dorul răzbunării. Cu ce însufleșire am pleca la adevăratul război, cu ce ură ne-am arunca în hordale ungurești. Vă invidiem pe cei din țară? Cum nu? Pe cînd Dv. toată clipa și întreaga energie o folosiți pentru a contribui la realizarea idealului nostru, noi zăcem lungiți pe paturi, cu fețele serbede și — muți.

Singura ce ne mai nutrește sufletele noastre întristate este speranța. Așteptăm în toată ziua, pentru noi, azi, cel mai mare eveniment al lumii, intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei. Numai atunci vom putea respira, ușurați de toate greutatea ce ne apasă sufletele.

Suntem convinși că în cazul acesta vom fi transportați în țară și ne vom putea spăla pata morală, vîrsîndu-ne singele pentru neam »⁸.

⁶ Colegul meu P. Nistor a fost în anul universitar 1906/7 președinte al Societății studențești „Petru Maior” din Budapesta, în care calitate a dezvoltat o activitate deosebit de rodnică. El era și un bun violonist. La serbările școlare ale societății de lectură a elevilor din cursul superior de la liceul din Brașov, ca și la acelea ale societății „Petru Maior” din Budapesta, el a executat adeseori piese muzicale clasice. A fost un timp oarecare și redactor la „Tribuna” din Arad și a făcut parte din gruparea „Tinerilor ofeliști” și din aceea a „Luceafărului” din Sibiu, de sub conducerea lui Octavian Goga.

⁷ V. România..., p. 218; fără propozițiile subliniate.

⁸ Ibidem, p. 219. Scrisoare publicată aici, cu excepția textului în cursive.

În nr. 35, din 15.XI.1915, o nouă scrisoare, foarte cenzurată, în limba franceză, de la dr. Pompiliu Nistor din Novo-Nicolaevsk, din care rețin următoarele amănunte interesante despre viața de prizonier a prietenului Nistor:

«Sînt adăpostit într-o locuință particulară, cu lumină electrică, cu o sufragerie frumoasă și, ceea ce constituie un lux agreabil — cu un gramofon! Sufrageria servește de salon și de fumoir. „Cercle“-ul se prelungește după „diner“, după „souper“ și după „five o'clock thea“, în accentele melodiei lui Stabat Mater a lui Rossini, ale intermezzo-ului de Mascagni, și ale valsurilor și romanțelor rusești (restul cenzurat).

Am citit o mulțime de scrieri de Bourget, Maupassant, Anatole France, Dumas-fils, Daudet, Prévost, Mirabeau, Voltaire etc. O societate foarte aleasă...

Mi-am cumpărat și o vioară, ce e drept nu un Stradivarius, totuși destul de bună pentru a putea cînta pe ea cîntecele noastre naționale și părțile de operă pe care nu le-am uitat.

Evenimente mari aici n-avem. Cele mai mari evenimente sînt cînd căpătăm leafă și cînd ne vin scrisori. Noi nu resimțim aici evenimentele războiului și le comentăm în modul cel mai favorabil pentru noi (cenzurat...).

În scrisoarea viitoare voi răspunde la partea politică a scrisorii tale ».

În nr. 36, din 22 noiembrie 1915, o altă scrisoare de la dr. P. Nistor cu următorul cuprins: *«Iubite amice, / Cred că ai primit prima mea scrisoare. Te rog răspunde-mi la ea. Scrie-mi mai des și dacă se poate în franțuzește sau românește, nu nemțește. Aceasta pentru ochii indiscreți...*

E adevărat că...unii deputați de ai noștri din Transilvania sînt refugiați în România?

Situația voastră cred că e foarte critică. Pe de o parte e foarte ușor să fiți timbrați de „trădători“, sau să se zică că principalul motiv al refugierii voastre n-a fost principiul, ci frica de primejdie.

Eu înțeleg foarte bine mobilul acțiunii voastre, care se bazează pe convingerea că noi vom fi pierduți, dacă situația nu se schimbă. Aceasta e urmarea firească a „iorghismului“.

Eu nu sînt la curent cu lucrurile, pentru că mai bine de un an sînt suspendat în gol. Dar (cenzurat).

Al doilea om bolnav al Europei nu va muri cîtă vreme îl va susține gigantul central. După cîte citeșc aici prin jurnale și după cîte văd în țara aceasta, sînt convins că biruința va fi de partea cealaltă.

În cazul acesta — și cred că și punctul de vedere al cercurilor răspunzătoare din București e același, țara-mamă își va lua drumul spre nord, iar nu spre est. Cine va trăi, o vedea ce-o mai fi.

Ți-aș fi foarte mulțumitor, dacă mi-ai scrie cîte ceva despre starea lucrurilor din Transilvania și despre pour-parle-urile dintre corifeii noștri și dintre unguri... ».

Problema «iorghismului», asupra căreia s-au oprit, după cum s-a arătat mai sus, și Eugen Goga și dr. P. Nistor, a fost pentru noi, «iorghistii» de pînă la 1914, o problemă amară. Pe chestiunea aceasta, eu, personal, am ajuns cu N. Iorga chiar la un conflict penibil. În coloanele „Tribunei“ mi-am permis să apreciez, în repetite rânduri, activitatea „Ligii Culturale“, al cărei secretar general era N. Iorga, în cuvinte care l-au supărat pe fostul meu profesor. El a răspuns la articolele mele, dar răspunsul pe noi, ardelenii, nu ne-a mulțumit. Atunci Iorga și-a dat demisia din Comitetul central al „Ligii“, ceea ce eu am socotit ca o mare și neiertată greșală, după cum i-am comunicat, printr-o scrisoare ce i-am adresat-o și în care-l rugam să nu se supere pentru francheta cu care-i spun un asemenea lucru. N. Iorga mi-a răspuns următoarea scrisoare:

Scumpe Domnule Ghibu,

De ce să mă supăr? Vremurile sînt așa încît nimeni n-are dreptul să se supere de nimic. Și, de altminterea, eu mi-am luat de mult obiceiul să las lucrurile să treacă.

Dar știu să trag consecințele unei situații. Lumea îmi cere ceea ce nu pot da la Ligă în situația în care mă aflu. Îmi cere acea lume, care ea mi-a creat acea situație. Fără să-i spun că se contrazice și e nedreaptă, mi-am dat demisia, și o mențin. La stăruința de a o retrage, am opus programul D-tale^c, și al tuturor celorlalți, pe care colegii nu-l vor îndeplini și fără care eu nu pot să rămîn. Altfel, să dea Dumnezeu ca toate aceste suferințe ale tuturor să se termine cu bine.

Primește, te rog, salutările mele

N. IORGA^d

★

Începînd cu numărul 40—41, din 22 dec. 1915, am tipărit o serie de amintiri de «Prizonier la ruși», scrisă de Laurian Gabor, care, în urma unor demersuri făcute de la București, a fost liberat din captivitatea rusească, dimpreună cu Eugen Goga, care, ambii au fost puși în libertate, spre a se întoarce — nu la Sibiu, ci la București. Amintirile lui Gabor — fost, mai tîrziu, în 1938, primar al municipiului Cluj — s-au continuat în „Tribuna” pînă la ultimul ei număr, din 3 iulie 1916, fără ca el să fi ajuns la sfîrșit. Ele conțin multe constatări și observații interesante asupra cărora însă nu mai insist aici.

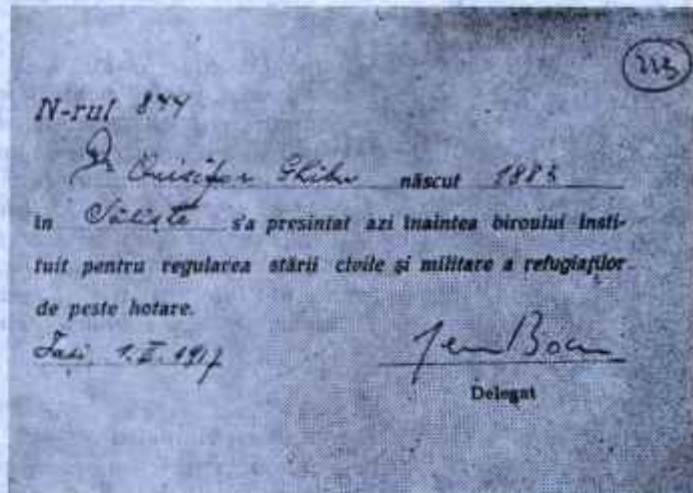
★

În nr. 9, din 28 febr. 1916, într-un articol prim, semnat de Gh. Popp și intitulat *Prizonierii români din Siberia* se punea în mod serios această problemă, care constituie «o mare datorie cu desăvîrșire neglijată de România oficială ca și neoficială». Plecînd de la faptul că în Siberia se găsesc 45—50.000 de prizonieri austro-ungari de naționalitate română, se insistă asupra însemnătății pe care acești români, care ar forma un întreg corp de armată, ar putea-o avea în socotelile de război ale României, dacă aceasta ar înțelege să se pregătească serios pentru ceasul cel mare care trebuie să bată în cursul marii înclătări mondiale, pentru românism. Autorul pune întrebarea: «Ce-am făcut pentru trezirea acestor oameni în timpul lungii lor captivități? Cine s-a îngrijit de hrana lor sufletească? Gînditu-s-a cineva să se folosească de timpul acesta spre a-i pune în curent cu tot ce se petrece în lumea românească, cu tot ce a frămîntat de 20 de luni sufletul nostru de aici și cu tot ce s-a petrecut peste munți, în absența lor? Unde e spitalul românesc, unde sunt echipele de medici și de surori de caritate din România, care să facă, pe lîngă o operă sanitară și una sufletească, dîndu-le românilor prizonieri mîngîierea că nu sunt părăsiți și uitați de frații cu care alături vor trebui să lupte pentru pămîntul lor? Și unde sunt cărțile și ziarele ce ar trebui să se trimită românilor, unde sunt propagandiștii care să ducă știri și speranțe noi sufletelor pierdute în imensitatea siberiană? Toate astea nu s-au făcut. O mare neglijență ne apasă ca o grea răspundere pe noi toți: pe românii din Regat și

^c Aluzie la împrejurările în care s-a alcătuit, în decembrie 1914, Comitetul Central al „Ligii Culturale”. Din cauza candidaturii, lansate de opinia publică, a părintelui dr. Vasile Lucaciu, N. Iorga n-a vrut cu nici un chip, la început, să intre în acel Comitet. Numai după stăruințele îndelungate ale mele și, în parte, ale lui O. Goga, a acceptat totuși să facă parte din Comitet și să primească chiar să fie secretarul general al acestuia, cu condiția ca să-i prezint eu un program de activitate. Ceea ce am și făcut punînd printre alte puncte și chestia înființării unei armate ardelenesti din voluntari și prizonieri la ruși.

^d Originalul în arhiva mea, cită a mai putut fi salvată.

S-a publicat, ulterior, în N. Iorga, *Correspondență*, vol. II, Editura „Minerva”, București, 1986, p. 107. Cu privire la întreaga polemică Ghibu-Iorga, la care se referă autorul, a se vedea și: Octavian O. Ghibu, „Tribuna” de la București (1915—1916). Cea de-a treia „Tribună”, în *Repere sibieni*, vol. II, Sibiu, 1980, pp. 283—297 (n.ed.).

pe noi, refugiații, care, în nădejdea unei apropiate intrări în acțiune, nu am agitat chestiunea... Cei peste o sută de mii de cehi prizonieri în Rusia au de mai bine de un an un ziar cehesc, condus de fostul prim-redactor al ziarului, „Narodny Listy” din Praga.

Ceva pentru acești nenorociți trebuie să se facă. Guvernul nostru, dacă nu și societatea românească, au datoria să se intereseze de soarta lor. Ce face, unde este „Liga Culturală”? ».

*

În nr. 11, din 13 martie 1916, articolul-prim reproduce scrisoarea d-rului Pompilu Nistor (iscălită « Un vechi tribunist »), în care se înfățișează teribila luptă sufletească ce se petrece în sufletul prizonierilor ardeleni din Rusia. « Am luptat — zice el — la început, pentru o cauză ce nu-i a noastră și pe care n-am priceput-o ». « Acum, am intra cu tot sufletul în armata română, ca să luptăm pentru cauza noastră, dar dacă, până la sfârșit, România totuși nu intră în război și noi, expunându-ne, odată, pentru ea, nu ne mai putem întoarce la rosturile noastre, în Ardeal, nu pricinuim oare prin aceasta românilor însuși o imensă pagubă? Căci, dacă Ardealul își pierde pe oamenii care deocamdată sînt aici în Siberia de unde s-ar mai putea întoarce acasă, spre a cere dreptate pe seama poporului de dragul căruia am singurat, oare această pierdere nu constituie un mare capitol, ce nu poate fi trecut cu vederea?... Poți să-ți închipuiești — scrie prietenul nostru — ce istovitoare e lupta asta între îndoială și speranță, cît de greu e să pui zăgaz vorbeii și să taci tăcere lungă și grea! E de mirare dacă cîte unul se revoltă — poate cu drept! — și jură că, dacă vom rămînea totuși și totuși „copii ai suferinței” prin vina nepăsării ori „trădării” „lăru”, — cu nici un preț nu se vor mai întoarce acasă, ori se vor lepăda în folosul oricărui alt neam, chiar și ungur, de neamul lor, care nu vrea ori nu poate să voiască a trăi!... Totuși, nădăjduiesc! » — încheie nenorocitul frate, care se măcina de aproape doi ani între îndoială și speranță.

În același număr publicăm următoarea informație: « Doamne maghiare cercetînd pe prizonierii din Rusia. „Drapelul” din Lugoj aduce știrea că mai multe doamne maghiare de la Crucea Roșie au vizitat, timp de aproape patru luni de zile, taberele de prizonieri din Rusia și din Siberia, ducînd soldaților unguri ajutoare și mîngiere. De curînd aceste doamne s-au întors acasă cu mulțumirea în suflet de a fi săvîrșit o frumoasă faptă patriotică și umanitară.

Dar pentru cei 50.000 de români din Siberia cine a mai făcut ceva? ».

*

Articolul nostru din 28 februarie a fost reprodus și comentat de marele ziar „Universul” de la 3 martie, care a ajuns și în mâinile D-rului Pompiliu Nistor, care mi-a trimis o nouă scrisoare, publicată în nr. 18, de la 1 mai 1917, sub semnătura „Tot vechiul tribunist”, pe care o reproduc integral, dat fiind admirabilul ei conținut:

« Citește în „Universul” (de la 3 martie, — aici trăim cu o lună înapoi a Europei), într-un articol rezumat din „Tribuna”: „Putem conta cu siguranță pe bunăvoința prizonierilor români din Rusia de a intra, în caz de mobilizare, în armata română?” Și citește și o descriere a stării lor sufletești chinute și aproape de desperare. Pentru a nu lăsa loc la echivocuri, cred că exprim gândul tuturor bunilor români din prinsoare, fie ofițeri, fie soldați, în știrile următoare:

Cînd am plecat la război, — cei mai mulți eram prinși în prima fază a lui — nu puteam ști ce curs va lua războiul. Odată [aflați] pe cîmpul de luptă, ne-a fost imposibil să ne orientăm asupra celor ce se petreceau în lumea mare; eram avizați la știrile tendențioase ale gazetelor ungurești și la ordinele de zi, de cele mai multe ori false. În special, despre ținta României am fost în mod conștient ținuti în rătăcire. S-au dat ordine de zi formale (d.e. ordinul către reg. 50), că România luptă alături de noi, la aripa dreaptă; că România înaintază peste Basarabia spre Odesa etc. Dealtfel, toți aveam cunoștință de convenția militară și de legătura politică cu Austria, și nu speram că România va păși contra aliatei ei de mai înainte. Credeam războiul aproape terminat cu căderea Varșoviei și a Parisului, minciuni care ni se spuneau prin acele ordine de zi.

Nu puteam crede însă, cu toate acestea, nici în intrarea României alături de Austria. Nu aveam deci speranța liberării noastre definitive. Cu toate acestea ne-am făcut datoria de soldați și de români, dar fără nici o însuflețire, vă asigur. Motivele au fost două: să dovedim ungurilor, că cu toate asupririle și nedreptățile, ne știm face datoria și nu măsurăm cu cotul jertfa și răsplata, și astfel să ne răscumpărăm cu singe dreptul de a pretinde, după război, dreptate și drepturi naționale. Laudele și promisiunile de fariseu mi se pare [că] le-am și căpătat. Am crezut, apoi, că e în contra principiului veciniei morale, care susține lumea și națiunile, că e nevrednic de viață acel individ și popor, care se dă înapoi de la jertfa vieții, fără un motiv puternic. Deci soldatul român nu putea fugi de luptă numai din frica de moarte, fără imboldul altui ideal mai înalt. Putința înfăptuirii idealului nostru pe atunci n-o aveam. De aceea s-a purtat și se poartă așa de bine soldatul român. E dureroasă pierderea, dar ne dă cheazășia unei sănătăți morale care ne va susține viața în viitor.

Am ajuns mulți în prinsoare. Cred că suntem vreo 50.000. Viața în captivitate, mai ales pentru ofițeri, e suportabilă. Dacă a trăi înseamnă a dormi, a mânca și a nu face nimic, apoi ne-am putea numi fericiți în această țară a belșugului. Dar, pe un intelectual îl omoară inacțiunea; și pe toți ne chinuie gândul familiei prăpădite, ciuntite în război, rupte de mizeria de-acasă. Ne chinuie gândul că nedreptatea ungurească ne va mai răpi și ce-a mai rămas. Dar mai mult ne chinuie gândul, că toată jertfa noastră a fost degeaba; că România nu se va ridica pînă la înălțimea acestor vremuri. Știm astăzi și aici că existența, și a României, și a noastră, ca popor, e fatal legată de prăbușirea Austro-Ungariei. Dar primim atîtea veste contradictorii. Dați-ne siguranța și suportăm cu bucurie cît de multă vreme exilul, dacă e de lipsă; vom fi voioși și aici, dacă voi acolo vă mișcați. Nu desperăm — uneori — pentru noi, ci pentru voi și pentru toată românimea.¹⁰ Aceasta ne scoate peri albi. Dați-ne siguranță, altă vă cerem.

Nu aveți teamă că noi cei de aici vom sta cu mîinile încrucișate. Dacă soldatul român și-a făcut datoria de dragul datoriei, cum și-o va face-o cînd va fi condus de un ideal, cînd va avea în față nu un popor cu care n-a avut de împărțit nimic, ci un neam dușman contra căruia toată firea și toată convingerea lui îl mîină cu o putere irezistibilă!

Pentru noi „bună voință” ce ni se cere de a intra în armata română e aproape o în-

¹⁰ Texte „cu drept” au apărut în vol. *Conferința...*, ed. cit., pp. 218—219.

sultă. Nu bunăvoință, ci datorie și însuflețită bucurie avem să fim în șirurile armatei române. Ce ne e teamă, e să nu sosim prea târziu, la spartul tirgului.

V-am arătat starea noastră de spirit și urmările îndoielii ce-am avut și în parte o mai avem. Cu toate acestea, drumul ce avem de urmat se deschide drept înaintea noastră. Noi nu vom șovăi să ne facem datoria întreagă, numai să știți și voi să ne chemați la această datorie.

Dar, încă o dată: dați-ne siguranța, nu întârziți. Până atunci, dați-ne hrană sufletească, trimiteți-ne cărți și ziare. Nu ne puneți în înfricoșata eventualitate să fim osîndiți să ne întoarcem „acasă” în aceeași stare în care am plecat...

Chemăți-ne la fapte, și fiți siguri că vom veni cu toții! ».

*

În nr. 19—20, de la 15 mai 1916, se publică o nouă scrisoare de la Dr. P. Nistor (semnată Pompiliu), drept răspuns la una pe care i-o adresasem eu:

« Nu știu ce să mai cred despre ce se va mai întâmpla cu voi și cu noi, dacă situația sufletească din România e așa de puțin clarificată și așa de tulbure... Dacă totuși ne-am înșela, atunci și eu cred că, da, nu suntem un popor vrednic să trăiască, — suntem un neam de slugi... Dar atunci cel puțin noi, cei din Ardeal, am fi în drept să cerem socoteală României: de ce ne-a înșelat atâtea decenii, — de ce a lăsat să crească în noi speranța? Și poporul sănătos din țară ar trebui să ceară capetele tuturor trădătorilor lui.

Eu cred că blestemul vremii de azi e campania din Bulgaria. „Țara” crede că și acum se „cumpără” ținuturile, dacă nu oamenii, cu diplomația omului prost, care se crede mai isteț decât toți și care lasă pe alții să tot singere și la urmă să pună mîna pe prada celor căzuți. Lipsa jertfei de sînge din 1913 se răzbună azi: se așteaptă același succes cu aceeași lipsă de jertfă. — Principiul moral al cîștigului nemuncit se adevărește... pe spinarea noastră, a celor „neliberați”.

În același număr, la „Cronică”, însemnam că:

« ...De la românii din Siberia vin tot mai dese scrisori cu plîngeri pentru dezinteresul ce le arătam.

Articolul nostru în această chestiune a fost citit și în Siberia, în reproducerea „Universului”. El a trezit acolo iluzia inexactă, că aici în România se pregătește o acțiune serioasă în interesul românilor prizonieri în Rusia. Bieții noștri conaționali oropsiți nu cunosc viața publică a României, cu anarhia ei morală, cu tot spiritul ei de superficială discontinuitate, care nu permite discuțiunea stăruitoare a unei probleme și nu zăbovește asupra nici unei chestiuni pînă la soluțiunea ei finală.

Glasuri de interes pentru românii din Siberia am găsit zilele trecute în „Buletinul” secțiunii „Ligii culturale” din Ploiești, într-un articol din „Neamul românesc”, care amîndouă reproduceau scrisori de la prizonieri. D. N. Iorga promite în „N.R.” că va căuta să facă ceva real în luna mai în interesul prizonierilor români din Siberia, deși d-șă nu mai e la „Ligă”. Dar cei care sunt la „Ligă”, ce fac? ».

*

În sfîrșit, în penultimul număr al revistei, de la 19 iunie 1916*, a apărut apoi un articol intitulat *Acțiunea pentru prizonierii din Siberia*, în care se aducea la cunoștință că « în sfîrșit, după aproape doi ani de nepăsare vinovată s-au făcut primii pași în interesul prizonierilor din Siberia... ». De mult trebuia să avem o organizație și un număr special pentru prizonieri, apărînd aici sau acolo: « trebuia să se obțină sau, măcar, să se ceară mutarea și concentrarea prizonierilor români într-un ținut din sudul Rusiei; trebuia de mult să se trimează apostoli de propagandă printre ei, trebuia de mult să se înființeze cursuri de analfabeti, să li se trimează cărți, biblioteci etc., într-un cuvînt, un

* „Tribuna” a apărut pînă în ajunul intrării României în război.

Întreg și mare aparat de îngrijire și pregătire sufletească pentru frații noștri îngropați în garnizoanele siberiene, o organizație națională bine chibzuită și bine condusă, care să aibă în vedere toate eventualitățile viitorului ».

Acum, în fine, a început să se facă ceva. « Se pare însă că și aici lucrurile nu se realizează în modul metodic și unitar, care singur poate să ne făgăduiască un folos real. În loc de o singură acțiune bine cumpănită se pare că avem două acțiuni separate. De o parte avem apelul „Ligii Culturale” pentru a se contribui cu cărți și daruri în interesul prizonierilor, de altă parte citim că d. Simion Măndrescu, profesor universitar, a hotărât să trimeată doi refugiați în Rusia, la Petrograd, pentru înființarea unui birou al prizonierilor români. » Ar fi fost, desigur, mai bine ca aceste două inițiative să se fi unit într-una singură, mai ales că prof. Măndrescu este și membru al Comitetului Central al „Ligii”. În continuare « pentru contactul cu autoritățile rusești s-ar fi cerut, de asemenea, ca el să se facă prin vreo persoană sus-pusă, a cărei autoritate să garanteze succesul și repeziciunea de realizare a întreprinderii ». Alături de cei doi refugiați ardeleni — dintre care unul fost prizonier în Rusia, — « ar fi fost bine să se trimeată și o persoană de înaltă situațiune, care, prin autoritatea sa, să îndeplinească acest rol de ambasador al chestiunii prizonierilor români ».

★

Problema prizonierilor noi am urmărit-o la revistă, precum am arătat până aci, în mod metodic și sistematic, începând de la primul număr al ei, apărut în martie 1915, și până la cel din urmă număr, din 3 iulie 1916, în care publicam următoarea scrisoare a învățătorului Pompiliu Popa din Boienul de pe Tîrnava Mică:

« De aproape doi ani de zile am suferit multe, pînă ce am ajuns aici (în captivitatea rusească). Vă rog frumos, trimiteți-mi un dicționar româno-rus și viceversa, dacă se poate, sau carte care trece granița.

Sper că ne vom revedea la București, spre a trece Carpații ».¹¹

Publicînd scrisoarea, adăugam din parte-mi: « Să dea Dumnezeu! ».

3. După intrarea în război

La începutul lui septembrie 1916 un grup de refugiați ardeleni și bucovineni, alcătuit din Dr. Vasile Lucaciu, fost secretar al Partidului național român din Transilvania și Ungaria, Dr. Ioan Nistor, profesor la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române, Oct. C. Tăslăuanu, fost secretar al „Asociațiunii” din Sibiu, și director al revistei „Luceafărul”, Iorgu G. Toma, fost consilier și președinte de secție la Tribunalul din Suceava (Bucovina), Dr. Dimitrie Marmeliuc, fost profesor de liceu la Cernăuți, Vasile C. Osvadă, fost director al băncii „Agricola” din Hunedoara, și Dr. Onisfor Ghibu, fost inspector al învățămîntului românesc din Transilvania, am înaintat Consiliului de Miniștri român un memoriu amănunțit, în care, vorbind în numele zecilor de mii de români refugiați din Transilvania și Bucovina, declarăm că « voim să luăm parte activă la cucerirea pămîntului, în care ne-am lăsat părinții și în care odihnesc părinții noștri. Credem că e o datorie de onoare pentru noi ca în acest război să înscriem pe paginile istoriei fapte, care să arate urmașilor, că și românii din ținuturile subjugate au luptat alături de ostașii Regatului pentru înfruparea României Mari și că prin sîngele lor au răscumpărat unitatea politică la care au visat veacuri întregi ».¹²

Semnatarii își arătau dorința de a se înființa regimente ardeleni și bucovinene « care să se compună din foștii soldați români ai armatei austro-ungare, veniți în România în cursul războiului și din prizonierii români din Rusia, care vor trebui aduși în România ». Aceste regimente « s-ar putea organiza fie în cadrele corpurilor existente, fie în corpuri nouă, create pe unități suplimentare ale oștilor române ». Se arată că numărul soldaților români ardeleni și bucovineni refugiați în țară se urca la 10—15000, iar al prizonierilor din Rusia trece de 100.000, — împreună ar da, deci, două corpuri de armată.¹³

În vederea organizării tehnice a chestiunii, se prezintă o serie de propuneri concrete, cerîndu-se totodată ca Guvernul să intervină pe lângă Țarul Rusiei să libereze pe prizonierii români care sînt lupte sub flamurile României. Asupra acestui punct semnatarii « stăruie cu insistență ».

Daș dacă guvernul ar crede că organizarea regimentelor ardeleni și bucovinene ar întîmpina dificultăți, ardelenii și bucovinenii cer să fie concentrați la unitățile existente ale armatei române... « În orice formă, voim să ne îndeplinim datoria de sînge față de România Mare. »¹⁴

*

Trebuie să mărturisesc că în întreagă această mare chestiune, atît guvernul român, cît și „Liga Culturală” au lucrat cu o încetineală și cu o lipsă de energie și de prevedere revoltătoare. Adevărate minuni s-ar fi putut face, dacă acestea ar fi avut de la început viziunea clară, energia, entuziasmul și patriotismul de care au dat, din primul moment, dovadă inșiși prizonierii noștri în multele scrisori care le trimiteau din apăsătoarea lor captivitate din Siberia.

¹¹ V. Conferința..., p. 219.

¹² Ibidem, p. 220.

¹³ Ibidem, p. 220.

¹⁴ Memoriul s-a tipărit mai tîrziu în broșura lui Alex. Ciura despre Dr. Vasile Lucaciu, apărută în Biblioteca populară a „Astei” din Sibiu.

Și ce nu s-ar fi putut face dacă N. Iorga, spre care, precum s-a văzut din scrisorile reproduse mai sus, se îndreptau, ca spre o stea polară, așteptările fraților noștri aruncați de soartă în acele imense depărtări, ar fi fost ceea ce naivii de ei credeau că el trebuie să fie? Adică, dacă el ar fi rămas la postul său de secretar general și de motor principal al „Ligii” culturale și ar fi lucrat, în acea calitate a lui, umăr la umăr cu ceilalți fruntași din Comitet, pentru îndrumarea sănătoasă a tuturor problemelor mari, pe care Guvernul, din diplomație sau din lașitate, nu și le lua asupra sa. Dar prea exageratul amor propriu a dus totul la descompunere.

Ce enorm capital moral s-a irosit zadarnic ani de-a rîndul prin stepele și înghețurile Rusiei — capital mai prețios decît toate armele fizice și toate pregătirile militare propriu-zise, care, fără capitalul moral, nu valorează nimic!

În momentul cînd, sub presiunea năvalei inamicului, am fost nevoiți să ne refugiem din București, în Moldova, chestiunea prizonierilor se găsea în același stadiu haotic de pînă aci. Nu se făcuse nimic pentru îndrumarea și rezolvirea ei, afară doar de faptul că s-au trimis ici-colo cite-o gazetă sau cite o scrisoare unuia și altuia. În ce-i privește pe ardelenii refugiați în România, ei s-au prezentat de bună voie la recrutări și în momentul declarării războiului au intrat voluntari în armata română, făcîndu-și datoria de onoare cu deplină conștiință.

4. Concentrarea prizonierilor la Darnița

Merită să fie reținute următoarele mărturisiri, făcute la 1919 de Dr. P. Nistor și publicate, apoi, la 1923, în „Gazeta voluntarilor” din Cluj, cu privire la împrejurările în care s-a făcut concentrarea prizonierilor la Darnița:

« În ce privește propaganda în „Țară”, rolul nostru se putea mîrgini numai la atragerea atențiunii opiniei publice asupra noastră. Am încercat prin scrisori, care soseau la cite 3 luni, să atragem atențiunea României, că vom veni și noi, vom forma și noi o armată, alături de cea românească; le descriam însuflețirea noastră și traiul chinuit de îndoială. Și-i rugam să nu ne uite. Unele din scrisori s-au publicat în ziare și reviste („Tribuna” și „Universul” din 1916). [...] »

... Am fost adeseori întrebați, atît în Moldova, cît și la noi, dacă ne-a adus, ne-a recrutat România, sau am venit de bunăvoie voluntari?

Statul român nu are nici un amestec în hotărîrea noastră de a trece voluntari în armata română; nu el a dat ideea, nu el a făcut propagandă, ci noi a trebuit, așa-zicînd, să-i forțăm mîna să-și dea învoirea, prin deseale noastre cereri, care s-au generalizat la intrarea României în acțiune. (s. n. — V.M.)

★

Este uluitoare informația dată de Dr. P. Nistor cu privire la împrejurările în care, în fine, abia după căderea Bucureștilor, s-a ajuns la o înțelegere între Rusia și România în chestia prizonierilor noștri: « Rusia a convenit cu România să schimbe 15.000 de prizonieri: România va da austrieci și germani, iar Rusia români din Austro-Ungaria. Deci, cei ce voiesc să meargă între acești 15.000 în România, să se anunțe ».

★

O notă deosebit de interesantă a lui Dr. Nistor: « Dintre toți prizonierii austro-ungari, românii au fost cei mai bine văzuți și mai căutați de țăranii ruși, atît în Rusia europeană, cît și în Siberia, fiindcă erau mai blînzi, mai cinstiți și mai nepretențioși. Desigur, va fi fost și o afinitate de suflete patriahale, nealterate de viclesugurile culturii orașului, — de nu chiar afinități de rasă între țăranii noștri și cei ruși ».

gice, nu-și putea exprima pe față intențiile, — după ieșirea [intrarea — n.n.] ei în război pentru unirea și eliberarea noastră, orice manifestații, orice declarații de loialitate și alipire față de habsburgi și monarhie, e o trădare de neam, care nu i se poate ierta nimănui. [...]

Ar fi o crimă, dacă nici azi nu s-ar auzi glasul nostru, dacă și acum am lipsi să ne spunem cuvântul, prin care să arătăm că războiul nostru de asemenea e în numele democrației, în numele dreptului elementar al fiecărui popor capabil de viață, de a-și hotărî singur soarta, a-și alege singur statul pe care voiește să-l formeze sau la care voiește să se alipească.

Mai ales noi suntem datori s-o facem, pe pielea cărora se va încresta dezlegarea acestei chestii, căci întreaga îndreptățirea noastră de a fi, întreaga ființa noastră de voluntari se bazează pe condiția dezlegării „Autodeterminațiunii“, în sensul unirii fiecărui popor într-un singur stat național și independent. ¹⁴

[.....]

6. Elevii mei de la Sibiu

Cu data de 16 aprilie 1917, primii, la Chișinău, următoarea scrisoare, trimisă de la Darnița de către 12 foști elevi ai mei, concentrați acolo în vederea intrării lor ca voluntari în armata română:

« Mult stimat și Iubit Domnule Profesor,

Cățiva din foștii D-Voastră elevi, adunați în Darnița, cu bucurie am luat la cunoștință vestea că D-voastră sunteți în Chișinău.

Foștii D-voastră elevi care n-au căzut pentru Împăratul și nu s-au îndoit de viitorul neamului, în număr frumos au răspuns la chemarea datoriei. Așteptăm numai comisiunile din România, cu fruntașii ardeleni, între care ne-am bucura să fiți și D-voastră, care ne vor prelua și înrola sub steagul datoriei. Și pînă atunci Vă rugăm să primiți din partea noastră cea mai călduroasă salutare și urări de bine, precum și asigurarea de alipire și dragoste.

Darnița în 16 aprilie 1917

Irimie Costandin	Dionisiu Calefar
Ilie Brad	Grigorie Ursu
Dionisiu Herlea	Iuliu Berendi
Nic. Oltean	Ioan Păcurar
Ioan Călin	Traian Lascu
Gavril Bogdan	Aurel Jantea *

7. Manifestul voluntarilor

La vreo săptămînă după aceasta, am primit de la Dr. P. Nistor o scrisoare recomandată de dimensiuni mari — vreo 24 de pagini —, însoțită de unul din cele două exemplare originale ale Manifestului adresat, la 13/26 aprilie 1917, de către *Voluntarii români ardeleni și bucovineni*, pe de o parte *Guvernului Provizoriu al Rusiei și Sfatului muncitorilor și soldaților din Petrograd*, pe de alta *tuturor Statelor Aliate și neutre*, prin reprezentanții lor din Rusia. Primul exemplar original, semnat de 250 de ofițeri și de 250 de subofițeri și soldați, a fost înaintat Guvernului provizoriu rus, al doilea urma să fie înaintat Guvernului român, eventual Marelui Cartier al Armatei române. Autorul Manifestului a fost Dr. Pompiliu Nistor care, în scrisoarea lui mi-a dat o serie de amănunte în legătură cu geneza lui. El urma să fie predat în mină lui Octavian Goga, care se găsea la Petrograd și care, la înapoierea lui la Iași, era așteptat să se oprească la Darnița. Dar nu știu din ce motive, O. Goga, care s-a oprit o zi la Kiev, nu s-a dus și la Darnița, spre a lua contact cu voluntarii noștri și a lua în primire de la ei Manifestul, pentru a-l duce la Iași. În astfel de împrejurări,

¹⁴ Vezi și *Conferința*, ed. cit., p. 222.

acesta îmi fu încredințat mie, lăsându-se la buna mea apreciere, să-l prezint sau guvernului, sau Regelui, sau Marelui Cartier.

Trebuie să rectific aici câteva afirmațiuni făcute cu 6 ani mai târziu, la 1923, de către Dr. P. Nistor în lucrarea sa *Corpul voluntarilor români ardeleni-bucovineni — Istoricul înființării, pînă la sosirea la Iași*, publicată în „Gazeta voluntarilor” din Cluj, nr. 34 și urm. Bazat pe memoria, care adeseori înșală, P. Nistor susține că: «Un exemplar (al acestui Manifest), cu iscăliturile originale, a fost trimis ministrului președinte Lwov, iar al doilea a fost dus de O. Goga în Moldova și publicat. Acest original, care avea menirea să ajungă a fi păstrat, ar fi foarte de dorit să fie căutat și dat Muzeului Asociațiunii. Dl. Oct. Goga va ști unde a rămas acest original».

Ceea ce susține aici Nistor se datorește unei memorii defectuoase. Manifestul n-a fost dat lui O. Goga, ci mi-a fost trimis mie, cu poșta, așa cum am arătat mai sus, împreună cu o lungă scrisoare, în care se plînge împotriva lui Goga, că nu s-a oprit la Darnița. Scrisoarea am păstrat-o și ea trebuie să se găsească în depozitul meu de la Academia R.P.R.

Aceleiași memorii defectuoase a lui P. Nistor se datoresc și alte greșeli, ca, de exemplu, aceea în legătură cu rolul avut de mine la primirea primului eșalon de voluntari. Nistor afirmă că la Chișinău «ne-a primit, cu o vorbire plină de lacrimi, dl. Onisifor Ghibu, care pe acele vremuri era în toiul apostolatului său... La redacția „Cuvîntului moldovenesc” ne-a vorbit duios Dl. Gore». Or, adevărul este că eu n-am vorbit din motivele arătate la locul său, la primirea voluntarilor în gară, ci am vorbit la „Cuvîntul moldovenesc”, unde d. Gore n-a vorbit. Aceste fapte sînt confirmate precis în ziarul meu, care a și fost publicat.¹⁵

În legătură [cu] și despre acest Manifest eu am publicat în numărul de la 10 mai 1917 al „Cuvîntului moldovenesc”, următorul articol, intitulat *Românii din Transilvania către Stăpînirea Vremelnică¹⁶ a Rusiei*:

«În războiul pe care țara noastră (Rusia) îl poartă cu Austro-Ungaria și Germania, Rusia a luat, printre alți mulți plenici (prizonieri), și vreo sută și mai bine de mii de români din Transilvania și Bucovina. Acești români au fost foarte bucuroși că au ajuns plenici, deoarece ei și așa n-au vrut să lupte pentru Țara ungurească, care, după cum toată lumea știe, întotdeauna i-a asuprit și i-a batjocorit. Așezați în Rusia, acești plenici erau cuprinși de o singură dorință, de a putea lupta în oastea românească împotriva asupritorilor lor de veacuri. Deci ei au și făcut toate chipurile ca să poată fi primiți ca ostași de bună voie în oastea românească, ceea ce, în sfîrșit, au și izbutit. În curînd ei vor pleca pe front, pentru ca prin vitejia lor să biruiască pe dușmanul cel crud și să sloboadă Transilvania de sub jugul lui.

Ofițerii și delegații acestor soldați, dîndu-și seama că lumea mare nu prea cunoaște lucrurile din țara lor și nici nu-și poate măcar închipui cîte suferințe au avut să îndure românii sub unguri și sub austrieci, au avut bunul gînd să sloboadă o strigare către Stăpînirea Vremelnică a Rusiei, către Sfatul deputaților, ostașilor și muncitorilor și către Împuterniciții țărilor întovărășite și neutrale de la Petrograd. În această strigare cei 500 de ofițeri și delegații soldaților hiritisese mai întîi de toate Stăpînirea Vremelnică a Rusiei, care a adus slobozenii democratice în țară și care a mărturisit că va lupta din toate puterile pentru așezarea tuturor țărilor pe temeliiile dreptății. După aceasta, ofițerii arată că în Austro-Ungaria au domnit și domnesc pînă în ziua de astăzi niște stări de apăsare îngrozitoare, care au adus popoarele de acolo la deznădejde. Românii de acolo văd singura lor scăpare în alipirea lor la România, fără de care ei nici nu vor să mai trăiască. Ei se roagă deci la Puterile Întovărășite ca să-i sprijinească din toate puterile

¹⁵ În articolul *Prinos memoriei lui Victor Deleu*, din „Tribuna”, Cluj, nr. 11—15 din 16—18 ianuarie 1940.

¹⁶ Este vorba de guvernul provizoriu de la Petersburg, instaurat după Revoluția din februarie 1917.

Omilor Ghibu la
80 de ani.

*Intovărășite, care, toate, i-au făgăduit României, când ea a intrat în război, Transilvania. Vorba dată atunci va trebui împlinită la vremea sa, cu atât mai virtuos, că România a făcut pentru visul ei cel de veacuri cele mai mari jertfe*¹⁷.

Manifestul voluntarilor ardeleni este un document istoric de o importanță excepțională.

[Texte îngrijite, acte și fotografii de la Octavian O. Ghibu]

¹⁶ Stăc = baionetă.

¹⁷ Articolul a apărut, nesemnat, în „Cuvânt moldovenesc”, IV, nr. 37 (237), 10 mai 1917, pp. 3-4.

în acest gând și să sfîșie Austro-Ungaria, unde zac în robie atâtea noroade nenorocite și unde, din pricina asupririlor naționale, nici un gând democratic nu poate prinde rădăcini. Românii din Transilvania sînt unul și același norod cu cel din România. Ei vor ca să-și hotărască singuri soarta și să se unească cu țara-mună.

Acum, cînd Puterile Intovărășite au statornicit ca toți leșii, atît cei din Rusia, cît și cei din Austria și Germania, să alcătuiască o țară deosebită, se poate zice că s-a început împărțirea Austriei și e un lucru firesc ca românii să ceară ca împărțirea să se facă mai departe, dîndu-li-se și lor slobozenia de a se lipi acolo unde vor putea trăi mai în liniște și vor putea lucra mai cu folos. Nimeni să nu creadă minciunile pe care le spun ungurii prin gazetele lor, că românii ar fi mulțumiți în Ungaria, căci toți acei români care au spus că sînt mulțumiți au spus-o numai fiindcă le-au stat ungurii cu stăcul la spate. Toți românii din Ungaria, care nu mai sînt amenințați de stăc, spun că viețuirea lor mai departe cu ungurii ar fi un vecinic prilej de neînțelegeri și nemulțumiri care n-ar trebui să mai aibă nicidecum loc după acest război îngrozitor. Adevărul despre starea românilor îl spune întreaga lor istorie, care nu-i dect o suferință neîntreruptă.

De aceea, singura mîntuire este ca Transilvania să fie negreșit dată României, după gîndul pe care, dealtfel, l-a spus și Stăpînirea Vremelnică, zicînd că noroadele să-și aibă „sampoopredlenia” lor, adică să-și hotărască singure soarta.

Scrisoarea aceasta a ofițerilor români, credem că a fost bine primită atît de Stăpînirea Vremelnică a Rusiei, cît și de Țările

EPISTOLAR

Sextil Pușcariu

Lucian BLAGA

Debut sub semnul

Marii Uniri...

IDEEA CORNELIEI BREDICEANU DE A trimite manuscrisul volumului *Poemele luminii* lui Sextil Pușcariu s-a dovedit deosebit de utilă pentru întreaga evoluție ulterioară a scriitorului și profesorului Blaga. Sextil Pușcariu a devenit, din acea toamnă tumultuoasă a anului 1918, unul dintre prietenii, sprijinitorii și sfătuitoarii cei mai consecvenți ai gânditorului din Luncrău.

După «descoperirea» poetului, în 1919, a urmat impunerea dramaturgului, prin premiarea la 3 ianuarie 1922, a piesei *Zamotze* de către Universitatea din Cluj. Raportul de premiere, întocmit de Sextil Pușcariu, sublinia valoarea piesei astfel: «Poemul dramatic al lui Blaga are multe calități: o idee originală ca slăbire, din care se desprinde o înălțătoare credință că totul în lume e menit să plăsmuiască malmalele [...]; o serie de tablouri zugrăvite artistic cu evocarea discretă a unui mediu plin de farmecul vechimii și o bogăție neobișnuită de frumuseți de amănunt» (*„Cugetul Românesc“*).

În 1924, Sextil Pușcariu este cel care-l îndeamnă pe Blaga să se prezinte la examenul pentru docența catedrei de estetică a lui I. Paul. Cum se știe, atunci poetul a fost «amnat», în ciuda eforturilor depuse de sprijinitorul său. Iată opiniile a doi adversari în legătură cu aceste eforturi. La 19 iunie 1924, V. Bărbat îi scrie lui V. Bogrea: «Ieri în Consiliu Pușcă a cerut [...] docențarea lui Blaga, fără a mai aștepta profesorii de la București». (Gh. Cardaș, *Documente literare*, vol. I, p. 191.) La rîndu-i, Florian Ștefănescu-Goangă comunică aceluiași V. Bogrea, la 22 iunie 1924: «A trebuit să fiu de gardă, căci amicul P. prea vrea să-i

Sextil Pușcariu

fericească pe cei din jurul său. Cred că e supărat pe mine, căci la examenul de docență al lui Blaga (s.n.) n-am vrut să subscriu raportul elogios ce-i făcuse Moș Paul [...]. P. avea intenția să-l propună (pe Blaga — n.n.) ca suplinitor al catedrei filosofului nostru (Maria Ștefănescu — n.n.), pus în concediu din oficiu. Cred că va veni cu propunerea aceasta la toamnă.» (*„Jurnalul literar“*, Onești, 1977, p. 6; republicată în vol. *Scrieri către V. Bogrea*, Editura „Minerva“.)

Nereușind să intre în 1924 la Universitatea din Cluj, după o retragere de doi ani la Lugoj, Blaga începe lungă sa carieră diplomatică. În 1926 și 1930, Pușcariu, alături de alți prieteni, încearcă zadarnic să-l convingă să se prezinte, la un concurs pentru catedra de Estetică.

Condițiile pătrunderii lui Blaga în învățământul universitar fiind deocamdată nefavorabile, Sextil Pușcariu revine pe tărîmul literar. În 1935, la 30 mai, el prezintă raportul pentru acordarea marelui premiu „C. Hamangiu” al Academiei lui Lucian Blaga, raport în care conchidea: «Sunt de părere că Academia Română nu poate trece pe lângă acest poet adevărat fără să-i recunoască talentul original [...]». Mai rar un prilej atât de fericit de a putea da premiul întreg unui poet și dramaturg în același timp, al cărui volum de versuri *La cumpăna apelor*, apărut în 1933, și a cărui dramă *Avram Iancu*, tipărită în 1934, sunt zalele cele mai nouă ale unui lanț întreg de opere valoroase» (*Analele A.R.*, tom. LV, p. 181). Un an mai târziu, la 26 mai 1936, tot Sextil Pușcariu este cel care face raportul pentru alegerea lui Lucian Blaga ca membru al Academiei Române. «Lucian Blaga — își începe Pușcariu raportul — a fost marea surpriză literară de după război. Apreciat din momentul apariției sale, este astăzi, la vîrsta de patruzeci de ani, cel mai necontestat reprezentant al generației sale.» Iar în încheiere: «Prin alegerea lui Lucian Blaga ca membru al Academiei Române la o vîrstă cînd talentul lui e în plină ascensiune, vom avea în mijlocul nostru un mare creator, poet și filosof în același timp».

După încă un an, în 1937, Sextil Pușcariu relungepe ofensiva pentru aducerea lui Blaga la Universitatea din Cluj. Deoarece peripețiile concursului din acel an sînt în general cunoscute, precizări și amănunte inedite aflîndu-se atît în scrisorile care urmează, cît și în studiul nostru *Profesorul Lucian Blaga*, în curs de apariție în „*Revista de Istorie și Teorie Literară*”, vom aminti acum numai faptul că Sextil Pușcariu a făcut, în Consiliul Facultății, propunerea pentru modificarea legii învățămîntului superior în așa mod, încît să permită chemarea lui Blaga la catedra înființată pentru el.

Așadar, timp de aproape 20 de ani, Sextil Pușcariu l-a sprijinit efectiv și eficient pe Lucian Blaga, atît pe tărîmul literar, cît și pe cel universitar. Dacă adăugăm la acestea sfaturile și indicațiile cuprinse în scrisori, referitoare la diverse creații, sfaturi de care Blaga a ținut îndeobște seama, vom avea o imagine cît de cît completă a ceea ce savantul lingvist a însemnat pentru cariera lui Lucian Blaga. Tocmai în vederea întregirii acestei imagini publicăm prezentul dialog epistolar.

Mircea CENUȘĂ

...sprijinit de profesor

«AM STRÎNS SCRISORILE PE 1924, LE-AM legat pachete și le-am trecut la colecția de scrisori. Așa fac totdeauna cînd se împlinesc un nou an pentru mine. Ajunge-vol, peste 10—15 ani, să le reiau și să le utilizez, cînd voi începe publicarea acestor amintiri?» (*Memorii*, București, Editura „Minerva”, 1978, p. 743).

Laconica însemnare de jurnal (din 4.01.1925) pune în lumină una din multe fațete ale personalității lui Sextil Pușcariu: aceea de martor conștient al epocii sale. La baza ei stă același gînd care îl făcuse să înceapă, la patruzeci de ani, adunarea materialului pentru «o carte de *Amintiri* despre contemporanii mei»: «În viața mea am văzut multe [...] și m-am întîlnit cu mulți oameni care au însemnat ceva în istoria noastră contemporană. Am fost prieten cu scriitori, artiști, oameni de știință, am fost primit cu dragoste de bărbați însemnați, am apucat încă pe bătrîni generațiilor trecute, care au hotărît istoria noastră. Am de glîd să însemnez, rînd pe rînd, din memorie, ce știu despre ei, ce am auzit din gura lor și ce am trăit cu ei» (*Ibidem*, p. 178).

Gîndirea omului de știință, deprins să-și sprijine afirmațiile pe o documentație controlabilă, și-a pus amprenta evidentă asupra modului de lucru al memorialistului: «colecția de scrisori», amintită în 1925, a devenit cu timpul o arhivă impresionantă (păstrată, azi, în familia savantului). În ultimii ani ai vieții (1945—1948), dedicați în întregime retrospecției, Pușcariu și-a clasat corespondența și a început adnotarea ei. Notelor explicative, direct legate de text, le-a adăugat, pentru fiecare emitent, o scurtă introducere, în care a precizat raporturile — de colaborare științifică, de prietenie, oficiale, ocazionale etc. — dintre corespondenți. Din păcate, numai o mică parte din scrisori au ajuns să fie astfel comentate. Este, prin urmare, de la sine înțeles că textul comentariilor a rămas în stadiul de primă redacție, cu imperfecțiunile stilistice inerente acestei faze de lucru.

«Lucian Blaga, care pentru mine e Lulu...»

Lucian Blaga, "care pentru mine e Lulu, mi-e de două ori fin: l-am fost naș la publicarea primelor sale versuri și la cununția sa cu Cornelia Brediceanu. Despre felul cum, în 1918, l-am mulțumit în cristelnița literară, voi povesti, dacă voi avea zile, în memoriile mele¹; despre intervenția viitoarei sale soții², cititorii află din titlul serisoare și din cea nedată [nr. XI], în care sînt numit „naș”.

Azi Blaga este cunoscut de toată obștea românească, ca poet, dramaturg și filosof. Elevii săi la Universitatea din Cluj îi ascultă cu încetare cursurile și admiratorii săi literari așteaptă cu nerăbdare apariția unui nou volum de versuri sau o nouă dramă, care totdeauna este și o nouă surpriză. Pînă a fost apreciat a fost necesar să treacă prin grelele vîmi ale văzduhului ce răsar în calea celor ce nu umblă pe drumuri bătătorite și aspiră la catedre universitare. Mai ales cînd au mîndria de a nu se căciuli și conștiința foarte accentuată că li se cuvine locul de îndrumător al tineretului gînditor. Tocmai despre acest timp și aceste lupte vorbesc scrisorile publicate.³ Limba lor e atît de deslușită, încît nu e nevoie de multe note explicative.

I

Wien VIII Albertgasse 49.11

10.X./1918

Mult stimat D-le Profesor,

Îmi iau voie să-ți alătur o serie de poeme spre apreciere. N-aș îndrăzni să mă adresez cu o astfel de rugare știind ce scumpă îți este orîșice clipă, — dacă n-aș avea convingerea că și D-ta vei avea plăcerea să descoperi în autorul acestor poeme un adevărat talent. Dinsul a mai scris înainte de război în diferite reviste românești,

¹ Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura „Minerva”, 1978, pp. 326–327. Cf. Lucian Blaga *Hronicul și cîntecul vîrștelor*, București, Ed. Tineretului, 1965, pp. 224, 234 (M.V.).

² Cornelia Brediceanu era bună prietenă cu Dorica, sora mai mică a lui Sextil Pușcariu (M.V.).

Din scrisorile primite de Sextil Pușcariu de la Lucian Blaga sînt adnotate primele 43, primite pînă în 1931 inclusiv. Cum, pentru cititorul contemporan, unele din aceste note au, la rîndul lor, nevoie de explicații, le publicăm separat de cele ale editorilor, imediat după epistola la care se referă.

Fondul Lucian Blaga, păstrat la Muzeul Literaturii Române din București, a permis reconstituirea — aproape completă — a dialogului dintre cei doi oameni de cultură, atît de diferiți structural și atît de apropiați sufletește. Pe fundalul, uneori viu creionat, al vieții culturale interbelice, se constituie astfel, pas cu pas, istoria unei relații umane de o constantă frumusețe. (De aceea și pentru o mai mare unitate și continuitate a acestui dialog epistolar,

am păstrat, la locul lor, și unele scrisori publicate anterior, parțial sau total, în diverse reviste, inclusiv în „Manuscriptum”.)

Ortografia a fost modernizată în ceea ce privește elementele ei convenționale. Am păstrat particularitățile de limbă specifice epocii (și, rareori, locului de obîrșie al corespondenților), cu atît mai mult cu cît la amîndoi apare evidentă preocuparea pentru o formulare îngrijită. Am respectat, de asemenea, opțiunea consecventă a lui Blaga pentru *sunt* și a lui Pușcariu pentru *sînt*. Cu titlu de curiozitate, și ca o excepție care confirmă regula, am respectat inconsecvența cu care Blaga ortografiază cuvîntul *filosofie*, cînd cu *s*, cînd cu *z*, uneori chiar în cuprinsul aceleiași scrisori.

Magdalena VULPE

³ Aceste însemnări, preliminară sau finale, culese de noi cu albine, reprezintă adnotări autografe ale lui Sextil Pușcariu la acest amplu dialog spiritual pe care marele profesor îl pregătea pentru tipar. Au rămas, totuși, inedite (n.r.).

— între altele și în „Convorbiri literare”³ — articole filosofice, dar ca poet încă n-a pășit în publicitate și ar dori mult să aștepte părerea unei autorități și referitor la aceste nouă creațiuni, pe care de altfel n-are de gând să le publice decât după război. Eu încă le port mult interes și Ți-aș fi foarte recunoscătoare dacă ai avea bunătatea să le citești și să-mi comunici părerea D-tale sinceră.

În speranța că nu-Ți cauzez o incomodare prea mare, Te rog să primești călduroasele mele mulțumiri pentru clipele ce le vei jertfi, dimpreună cu asigurarea deosebitei mele stime,

Cornelia BREDICEANU

P.S. Îmi permit să alătur și mărcile necesare pentru înapoierea manuscriptului.

« Poemele » de care vorbea Cornelia Brediceanu în scrisoarea ce-mi trimise în toamna anului 1918 din Viena la Cernăuți sînt Poemele luminei. Păstrez și azi manuscriptul⁴ scris frumos și fără șterșături a poeziilor acestea fără rimă și neobișnute, dar de un farmec deosebit. Cum dezagregarea Imperiului habsburgic urmă la cîteva zile după primirea scrisorii și poeziilor, legătura poștală cu Viena încetă și manuscriptul rămase la mine. Fără să am adesiunea autorului, am început să public în fiecare număr al gazetei pe care o scoteam atunci, cîte o poezie de Blaga, vestitoare a unor vremuri nouă.

Din scrisoarea viitoare soției a poetului, studenta în medicină și în același timp pricepătoare înspătoare de poeme, aflăm de articolele filosofice pe care tinărul ei protejat — avea abia 23 de ani — le publicase prin revistele noastre, în frunte cu „Convorbirile literare”.

II

Cernăuți, 23 oct. 1918
Str. Dominic 6

Stimată D[omi]nișoară Cornelia,⁵

Iartă-mă că, apucat și eu în vârtejul evenimentelor mari, n-am apucat încă să răspund la scrisoarea D-Tale din 10.I.c. și să-ți mulțumesc pentru plăcerea ce am avut citind *Poemele lumini*. Articolele filosofice din „Convorbiri literare”, de care pomești, nu le cunosc și nu știu dacă-s bune; poeziile trimise sînt însă frumoase și autorul lor e un talent cu scînteie divină. Chiar faptul că a strins în volum fără să publice în vremi prin reviste⁶, e o bună recomandare pentru maturitatea lui. Mi-au plăcut, în deosebi, în afară de limba frumoasă, imaginile originale și cu adevărat poetice. Unele dintre ele sînt adevărate *trouvaille*-uri. Dl. Blaga — mă înșel? — e, desigur, însuși conștient despre frumusețea lor deoarece le subliniază (ceea ce eu l-aș sfătui să n-o mai facă, căci un scriitor adevărat contează pe un cititor inteligent, căruia n-ai voie să-i scoți ochii cu tipare cursive) și deoarece unele poezii sînt, evident, scrise de dragul acestor figuri poetice.

Nu toate poeziile îmi par egal de izbutite și dacă aș avea prilej să vorbesc odată în liniște cu poetul i-aș atrage atenția asupra unor lucruri. Mai ales ar fi păcat să devieze în manierism. Are atîta dar dumnezeesc încît să aștepte pînă ce inspirația deschide de sine izvorul poeziei și să nu forțeze inspirația. Natura ce o privește deșteaptă în acest creier disciplinat de gîndirea filosofică idei atît de originale, iar dragostea deșteaptă în inima sa capabilă de sentimente pline de pasiune note atît de personale, încît îmi pare rău că-l văd răfuindu-se cu noțiuni ca Dumnezeu, iad ș.a. care-l fac banal atunci cînd crede că e mai puternic și expresiv.

³ Lucian Blaga a debutat cu un articol filosofic în „Românul” din Arad (nr. 57 din 1914). În „Convorbiri literare” publică un singur articol abia în febr. 1916 (nr. 2, pp. 197—200), intitulat *Intellectualismul în filosofie* (M.C.).

⁴ Manuscrisul *Poemelor lumini* se află la M.L.R., București (M.V.).

⁵ De fapt, Blaga publicase în 1910 două poezii în „Tribuna” (*Pe fîrm și Noapte*), ceea ce însă nu anulează aprecierea lui Pușcariu (M.C.).

⁶ Scrisoare publicată în „Amfiteatru”, nr. 10, octombrie 1969, p.16. (O reproducem aici, ca și pe celelalte, aflate în aceeași situație, pentru, cum spuneau editorii, unitatea și continuitatea acestui valoros schimb epistolar.)

La Muzeul Limbii Române din Cluj în 1930. De la stînga spre dreapta — în rîndul de sus: Ștefan Pașca, Constantin Dăncoviciu, Sever Pop, C. Marinescu, Ion Chinezcu; în rîndul de jos: Sextil Pușcariu, George Giuglea, Theodor Capidan, Constantin Lăceș, Glandemirco Serra, Theodor Naum. (Fotografia din arhiva Magdalena VULPE)

Acestea-s impresiile ce le-am cîștigat după o citire fugitivă a manuscrisului. Tot nădăjduiam că voi mai ajunge să-l mai citesc o dată mai cu răgaz, dar, cum am spus, sint momentan prea absorbit de alte lucruri. Îți scriu aceste impresii ca să nu-ți fie cumva teamă că manuscrisul s-ar fi pierdut pe drum, dar îmi rezerv dreptul să mai revin. De aceea nici nu ți-l retrimis acum, dacă nu mi-o vei cere expres, mai ales fiindcă poșta nici nu e prea sigură. Sfătuiește pe prietenul D-Tale să nu publice acum volumul. Ar fi păcat ca apariția lui într-o vreme cînd toată lumea gîndește la alte lucruri să treacă din cauza aceasta neobservată.

Mi-ar părea bine să aflu numele poetului.

Poate că în curînd va apărea o mare publicație periodică românească, la care voi avea și eu o parte de conducere. În cazul acesta, — e deocamdată numai un plan — aș reține manuscrisul și aș cere învoire autorului să publice pe rînd poeziile (afară de cîteva pe care în interesul lui i-aș recomanda să le lase să se mai «așeze»).

Care-i adresa lui Caius? *

Al D[umi]Tale devotat,

Sextil PUȘCARIU

III

28.X.1918

Mult stimată Doamnă Profesor⁶

Critica favorabilă ce-ați făcut-o poeziilor mele îmi dă încredere, și Vă mulțumesc pentru interesul, ce mi-l purtați. Manuscrisul îl puteți ține și mă învoiesc să publicați rînd pe rînd poeziile în revista de care amintii. La revista aceea aș putea eventual colabora și cu alte lucruri — de natură filosofică. Volumul am de gînd să-l public numai după război.

Mă bucur și de observațiile critice negative, ce mi le faceți, fiindcă știu că duc la îndepărtarea unor greșeli, cari sunt de fapt... Autocritica e totdeauna grea și în

⁶ Publicată, parțial, de Dorli Blaga, în „Manuscriptum” nr. 1(14)/1974, p.25.

* Caius Brediceanu, fratele Corneliiei (M.V.).

privința aceasta suntem poate că cei mai mulți naivi. *Bucuros aș vrea să știu, cari poezii ați voi să le știți aruncate în coșul redacției: dintre cele ce le-am trimis...*

Știu că sunteți cuprins în virtejul mare al marilor schimbări, prin care trecem — și de aceea Vă rog să nu-mi răspundeți decât atunci, când aveți de fapt timp pentru așa ceva. Împrejurările mă învață să fiu cu răbdare.

Vă mulțămesc încă o dată pentru interesul de care mă învredniciți și rămân
al D-voastră cu deosebită

stimă

Lucian BLAGA

Alătur o poezie nouă.

Adresa: K. K. Universitât, Wien.

IV

Sebeșul sâsesc 23.I.[I]1919

Mult stimat Domnule Profesor,
printr-un călător, care are drum la Cernăuți, Vă mulțămesc pentru articolul scris cu atîta bunăvoință în „*Glasul Bucovinei*”, despre poeziile mele.⁷ Mi-e o încurajare pentru creațiunile mele viitoare.

Acum sunt acasă, — aștept limpezirea vremurilor. Timpul mi-l petrec cu pregătirea unui volum de cugetări: *Pietre pentru templul meu...* Va fi o filozofie lipsită de rigiditatea abstracțiunilor scolastice, — niște vederi vii, mobile, organice...

Doresc foarte mult să-mi trimiteți și mie „*Glasul Bucovinei*”, — dacă va îngădui comunicația poștală. Adr[esa:] Sebeșul sâsesc, com. Sibiu.

Mulțămindu-Vă încă o dată pentru cuvintele frumoase, rămân al D-voastră

Cu deosebită stimă

Lucian BLAGA

V

Cernăuți, în 14.II.1919

Iubite d[omnule] Blaga,⁴

Mă bucur că articolul meu din „*Glasul Bucovinei*” ți-a plăcut. În foaia noastră au apărut pînă acum vreo zece poezii și, avînd încuviințarea D[umi]Tale, continuez a le publica pe celelalte. La coș nu a fost aruncată precum te temei în scrisoarea trecută, nici una. Cu toate astea te-aș sfătui să nu publici *Lumina raiului*, care mi se pare cam forțată și *Cerul* care e prea banală pentru cel ce o iscălește.⁸ Am să spun la Administrație să pună la o parte numerele în care apar poeziile de-ale D[umi]Tale, rămînînd ca îndată ce legătura poștală cu Ardealul va fi sigură, să ți le trimit, împreună cu Gazeta noastră, regulat. Noi acum ne batem cu gîndul să întemeiem o casă de editură. Îndată ce vom avea tipografia noastră și o hîrtie convenabilă, aș dori să public într-un mic volum — poate cu articolul meu ca prefață — aceste poezii. Ești învoit? Vom căuta să-ți oferim și o remunerație, pe care însă deocamdată nu sînt în stare s-o stabilesc.

Volumul de cugetări îl aștept cu nerăbdare.

Prin mai cred că mă voi putea rezezi prin Ardeal. Poate că cu ocazia aceea să ne putem întîlni.

⁷ Un poet: Lucian Blaga, „*Glasul Bucovinei*”, II, 1919, nr. 49, 3/16 ian., p. 1 (M.C.).

⁸ *Lumina raiului* a apărut în volum (p. 44), *Cerul*, nu (M.V.).

⁴ Publicată, parțial, de Dorli Blaga în „*Manuscriptum*” nr. 1(14)/1974, p.25.

Între elevii mei am și cunoscuți de-ai D[umi]Tale, astfel d-șoara Brătianu și Vasile Gherasim⁹.

Dacă crezi că ne poți trimite și cite un articol sau foileton pentru „Glasul Bucovinei”, l-am publica cu plăcere. Poate însă să nu-l trimiți decît avînd siguranța că ajunge bine. O cale sigură ar fi să scrii d-lui ministru Iancu Nistor, București, pentru Sextil Pușcariu. Mai ales ne-ar interesa corespondențe din Ardeal, pe care „Glasul Bucovinei” le-ar remunera (40—50 cor[oaane] de articol).

Al d-tale devotat

Sextil PUȘCARIU

VI

Sebeșul sâseșc 17.III.[1]919

Mult stimat Domnule Profesor,
scrisoarea D[umnea]voastră m-a găsit abia după cîteva săptămîni.

Dacă mi-ar fi sosit scrisoarea la timp, mi-aș fi dat cu siguranță învoirea să-mi publicați d[umnea]voastră volumul de poeme, — durere, însă, am intrat deja de vreo două săptămîni în legături cu Bornemisa, redactorul de la „Patria”, — deoarece fratele meu s-a angajat să-mi tipărească volumele pe cheltuiala sa. Chiar și pentru hîrtie am vorbit cu fabrica din Petrișfalău — și acum aștept să mi se pregătească. — Îmi pare foarte rău că nu Vă pot împlini dorința, dar Vă asigur, că dacă am fi putut sta în corespondență regulată, s-ar fi întîmplat altcum lucrurile.

În ceea ce privește colaborarea la „Glasul Bucovinei” cu articole — voi face tot posibilul. Preste cîteva săptămîni voi putea începe.¹⁰ Deocamdată alături cîteva cugetări culese la întîmplare din volumul ce va apărea odată cu cel de poeme. Din *Poemele luminii* am înlăturat vreo cîteva poezii înlocuindu-le cu altele — nouă, pe cari le cred cu mult mai bune. Alături trei din ele: au fost publicate în „Patria”.¹¹

M-aș bucura nespus de mult să ne întîlnim, cînd veniți în Ardeal. Aș avea să Vă spun foarte multe.

Al D-voastră cu deosebită stimă

Lucian BLAGA

S. Bornemisa începuse toemai activitatea lui de editor în capitala Transilvaniei, unde eu stăteam în fruntea institutului de editură „Ardealul”, care a publicat cîteva din primele volume de Blaga.

⁹ Vasile Gherasim, filolog, cunoscut prin studiile despre Eminescu (M.C.).

¹⁰ În afara poeziilor publicate, în 1919, de S. Pușcariu, Blaga nu mai colaborează la „Glasul Bucovinei” decît cu aforisme din volumul *Pietre pentru templul meu* (M.V.).

¹¹ Se referă la poeziile *Frumoase mîni*, *Din părul tău și Stelelor!*, publicate în „Patria” (nr. 22 din 12 martie 1919, p. 2) cu titlul *Poemele luminii* și mențiunea « Volum ce va apărea în curînd » (M.C.).

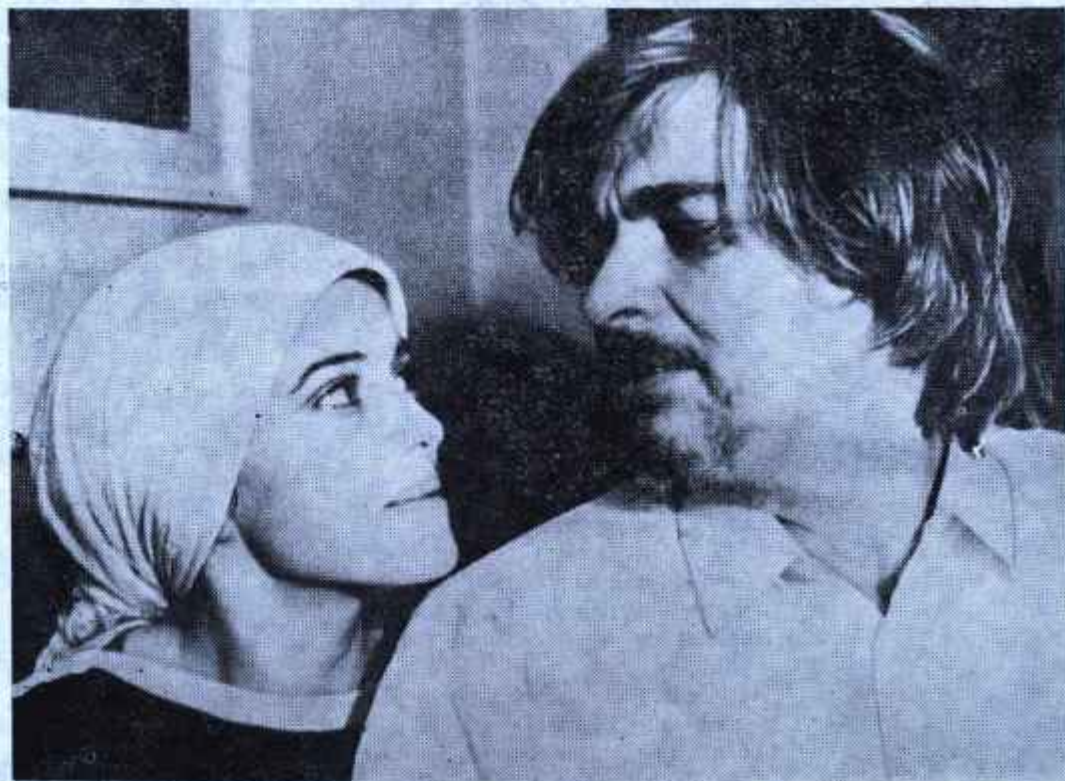
*Repet încă odată: propunerea mea din
unmă se nummă sub ordo-nata celui sentii și
bucurios mă retrag dela numma astei opere,
dacă o stii nummă în mîni sigure ca ale
D-Tale ?*

*Verăbdător așteptînd răspuns
rămin al D-Tale adăc
stimător*

*Lupa în 3/i 1897
Amphame 9¹*

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Nichita STĂNESCU

Nichita Stănescu
împreună cu soția sa,
Dora.

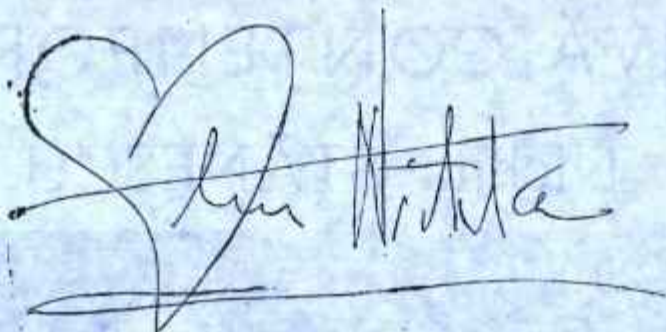
Acum 5 ani...

ACUM CINCI ANI — LA 1 DECEMBRIE 1983, Nichita Stănescu a fost invitat, alături de alți scriitori, la o manifestare omagială a Muzeului Literaturii Române consacrată aniversării a 65 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România.

Greu bolnav, poetul «primelor iubiri» a vorbit puțin, spunând însă o frază antologică: «...atunci... acum 65 de ani... la Alba Iulia... s-au unit frații cu... frații». Ropote de aplauze l-au făcut poate pe Nichita Stănescu să se oprească aici. Copleșit de emoție, s-a strecurat ușor din sală. L-am însoțit, spre ieșire, ajutându-l să coboare scările troienite, alunecoase, până pe trotuar, de unde a plecat spre casă, însoțit

de poetul Gheorghe Tomozei. L-am urmărit îndelung cum abia pășea pe strada-patinoar și aceasta avea să-mi rămână ultima imagine a omului viu Nichita Stănescu. (Peste 12 de zile avea să intre în nemurire...) Memorabilele lui cuvinte, aflate în fonoteca Muzeului, aveau, iată, aura unui Testament...

Un «testament» pentru această instituție — s-ar putea spune. Pentru că, în ultimii săi ani, probabil presimțindu-și sfârșitul, Nichita Stănescu devenise un prieten și un colaborator devotat al Muzeului Literaturii Române. Și al revistei noastre „Manuscriptum”, pe care o iubea nespus. În edițiile din anii 1981—1983, semnătura lui Nichita Stănescu a apărut de

Azi' 25.III.1983

Dedicafte, pentru Fl. Vlad, pe
verso-ul fotografiei anterioare.

I

Către Fănuș Băileșteanu

Pean

Cum urletul distruge cuvîntul,
cum el, cuvîntul rostit,
amîndă înfelesul lui,
astfel și eu cu trupul meu
îmi distrug viața
și cu viața mea îmi răspîndesc tragedia.
Singurul meu noroc de a surde
împăcat cu mine însumi, tragedia...
Uită-te și tu,
Ai văzut doi pescăruși paraleli pe fereastră?
Să nu spui că nu i-ai văzut căci i-ai văzut!
Să nu spui cumva că nu i-ai văzut!
Te-aș distruge dacă nu ne-ai lăsa amîndurora
înaripatele amprente pe cer!

[24/25.III.1983]

NICHITA
Azi

cinci ori: sub două tablete editoriale (veritabile
poeme în proză): *Poezia, ca și plînea...* (nr. 1
(42)/1981) și *De Miorița* (nr. 4(49)/1982); înghă
un portret (desen) *Eminescu* (reprodus pe co-
perta I a nr. 1(50)/1983); sub o întrebare cu
ecouri eminesciene la dispariția atât de fulge-
rătoare a lui Al. Oprea («De ce, mă, Alexan-
dre, / Ai pozat pentru Eminescu? De ce, mă,
de ce?...» — nr. 4(53)/1983) și, mai cu seamă,
pe frontispiciul unei «reviste de avangardă»,
„Urmuz”, nr. 6 («Piața Amzei nr. 7-9 / Direc-
tor: NESTĂNESCU»), apărută «ca file de
album» în nr. 3(52)/1983 al revistei „Manu-
scriptum”. Toate aceste colaborări i-au fost,
desigur, cerute de Al. Oprea — parcă în virtutea

unei frății care ti lega în ultimii ani (i-a legat
și în eternitate, prin dispariția lor în aceeași
lună, decembrie 1983) — și smulse de sub con-
dei de prietenul său mai tînăr, colegul nostru
de redacție, Adrian Bota. Grație lui, colegului
Adrian Bota, l-am cunoscut personal, pe poet,
și noi ceilalți. (Adică am fost primiți la el acasă.)

Cînd tocmai se lucra de zor la acea «revistă
de avangardă», împreună cu Adrian Bota,
Adrian Hoajă (cei doi locotenenți, «redac-
tori», ai «directorului Nestănescu») și cu
Florea Vlad («secretarul» tehnic al publicației),
pe post de «în loc de cap limpede», după orele
de program, pe seară, am poposit toți patru
«crai» în locuința lui Nichita Stănescu din

II

Se dedică lui Fănuș Băileșteanu

Pean

*M-am risipit de-attea certuri în cugetul meu
singuratic*

*se rupseseră sub fluierul vîntului
înseși aerele vîntului,
de apăsarea unui cultur cu ochii
în jos*

*și de vîntătoare!
Ah, tu știi că și mine
cît de fragil se rupe cuvîntul,
din apăsarea amintirilor noastre
despre el.*

*Hai să-l ignorăm,
presimt o aură semantică
cum se înalță
aidoma duhului grecilor morți
de jur împrejurul Troiei
avîndu-o în centru pe Elena.*

NICHITA

[26.III.1983]

III

Se dedică lui Fănuș Băileșteanu

Spirit de
Hai-ku

*Ce mult de mult îmi apare pămîntul
Cînd soarele apune
Și ce gol de stele îmi pare cerul
Cînd soarele răsare cu lumina lui inutilă.*

NICHITA
cu drag

Azi

[27. 05.1983]

Piața Amzei. A fost o seară de vis (25 martie 1983), prelungită mult către zorii celei următoare. S-a lucrat mult în noaptea aceea! Cu doar cinci zile înainte de a-și sărbători semicentenarul, deși vizitat (sau poate că tocmai de aceea!) și de alți prieteni (poeti, critici, actori, actrițe), poetul Nichita Stănescu și «directorul Nestănescu» era într-o vervă, într-o euforie creatoare deosebită: vorbea, recita, cînta, asculta, apoi discuta despre filosofia antică, despre numismatică și istoria națională, despre avangardism și despre Eminescu sau despre literatura contemporană (și iar tăcea și asculta, și iar intervenea, și iar recita sau cînta), cu aceeași dezinvoltură cu care, din cînd în cînd,

își chema soția («mama» Dora) și-i dicta cîte-o poezie...

Un mare festin intelectual! Spre sfîrșitul vizitei, cînd noi eram epuizați de ascultare, nu ne-a lăsat să plecăm, pe noi, «cei 4 de la „Manuscriptum”», pînă nu ne-a dăruit, fiecareia, cîte două poezioare («pentru soțioare!»). El, «directorul», dicta, și soția sa, Dora, scria: «Se dedică lui...»; «Se dedică lui...»; «Se dedică lui...»; «Se dedică lui...». După ultimul cuvînt, făcea o pauză de cîteva secunde, cerea, cu ochii pe fereastră, să i se citească, mai schimba cîte un cuvînt, două, făcea iar o pauză, și o corea «la semnat». Semna simplu, precipitat, «ca din pușcă»: «Nichita» sau «Ni-

Lui Vlad Nețepeșul

Moale trebuie că zboară
vulturul, Doamne,
de îmi pare numai cîntec,
numai cîntec,
Prea ești piatră în cutremurare
de îmi pari un cîntec, doar un cîntec!
Prea ești lung și mult ești prea subțire,
plopule tinjind spre stele,
parc-ai fi un cîntec,
parc-ai fi un cîntec,
parc-ai fi un cîntec,

plopule subțire,
prea îmi pari oglindă că mă vezi
cu păduri în spate și cu boi și cu cirezi
Ce, ești cîntec, tu ești cîntec, tu ești cîntec?
Am să plec și tu n-o să mai mă și vezi
dorule,
doar tu ce tu nu ești un
cîntec!

NICHITA
Azi

[25 martie 1983]

chita. Azi!» Și, imediat, ritualul se relua... De șapte ori — ca într-o veritabilă Geneză! ...Peste vreo două luni (încă nu se încheiase «directoratul» lui «Nestănescu», încă nu apăruse al VI-lea „Urmuz” (mai era ceva de lucru la el), colegul Adrian Hoajă m-a «răpit» de la o întâlnire cu unii foști colegi de facultate (poeți, prozatori, critici, profesori) ca să-i mai facem o vizită «lui Nichita». Fiind numai doi, iar nu patru, am stat «proporțional». (Adică numai pînă seara). Suficient însă ca Poetul să ne mai dedice — iar «proporțional» — cîte o poezie. (Mie, «criticul», un catren: *Spirit de Hai-Ku* — catren, transcris, de data aceasta, de colegul Adrian Hoajă.)

...Ca un omagiu adus memoriei poetului, ca un semn al prieteniei ce-l legase de Muzeu și de revista noastră, acum cinci ani, ca să nu se piardă prin bibliotecile noastre prăfuite — prin bunăvoința colegilor amintiți — dăm publicității o parte din aceste poeme ce ne-au fost dedicate. Se va vedea — sperăm — că, dincolo de numele noastre, ele nu erau conjuncturale, avînd, unele, chiar o mare valoare lirică, intrinsecă, marcat stănesciană. Noi fusesem doar pretextul, ocazia declanșării lor. (Acest gînd ne-a și determinat să le scoatem din albumele personale.)

Fănuș BĂILEȘTEANU

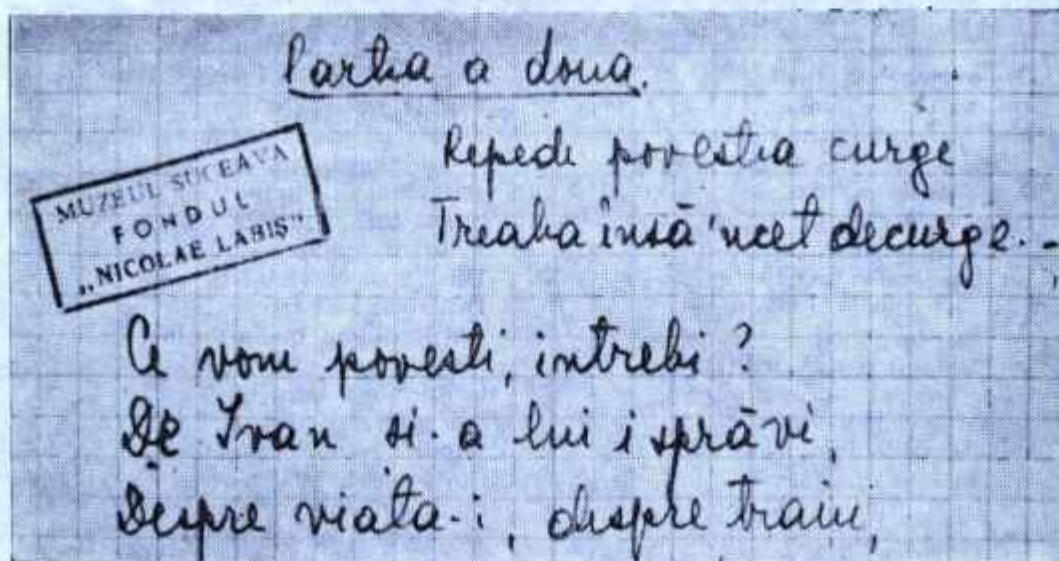
ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Nicolae LABIȘ

Căluțul cocoșat

Basm de Piotr Pavlovici ERȘOV

(Traducere)

Partea a II-a

*Repede povestea curge,
Treaba însă-nceț decurge.*

Ce vom povesti, întrebi?
De Ivan și-a lui isprăvi,
Despre viața-i, despre trai,
Despre minunatu-i strai.
Multă apă-a curs pe mări,
Munți s-au pădurit în zări...
Calul rupe friul, sare,
Se ridică drept la soare;
Sub copite, codrii-perii,
Sus, pe cer, norii-puzderii...
Umblă norii și detună,
Tunetul pe cer răsună...
Asta e prolog; aiurea,

Vom mai spune povestirea,
Cum pe mare sau ocean,
Hăt pe insula Buian
E-un mormint; codru-l păzește;
'n el o fată putrezește.
Lin privighetoarea plinge,
Fiara neagră cată singe...
Asta e prologul; iată,
Spun povestea minunată.

Ei, acumă să priviți
Oameni buni, oameni cinstiți,
Cum voinicul a intrat
Slugă mare la palat...
Grajdu-impărătesc grijește,
La nimica nu tinjește:

Nici la fraţi, nici pe-al său tată
La palat nu vrea să-l vadă...
La ce bun la curte-un frate...
Are-acum straie de toate,
Cuşme roşii imblănite,
Zece cufere tixite,
Bea, mănincă, doarme-n lege,
Viaţa-i rai, se înţelege.
Abia luna s-a sfârşit,
Spalnicul¹ e la pîndit.
— Căci nu ştii că acest spalnic,
Lui Ivan i-a fost nacialnic²
El fusese-ntii grăjdar,
Era fiu de boieri mari...
Deci nu-i lucru de mirat,
Că p-Ivan s-a bosumflat,
C-a jurat că se apucă
Ca să-i facă vînt pe ducă.
Însă viclenia lui,
Nu a spus-o orişicui,
Ba, se prefăcu miop,
Mut şi surd, puţin şi şchiop,
De-şi zicea: «Ți-oi da, grăjdar,
Nespălatule murdar».
Abia luna s-a sfârşit,
Iată! Spalnicu-a zărit,
Că Ivan nu-şi îngrijeşte
Caii, nu-i spală, şcoleşte,
Totuşi caii aurii,
Sînt spălaţi şi sînt grijiţi,
Albi, din cap pîn' n copite;
Lucesc coamele-aurite,
Părul, coada luminoasă
Străluceşte ca mătăsă;
Proaspăt griu în iesle-anumea,
Parcă-i pus de cînd e lumea;
Iar în troaca curăţită,
Apa rece, îndulcită...
«— Tii, ce ciudăţie mare —
Zise spalnicu-n mirare —
Oare nu e pe la noi
Vreun susede, vreun domovoi³?
Dar m-oi pune şi-oi pîndi;
La adică dac-o fi,
Spun ceva, şi fac ce fac,
Şi-oi scăpa de prostănc.
Îi voi spune ţarului,
Că grăjdarul nou al lui,

E un venetic, un rău,
Face vrăji mereu-mereu,
Că-i cu dracul, unelteşte,
Biserica ocoleşte,
Catolic * fiind la rost,
Carne-nfulică în post.

Chiar în seară, hîdul spalnic,
Răul grajdului nacialnic,
Intră-n iesle, se piteşte,
Cu ovăz se înveleşte.

Vine-al nopţii miez; urlt,
Joacă-un nod uscat în gît,
Dar în iesle stă muţeste,
Şi prin gaură priveşte,
Nemişcat, în aşteptare...
Iată! uşa geme, sare,
Caii tropotă deodată!...
Grăjdarul care-a intrat?
Iată-l! zăvorăşte uşa,
Scoate cuşma şi mînuşa,
Şi din cuşmă, ia pe loc,
Pana păsării de foc;
Şi-aşa tare a lucit,
Mai-mai spalnicu-a răcnit.
Dîrdia ca un smintit,
Din ovăz s-a desvelit.
Dar fantoma nu ia seama,
Ci pe staul pune pana,
Cai-ncepe a curăţi,
A-i spăla, a-i îngriji.
Mindru coamele-mpleteşte,
Cîntă vesel, lălăieşte;
Spalnicul chircit, păleşte,
Tremură şi clănţăneşte,
Şi cu-n ochiu privind hain,
Spionează pe creştin.

« — Mă, da-i drac, sau nu e drac?
Nici nu ştiu ce să mai fac...
Coarne, barbă de-ar avea...
E voinic, nu altceva.
Părul lins, pamblici vopsite,
Şi cu straie aurite,
Cismele de saftian⁴,
Şi-i exact-exact Ivan,
Ce minune e... apoi,
E Ivan, nu-i domovoi!...
Ei, aşa e!... în sfîrşit »,
Murmură dezmeticit —

¹ Spalnic — slugă împărătească.

² Nacialnic = înaintaş (cuvînt rusesc).

³ Susede, domovoi = credinţă siberiană — duh, stăpîn al casei.

* Probabil, cu sens de „păgîn" (N.C.).

⁴ Saftian = marochin.

«Mîine-n zori, Țaru-o afla,
Toată meșterea ta.
Dacă-ajung în zori cu bine,
Nu mă vei uita pe mine...»
Dar Ivan nu bănuiește,
Ce nevoie îl pîndește,
Coamele-mpletește spornic,
Cîntă cîntecele dornic,
Pune-n troaca curățită
Miere, apă îndulcită,
Pune-n iesle, de mîncat,
Grii ca aurul-curat,
Apoi cască, pana-jar
O-nvelește-n cușmă iar.
Pune cușma-n cap și hai,
Adormit-a lîngă cai.

Cum începe-a se zări
Spalnicul în sus sări,
Și văzîndu-l pe Ivan
Sforîind ca Eruslan^a
Se coboară-ncet, hoștește,
Spre Vaniușa se tîrăște,
Fură pana și, de zor,
A luat-o la picior.

Abia țarul s-a trezit,
Spalnicul a și sosit,
Îngenunche-n față-i, dar,
Și-ncepu a-i spune rar:
«Mă înfățișez la tine,
Țarule, cu plecăciune;
Nu mă arunca-n mormînt,
Îngăduie-mi un cuvînt».
«— Bine — zise Țarul — vezi,
Spune vorbele cu miez,
Vreo minciună dacă zici,
Hotărît nu scapi de bici».
Spalnicul se tîrlește,
Spune: «— Doamne miluiește!
Fie-mi martor bun, Hristos
Că voi spune cu folos.
Ivan, prostul, îl știu toți,
E un hoț... da, e un hoț...
Nu ascunde aur, iată,
Ci o pană minunată.»
«— Pană-jar? A îndrăznit,
Cum de s-a îmbogățit?
Așteptați un pic, căci darnic,
Vă voi biciui amarnic!»
«— Dacă ar fi numai atît —
Zise spalnicul gemînd

Și tîrîndu-se — da el
Fiind lăudăros, mișel,
Zice că pasărea-jar,
Dacă vrei, ți-o prinde, Țar!
Astfel tuturor vorbește,
Zvonurile răspîndește.»
Cu-aste vorbe, pîrîtorul,
După ce-a parcurs covorul,
Ca nuiua se clătește,
Pana dă, se prăbușește.

Țarul o privi, se miară,
Mîngie bărbuța rară,
Și o vîră în sfîrșit,
Într-un cufăr aurit.
Strigă-apoi în gura mare
Căutînd cu disperare
Către bravul său oștean:
«— Hei! La mine cu Ivan!»

Fug trimișii ca să-l cate,
Scotocesc casele toate,
Dar la colț se poticnesc,
În țărîină nimeresc;
Țarul se distrează foarte,
Rîde tare pe cît poate.
Și văzînd oamenii lui
Că îi place țarului,
Se-nțeleg așa-ntr-o doară
Și mai cad și-a doua oară.
Țarul, foarte mulțumit,
Căciuli noi le-a dăruit.
Dar a treia oară-n fine,
Pe Ivan îl cată bine,
Fac răscol în jur, dar știu,
Nu mai fac năzdrăvănii.

Au ajuns în grajd, s-au pus
Ușile de le-au deschis,
Și-n Ivan-tănuitorul,
Dau cu toții cu piciorul.
S-au zbatut, s-au învîrtit,
Dar Ivan nu s-a trezit.
Numai un oștean, apoi,
L-a trezit c-un mătuoi.
«— Ce vîd? Slugi aici intrînd? —
Zice atunci Ivan rîcînd —
Pun eu mîna drept pe cînut,
Să vă-nvăț ce-i de făcut!
Să-l treziți voi pe Ivan?!»
Spune atuncea un curtean:
«— Țarul te-a chemat la el,
Să te duci cu mare zel...»
«— Țarul? Bine, mă îmbrac...

^a Eruslan = personaj legendar siberian.

Viu acuma, ce să fac?»,
Le-a vorbit atunci Ivan.
Se-mbracă cu un caftan*,
S-a încins, s-a încălțat,
S-a spălat, s-a pieptănat,
Și cu biciul lingă el,
A pornit-o câținel.

Ivan se trfățișă,
Țarului se închină
Și-apoi zise în sflrșit:
« — De ce, Țare, m-a trezit? »
Țarul minios clipește,
Aprig la Ivan răcnește,
Zice aspru: « — Tu să taci!
Mie nazuri să nu-mi faci!
Să-mi răspunzi! de ce-ai pîtit
Ochiului meu iscusit,
Nespălatule, tilhar,
Scumpa-avere, pana-jar?
Ce sunt eu? boier ori țar?
Să-mi răspunzi, murdar tătara! »
Ivan dă din umeri, dă-i
Zice țarului: — « Ia stai!!
Nu ți-am dat căciula mea
Ca să știi ce am în ea.
Poate ești prooroc? Ia zi!
Mă poți bate, biciui,
Mă poți omori, dar zău,
Nu am nici o pană eu! »
« — Te omor! spune-adevărat! »
« — Ți-o spun, țarule, curat:
Nu am pană! De-unde vrei
Așa lucru rar să iei? »
Sare țarul și apoi
Scoate pana din lădoi:
« — Cel! Mai vrei să m-amăgești?
Dragă, nu, nu izbutești!
Ce mai zici? » Atunci Ivan
Tremură ca frunza-n lan,
Scapă cușma la pămînt...
« — Vinovat ești, pe cuvînt —
Zise Țarul — bun amic... »
« — Da, sînt vinovat, nu zic! —
Zise atunci Ivan — țar mare,
Nu am să mai fac! Iertare! »
Păru-i stă vilvoi în vînt;
Se trîntește la pămînt.
« — Pentru prima oară, da,
Să știi, poate te-oi ierta —
Spuse dar hapsinul țar —

Dar să știi că-i chiu și-amar!
Cei ce-n mină îmi incap,
Rămîn fără păr... și cap!...
Dar la ce să ocolesc?
Tu, precum mai mulți vorbesc,
Poți s-aduci pasărea-jar,
În palatul meu de țar!
Știi că fără foc nu-i fum...
Dară pleacă — chiar acum, —
Și-adă, cum te-ai lăudat,
Păsărica la palat ».
A sărit Ivan, ca fript:
« — Așa lucru n-am vorbit!
Despre pană, zic și eu:
Am greșit și-mi pare rău,
Dar de-o pasăre cum spui,
Nici o pomeneală nu-i ».
Țarul sare ca turbat:
« — Nu am timp de discutat! —
Zice el, dar ia aminte:
Ai trei săptămîni-nainte.
De n-aduci pasărea-jar
În castelul meu de țar,
Jur pe barba-mi! Să mi-o tunzi!
Chiar în apă de te-ascunzi,
Pun să mi te tragă-n țepă!
Leși afară! » Ivan pleacă,
Merge-n fundul grajdului,
La căluțul drag al lui.

Cocoșatul l-a simțit
Și s-a pus pe țopăit,
Dar văzînd lacrimi curgînd,
El s-a pomenit plîngînd.
« — De ce plîngi, Ivanușca,
Ce se pleacă fruntea ta? —
Zicea micul călușel,
Tot uitîndu-se la el —
Nu-mi ascunde, frățioare,
Spune-mi mie ce te doare!
Gata-s să te-ajut la greu,
Au ești bolnav, dragul meu?
Au ceva ți s-a-ntîmplat? »
Ivan l-a îmbrățișat,
Gîtu-i prinde, plînge greu:
« — Rău, căluțule, e rău!
Poruncit-a hidul țar
Să-i aduc pasărea-jar.
Ce să fac? mă-neacă plînsul! »
Căluțul i-a și dat răspunsul:
« — Da, să știi, nevoia-i grea,
Însă te voi ajuta;
Dar să știi: ești vinovat
Pentru că n-ai ascultat.

* Caftan = haină — semn al unui rang boieresc.

Știi, mergînd spre-orăș, pe loc
Ce-ai găsit pana de foc,
Eu te-am îndemnat mereu:
N-o lua, Ivan! e rău!
Multe, multe grozăvii
Vei păți de-o iei, să știi!
Și-acum vezi, s-a întîmplat...
Vezi c-am spus adevărat?
Dar să știi, că pîn-acum,
Nu a fost necaz; la drum!
Fi-va rău și-n viitor.
Du-te acum la Țar, de zor
Spune-i cu glas voinicesc:
— Două coveți trebuie,sc,
Griu și vin bătrîn și tare,
Hăt din zări de peste mare.
Dar mai repede să fii,
Fiîndcă mîine-n zori de zi,
O pornim încet la drum ».

Ivan țarului acum

Spune cu glas voinicesc:
« — Două coveți trebuie,sc,
Griu și vin bătrîn și tare,
Hăt din zări, de peste mare.
Dar mai repede să fii,
Fiîndcă mîine-n zori de zi,
Cătinel pornesc la drum ».
Țarul poruncește-acum,
Slugile să și pornească,
Lui Ivan tot să-i găsească.
L-a cîstit, l-a lăudat,
Cale bună i-a urat.
Dimineată — a doua zi,
Cocoșatul îl trezi:
« — Hei, stăpîne, dai uitării
C-a venit timpul plecării? »
Ivanușca se trezi,
Și de drum se pregăti,
Îa coveți, griu, vinul care,
Vechi, i-adus de peste mare,
Mai grosuț se îmbracă,
Pe căluț încăleacă.
Îmbucă ceva grăbit,
Și-o porni spre răsărit,
Să afle P a s ă r e a - j a r .

Șapte zile mers-au, iar
Într-a opta au ajuns
Într-un codru nepătruns.
Calu-i zice lui Ivan:

« — Vei vedea colo, poiana,
În poiană, munte-nalt,
Numai din argint curat.

Pină-n zori, în acest loc,
Sosesc păsările-foc,
Ca să se adape dornic;
Doar aici munci-vom spornic ».
Cînd de spus a terminat,
În poiană a intrat.
Ce minune-i; verde, cald,
Parcă-s pietre de smaragd,
Vîntul dulce unduiește,
Ea scinteie și sticlește.
Iar pe cornul de verdeță,
Flori cum n-au văzut în față!
Dar în mijloc de poiană,
Neguroasă, albă stană,
Se ridică munte-nalt,
Numai din argint curat.
Soarele aruncă raze,
Zările-i frumusețează,
Curge aurul ca marea,
Munții ard — ca lumînarea.

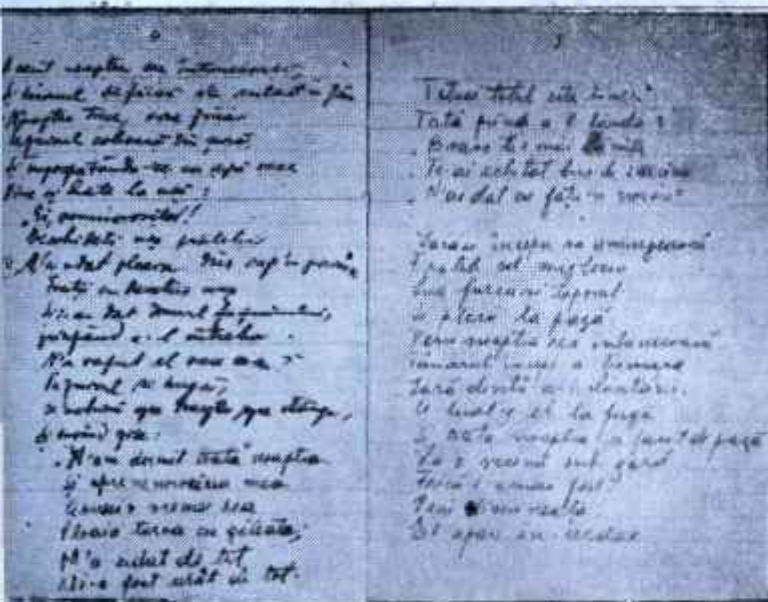
Pe costișe, un grăunte,
Merg prietenii pe munte.
Două verste calul fuge,
Spune după ce ajunge:
« — Zări de seară, vinete
Vin! Vanușă, ține-te!!
Pune-n coveți griul bun,
Mestecă-l cu vin îți spun.
Vezi, ascunde-te cumva,
Nu te vadă cineva.
Uită-te, tăcut, așa,
Da, privește, nu căsca!
Pină-n zori, în acest loc,
Sosesc paserile-foc.
Vor începe-a ciuguli,
A striga, a se-nvîrți;
Tu ocheste care-ți place,
Și grăbește-o, nu-i da pace!
Cînd vei prinde-o de picioare,
Să mă strigi în gura mare
Și vin iute, cit zici pește! »
« — Nu, dar dacă mă pîrlește? —
Zice calului Ivan
Învelindu-se-n caftan —
Contra flăcării, luminii,
Pun mînușile... și bine-i ».
Calu-n codru a fugit...
Ivanușca s-a pitit,
Singur, sub covata grea,
Tace ca un mort-sadea.

Miez de noapte fără lună;
Curge-n munți lumină bună.

Parcă-i miez de ziuă iar:
 Au venit păsări de jar,
 Ele tipă, se-nvîrtesc,
 Grîu cu vin tot ciugulesc,
 Ivan, sub covata grea,
 Lung la ele se uita
 Şi-şi zicea plin de mirare
 Dînd din mîini şi din picioare:
 « — Ce puteri de draci, mă frate!
 Au venit cincizeci cu toate...
 Iiii, pe toate de le-aş prinde,
 Bună treabă-ar fi!... Le-aş vinde!...
 Măi, da foc pe ele poartă!...
 Ce e drept, frumoase-s foarte!
 Au picioare sîngerii,
 Cozi de foc, cozi aurii,
 Nu ca la găina mea!...
 Cîtă strălucire grea!
 Parcă-i în cuptor la tata! »
 Nu mai spune nimic, gata,
 Iese-ncet din ascunziş,
 Se apropie furîş,
 Vine-ncet lingă covată,
 Prinde-o pasăre de coadă.
 « — Of, căluţule, - ajutor!!!!
 Vino, hai cu mare zor,
 Că am prins-o doar, ce dracul?!! »
 Astfel strigă prostănacul.
 Calul vine în sfîrşit:
 « — Oh, stăpîne-ai izbutit! —
 Zise-atunci — grăbeşte-te,
 Pune-o-n traistă repede!
 Leagă indesat, cu ură,
 Straşnic, traista pe la gură,
 Să făcem întoarsă calea! »
 « — Nu! Să-şi ia celalte valea —
 Zise-atunci Ivan — priveşte
 Cum le sperii nebuneşte ».
 Şi rîzînd înviorat,
 Fuge-n lung şi fuge-n lat.
 Ca o flacără lucind,
 Urcă stolu-ntreg, zburînd,
 Şi suind pe boltă, roată,
 Dispăru în nori deodată,
 Dar Ivan, în urma lor,
 Dă din mîini, dă din picior,
 Fuge după ele, -i spume,
 Parcă-ar fi plătit, anume...
 Păsările-au dispărut...
 Ei bagajul şi-au făcut,
 Traista au luat, apoi,
 Şi s-au întors înapoi.
 În sfîrşit, au dat de ţar...
 « — Ai adus pasărea-jar? » —

Ţarul lui Ivan vorbeşte
 Şi spre spalnic tot priveşte.
 Iar acesta, de urît,
 Muşcă mîinile şi-atît. —
 « — Sigur, bineînţeles » —
 Spune-atunci Ivan, pe-ales —
 « — Unde-i dară? » « — Stai puţin!
 Porunceşte, ţar bătrîn,
 Să-nchidă obloanele,
 Să plece cocoanele! »
 Slugile care-au sosit,
 Geamurile-au coperit;
 Ivan sacul îi desleagă:
 « — Hei, paşol, băbuţă dragă! »
 Şi-aşa tare a lucit,
 Ochii toţi şi-au coperit.
 Ţarul străgă-n tîrgul tot:
 « — Sări, tătucă! Foc! foc! foc!!
 Pompierii! Cu apă, prindeţi
 Focul ca să-l stingeţi, stingeţi! »
 « — Nu-i foc, ci-i pasărea-jar,
 Nu-i incendiu, nu-i pojar!
 Zice-atunci Ivan, şi prinde
 Ca să ridă înainte —
 Vezi un lucru mare, rar,
 Ţi-am adus, mărite ţar?! »
 Ţarul, vesel, fericit,
 Lui Ivan, zice-n sfîrşit:
 « M-ai umplut de bucurie;
 Şi de bucurie, apoi,
 Eu te-nalţ, stremianoi?! »
 Şi, văzînd aceasta, spalnic,
 Răul grajdului nacialnic,
 Zise sie-şi murmurînd:
 « — Stai, mucosule! Cîrînd,
 Nu o să-ţi mai meargă aşa...
 Să trăieşti precum ai vrea.
 Te voiu aranja, jupîne,
 Cu ploconul gras, chiar mîine! »
 Au trecut trei săptămîni,
 Şi-ntr-o seară cei bătrîni
 Şi slugi tinere, la sfat,
 Stau în cuhne, la palat,
 Miere bînd şi vin sorbind,
 Despre Eruslan citînd. .
 Zice-o slugă: « — Staţi un pic!
 Am găsit la un amic,
 Carte groaznic de frumoasă.
 N-are file numeroase,
 Cinci poveşti de i-ai citit,
 Că rămlî trăznit, uimit!
 Eu pot zice, nu pot spune,

? *Stremianoi* = îngrijitorul grajdului şi calului împărătesc (mare rang boieresc).

Cele cinci povești-minune.
 Ca să-l roage, toți porniră:
 « — Povestește, frate, nșiră! »
 « — Dar pe care o doriți?
 Cinci sunt doar! Dar auziți!
 Prima-i despre-un castor rar,
 Iar a doua-i despre-un țar;
 Intr-a treia, în sfârșit,
 O prințesă-n răsărit.
 Intr-a patra, Bobil-Cneaz.
 Intr-a cincea... ce necaz...
 N-am uitat, dar ce minune,
 Stă, pe limbă, nu pot spune.
 « Las-o dară! » « — Ia stai tu!
 Poate-i despre-o zână, nu? »
 « — Tocmai! Intr-a cincea, dar,
 Vorba-i despre-o fată-țar.
 ...Despre care, dragi amici,
 Să vă povestesc aici? »
 « — Despre fată! — toți răcniră —
 Despre țari mai auzirăm!
 Ce n-am auzit de mult,
 E mai vesel să ascult! »

Sluga s-a așezat și,
 Incepu a povesti:
 « — Hât, departe-n țări străine,
 Este un ocean, frăține,
 Iar pe-acest întins ocean,
 Umblă neamul basurman².
 Și pe-acel tărîm străin,

N-a călcat nici un creștin,
 Căci oceanul vrea să-nece
 Tot; neprimitoru-i, rece.
 Unii spun prin cîntece,
 Că o fată-acolo e;
 Fata ceea, se mai spune
 Că-i e luna, mamă bună,
 Frate-i soarele-voinic,
 Imbrăcată-i — unii zic —
 Tot în purpură roșită,
 Stă-ntr-o luntre aurită,
 Visla este de-argint, toată...
 Și-o conduce-n mări săgeată!
 Și cum merge, dulce cînt
 Harpa-i presură prin vînt... »

Spalnicul a auzit,
 A sărit și a fugit,
 În palate năvălește,
 Țarului se ploconește.
 Apoi, spalnicul șiret,
 Incepu să-i zică-ncet:
 « — Țarule, cu plecăciune,
 M-am înfățișat la tine.
 Nu mă arunca-n mormint,
 Îngăduie-mi un cuvînt! »
 « — Bine, zi, dar nu uita,
 Adevărul zi-l! Așa! »,
 Spuse țaru-atunci, din pat.
 Zise spalnic-ngînat:
 « — Colo-n culme — am fost cițiva,
 Ce-am băut în cîntea ta.
 Și o slugă dintr-aceste,
 Depănat-a o poveste.
 Se spunea-n poveste, dar,
 De frumoasa fată-țar.
 Iată că cel stremianoi,
 S-a jurat pe-al tău bărboi,
 Că demult o știe, dar,
 Pe frumoasa fată-țar,
 Că de vrea, — s-a lăudat —
 O aduce la palat ».
 Spalnicul s-a ploconit...
 « — Aduceți-l negreșit » —
 Strigă țarul slugilor.
 Spalnic, țuști după cuptor!
 Slugile s-au răspîndit,
 Pe Ivan l-au nimerit,
 L-au găsit, dormind ca-n fașe!
 L-au adus numa-n cămașe.
 Țarul spuse: — « Ascultare!
 Ai, Vaniușa, piră mare...
 Mai-nainte, zisu-s-a,

² Basurman = păgîn (expresie rusă).

Că te-ai lăudat așa:
Știu o păsărică iar;
E frumoasa fată-țar...»
« — Ce-i cu tine, ești zăltat? —
Zise atunci Ivan mirat —
Poate c-ai visat ceva
De vorbești așa și așa.
Nu! Cît de deștept ai fi,
Pe Ivan n-oi amăgi!»
Țarul barba-și tremură:
« — Mă înfrunți pe mine, mă?! —
Zice el — să ieși aminte:
Ai trei săptămîni-nainte!
De n-aduci fata de țar
În castelul meu de țar,
Jur pe barba-mi! Să mi-o tunzi!
Chiar în apă de te-ascunzi,
Pun să mi te tragă-n țeapă!
Ieși afară!» Ivan pleacă,
Merge-n fundul grajdului,
La căluțul drag, al lui.
« — De ce plingi, Ivanușca?
Ce se pleacă fruntea ta —
Zicea micul călușel
Tot uitîndu-se la el —
Au ceva ți s-a ntimplat? »
Ivan l-a îmbrățișat,
'I prinde gitul, plînge greu:
« — Rău, căluțule, e rău...
Poruncit-a hidul țar,
Să-i aduc fata de țar.
Ce să fac? Mă-neacă plînsul! »
Calul i-a și dat răspunsul:
« — Da, să știi, nevoia-i grea,
Însă te voi ajuta;
Dar să știi că pînă-acum
Nu a fost necaz; la drum
Fi-va rău și-n viitor.
Du-te acum la țar, cu zor,
Spune-i cu glas voinicesc,
Două pături trebuie,sc,
Vreau să fie aurite,
Vreau tacîmuri negăsite,
Dulcețuri de peste mare,
Băuturi răcoritoare. »

Ivan, fuga dă la țar,
Și ajuns, îi spune rar;
« — Slujba ca să-ți implinesc,
Două pături trebuie,sc.
Vreau să fie aurite,
Vreau tacîmuri negăsite,
Dulcețuri de peste mare,
Băuturi răcoritoare ».

« — Fie-așa, de ce n-ai spus? »
Zise țaru-atunci dispus.
Spuse slugilor porunci,
Ca s-aducă tot, atunci,
Pe Ivan l-a lăudat,
Calea bună i-a urat...

Dimineată-a doua zi,
Cocoșatul îl trezi:
« — Hei, stăpine, dai uitării
C-a venit timpul plecării?
Ivanușca se trezi,
Și de drum se pregăti,
Luă pături aurite,
Și tacîmuri negăsite,
Dulcețuri de peste mare,
Băuturi răcoritoare,
Totu-n traistă a-ndesat,
Gura bine a legat,
Mai grosuț se îmbracă,
Pe căluț încălecă
Și-mbucînd ceva grăbit,
O porni spre răsărit,
S-afle pe fata-țar.

Șapte zile mers-au, iar
Într-a opta, au ajuns
Într-un codru nepătruns.
Zise calului Ivan:
« — Iată drumul spre ocean,
Iată, colo viețuiește,
Fata ceea, din poveste.
Rareori, să știi, că ea,
Vine pe pămînt să stea.
Dar să tac, ca mai întîi,
Să vezi tu, cu ochii tăi. »
Dăscălindu-l pe Ivan,
Calul fuge spre ocean.
Valul alb în țărături bate,
Murmur prin pustiu străbate.
Ia! Ivan descălecat-a,
Și-ascultă la cal îndată:
« — Fă un cort din pături, iute,
În el, cu blide neștiute,
Dulcețuri de peste mare,
Băuturi răcoritoare,
După cort te grămădește,
Da ia seama și pindește!
Vezi bărcuța ceea-n zare?
'I fata-țar care apare!
Las-o-n cort ca să se vîre,
Las-o dulcețuri ca să-ți fure,
Dar cum cîntă, tu să știi,
Vremea e să intervii:

Sări în cort imediat,
Și-o apucă ne-ndurat,
Stringe-o-n brațe, ține-o bine,
Și mă chiuie pe mine!
Iar la prima ta chemare,
Eu sosesc în fuga mare,
Și-om pleca; dar seama ia,
Ține-o bine, n-o lăsa!
Dacă-o scapi din mîna-ți tare,
E nenorocire mare... »
Calul dispăru în unde,
După cort Ivan se-ascunde...
Cortul, hai să-l găurească,
Pe țarevna⁷ s-o găsească.

Amiază; soarele lucește;
Fata-țar, iat-o, sosește!
'n cort cu harpa a intrat;
Se apucă de mîncat.
« — Hm! aceasta-i fata-țar
Cum se spune-n basme, doar —
Zice el, privind la fată —
Spune-se că-i minunată,
Că-i de soare, că-i de foc.
Asta nu-mi place deloc!
Palidă și subțirică,
Trei verșoci la burtică,
Iar piciorul-picioruț,
Drept ca la un pui micuț
Mulțumesc; oricine ia-o!
Eu, nici gratis n-aș lua-o! »
Prinde fata-țar să cînte,
Cinturi dulci și triluri blinde,
Că Ivan, nu știu cum îi,
Pune pumnul căpătii,
Legănat de cînt mereu,
Adormi buștean, somn greu.

Arde-n zări, amurgul roș;
Ia! Căluțul viforos,
Cu copita îl poeni,
Și-ncepu a se răsti:
« — Dormi, iubire, dormi mereu!
Tu o vei păți, nu eu!
Paie tu în cap ți-aprinde! »
Ca să plîngă Ivan prinde,
Și îl roagă pe cît poate,
Să-i ierte și-aste păcate:
« — Iartă-mă! Și-apoi să știi,
Că, de-acum, n-oi mai dormi! »
« — Să te ierte Dumnezeu —

Zise-atunci căluțul său —
Tot ce-a fost vom repara;
Dar n-o să te mai culci! Da?
Mîine-n zori, veni-v-a iar
Către cort fata de țar,
Din dulceți se va-nfrupta,
Mierea toată o va bea.
De adormi încă o dat'
Îți pierzi capul, garantat. »
Calul dispăru în unde;
Ca să stringă, Ivan prinde,
Cuie, fiare colțurate
Din corăbii fărîmate,
Ca mereu să se împungă,
Somnu-n veci să nu-l ajungă.

Iată! 'n zori, venit-a iar
Către cort fata de țar.
Priponeste lingă mal
Luntrea-n spata unui val,
'n cort cu harpa a intrat,
Și se-apucă pe-ospătat.
Prinde țarevna să cînte,
Cinturi dulci și triluri blinde,
Că Ivan, abia-abia
Că adoarme lingă ea.
« — Răutateo-ți vin de hac, —
Zice-al nostru prostănac —
Nu-mi mai scapi a doua oară,
Șmecheriță bălăncură ».
Intră-atunci în cort, întins,
Și de cozi o prinde strîns...
« — Vai! Hai-hai, căluț, hai-hai!
Ajutor, hai, ce mai stai?! »
Iaa! Căluțul-n goană vine:
« — Oh, felicitări stăpine!
Hai încălecă, și gata,
Oi porni-o ca săgeata! »

Au ajuns în capitală,
Țarul iese-n drum, cu fală,
Prinde fata delicat,
Și-o aduce la palat.
O cinstește-apoi, dar,
La o masă de stejar,
O privește-nflăcărat,
Și-i șoptește incîntat:
« — Prea frumoasă! scumpa mea!
Vrei să fii țarină? Da?
Numai cît mi te-am zărit,
Inima mi-ai și răpit.
Negri, ochii tăi de șoim,
Nu-mi dau pace ca să dorm,
Și amiezile, mereu

⁷ Țarevna = fata-țar.

Ei mă chinuiesc din greu.
Doar o vorbă dacă spui,
Tot de nuntă gata îi.
Mîine-n zori, iubita mea,
Amîndoi ne-om cununa,
Toată viața vom cînta.

Fără să zică ceva,
Tinăra țarevna iar
A-ntors capul de la țar.
Țarul nu a fost jignit,
Ci, mai mult îndrăgostit,
În genunchi căzu pe dată,
Strinse mîna ei curată
Și-ncepu pălăvrăgeala:
« — Spune-mi, ca să-mi știu greșeala!
Vai, de ce mi te-ai mîhnit?
Pentru că-s îndrăgostit? »
« — Soarta-mi eu mi-o plîng mereu —
I-a răspuns țarevna greu —
Vrei de soată să m-apuci?
În trei zile să-mi aduci
Inelușu-mi din ocean! »
« — Hei, la mine cu Ivan! »
Țarul strigă-astfel cît poate,
Mai se duce el să-l cate.

Ivan, iată-l! a sosit!
Țaru-n față i-a ieșit
Și îi spune-astfel: « — Ivan!
Dă o fugă la ocean,
Și-n ocean, găsește-acuș
Al țarevnei ineluș.
De-l aduci în zile trei,
Eu îți dăruiesc ce vrei! »
« 'S-obosit de primul drum
Abia-mi mișc oasele-acum
Iar tu, iară la ocean! » —
Țarului i-a spus Ivan —
« — Cum vrei tu să nu-i dau zor
Dacă-mi arde să mă-nșor?! —
Strigă țarul pe cît poate
Și-n pămînt cu cisma bate —
Dar mai stai aici?! Drăcie!
Hai, dispari și bine-ți fie! »
Dă să plece-atunci Ivan...
« — Ei, mai stai să-ți spun ceva! —
I-a strigat țarevna — vezi,
Să te duci să-ngenunchezi

La mărețul meu castel,
Zicînd mamei în astfel:

Vreau s-o văd neapărat
De ce nu s-a arătat
De trei zile și trei nopți
La perdea de bujori copti?
Iar frăținu-mi luminat
De ce s-a întunecat
Și din ochi ce scînteiază
Nu-mi trimite nici o rază?
Nu uita! » « — Voi ține minte
De nu uit mai înainte.
Dar să-mi spui păcatele —
Care-i mama, fratele,
Ca să nu-i încurc cumva. »
I-a răspuns țarevna-așa:
« Luna-i mamă, soare-i frate! »
« — Da-n trei zile-întoarce-te! »,
Țarul i-a mai spus odat'!
Ivan, iată-l, a plecat
Drept în fundul grajdului,
La căluțul drag al lui...

« — ...De ce plîngi, Ivanușca,
Ce se pleacă fruntea ta? »
L-a-ntrebat căluțul său...
« — Rău, căluțele, e rău!
Țarul vrea să se însoare,
Cu țarevna lucitoare;
Mă trimite la ocean! —
Zice călului Ivan —
Mi-a dat timp, trei zile, numa'!
Ei, mai scapă-mă acuma!
Cum să-i dăm inelul, cum?!
Mi-au mai poruncit, ca-n drum
La castelul ei măreț,
Să mă-nchin ca un drumet,
Soarelui și lunii, așa,
Să le spun cîte ceva... »
Zise călul: « — Ce să-ți spun,
Asta nu-i necaz; la drum
Fi-va greu, și-n viitor...
Ia, te culcă pe-un covor,
Fiîndcă mîine-n zori de zi,
Spre ocean o vom porni ».
Și în zori, Ivan hapsîn,
Și-a virit trei cepe-n stî,
S-a-mbrăcat el mai călduț
Și călare pe căluț,
A plecat... Oameni cinstiți,
Bob zăbavă-ngăduiți...

(Text stabilit și note de Nicolae CARLAN)

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Constantin NOICA

C. Noica în mijlocul unor profesori și studenți de la Facultatea de Ziaristică a Academiei de Studii Sociale și Politice (Păltiniș, 1967). Printre cei prezenți — poezii Dumitru BĂLAET și Al. BRAD.

Un articol pentru tineret

DESPRE POEZIA LUI ION VINEA s-a scris, de-a lungul timpului, relativ mult și cei mai adesea cu afabilitate, înțelegere și inteligență. Camil Baltazar încă, într-un articol din 1930, *Liricul Ion Vinei*, reprodus în *Dialoguri literare* (Editura „Minerva”, 1974, pp. 162—164), surprindea, printre primii, existența unui autentic «caz Vinei» în literatura noastră. «Trăim în anii unei epoci care selectează și valorifică, înadins parcă, numai nonvalorile — scria el. În perioada acestei mari decepții eugetul nostru s-a reîntors spre un mare nedreptățit și spre un mare singuratic: Ion Vinei [s.n. N.T.]. Poet de vină reală și care începe cu sine, Ion Vinei a violentat sensibilitatea românească și ea poartă amprentele personalității sale.»

Peste 34 de ani, la dispariția poetului, Geo Bogza, în „Contemporanul” (10 iulie 1964, p. 1) îl va numi pe autorul *Orei sfârșitului* «poet din acel nobil neam al poezilor», creionându-i unul dintre cele mai originale și mai frumoase portrete care s-au realizat vreodată unui scriitor român: «Ion Vinei era Aldebaran. I se spunea *prințul poeziei* [s.n. N.T.] și era în adevăr un prinț, fericit și de invidiat. Era frumos și senin ca o statuie mediteraneană, era talentat și încântător, părând a fi răsfățat de parce, cu ochi de rege și de copil, cu o minte de mare subțirime și [...] de o nonșalanță superioară, care era blazonul lui [...]. El avea poezia în sine, iar singele în care o purta era albastru.»

Însuși Tudor Arghezi, altminteri rezervat în

aprecieri, nu ezita să vadă în Ion Vinea « un condei rafinat și [...] o minte de mare finețe » și să afirme categoric, în cuprinsul aceleiași tablete (Ion Vinea, „Gazeta literară”, 2 februarie 1967, p. 1): « În ce mă privește nu pot șovăi să spun că l-am iubit și admirat [...]. Morții trebuie înviați din țărina lor de aur. Uitarea lor ne acuză și e o jumătate de moarte pentru clasicismul național ».

În seria acestor articole, unde nu elogiul are întâietate, deși e prezent, ci cuprinderea întregii opere a scriitorului și a personalității sale în formulări memorabile, vizind explicit și implicit accente axiologice, se înscrie și textul de față, *Tăcerea lui Ion Vinea*, pe care i l-am solicitat filosofului Constantin Noica, în vara anului 1987, prin intermediul Elenei Vinea, soția poetului, în vederea cuprinderii lui într-o carte de evocări închinată fostului director al „Contemporanului” (1922—1932) și al „Factei” (1930—1940).

Pentru Constantin Noica, Ion Vinea făcea parte « din rindul celor care se refuzau în cultura noastră ». « Cazul » acestui important scriitor, în viziunea gânditorului de la Păltiniș, își are cheia de dezlegare în existența, în societatea românească, adeseori, a unui climat istoric nefavorabil unei dezvoltări culturale normale, firești: « La noi [...], spune Noica, prin jumătatea de libertate pe care ne-a acordat-o statornic istoria [...] par a fi incolțit destine de creatori cărora le era dat să aleagă între afirmare și tăcere. Ion Vinea s-a legănat între ele ». Mai mult chiar, Vinea, departe de a fi o excepție, se integrează într-o categorie distinctă, aceea « a oamenilor de cultură români care au tăcut ». Și continuă Constantin Noica: « Reținem în gând o anumită listă a lor și rămânem visători la ideea că, poate, erau mai buni decât cei care au prins glas ». Convins că « băteau departe privirile poetului acestuia din veacul XX », autorul *Scrisorilor despre logica lui Hermes* ne invită, de fapt, prin această scurtă evocare, devenită nemilos de repede inedită, la o privire mai cuprinzătoare, mai adâncă și mai adevărată asupra vieții și creației lui Ion Vinea poetul, prozatorul și, deopotrivă, gazetarul care ne-a lăsat o operă literară și publicistică de excepție.

Nicolae ȚONE

P.S. Alăturăm, de asemenea, două fotografii care ne-au fost puse la dispoziție cu amabilitate de către Dan Câmpean, unul dintre tinerii

care au avut privilegiul de a fi de mai multe ori în preajma filosofului, bucurându-se de prețuirea acestuia. Prima imagine, din vara lui 1987, îl reprezintă pe Noica la Păltiniș în mijlocul studenților de la Secția de Ziaristică a Academiei de Studii Sociale și Politice. Cea de-a doua fotografie ni-l înfățișează pe Noica într-o altă ipostază păltinișeană. (N.Ț.)

TĂCEREA LUI ION VINEA

Nu a surprins indeajuns pe istoricul nostru literar *calitatea* oamenilor de cultură români care au tăcut. Deținem în gând o anumită listă a lor și rămlnem visători la ideea că, poate, erau mai buni decât cei care au prins glas. Dar cîți nu se vor fi pierdut? Este ca în folclor: dacă tatăl lui Ispirescu nu-i povestea acestuia *Tinerețe fără bătrînețe*, basmul cel unic se pierdea...

Ion Vinea era din rîndul celor ce se refuzau, în cultura noastră. În culturile vecine, lucrurile s-au petrecut, poate, altfel. Cele din Sud au fost înăbușite timp de secole, așa încît nu se poate bănui ce ar fi dat. Celelalte au fost, uneori, prea gălăgioase, dînd la iveală mai mult chiar decât le era măsura. La noi însă, prin jumătatea de libertate pe care ne-a acordat-o statornic istoria (noi nu am fost niciodată pașalic, de pildă), par a fi incolțit destine de creatori căroră le era dat să aleagă între afirmare și tăcere. Ion Vinea s-a legănat între ele.

« Sînt ostenit și mi-e teamă.
Ochi răi are lumina, cu fiecă frunză,
cu fiecă fereastră. »

Cît de adevărat, de intim adevărat trebuie să fi fost gîndul acesta din poemul *Zgură* al lui Ion Vinea! Așa părea să fie omul, așa era în orice caz scriitorul, cu chipul său de prinț al culturii obosit. Și este admirabil, în versul acesta, sentimentul că deopotrivă natura cu frunzele ei, cît și societatea cu ferestrele ei indiscrete, îl spionează, îi întunecă privirile.

Băteau departe privirile poetului acestuia din veacul XX. Deopotrivă prin rafinement, cultură și așezare în actualitate, el ar fi putut deveni cineva în epocă, mai mult eventual decât prietenul amator de scandal, Tristan Tzara. El singur se închipuisse o clipă așa, într-un poem scris în limba franceză:

« Me situer au milieu de l'Europe
.....
Me dilater vers la Mer Noire et la lune ».

Dar nu s-a așezat în lumea largă, iar cea mai îngustă în care i-a fost dat să trăiască i-a cerut tot felul de supuneri, care pe altul l-ar fi umilit, dar pe el nu păreau să-l atingă.

Te întrebă uneori cine este de invidiat în cultură: cel care-și dă măsura, spunînd tot ce are de spus? sau cel care părăsește lumea cu un rest? O cultură ar trebui judecată și după ceea ce *nu* s-a înfăptuit în ea, ce putea să se înfăptuiască. Dar drama este că nu o pot ști cei dintr-alte culturi și, mai ales, că despre cei care tac nu aflăm noi înșine cîte ceva decât de la cei care vorbesc. Iar aceștia pot fi oricît de generoși, oricît de cuprinși de invidie, ei ignoră adîncimile tăcerii. Ce va fi fost în tăcerea lui Ion Vinea?

AC în secer pîntet,
Căutăm în Noire

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Sergiu AL-GEORGE

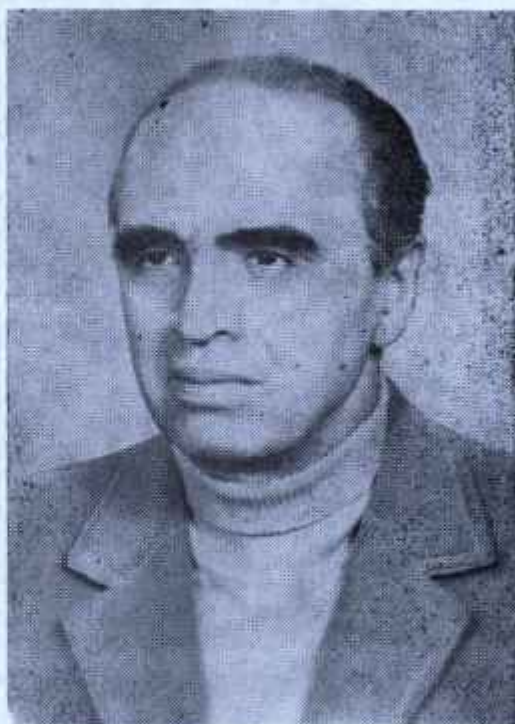
Gînduri profunde în cuvinte puține

ASEMENI MAJORITĂȚII SANSCRITOLOGILOR europeni, Sergiu Al-George (1922—1981) a fost un autodidact în această materie. Cărțile din biblioteca tatălui său i-au trezit interesul pentru India (cum a fost și cazul lui Eminescu). Inspirat de un personaj al lui Mircea Eliade, liceanul a început să învețe singur sanscrita, după un manual italian. Primele îndrumări le-a avut de la Theodor Iordănescu, care studiasse acea limbă în străinătate. De acolo pînă la gramatica lui Pāṇini, Sergiu Al-George și-a croit singur drumul, ajungînd unul dintre cei mai mari specialiști europeni în lingvistica sanscrită.

În intervalul dintre 1947 și 1981 a publicat aproximativ 12 studii despre filologia și filosofia indiană, în reviste de specialitate din România și străinătate, inclusiv India. Meritul său a fost apreciat pe plan mondial, specialistul Rosanne Roché din Philadelphia consacrandu-i un întreg capitol într-un amplu și amănunțit studiu despre exegezele lui Pāṇini.

A publicat trei volume: *Filosofia indiană în texte* (Editura științifică și enciclopedică, București, 1971), cuprinzînd traducerea a trei texte sanscrite — *Bhagavadgītā*, *Sāṃkhya-kārikā* și *Tarkasamgraha* însoțite de note exhaustive și un foarte bogat studiu introductiv, *Limbă și gîndire în cultura indiană* (aceeași editură, 1975) și *Arhaic și universal. India în conștiința culturală românească* (Editura „Eminescu”, București, 1981).

În calitatea sa profesională de medic, a contribuit cu două capitole mari despre istoria medicinei indiene și, respectiv, tibetane în volumul *Istoria medicinei universale* (Editura Medi-

cală, București, 1970). Avea și cunoștințe de limba tibetană.

Singura lucrare beletristică redactată de el a fost *Note indiene*, din care s-au publicat câteva fragmente în „*Luceafărul*”. Pasaje din *Note*, traduse de noi în bengali, au fost publicate în cotidianul „*Jugantar*” din Calcuta (31.X. 1973). În același ziar am publicat anterior un interviu al lui Sergiu Al-George despre impresiile călătoriei sale în India.

La invitația organizației „University Grants Commission” a guvernului indian, a vizitat India în 1972. A doua vizită, în octombrie 1981, a fost prilejuită de cel de-al 5-lea Congres internațional de sanscrită ținut la Banaras, unde a participat ca oaspete al UNESCO. Conferința

pe care a susținut-o acolo, și pe care o prezentăm în paginile următoare*, a fost prezentată și la Universitatea din Delhi. S-a stins din viață în seara zilei de 10 noiembrie 1981, la trei zile după întoarcerea din India.

Deși interesul față de limba sanscrită s-a făcut remarcat la mari personalități ale culturii române, ca B. P. Hasdeu, M. Eminescu (vezi *Gramatica sanscrită în Opere*, Editura Academiei R.S.R., vol. XIV, 1983), A. Frenkian, Th. Simenschy, până la Sergiu Al-George — și după el — această cultură n-a avut nici un indianist consacrat. Cunoșcând sanscrita până la ultimele-i subtilități, Sergiu Al-George a avut acces nemijlocit la textele originale indiene, pe cînd ceilalți s-au inspirat mai mult sau mai puțin din informațiile de a doua mînă.

Sergiu Al-George a scos la iveală caracterul pluridisciplinar al culturii indiene, privind-o ca pe un tot, în care s-au contopit artă și știință. Așa cum a subliniat prof. Margaret Chatterjee, poet și filosof de la Universitatea din Delhi, înțelegerea spiritului culturii indiene de către prof. Al-George se dovedește prin faptul că el «a fost capabil să aprecieze în același timp implicațiile cosmice și contribuția științifică attît de dificilă a unui maestru ca Păhini» („Patriot”, New-Delhi, 27.XII.1981).

În anii 1972—1974 Sergiu Al-George a predat un curs de cultură și civilizație indiană la Universitatea din București.

Lucrarea de față tratează un aspect aproape inedit în Europa. Fiind adresată unui cerc de specialiști și cronometrată pentru un colocviu, ea este foarte concentrată. Dealtminteri, acesta a fost și stilul preferat al autorului, inspirat probabil de modelul indian de a exprima gânduri profunde în cuvinte puține. Pentru a înlesni lectura, dăm cîteva indicații succinte privitoare la termeni și autori indieni, fără a ne propune dezvoltarea temei, ceea ce ar necesita spațiul unei cărți întregi, carte pe care numai Sergiu Al-George era capabil s-o scrie. În acest context, ne amintim de lucrarea proiectată, probabil nîncepută, *În lumea semnelor*, prin care voia să pătrundă mai adînc în cultura populară românească și să o confrunte cu semiotica indiană. Tema este prefigurată în paginile concluzive ale ultimei cărți, *Arhaic și universal*.

Amita BHOSE

* Lucrarea a fost concepută în limba engleză.

«SARASVATI — zeita (indiană) a poeziei și a muzicii, stînd pe un lotus, însoțită de o lebădă. Ca soție a lui Brahma și ca întrupare a dorinței lui creatoare, ea este patroana tuturor artelor. Statueta din fildeș.» (Reproducere din albumul Veronica IONS, *Indian Mythology*, Ed. Paul Hamlyn, London—New York—Sydney—Toronto, 1973).

METAPHOR AND PHILOSOPHY FROM AN INDIAN PERSPECTIVE

Any approach to metaphor in a philosophical perspective proved to be — both in the Western and the Indian cultural contexts — an opportunity for disentangling this symbolical structure from the narrow framework of poetics and rhetoric. By putting aside the formal aspects, philosophy inherently unveils the deep aspects of the metaphoric process, aspects which pertain to epistemic and ontological problems. Thus, the concept of metaphor certainly becomes more comprehensive and it is only in this way that a connection between verbal and non-verbal symbolism is possible within a unified theory of the symbolic experience.

In Europe, a philosophical approach to the metaphor was lacking in the Greco-Latin antiquity, in spite of Aristotle's very presence in poetics and rhetoric. The metaphysical relevance of the metaphor can be established in Europe only in the XVIIIth century with the Baroque personalities, inspired by the Hermetic esotericism. On the contrary, in India, metaphor and the terms it implies occur in the old philosophical texts.

The reason of this inclusion of the metaphor since the very beginning among the philosophical problems may be explained, as we shall see, by a doubtless affinity between symbolic experience and the fundamental themes of Indian Metaphysics. There is a definite resemblance between the «leap» as it may be found in the metaphorical process and the paradoxical translation from the phenomenal level of the real into the absolute one. The Indian feeling that the phenomenal world is merely an appearance of some deeper background was alien to Aristotle.

*The references to metaphor and semantic transfer in Indian philosophical texts are in fact due more to this similarity than to a proper concern with metaphor as such. That is why the respective references do not lead to systematic developments; nevertheless they express a large consensus among philosophers, in spite of the different epistemic and ontological criteria. This consensus becomes substantiated when it is considered how the words denoting «metaphor» or «semantic transfer» were employed in various philosophical contests. For «metaphor» preference is given to the word *upacāra*, whereas the semantic transfer conceived as a superimposition is expressed not only by *adhyāsa*, but by its synonyms as well. To all these terms, abstract and comprehensive meanings were ascribed: they were resorted to in order to qualify the state of the apparent world as against the real one, a state which is however not deprived of ambiguity. This epistemic and ontological distinction between two levels which are not yet absolutely different is a common view of the major philosophical schools in India, which disagree only to the extent to which these two levels should be considered as continuous or non-continuous.*

The most relevant philosophical perspective of the metaphor seems to be the one developed by Bhartṛhari. According to him metaphor is not so much concerned with the figurative

METAFORĂ ȘI FILOSOFIE DINTR-O PERSPECTIVĂ INDIANĂ

Orice abordare a metaforei dintr-o perspectivă filosofică s-a dovedit — atât în contextul cultural european, cât și în cel indian — o ocazie de a elibera această structură din cadrul îngust al poeziei și retoricii. Lăsând la o parte aspectele formale, filosofia dezvăluie intrinsec aspectele profunde ale procesului metaforic, aspecte aparținând problemelor epistemologice și ontologice. Astfel, conceptul metaforei devine, fără îndoială, mult mai cuprinzător, și numai pe această cale se poate stabili o conexiune între simbolismul verbal și cel nonverbal, în cadrul unei teorii unificate a experienței simbolice.

În Europa, o abordare filosofică a metaforei nu se făcuse în antichitatea greco-latină, în ciuda realei prezențe a lui Aristotel în poetică și retorică. Raportul metafizic al metaforei a putut fi stabilit în Europa abia în secolul al XVII-lea, de personalitățile barocului, inspirate de esoterismul hermetic. În schimb, metafora și termenii pe care ea îi implică apar în textele vechi ale filosofiei indiene.

Rățiunea acestei includeri a metaforei, încă de la bun început, printre problemele metafizice, poate fi explicată, așa cum vom vedea, printr-o afinitate indiscutabilă între experiența simbolică și temele fundamentale ale metafizicii indiene. Există o similitudine definită între „saltul” ce poate fi găsit în procesul metaforic și translația paradoxală de la nivelul fenomenal al realității la cel absolut. Simțămîntul indian că lumea fenomenală este doar o apariție a unui fundament mai adînc a fost străin lui Aristotel.

Referirile la metaforă și la transferul semantic în textele filosofice indiene, sînt determinate de fapt mai mult de această similitudine decît de o preocupare propriu-zisă pentru metaforă, ca atare. De aceea, referirile respective nu conduc la o dezvoltare sistematică; totuși, ele exprimă un larg consens printre filosofi, în ciuda criteriilor epistemologice și ontologice diferite. Acest consens e demonstrat cînd se consideră modul în care cuvintele denotînd „metaforă” sau „transferul semantic” au fost folosite în diferite contexte filosofice. Pentru „metaforă” a fost preferat cuvîntul *upacāra*, pe cînd transferul semantic conceput ca o suprapunere a fost exprimat nu numai prin *adhyāsa*, ci și prin sinonimele sale. Tuturor acestor termeni le-au fost conferite înțelesuri abstracte și cuprinzătoare: s-a recurs la ei pentru a califica starea lumii aparente în comparație cu cea reală, o stare care nu este, totuși, lipsită de ambiguitate. Această distincție epistemologică și ontologică între două niveluri care nu sînt totuși absolut diferite, constituie un punct de vedere comun al marilor școli filosofice

language but it is still a problem of language as far as language and thought are unified in the Eternal Logos, Śabdabrahman. He qualifies as upacāra or aupacārika, «metaphoric process», the translation from multiplicity or discontinuous to the continuous. The respective translation is located at the different levels of the thought-language. The relationship between the universal of the word (śabda-jāti) and that of the object referred to (artha-jāti) is a superimposition (adhyāropa), as well as the merging of the word meanings in a compound or in the sentence meaning (vākyārtha); in all these cases there is a matter of abstracting and unification.

In order to emphasize the essence of the metaphoric process as conceived by Bhartṛhari, we have to point out the paradoxicality involved in the passage from discontinuous (multiplicity) to continuous (unity). On the one hand, the setting up of the continuous on the beings (bhāva) and actions (kriyā) is a superimposition of our mental patterns (parikalpanā) which have the same illusive consistency as a fire-brand circle (alātacakra); on the other hand, the continuous — as perceived in the meaning of the sentence as a whole is pratibhā, «revelatory intuition» of the Eternal Logos, Śabdabrahman. Thus, the metaphorical process permits an intuitive knowledge of the highest reality through the mediacy of the illusory; therefore metaphor discloses its paradoxicality. This characteristic feature may be found in a somewhat similar way, more or less explicitly in Buddhist and Vedānta philosophy.

In Buddhist metaphysics — both Mādhyamika and Yogācāra — upacāra is resorted to for qualifying the level of phenomenal experience, samvṛtisat, «that which covers up» the supreme reality, paramārthasat. As it clearly comes out from Yogācāra epistemology, the word upacāra, «metaphor» is adopted to emphasize the mediatory nature of the discursive thought-forms as they are superimposed on the inconceivable supreme reality (paramārthasat). It is worth noticing that the agreement existing between Mādhyamikas and Yogācāras in regarding samvṛtisat as a metaphor is above their opposite views as to the continuous or non-continuous character of samvṛti — and paramārthasat. It is well known that Yogācāra epistemology — as opposed to Mādhyamika — qualified paramārthasat as discontinuous and samvṛtisat as continuous. Thus, in the entire Buddhist thought, metaphor is a double way process: from continuous to discontinuous and viceversa.

Pe drumul Branului.

Sergiu Al-George în
familia tatălui său
(Singerz-Născuț, sep-
tembrie 1970).

din India, care sînt în dezacord numai în privința limitei pînă la care aceste două niveluri trebuie considerate drept continue sau noncontinue.

Cea mai relevantă perspectivă filosofică a metaforei pare a fi cea dezvoltată de Bhartṛhari¹. După opinia lui, metafora nu este așa de mult interesată de limbajul figurat, dar este totuși o problemă de limbaj în măsura în care limbaj și gîndire sînt unite în Logosul Etern, *Śabdabrahman*². El califică drept *upacāra* sau *aupacārika*, „proces metaforic”, translația de la multiplicitate sau discontinuu la continuu. Translația respectivă e plasată la diferite niveluri ale gîndirii-limbaj. Relația dintre universalul cuvîntului (*śabdajāti*) și cel al obiectului referit (*arthajāti*), este o suprapunere (*adhyāropa*), precum și o contopire a sensurilor cuvîntului într-un compus³ sau în înțelesul unei fraze (*vākyārtha*); în toate aceste cazuri, e o problemă de abstracțizare și unificare.

Pentru a sublinia esența procesului metaforic conceput de Bhartṛhari, sîntem nevoiți să atragem atenția asupra paradoxalității implicate în trecerea de la discontinuu (multiplicitate) la continuu (unitate). Pe de o parte, situarea continuului pe ființe (*bhāva*) și acțiuni (*kriyā*) este o suprapunere a tiparelor noastre mentale (*parikalpanā*) care au aceeași consistență iluzorie ca un cerc de foc (*alātacakra*)⁴; pe de altă parte, conținutul — cum este perceput în înțelesul unei fraze ca întreg — este *pratibhā*, „intuiția revelatoare” a Logosului Etern, *Śabdabrahman*. Astfel, procesul metaforic permite cunoașterea intuitivă a realității celei mai înalte, prin mediul iluzoriului: în consecință, metafora își dezvoltă paradoxalitatea. Această trăsătură caracteristică poate fi întâlnită într-un mod oarecum similar, mai mult sau mai puțin explicat, în filosofia buddhistă și Vedānta⁵.

În metafizica buddhistă — atît Yogācāra⁶ cît și Mādhyamika⁷ — se recurge la *upacāra* pentru a califica nivelul experienței fenomenale; *saṃvṛtiśat*, „cel care acoperă” realitatea supremă, *paramārthasat*. Așa cum reiese clar din epistemologia Yogācāra, cuvîntul *upacāra*, „metaforă”, este adoptat pentru a reliefa natura mediatoare a formelor gîndirii discursive, așa cum sînt ele suprapuse pe realitatea supremă (*paramārthasat*), care este de neconceput. Este necesar să observăm că acordul existent între Mādhyamika și Yogācāra în privința lui *saṃvṛtiśat* ca metaforă se află dincolo de părerile lor opuse privitoare la caracterul continuu sau noncontinuu al lui *saṃvṛtiśat* și *paramārthasat*. Este binecunoscut faptul că epistemologia Yogācāra — opusă celei Mādhyamika — califică *paramārthasat* ca discontinuu și *saṃvṛtiśat* drept continuu. Astfel, în întreaga gîndire buddhistă, metafora e un dublu proces: de la continuu la discontinuu și invers.

The ambivalence of the phenomenal level, called by Candrakīrti *upacārabhūmi*, «*metaphoric level*» — in the sense that it is the metaphor of the absolute — is to be met even with Nāgārjuna, the author of the famous distinction between *samvṛti* — and *paramārthasat*. In his tenet, *samvṛtisat*, that which enslaves consciousness by ignorance, is yet a means to obtain liberation, a means to reach *paramārthasat* or *nirvāṇa*. This ambivalence is coessential to that of the metaphor, and this fact is suggested even by the semantic value of *samvṛtisat*: derived from *sam-VR-*, «*to cover up*», «*to dissimulate*», *samvṛtisat* calls to mind first of all the idea of the «*veil*». That the veil might suggest in a figurative way the very idea of metaphor — that it can be taken as a metaphor of the metaphor — this is attested even in the European cultural context. The romantics mostly insisted on the function of the symbol as a concurrence of concealment and revelation and concomitantly illustrated this function by the image of the veil; Novalis speaks about the veil of the Goddess which «*covers and dresses yet revealing her*». In fact Novalis and the romantics are echoing a very old tradition (Dionysus and St. Thomas d'Aquino), which speaks about the divine ray or light that should be known by human mind only when covered by the holy veil. In this ancient tradition participate in fact the contemporary theorists of metaphor and symbol such as E. Cassirer, P. Ricoeur or M. Eliade when they speak about revelation in concomitance with concealment.

After this short digression on metaphor and phenomenal reality as a veil, we are in a better position to get the relevance of Vedānta interpretation of *māyā* to the problem of symbolic structures.

In Vedānta, *samvṛtisat*, this term of Buddhist origin — inbecoming synonymous with *māyā* — expands its antinomic semantics. In fact, in Vedānta the epistemic aspects of metaphor are acquiring moreover an ontological and even a mythical significance. When Śaṅkara takes over the Buddhist tenet that the world of phenomenality and ignorance is still a means to reach the absolute, he finds in the mythical connotation of *māyā* a more radical equivalence: in the vedic texts *māyā* is at the same time beneficent and maleficent, it binds up and unbinds. The mythical paradoxicality of *māyā* is paralleled in the philosophical statements that *māyā* is neither being (*sat*) nor non-being (*asat*), that its relationship with Brahman is neither otherness (*anya*) nor sameness (*ananya*, *tattva*) and as such *māyā* is ineffable (*anirvacanīyā*). This ontological ambiguity entails the epistemic ambiguity: by its otherness against Brahman, *māyā* is ignorance and concealment, whereas by its sameness, *māyā* becomes transparency and revelation. Thus, we are faced here with the same paradoxical dialectics as that ascribed in Europe to metaphor and symbol, but in Vedānta one can find its ontological reason.

The analogy between *māyā* and symbolic forms becomes closer when Śaṅkara deals with *avidyā*, «*ignorance*», the individual aspect of *māyā* as a case of «*superimposition*» (*adhyāsa*). The Indian concept of «*superimposition*» may be rightly considered as an equivalent to our «*metaphoric transfer*», but its meaning is more comprehensive; it qualifies the general condition when two things are assimilated in a more or less adequate way. Thus, with Śaṅkara one has to distinguish parallels between superimposition as a pure confusion of the subjective absolute (*ātman*) with the phenomenal world on the one hand, and the superimposition as it is to be found in the religious meditation on symbols on the other hand. Symbols, irrespective of their nature pertain to the phenomenal level and consequently share the state of *māyā*. These parallels, inasmuch relevant as religious symbols referred to are not Viṣṇu's statues only, but the cosmical symbols (*āditya*, *prāṇa* etc.) of Brahman. Therefore, the relation between Brahman and his symbols is conceived in the same unilateral way as in the case of *māyā*: the symbol, the same as *māyā* is that which participates in the nature of Brahman and not vice-versa.

In conclusion, we would like to notice that by the large field ascribed to the metaphor both in thought and language — and therefore to its paradoxical dialectics — Indian philosophy provides at least a suggestion for revising the time-honoured distinction between rational and symbolic thought.

Ambivalența nivelului fenomenal, numit de Candrakīrti ⁹ *upacārabhūmi*, „nivel metaforic” — în sensul că e metafora absolutului — se întâlnește chiar la Nāgārjuna ⁹, autorul faimoasei distincții dintre *saṃvṛtiśat* și *paramārthasat*. În opinia sa, *saṃvṛtiśat*, cel care înrobește conștiința prin ignoranță, este totuși un mijloc de a dobândi eliberarea, un mijloc de a ajunge la *paramārthasat* sau *nirvāna* ¹⁰. Ambivalența este coesențială cu aceea a metaforei și acest fapt este sugerat chiar prin valoarea semantică a lui *saṃvṛtiśat*: derivat de la *saṃ-VH-*, „a acoperi”, „a disimula”, *saṃvṛtiśat* evocă mai întâi de toate ideea de „văl”. Că vălul ar putea sugera într-un sens figurat ideea însăși de metaforă — că el ar putea fi luat ca metaforă a metaforei — este atestat chiar în context cultural european. Romanticii au insistat în special asupra funcției simbolului ca o coincidență a ascunderii și a revelației, și au ilustrat concomitent această funcție prin imaginea unui văl; Novalis vorbește despre vălul Zeitei, care „o acoperă și o imbracă, totuși revelind-o”. De fapt, Novalis și romanticii s-au făcut ecoul unei foarte vechi tradiții (Dionisus și Sf. Toma d'Aquino), care vorbește despre o rază sau lumină divină care poate fi cunoscută de mintea umană numai când e acoperită de vălul sfânt. În această veche tradiție, participă de fapt teoreticienii contemporani ai metaforei și simbolului, ca E. Cassirer, P. Ricoeur sau M. Eliade, când vorbesc despre revelație concomitentă cu ascundere.

După această scurtă digresiune asupra metaforei și realității fenomenale ca văl, ne situăm pe o poziție mai bună de a ajunge la relevanța concepției vedântine a *māyā* ¹¹ în problema structurilor simbolice.

În Vedānta, *saṃvṛtiśat*, acest termen de origine buddhistă — devenind sinonim cu *māyā* — își extinde semanticile antinomice. De fapt, în Vedānta, aspectele epistemologice ale metaforei au căpătat în plus o semnificație ontologică, ba chiar una mitică. Când Śaṅkara preia opinia buddhistă că lumea fenomenalității și ignoranței e totuși un mijloc de a ajunge la absolut, el găsește în conotația mitică a *māyā* o echivalență mai radicală: în textele vedice, *māyā* este în același timp benefică și malefică, ea leagă și dezleagă ¹². Paradoxalitatea mitică a *māyā* își găsește paralela în afirmațiile filosofice că *māyā* nu este nici ființă (*sat*) nici neființă (*asat*), că relația ei cu *Brahman* nu este nici alteritate (*anya*) nici identitate (*ananya*, *tattva*), și că atare *māyā* este inefabilă (*anīrvacanīyā*). Această ambiguitate ontologică impune ambiguitatea epistemologică: în virtutea alterității ei cu *Brahman*, *māyā* este ignoranță și ascundere, pe când în virtutea identității cu acesta, *māyā* devine transparentă și revelație. Așadar, sîntem confrunțați aici cu aceeași dialectică paradoxală, ca și aceea atribuită în Europa metaforei și simbolului, dar în Vedānta i se poate găsi rațiunea ontologică.

Analogia dintre *māyā* și formele simbolice devine mai strînsă cînd Śaṅkara tratează *avidyā* ¹³, „ignoranță”, aspectul individual al *māyā*, ca un caz de „suprapunere” (*adhyāsa*). Conceptul indian al „suprapunerii” poate fi, pe bună dreptate, considerat ca un echivalent al „transferului metaforic” al nostru, dar înțelesul lui este mai cuprinzător; el definește condiția generală, cînd două lucruri sînt asimilate într-un mod mai mult sau mai puțin adecvat. Astfel, la Śaṅkara trebuie făcută deosebirea paralelelor dintre suprapunere ca o pură confuzie a absolutului subiectiv (*ātman* ¹⁴) cu lumea fenomenală, pe de o parte, și suprapunerea întîlnită în meditația religioasă asupra simbolurilor, pe de alta. Simbolurile, indiferent de natura lor, aparțin nivelului fenomenal și, în consecință, participă la starea de *māyā*. Aceste paralele, întrucîtva relevante ca simboluri religioase, la care ne-am referit, nu sînt numai statuile lui Viṣṇu ¹⁵, dar și simbolurile cosmice (*āditya* ¹⁶, *prāṇa* ¹⁷ etc.) ale lui *Brahman*. Prin urmare, relația dintre *Brahman* și simbolurile sale este concepută în același mod unilateral, ca în cazul *māyā*; simbolul, precum *māyā*, este acela care participă la natura lui *Brahman*.

În încheiere, am dori să observăm că prin cîmpul larg atribuit metaforei, deopotrivă în gîndire și limbaj — și de acolo, dialecticii ei paradoxale — filosofia indiană dispune de cel puțin o sugestie pentru a revizui vechea distincție făcută între gîndirea rațională și cea simbolică.

[Variantă în ms.]

In conclusion, we should notice that metaphor in Indian philosophical context disclosed the very essence of symbolical experience. This relevance is due to the large field ascribed to metaphor — above the figurative expression — both in thought and language. In this way, the study of Indian facts provides at least a suggestion for revising the western distinctions between rational and symbolic thought.

¹ Bhartṛhari (cca. 450–500 e.n.) — poet și filosof. În tratatul *Vākyapadīya* aduce o interpretare filosofică a limbii sanscrite. A mai scris un tratat, *Mahābhāṣyaṇikā*, comentariu la *Mahābhāṣya* a lui Patañjali (sec. II î.e.n.), cea din urmă lucrare fiind comentariul monumental la gramatica lui Pāṇini (sec. V–IV î.e.n.), cea mai scurtă și mai covârșitoare gramatică din lume, așa cum o definește A. A. Macdonell (*A Sanskrit Grammar for Students*, Oxford, 1927, p. XI). Cele două lucrări științifice ale lui Bhartṛhari au fost găsite în fragmente. El este mai cunoscut ca poet al compunerilor de gen *kāvya* — o sută de poezii scurte pe o temă.

² *Sabdabrahman* — Tradiția indiană privește *Vedele* ca texte revelate și eterne. *Veda* înseamnă cunoaștere. Deoarece ea este exprimată prin cuvinte (*śabda*), textele respective sînt numite *Sabda-brahman*, *Brahman* fiind realitatea eternă, fondul cosmic, macrocosmosul. În momentul cosmogonic, creatorul rostește cuvinte care exprimă înțelepciunea eternă și ca rezultat universul se manifestă, ieșind dintr-o stare cauzală, nediferențiată. Este de reținut că înțelepciunea este eternă, pe cînd cuvintele sînt create și pieritoare.

³ Se referă la cuvinte compuse prin combinația semantică a două componente.

⁴ *Alātācakra* — *alāta* — surcea; *cakra* — cerc. Învîrtirea unei surcele aprinse dă impresia unui cerc de foc.

⁵ Vedānta — Unul din cele șase sisteme «ortodoxe» (sisteme care se supun autorității *Vedelor*) ale filosofiei indiene. Celelalte sînt *Nyāya*, *Vaiśeṣika*, *Yoga*, *Sāṃkhya* și *Mīmāṃsā*. Sînt trei sisteme «heterodoxe», cele care nu cred în infalibilitatea *Vedelor*; ele sînt *buddhismul*, *jainismul* și *lokāyata* (materialismul).

⁶ și ⁷ Cu toate că Buddha (sec. VI î.e.n.) și-a conceput doctrina ca o mișcare etică și religioasă și a dorit să evite speculațiile metafizice, cele mai complicate discuții filosofice s-au iscat în cadrul buddhismului, creînd cel puțin 30 de școli de gândire în cursul mileniului care a urmat. Între ele, patru sînt mai cunoscute: *Mādhyaṃika* și *Yogācāra*, aparținînd curentului *Mahāyāna* (marele vehicul) și *Sautāntrika* și *Vaiśeṣika* aparținînd celui *Hinayāna* (micul vehicul). Sistemul *Yogācāra*, fondat de Asaṅga și Vasubandhu (sec. IV e.n.) susține că numai lumea mentală, și nu cea materială, este reală, pe cînd *Mādhyaṃika*, întemeiat de Nāgārjuna (sec. II e.n.) neagă existența oricărei realități, fie mentală, fie materială. Acestor două școli li se spune și *Vijñānavāda* (idealismul subiectiv) și, respectiv, *Sūnyavāda* (nihilism).

⁸ Candrakīrti — filosof buddhist care a trăit aproximativ în sec. VII; a fost aderent al școlii *Mādhyaṃika*.

⁹ Nāgārjuna — v. nota 6, 7.

¹⁰ *Nirvāṇa* — Însemnînd, în același timp, «stingere» și «răcire», termenul a fost susceptibil ambiguității de la bun început. Deși Buddha n-a definit *nirvāṇa*, un număr de rostiri ale sale atestă că el a folosit termenul în sens de stingerea flăcărilor patimii, urii și ignoranței. În tratatul numit *Intrebările lui Milinda*, eruditul Nāgasena (sec. II–I î.e.n.) descrie *nirvāṇa* ca o existență atemporală, plină de liniște, fericire și puritate. Școlile ulterioare i-au adus interpretări noi. Conform sistemului *Yogācāra*, *nirvāṇa* reprezintă puritatea minții, întoarcerea ei la simplitatea și transparența inițială. Nāgārjuna o califică printr-o serie de categorii negative ca pe ceva care nu poate fi cunoscut prin mijloace obișnuite, care nu poate fi nici creat nici distrus și care este etern.

¹¹ *Māyā* — Cuvîntul apare în *R̥gveda* în sens de „vrajă” cu al cărei ajutor o persoană, de ex. Indra, se arată ca alta. Sensul de apariție iluzorie a cuvîntului a fost interpretat ulterior din punct de vedere filosofic. Conform gândirii upanișadice, *ātman* (sinele) este conștiință, realitate, subiect cunoscător, microcosmos și e identic cu *Brahman*. Identitatea a fost exprimată prin celebra formulă *Tattvamasi* din *Chāndogya Upaniṣad*. Dacă *ātman* este realitate, lumea independentă de el este ireală, *māyā*, fiindcă totalitatea experiențelor noastre externe și interne este constituită din aspectele sub care lumea ni se înfățișează, aspecte aparente. Filosofia non-dualistă, Advaita, cea mai evoluată ramură a Vedāntei, descrie creația ca o suprapunere (*adhyāropa*) iluzorie a numelor și formelor pe *Brahman*. Astfel, universul reprezintă o existență relativă și *māyā* este relativitate. Faptul că Unul pare multiplu, Absolutul relativ, Infinitul finit este *māyā*. Śaṅkara (sec. IX e.n.), cel mai mare exponent al filosofiei Advaita Vedānta, a interpretat *māyā* ca puterea lui *Brahman*. Așa cum căldura este inerentă focului, tot așa *māyā* este indisolubil legată de *Brahman*. Apariția lumii fenomenale este

În încheiere, trebuie să observăm că, în contextul filosofiei indiene, metafora a dezvăluit adevărata esență a experienței simbolice. Această deschidere e datorată cîmpului larg atribuit metaforei — mai presus de limbajul figurat — deopotrivă în gîndire și limbaj. În acest mod, studiul faptelor indiene dispune de cel puțin o sugestie pentru a revizui distincțiile occidentale dintre gîndirea rațională și cea simbolică.

cauzată de ea, care proiectează nume și forme de realitate aparentă. Ea ascunde natura adevărată a lui *Brahman*. Din cauza ei, *Brahman* apare ca regnurile mineral, vegetal, animalier, uman, divin, precum și Creator. Cel care creează este *Saguṇa Brahman*, *Brahman* cu atribute, *Brahman* legat de *māyā*. Spre deosebire de el, *Nirguṇa Brahman*, nu este legat de *māyā* și nu are atribute. Cel din urmă este cognoscibil de sufletele elevate care s-au eliberat de cătușele *māyā*. Acea cunoaștere este cunoașterea adevărată, *vidyā*, iar cunoașterea lumii empirice este *avidyā*, ignoranță, neștiință.

¹² Ideea persistă în gîndirea contemporană indiană. Într-o poezie adresată lui Naṭarāja (Śiva ca regele dansului), Rabindranath Tagore (1861–1941) spune: «Eliberarea se exprimă prin dansul tău și *māyā* ta rezidă în dans. Dansul tău cosmic leagă și dezleagă».

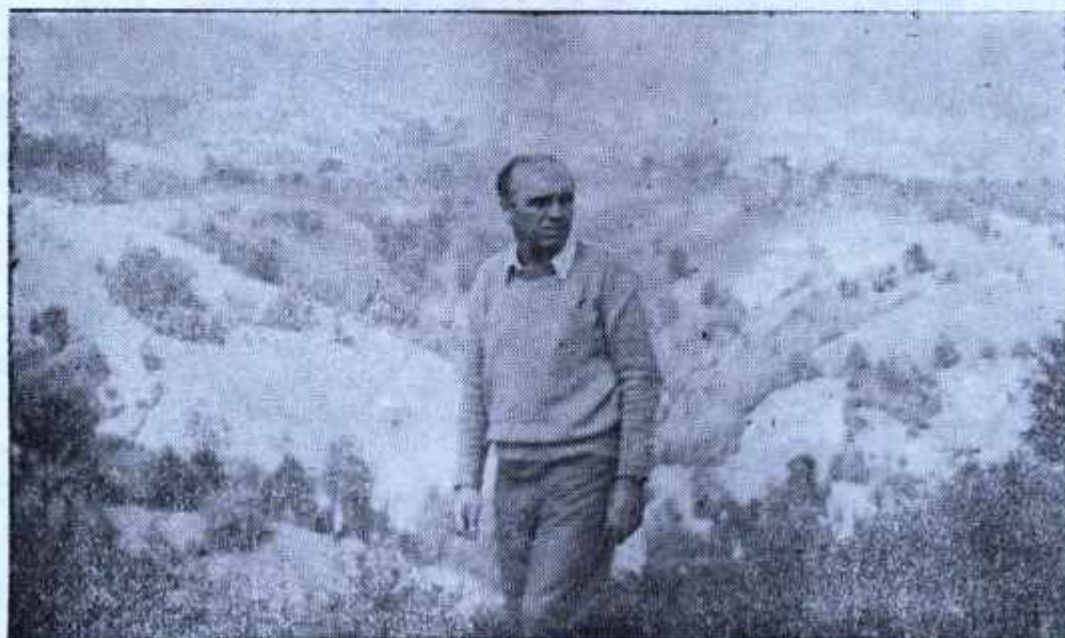
¹³ *Avidyā* — v. nota 11.

¹⁴ *Ātman* — v. nota 11.

¹⁵ *Viṣṇu* — Personajul apare în imnurile vedice ca un zeu solar; partea *Brāhmaṇa* a *Vedelor* îl prezintă ca „sacrificiu”. Conform textelor filosofice, pentru a crea universul, a-l susține și a-l retrage în El, *Saguṇa Brahman* apare în trei forme: *Brahmā*, *Viṣṇu* și respectiv *Śiva*. Aceste personaje constituie trinitatea religiei și mitologiei hinduse. *Viṣṇu* este adorat și sub chipul încarnării sale cea mai cunoscută, *Kṛṣṇa*.

¹⁶ *Āditya* — În imnurile vedice se întâlnește imaginea celor 12 *āditya*, zei solari, dintre care *Viṣṇu* este cel mai important. În textele upanișadice apar numeroase simboluri (*Pratīka* sau *pratimā*) ale lui *Brahman-ātman*, între care semnalăm *prāṇa* (suflu vital), *vāyu* (vînt), *ākāśa* (spațiu), *manas* (mintă), *āditya* (soare) și *Om* (silabă sacră).

¹⁷ *Prāṇa* — Conform Vedăntei, unele limite (*upādhi*) suprapuse lui *Brahman*, Sufletul Cosmic, Infinitul, fac ca El să pară finit. *Brahman* condiționat de limita universului perceptibil este numit *Virāt*, de limita universului subtil este cunoscut ca *Hiraṇyagarbha*, iar cînd acesta este condiționat de limita universului causal i se spune *Prāṇa*. *Prāṇa*, suflul vital, înglobează organele vitale, respirația și principiul animator al vitalității. Este identic cu *vāyu* (vînt), respirația cosmică. Astfel *prāṇa* este un principiu cosmic.

Sergiu Al. George
pe drumul Branului
(1975)
(Fotografia primită
de la soția scriitorului,
Dorina AL-GEORGE).

MĂȘTILE THALIEI

Mihail SORBUL

și începuturile Teatrului radiofonic

ACHIZIȚIE RECENTĂ A MUZEULUI LITERATURII Române, provenind din arhiva dramaturgului Mircea Ștefănescu, manuscrisul comediei *Automobilul alb* de Mihail Sorbul face parte din categoria ineditelor tipografice, deși, fiind menită de autor a fi o piesă radiofonică, există — prezumtiv — ascultători care-și amintesc poate conținutul ei. Căci piesa s-a transmis la radio în seara zilei de 10 februarie 1935, după cum consemnează revista „Radio. Jurnal practic, folositor, științific și distractiv”, care apărea în Bucureștii anilor 1928—1940. Aceeași publicație ne spune că ea a fost „jucată” de Trupa Radio, trupă inițiată de eminentul autor dramatic și regizor, Victor Ion Popa¹, ale cărui tribulații pentru impunerea noli modalității teatrologice, «scena acustică», în fața unor «spectatori» nemulțumiți, desigur, de calitatea îndoielnică a spectacolului transmis «în direct» din sală sau dintr-un studio fără o dotare tehnică adecvată și chiar fără regizor, sînt cunoscute.

În ciuda începuturilor anevoioase, scriitorii români au fost atrași de emisiunile radio și mai ales de acel teatru fără scenă și cu cei mai mulți spectatori, care era teatrul la microfon. Printre primii radioscenariști români se numără V. Al. Jean, Mihail Sorbul, Damian Stănoiu, Mircea Ștefănescu, Tudor Mușatescu.²

Chiar dacă nu a reușit să impună scenariu radiofonic ca gen literar, rolul important care a revenit teatrului radiofonic a fost acela de a restitui circuitului valorilor naționale, chiar înaintea altor instituții teatrale, capodopere

aparținând dramaturgiei clasice românești și universale. După cum observa Valeriu Râpeanu «teatrul românesc la microfon a avut drept ax al dezvoltării sale genul dramatic ca atare»³ și, de aceea, publicul l-a privit ca pe o instituție teatrală în adevăratul înțeles al cuvîntului.

Automobilul alb nu a fost prima piesă a lui Mihail Sorbul radiodifuzată. Înaintea ei, *Patima roșie*, transmisă chiar în perioada începuturilor radiofoniei, la 9 iunie 1929, s-a bucurat de o distribuție și o montare corespunzătoare valorii ei intrinsece, fapt apreciat, în epocă, de însuși severul cronicar al revistei „Radio

¹ cf. *Teatrul radiofonic*, Radioteleviziunea română, 1972.

² Valeriu Râpeanu — *Funcțiile teatrului radiofonic*, în *Teatrul radiofonic*, Radioteleviziunea română, 1972.

și *Radiofonia*: «Regizorul anonim al piesei a găsit de data asta nota justă, căci întreaga acțiune dramatică s-a desfășurat într-un cadru unitar, fără să jeneze auditorii».

Înainte «marilor restituiri», teatrul radiofonic a beneficiat de scenarii scrise special, la început piese scurte, farse, vodeviluri, care cereau un «decor sonor» ușor de realizat și personaje puține. *Automobilul alb* aparține acestei categorii. Sorbul însuși a mărturisit într-un interviu ulterior⁴, referindu-se la teatru în general: «De altfel spectatorii acestui răstimp erau amatori de piese superficiale, bulevardiere [...] Și atunci m-am lăsat păgubaș de atâtea „bărbi” (piesele istorice erau poreclite de actori „piese cu... bărbi”), în care aș fi intrat și eu cu cîteva duzini și am revenit la contemporaneitate». Autorul scrisese *Săracul Popă*, *Praznicul calicilor*, *Letopisești*...

În perioada interbelică a scris astfel și s-au jucat la radio în 1930 *Dracul*, piesă în 2 acte, considerată de G. Călinescu⁵ ca avînd «titlu de senzație», dar «conținut dezamăgitor», *Don Quijote della Mancha*, comedie tragică în 4 acte și 13 tablouri după Cervantes, în 1935, și, tot în același an, *Automobilul alb*, piesă radiofonică și *Actorul din Hamlet*, comedie radiofonică în 3 acte. Mai tirziu, prin 1939, 1940, *Povestea studențească*, comedie într-un act, și un scenariu după bucata în proză *Glăsuț nevesti-mi*.

Automobilul alb este o comedie cu suspens și final moralizator, a cărei valoare e dată de condiții speciale care au acționat la începuturile teatrului radiofonic ca un factor de specificitate. În fazele inițiale, se mergea — cum spuneam — pe piese simple, cu un bogat cadru sonor, dată fiind largă adresabilitate și mijloacele sumare de expresie.

De aceea cunoscătorilor operei lui Mihail Sorbul piesa le va părea de un anume convenționalism și simplitate, care o situează sub nivelul pieselor sale de rezistență.

Ca valoare documentară, manuscrisul dispune de cîteva particularități care îi conferă o interesantă personalitate autografă. Conține 44 de pagini, scrise cu cerneală neagră. Pe prima copertă, se află titlul *Automobilul alb, piesă radio-*

⁴ Petru Vintilă — *Interviu cu Mihail Sorbul despre mîiestria literară în „Luceafărul”*, V, nr. 15(98), 1 august 1982, p. 3.

⁵ G. Călinescu — *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura „Minerva”, 1982, pp. 722—725.

Mihail Sorbul împreună cu Liviu Rebreanu, cumnatul său.

fonică de Mihail Sorbul, ca și indicațiile lui V. I. Popa (dovadă a faptului că el a fost regizorul «spectacolului») pentru «decorul sonor»: «tren accelerat, veselă de restaurant, două ventilatoare, ușă de mașină (automobil), lăutari», în notația olografă a acestuia. De asemenea, în dreptul persoanelor indicate de autor V. I. Popa a notat actorii care au interpretat rolurile: Lili — Eugenia Popovici, Fifi — Lisette Gusty, Popescu — C. Teodora, Popeasca — Milicescu, Ioneasca — Fl. Teodora, Jorj — Gheorghiu, Cîrpică, Fănică — lăutari — Dan Demetru și Argeșel. Regizorul intervine și în text, într-un singur loc, înlocuind verbul «ar tenta» cu «ar ispiți». Rolul regizorului este subliniat cu creion roșu, iar indicațiile scenice cu creion albastru și cerneală neagră.

Pe foaia de gardă a caietului se află o indicație a directorului cultural de pe atunci al radiodifuziunii, Val. Mugur, scrisă cu creion chimic, «O va copia în 6 exemplare D-șoara Meier», desigur pentru cei șase interpreți ai principalelor roluri.

Adriana DAIA

Personale

(2)

FIFI: Paravan? (ride) La asta nu m-am gândit, Lili... Aș putea cel mult să-ți spun că mi-ar fi frică să vorbesc singură cu dînsul.

LILI: Fifi... La revedere... Am plecat...

FIFI: Îți jur, că nu ne-am dat nici o întâlnire... Nu mă părăsi tocmai acum... Iată-l, că vine spre noi...

JORJ: Bună seara, domnișoarelor, mi-ați deochiat mașina și nu mai vrea să demareze! (pauză) Parcă vorbeai adineauri... Bună seara, încă o dată... Ce păcat, două domnișoare atît de drăguțe și totuși atît de nenorocite...

FIFI (repede și indignată): De ce nenorocite, d[omnu]le?

JORJ: Pentru că vă credeam mute.

FIFI: Iar noi pe d[umnea]ta mai bine crescut.

JORJ: Umilele mele scuze, domnișoarelor.

LILI (cu voce aspră): E de prisos, d[omnu]le, să vă scuzați... Vedeți-vă de mașină... Haideți acasă, Fifi.

JORJ: Domnișoara e guvernanta d[umnea]v[oastră]?

FIFI: Da, d[omnu]le și are dreptate... Vedeți-vă de mașină...

JORJ: Nu mă pricep...

FIFI: Și credeți, că ne pricepem noi? (pufnește de ris)

JORJ: Sint sigur că dacă v-ați urca în mașină, motorul ar porni de la sine...

LILI: Vezi, Fifi, e-am avut dreptate?

JORJ: Cum asta, d[omni]șoară?

LILI: I-am spus lui Fifi, că ați oprit mașina dinadins.

JORJ: Și dacă ar fi așa, d[omni]șoară, nu v-ar tenta * o plimbare pînă la... Snagov...

LILI (speriată): Pînă la Snagov?

JORJ: Dacă vă sperie Snagovul, fie și pînă la Otopeni...

LILI: Vai, d[omnu]le, drept cine ne luați?

JORJ: Mă mulțumesc și pînă la Băneasa...

FIFI (cu părere de rău): Numai pînă la Băneasa?

LILI (indignată): Fifi!...

JORJ: Vedeți că d[omni]șoara Fifi ar vrea și mai departe?

LILI: Fifi n-are decît să se urce în automobil...

FIFI: Și tu?

* Cu creionul deasupra, «ispiti» în grafia lui V. I. Popa.

LILI: Rămîn să-ți flutur din batistă... și pe urmă o să mă ure în tramvalul 20.

JORJ: D[umnea]v[oastră] în tramvai?... Vai, domnișoară...

LILI (înțepată): Eu circul numai cu tramvalul. N-am automobile.

JORJ (galant): Vi-l pun pe al meu la dispoziție.

LILI: Mulțumesc... Nu mă ure în automobilele necunoscuților...

JORJ: Necunoscuții sint mai interesanți.

FIFI: Dar necunoscutele?...

JORJ: Ele cu atît mai mult... Dar, poftim, domnișoarelor... Timpul trece și se face noapte... Nu vreau să vă răpesc și nici să am conflicte cu părinții d[umnea]v[oastră], că v-am adus prea tirziu acasă... Poftim, d[omni]șoară Fifi... (demarează, motorul mormăie)

FIFI: După Lili.

LILI: Eu una nu mă ure.

FIFI: Atunci nici eu...

JORJ: Mi se pare că vi-e teamă de mine... Mă luați probabil drept un bandit automobilist...

LILI: Numai că n-avem nici bani și nici bijuterii cu noi.

FIFI: Ba da, eu am un bilet de tramvai.

LILI (ride): Și eu un program de cinematograf.

JORJ: Domnișoarele sint aviatore?

AMÎNDOUĂ (surprinse): Aviatore?

JORJ: Mă luați în balon...

LILI (ironică): Și d[umnea]v[oastră] vreți să ne luați în automobil?...

JORJ: În orice caz, în automobil e mai puțin riscant... Înceați și vă convingeți. (Se aude un alt automobil ce vine zgometoz cu eșapamentul deschis) Domnișoarelor, acumă vă conjur... Ureați-vă repede în mașină... Măcar pînă la Minovici... A trecut Ea... și mă sfidenză...

AMÎNDOUĂ: Cine?

JORJ: Ea...

AMÎNDOUĂ: Cine «ea»?

JORJ: «Ea»... Nu vorbesc cu ea de trei zile și acumă... Iat-o în automobilul negru...

LILI: Cea de la volan?

JORJ: Și eu doi tipi lingă ea...

(Se aud risete destrăbălate și automobilul trecînd ca un vîrtej) Ați auzit, cum a ris? Dar ea a ris de rîndul acesta cam verde... V-a văzut pe d[umnea]v[oastră]... Ați înțeles? Întotdeauna a crezut

că nu-s capabil să vorbească cu o femeie și că ei, singura, i s-a făcut milă și s-a uitat la mine...

LILI: Se crede atât de grozavă?...

JORJ: Dacă vrei să dea cu mașina într-un pom... Urcăți-vă...

În două minute o ajungem și o întrecem... (se aude portiera cum se deschide și cum motorul se ambalează) În cinci minute vă conduc acasă...

FIFI: În definitiv, Lili, de ce nu i-am făcut puțin inimă rea, că prea se grozăvea la volan!

JORJ: Tocmai... tocmai...

LILI: Dacă în cinci minute ne aduci acasă...

JORJ: Pe onoarea mea... Așa, mulțumesc... Mulțumesc... (portiera se închide... Se aud cele trei schimbări de viteze... claxon...)

JORJ: Și-acum care pe care!...

FIFI: Nu vi se pare că mergem prea repede?...

JORJ: O! O! De-abia 50 kilometri pe oră...

FIFI: Ba e 60... Nu-nu... Mulțumesc. Opriti!...

LILI: Ba e 75... Bravo, d[omnu]le... Ești cel mai prima șofer!

FIFI: Îți place, Lili?]

LILI: Acum bag de seamă, că-mi place viteza!...

FIFI: Dar, oprește, d[omnu]le, măcar la Minovici!...

JORJ: La întoarcere, când i-om întrece...

LILI: 90!

FIFI: Bravo! O sută...

JORJ: Mai avem câteva sute de metri și-l ajungem. Dar... Iată că oprește... Ha, ha! O pană de cauciuc... Acuma, când vom trece pe lângă ea să ridem... E rindul nostru (rîs zgometos). Așa, domnișoarelor... Ha, ha, ha!

LILI: Mi se pare, că ne-a dat cu «ho!»

JORJ: Acuma, ca s-o otrăvim pe deplin, mai rămâne să mergem până la Otopeni și să oprim la Viața lungă. Să ne vadă că și petrecem.

FIFI: Asta nu se poate.

LILI: De ce, Fifi?

FIFI: Mama și tatăl tău ce vor zice?...

LILI (indiferentă): A, mama și tata...

FIFI: Așa, d[omnu]le, oprește și întoarce...

JORJ: Oprește, fiindcă am ajuns unde trebuie.

LILI: A fost un vis!...

FIFI: Iată, s-a și înnoptat... Ne-ai promis, d[omnu]le, că ne duci acasă... Pfi bun acuma, și în-te de cuvînt, «d[omnu]le cu automobilul alb».

JORJ: O singură jumătate de oră... Bem o sticlă de șampanie și mîncăm o tartină de lere moi.

LILI (bătînd vesela din palme): Nici șampanie n-am băut vreodată și nici lere moi!...

FIFI: Lili!...

JORJ: Acuma d[umnea]ta faci pe guvernanta?!

LILI: Așa-l dragă... Ce anostă mai ești!...

FIFI: Dar ce ne va zice acasă... Tata, mai cu seamă tata!...

JORJ: O jumătate de oră mai devreme sau mai târziu, tot ala e...

Iată-l că vin... Să ne așezăm repede la masă... Hei, chelner! (bate cu putere în masă) Poate că se oprește și dumneaei... Ha, ha, ha! Vom petrece, domnișoarelor, cum n-ați petrecut niciodată!

FIFI: Dar, d[omnu]le...

LILI: Vom spune... că am fost la cinematograful.

JORJ: Bravo, d[omni]șoară, ești genială... Hei, chelner, ai la ghiță vreo sticlă de șampanie?

CHELNERUL: Și zece, coase Jorj.

LILI (pufnind): Te cheamă Jorj?... (rîde)

FIFI: Ca pe căleșul lui mama... Vai, ce draguț ești!... Jorj.

JORJ: Rîdeți domnișoarelor și cîntați. Ura! Iată-l că trec! (se aude un claxon, apoi o trecere vertiginoasă de automobil. Se aud și chiuituri. Cei trei rîd. Apoi, o clipă de tăcere)

JORJ: Au trecut... Te pomenești că s-au dus la Snagov...

LILI: Să mergem la Snagov, că tot n-am văzut Snagovul!...

JORJ (vesel): Ar fi o idee minunată... O plimbare cu barca pe lac și apoi... Dar, vedeți, domnișoarelor, am avertizat aerul că ne ținem după «ea» și atunci n-am făcut nimic...

FIFI: Jorj are dreptate.

JORJ: De altfel, când sînt în compania a două domnișoare atât de draguțe, ce mai contează «ea»? Și apoi parlez că într-o oră, cel

mult, se va înapoi... Din curiozitate... O cunosc, o cunosc!...
E frumoasă, dar invidioasă și rea... Rea!... Chelner!...

CHELNERUL: Vine!... Vă rog...

JORJ: Întă și pe Cîrpică!... Hal, țigane, fă-te-încea și cîntă-ne:
«Țigane, tu mi-ai ghicit durerea...»

LILI (bătînd din palme): Chef cu jazz, n-am făcut niciodată!

FIFI: Dar ce va zice mama și mai cu seamă tata[?]

LILI: Că am fost la cinematograful și am văzut un film lung...

FIFI: Și cum îi zice filmului, o să mă întrebe mama...

LILI: Zi-l și tu... «Automobilul alb»...

JORJ: Vezi, Ghiță, destupă șampania, dar să poenească să audă și
domnișoarele...

AMÎNDOUĂ: Stai, să ne astupăm urechile.

JORJ: Mai bine ferți-vă nasurile, să nu vă lovească... (se aude un
pocnet)

AMÎNDOUĂ (șipînd): Val!... val!... (pauză) Numai atît?

LILI: Iese toată din sticlă!...

JORJ: Cîrpică... Cîrpește!...

CIRIPICĂ (cîntă un cuplet din: «Țigane, tu mi-ai ghicit durerea».
La al doilea cuplet atît Lili cît și Fifi încep să cînte și ele, totuși timid
apoi mai tare.)

JORJ: O! Dar ce voci frumoase!... Parc-ați fi diseuse!... Să cîntăm
și să bem (risete și clinchete de cupe).

JORJ: Cîrpică, cîntă ceva mai vesel și s-o dăm încoala durerea...
Ia vezi ce-i cu Verișoara din Timișoara...

AMÎNDOUĂ (bat din palme): Da, da... Verișoara, Cîrpică...

CIRIPICĂ (atacă primul cuplet, iar pe la mijlocul lui... «Gongul».
O clipă pauză și...)

REGIZORUL: Onorat auditoriu, pentru că în afară de eroinele noastre
domnișoarele Fifi și Lili, mai sunt și alte persoane interesante, vom
întrerupe mica petrecere de la Otopeni și ne vom muta într-o sufragerie
modestă și bătrînă, de prin Dealul Spirei. Acolo, în capul mesei,
cîtește într-un ziar de seară un domn foarte respectabil, avînd la
dreapta sa pe nu mai puțin respectabilă sa soție. Sunt domnul și
doamna Popescu, părinții domnișoarei Fifi.

POPESCU: Cred că a sosit și vremea mesei.

*Tren accelerat.
Vesela de restaurant
Donă ventilatoare
uscă de mamă (automată)
Lăutar:*

POPEASCA: Mai vezi de jurnal.

POPESCU: L-am isprăvit.

POPEASCA: Altă dată îl citeai mai înecet.

POPESCU: Dacă-ți spun că l-am citit, l-am citit... Mi-e foame.

POPEASCA: Mai așteaptă și tu, n-a venit Fifi.

POPESCU: Frumos, foarte frumos... Doi oameni bătrîni așteaptă
o fiică...

POPEASCA: Mă rog, fata mea nu e o fiică.

POPESCU: Dacă nu e, atunci de ce se țot fiică pe stradă și ne face
s-o așteptăm mereu cu masa?

POPEASCA: E tinără mititică... Se mai distrează...

POPESCU: Și nu se poate distra fără să întîrzie?

POPEASCA: Poftim... Așa ai fost o viață întregă... După ce m-ai
dat gata pe mine, acuma ți s-a căsunat pe fiică...

POPESCU: Și de ce crezi că mi s-a căsunat? Pentru că aș dori-o mai
ordonată? Că de... Pretenții de măritiș are... Și cînd ai pretenție
de măritiș, trebuie să te și gîndești, nu e fiică la poalea Victoriei
și nici la Șosea.

POPEASCA (ridicînd tonul): Și ce vrei să faci fata? Să stea toată
ziua în casă? Sau poate și într-o mănăstire?... Nu vezi, domnule,
că ai rămas tot înapoiat, și oftezi după vremurile cînd femeile vă
erau roabe și erau închise ca la Turci... Poate voi fi vrînd să ai și
un harem.

POPESCU: Acuma mă faci și ture.

POPEASCA: Te înșeli... Azi nici tureli nu mai au harem, iar turcoalele umblă descoperite.

POPESCU: De ce nu goale și cu țigara în colțul gurii?

POPEASCA: Adică, de ce numai voi, bărbații, să duhniți a tutun?

POPESCU: Pentru că noi simțim sexul cel urât.

POPEASCA: Mai faci și glume.

POPESCU: Vorba-i, mîncăm sau nu mîncăm?

POPEASCA: Te temi că-i muri flămînd?

POPESCU: Mă tem că voi muri de supărare.

(gongul)

REGIZORUL: Discuțiunea soților Popescu luînd o întorsătură prea serioasă, să revenim la Otopeni, unde se petrece ceva mai... (se aude un foxtrot cîntat de banda lui Ciripică).

JORJ: Domnișoarelor, dați-mi voie să ridic acest pahar de șampanie...

LILI: În cinstea doamnei ce te așteaptă la Snagov!

JORJ: Mă așteaptă în zadar...

FIFI: Și la urma urmei, ce-ar fi dacă ne-am duce și noi acolo.

LILI (bătînd din palme): La Snagov n-am fost niciodată.

JORJ: Imposibil, domnișoarelor, e o chestiune de demnitate!

FIFI și LILI: Demnitate?... Ce-i aia?...

LILI: Da, zău, Jorjică... Să nu vedem noi Snagovul fiindcă și «dumneaele» e acolo?

JORJ: Vă promit că mîine vă duc la Snagov și stăm toată ziua. Facem baie, ne plimbăm cu barca cu motor. Și în sfîrșit, o facem lată.

FIFI: Pînă mîine e mult. Și cine ne garantează că mîine te mai găsim destul la noi?...

JORJ (solemn): Pe onoarea mea!

FIFI: Dacă nu vrei la Snagov, atunci du-ne acasă.

LILI: Așa e... Ai spus că ne duci acasă. Te rog să ne duci acasă... Ce vor zice părinții noștri despre întîrzierea noastră?

JORJ: Parcă era vorba că veți spune că ați fost la cinematograful...

FIFI: Dar cinematograful nu ține pînă la ziua.

JORJ: Dar abia e 10.

LILI și FIFI: Zece? Val de noi!... Te somăm să ne duci acasă... Val, mama... Val, tata!...

JORJ (desperat, strigînd): Ciripică zi-l... În Călărași 36... că m-au înebunit domnișoarele...

CIRIPICĂ (cîntă): Pe stînga șade un brutar,

Pe dreapta stă un cofetar.

(Cîntecul urmează cu participarea lui Fifi, Lili, Jorj)

JORJ (tare și victorios): Fetelor!... Tăceți... N-auziți și nu vedeți nimic? Am învins-o... Se întoarce ea... Așezați-vă cu spatele la șosea, să avem aerul că nu așteptăm pe nimeni. (Se aude un automobil ce se apropie, apoi cum brusc se oprește. Se aud voci bărbătești și în sfîrșit...)

EA (tare, cu o compătimire răutăcioasă): Priviți la dobitoac în ce hal este!...

JORJ (strigînd): Ciripică... Țigane tu mi-ai ghicit durerea...

CIRIPICĂ: (Începe cîntecul dar gongul bate)

REGIZORUL: Scuzați, e momentul să vedem ce se întîmplă și în acea modestă sufragerie din Dealul Spirii.

POPEASCA: Dar mai isprăvește, omule, cu cititul, să ne așezăm la masă.

POPESCU: Pareă ziceai să așteptăm fata.

POPEASCA: Asta-l fată... Să nu vină pînă la zece jumătate!

POPESCU: Cum ai învățat-o, așa o ai.

POPEASCA: Eu am învățat-o?

POPESCU: Dacă n-ai învățat-o, ai lăsat-o de capul ei.

POPEASCA: Și tu n-ai lăsat-o!

POPESCU: Am lăsat-o de gura ta... Tu mi-ai spus că nu mă pricep să cresc fetele.

POPEASCA: Dacă ți-am spus eu, ce e?

POPESCU: M-ai bine, hai de la masă să mîncăm.

POPEASCA: Așa e, că uitasem... Uita-m-ar nenorocirile...

POPESCU: Să te audă Dumnezeu (Se aude o bătaie în ușă) Potîm! (între)

IONEASCA: Bună seara, d[omnu]le Popescu...

POPESCU: Sărut mîinile, madam Ionescu...

IONEASCA: Dar Margareta unde-i?

POPESCU: E în bucătărie să aducă mîncarea.

IONEASCA: Așa de tîrziu?

POPESCU: N-a venit Fifi.

IONEASCA: Nici Liliica mea... Venisem tocmal pentru asta. Să văd dacă v-a venit Fifi.

POPEASCA: Bună seara, Veto... Ce-l cu tine?

IONEASCA: Am venit să văd dacă a venit Fifi. Acum dacă nici ea n-a venit, sunt liniștită...

POPEASCA: N-a venit nici Lili acasă?

IONEASCA: A plecat cu Fifi de la mine...

POPEASCA (îngrijorată): Să fi întârziat atîta la Șosea?

POPESCU: Dacă au plecat împreună, atunci nu mai sînt îngrijorat. Cred că s-au dus la cinematograful.

POPEASCA: Cu ce bani? Avea numai de tramvai.

POPESCU: O fi avut domnișoara Liliica.

IONEASCA: Nici a mea nu cred să fi avut mai mult. Da poate că s-au intimat cu vîru-său, Aurel și le-a tratat cu un cinematograful.

POPEASCA: Pe vremea mea ne tratau cu prăjituri.

POPESCU: Pe vremea noastră nu erau cinematografe. Dar, d[umne]a[ta], Madam Ionescu, ai mîncat?

POPEASCA: Veto, ai mîncat?

IONEASCA: Cum să mîncine dacă nu a venit Lili?

POPESCU: Cu-atît mai bine. Drept pedeapsă că au întârziat să facem și noi în lipsa lor un chef, de să-i meargă pomina. Ia, uită-te și dumneata ce mai supă parfumată. Bun, nevastă. Și cînd oi fi sub pămînt ml-oi aduce aminte de supele tale. Așa, Madam Ionescu, așează-te și dumneata... Tinerii-cu tinerii, bătrînii cu...

POPEASCA² (tăindu-i-o): Vezi-ți de supă!

POPESCU: Da, zău... (sorbind zgomotos) Nici nu-ți mai vine să mori.

IONEASCA: Numai de-ar fi la cinematograful...

POPESCU: Dar unde să fie, sero?...

IONEASCA: Știu și eu?...

REGIZORUL: Într-adevăr, ce-or mai fi făcînd d[omni]șoarele Lili și Fifi? Să ne întoarcem la Otopeni.

LILI, FIFI, JORJ (cîntă):

² În text «Popescu».

La casa cu geam luminat

E un bilet de închiriat...

EA (tare și cu răutate): Biletul Jorj a înnebunit cu totul... A devenit și corupător de minore... Numai uitați-vă la mișcălele alea...

Parcă au fugit de la școală și acum fac pe «femeile vamp».

CEI DOI DOMNI (rîzînd): Tocmal! Vamp!... Vamp!... Vamp!...

EA: Ce vamp!... Că le dați prea mare importanță. Parcă sunt niște pisici lînute.

CEI DOI (rîs gălăgios): Pisici lînute!... Pisici lînute!...

EA: Întrebați-le dacă și-au lăsat șorțurile în mașină.

CEI DOI (rîzînd și mai zgomotos): Șorțurile, șorțurile!...

LILI: Fifi, mi se pare că domnul acela își bat joc de noi.

FIFI: Sunt montați de «Scorpie».

LILI: Ai zis «scorpie»? (o pufnește risul) Bravo!

JORJ (tare): Scorpie!... Ha, ha, ha!...

FIFI (cîntînd):

La masa cu umbrar vîrgat,

O scorpie s-a așezat...

JORJ: Cîrpică, să cîntăm cu toții...

(Cel trei și cu acompaniamentul lui Cîrpică)

La masa cu umbrar vîrgat

O scorpie s-a așezat...

Nu mai FIFI:

O scorpie cu doi țînțari,

Cu ifose de armăsari!...

JORJ: Așa, Cîrpică... S-o luăm de la capăt!

(Toți trei repetă cupletul întreg)

UNUL DINTRE CEI DOI (continuuînd):

La masa de alături

Stă un gîscan, gîscan sadea,

Cu două searbăde boboace,

Abia ieșite din găoace!...

EA: Să repetăm cu toții cupletul!...

CEI DOI: Cîntă Cîrpică!

JORJ: Cîrpică, nu cîntă!

CEI DOI: Ba să cînți.

JORJ: Pardon, e angajat de mine.

UNUL DIN CEI DOI: Tu ce zici, Ciripică?

CIRIPICĂ: Apoi, așa e. N-am ce face. Dumnealul e barosanul în astă seară.

O VOCE STREINĂ: Dar mai sînt și eu pe aici, boierule!...

CEI DOI: Fînleă! Bine, Fînleă, ia cîntă-ne tu Casa cu geam luminat...

FIFI: Să cîntăm și noi.

(Cîntă amîndouă orchestrele, Lili, Fifi și Jorj. Cupletul cu scorpion, iar ceilalți cu gîscanul)

(gong)

REGIZORUL: Revenim la soții Popescu. De aici înainte vom lăsa evenimentele să se petreacă, fără a le mai întrerupe. Gongul va semnaliza doar schimbarea locului.

POPESCU: Acuma, ce ne mai dai, nevastă?

POPEASCA: Varză cu carne.

POPESCU: Cu carne de porc?

POPEASCA: Mă știu că mai gătesc eu varza cu alt fel de carne!

POPESCU: Dumitale, madam, Ionescu, îți place varza?

IONEASCA: Îmi place, dar nu-mi dă inima brînel, că mă gîndesc la Lili.

(se aude o bătaie în fereastră)

POPESCU: Cine bate în fereastră?

O VOCE: Mă scuzați, d[oa]m[na] Ionescu e la d[um]nea[r]oastră?

POPESCU: Da[,] este.

VOCEA: Să poștească puțin pînă afară.

IONEASCA: Iaca vin... Mi se pare că-i Aurel.

POPEASCA: Dacă-i Aurel, atunci n-au fost cu el la cinematograf.

POPESCU: Așa mi se pare și mie.

POPEASCA (iritată): Și găsești că asta-i glumă?

POPESCU: Unde vezi tu glumă din asta?

POPEASCA: Al aerul că-ți pare bine...

POPESCU: Eu?!!

(se aude ceva deschizîndu-se și închizîndu-se)

IONEASCA: Fetele n-au fost cu Aurel la cinematograf... El tocmai trecuse pe la mine, s-o la pe Lili.

POPEASCA: Atunci ce poate fi, Vetușo?

[13]

Pe banca de sub lei... d[um]nele d[um]nele și...
sunt gata să plece acasă, de altfel au și început
mîntu în sensul acesta: gîlcam
Fifi... Mai stăm, d[um]nele...
Fifi: de abia acum începe să fie intere-
sant...
Lili: Creș?...
Fifi: Da nu vezi că se întorc?...
Fifi: Tocmai... de aici mă și gîndesc, că
ar trebui să plecăm...
Fifi: Unde, Fifi?

IONEASCA (cătrănită): Mai știu și eu. Aurel crede că s-au întîlnit
cu Jenică pe Bulevard și s-au dus cu el.

POPESCU (sărind): Dar asta cine mai e?

POPEASCA: El, cine să fie! Un bălat!

POPESCU (bătînd cu pumnul în masă, infuriat): Cuoasă, să nu mai
lași fata să umble zăpăcită pe stradă...

POPEASCA: Acuma și tu ai innebunit.

POPESCU: Vezi bine e-am innebunit... E unsprezece noaptea și
nu știu ce-i cu fata noastră.

POPEASCA: Ia mai taci și tu, că sperii pe Veta.

IONEASCA: Eu una mă duc acasă.

POPEASCA: Mai stai, că poate vin.

[14]

IONEASCA: Nu pot, nu pot... Stan ca pe ghimpi... Bună seara...

Dacă vine Fifi să-mi spuneți și mie.

POPEASCA: Și mie să-mi trimiteți vorbă, dacă vine Lili...

IONEASCA: Vai, vai, numai fete să nu ai.

(se aude ușa, apoi gongul)

EA: Mascarada asta trebuie să se înprăvească odată. Dobitocul de Jorj se comportă cu desăvîrșire... Dacă nu l-o spuneți voi, sunt silită să intervin eu...

UNUL DINTRE CEI DOI: Las' pe mine! (autoritar) Jorj, vino încoala...

LILI: Jorj, te cheamă la masa lor...

JORJ: Ei și?...

FIFI: Sigur, n-o să ne lași singure la masă.

UNUL DINTRE CEI DOI: Jorj... Nu vii?! Te cheamă Jeana.

LILI: Pe scorpie o cheamă Jeana?!

UNUL DINTRE CEI DOI (răstit): Domnule, n-ai auzit că ești chemat?...

FIFI: Au început să ne bombardeze cu pîne.

LILI (cu tîp și glas tare): Domnilor, îmi dați voie să vă spun că sunteți măgar! și nu țînțari.

EA (ațîțitoare): Nu vă simțiți ofensați?...

UNUL DINTRE CEI DOI: Da, da, să vedem...

JORJ (încet): Domnișoarelor, e momentul s-o ștergem, Scorpie o pusă pe scandal. Tăceți din gură...

UNUL DINTRE CEI DOI: Domnule Jorj, d[umnea]ta aprobi cele spuse de domnișoare la adresa noastră.

JORJ: Eu unul n-am auzit nimic. Știu doar că am fost lovit cu un cocoloș de pîne în urechea stîngă.

AL DOILEA: e-a făcut măgar!

DOMNIȘOARELE: Ți s-a părut, domnule...

FIFI: Și-n orice caz, nu era vorba de d[umnea]v[oastră]...

UNUL DINTRE CEI DOI: De cine atunci?

JORJ: Îmi povestea despre niște minori din Parcul Carol.

DOMNIȘOARELE: Toemai.

UNUL DINTRE CEI DOI: Parcă spuneai că n-ai auzit.

JORJ: N-am auzit că v-ar fi făcut pe voi.

UNUL DINTRE CEI DOI: Daaa... Atunci...

JORJ: Nu lăsați pe d[oa]m[na] prea mult singură. E nepoliticos...

Degajați, vă rog... (bate violent în masă) Chelner! Chelner!

CHELNERUL: Poruncii!?

JORJ (făcînd pe nervosul): Mă rog, la d[umnea]v[oastră] nu se poate petrece în liniște?

CHELNERUL: Val de mine, coane Jorj. Ce vorbă-i asta?

JORJ: Atunci, de ce domnii de colo ne bombardează cu cocoloașe de pîne?!

CHELNERUL: Domnilor, vă rog... Localul nostru e un local distins.

UNUL DINTRE CEI DOI (batjocoritor): Ba-i un han la drumul mare.

JORJ: E momentul s-o ștergem... Urcăți-vă repede în mașină...

CHELNERUL (aproape în același timp cu Jorj): Val, domnilor, ne insultați, «bontă».

CELĂLALT (hohotînd): Ce-ai zis?

CHELNERUL: Bontă?...

CELĂLALT: Bontă, bontă sau bită?

UNUL DINTRE CEI DOI: Ți permisi să ne faci observații?

CHELNERUL: Eu nu v-am făcut observații, ci v-am atras atenția.

Domnul Jorj s-a plîns de dumneavoastră că-l bombardați cu pîne...

EA: Asta-i cea mai mare insolență!... Patronul!... Să vie patronul!...

CEI DOI BĂRBAȚI: Să vie patronul! (lovituri de pumni și de pahare în masă) Pa-tro-null...

(deodată se aude un bombănit de motor)

EA (dînd alarma): Ne-a jucat, lașul... Fuge... Nu-l lăsați!...

Oprîți-l!...

CHELNERUL (desperat): Nota, d[omnu]le Jorj... Achitați nota.

JORJ: Pe mîine... Pe mîine...

DOMNIȘOARELE: Pe mîine și fără revedere... Fără revedere...

(rîsete, zgomote... Automobilul a pornit cu zgomot provocator de claxon).

(O clipă de pauză)

EA: Sunteți niște nătăfleji!... Acuma ce mai stați și vă uitați la mine... după ei!...

CHELNERUL: Nota, achitați nota... domnilor... Ați făcut consumație de cîteva sute de lei.

EA: Plătește domnul Jorj... Pe mine...

CEI DOI (cîntînd): Pe mine, pe mine, plătește domnul Jorj... (altă pornire de automobil și claxon)

(gong)

(Zgomotul surd de automobil ambalat)

LILI: Ah!... Am trecut prin niște emoții... Credeam că o să ne ia scorpia de păr...

FIFI: Dar ce-i cu scorpia, Jorjică...

JORJ: N-ați ghicit...

LILI: E iubita dumitale?

FIFI: Atunci e chiar logodnica.

JORJ: Ba-i chiar nevastă-mea...

FIFI: Nevastă?!... Vai de mine!...

LILI: Dacă ne spunei, nu mai mergeam cu dumneata.

FIFI: Și nici n-o făceam scorpiei!

LILI: Dă-i drumul motorului, că ne ajunge din urmă... Mă arde din spate, ca reflectorul, ca mama pădurii!...

FIFI: Se poate să ne facă una ca asta... Vai, săraca Madam Jorj.

JORJ: N-aveți grijă... Așa trăim noi... Menaj modern... Trălăscă libertatea... Numai că nevastă-mea ar vrea să fie numai dinna liberă...

FIFI: Aoleu, știu că tata v-ar batjocori!...

LILI: Vezi că dai peste o căruță... (claxon)

JORJ: Cînd mergeți, să nu vă fie frică...

LILI: Cu toate astea ne ajunge... nevasta d[umii]tale!

(gong)

POPEASCA: Ce, te culci acum?

POPESCU: Dar ce vrei să fac?

POPEASCA: Toată viața în nesimțire ai trăit.

POPESCU: Dar e miezul nopții, femeie!

POPEASCA: Eu nu-mi găsesc locul și tu...

POPESCU: Și ce vrei să fac?

POPEASCA: Să te duci la poliție...

POPESCU: Pentru?...

POPEASCA: Să întreb de fata noastră... Poate i s-a întimplat ceva!

POPESCU: Ar merita-o!...

POPEASCA: Ești un căpeșun!... Ești un criminal!...

POPESCU (răcnind): Coană, nu mă mai face criminal, că vă string și pe tine și pe fată de gît. Să isprăvesc odată cu voi!...

(gong)

(Zgomot de automobil)

EA: Stați și voi ca niște mormoleci lingă mine.

UNUL DINTRE CEI DOI: Ce să facem? Automobilul lui Jorj e mai iute decît al d[umii]tale.

EA: Tac!... Era să dau într-un șanț!... De rîndul acesta divorțez!...

Cît timp l-am crezut prost mai mergea, dar acum cînd l-am prins că-i un șiret și jumătate... Ah, ah!... Și încă cu două minore!... Ah!... Mizerabilul... Sunt cu acceleratorul pînă în fund... și tot nu-l pot ajunge!...

(fluierat prelung)

CELĂLALT DOMN: Îi prindem, Jeano... Trece trenul la Constanța și deci bariera [e] pusă.

EA: Da... Atunci voi puneți mina pe fete și le suiți în automobilul acesta, iar eu în cel alb!... (ride) Știu că-am să-l ciufulesc!

(se aude în depărtare și un zgomot de tren)

UNUL DINTRE CEI DOI: Într-un minut l-am ajuns...

CELĂLALT (împins): Căruța!... Căruța!... Pune frîna!... Oprește!... O! O!...

UNUL DINTRE CEI DOI: Ticăloșilor, de ce-ați barat drumul?...

O VOCE DE ȚĂRAN: Apoi, d[omnu]le, ce să-i faci, viața nu-i mașină, merge încet.

EA: Ce dobitoci, n-au să învețe niciodată cum să meargă pe șosea!...

VOCEA DE ȚĂRAN: Hăls, hăls... Ho! Boală! Dar-ar strechea în voi...

(se aud și cîteva lovituri de ciomege pe spinarea boilor)

EA: Mai repede, mai repede... Cred că l-am scăpat.

(automobilul iar pornește)

(gong)

POPEASCA: Acum, ce te mai zbați ca peștele pe uscat!... O veni, cînd o veni, ori n-o mai veni niciodată.

POPESCU: Cum?...

POPEASCA: Linștește-te și te culcă...

POPESCU: Parcă spuneai că sînt nesimțitor.

POPEASCA: Aşa te-ai înconstrat întotdeauna cu mine... De aceea
ai o fată aşa de destrăbălată?

POPESCU: Şi tu, nu?...

(gong)

JORJ: Să ştii, fetelor, că ne aţunge scorpla...

FIFI: Nu se aude nici o maşină în urmă.

JORJ: Dar n-ai auzit trenul? E acceleratul de Constanţa.

LILI: Cu-atât mai bine... Vom vedea şi noi trenul cum trece...

FIFI: Aşa e, că noi n-am văzut niciodată trenul când trece în goana
lui.

JORJ: O fi, dar vom găsi bariera închisă... şi va trebui să o stopăm.
Apoi dacă n-o luăm înaintea lui...

LILI: Dă-i drumul atunci, că poate apucăm să trecem.

JORJ: Am accelerat până în fund...

LILI: 120 de kilometri!...

FIFI (cu frică): Numai de n-am păţi ceva...

(gong)

EA (victorioasă): Iată-ne şi aproape de Băneasa... Acum ori nici-
odată.

UNUL DINTRE CEI DOI (Ingrijorat): Prudenţă, Jeană. Mergem
cu 105 pe oră...

EA: Ei şi!...

UNUL DINTRE CEI DOI: Stăpâneşte mai bine volanul! A, nu, 120
prea mult!... Ridică piciorul de pe volan [sic!] că ne facem praf!

(gong)

FIFI: Iată şi trenul.

LILI: Vai, frumos el...

FIFI: Parcă sunt nişte case luminate şi fug!...

LILI (împind): Jorj... Bariera!

FIFI: Dăm peste tren!

(Două ţipete grozave de femei, o răbufnătură, zgomot de tren ce
trece, apoi linişte)

(gong)

e aude un sforăit.)

POPEASCA: Ai adormit?... Ce nesimţire! Nu i-a venit fata şi el
doarme...

(gong)

(Tîrîe un telefon de cinci ori. Se face probabil numărul. Şi imediat
soneria... O dată, de două ori)

O VOCE: Allo!...

ALTĂ VOCE: Allo!... Salvarea?...

O VOCE: Da.

ALTĂ VOCE: Veniţi imediat la Băneasa, la întretăierea şoselei Bucu-
reşti—Ploieşti cu calea ferată Mogoşoaia—Constanţa... Accident
grav de automobil, câteva persoane rănite.

(se aude o sonerie de alarmă)

VOCEA: Să plece ambulanţele nr. 1 şi 2 la Mogoşoaia... Accident
grav automobil, pansamente pentru câteva persoane...

(Zgomote surde, murmure, un motor se pune în funcţiune, uş
deschizându-se şi închizându-se, schimbări de viteză, semnalul Salvări
din cînd în cînd)

(gong)

(Acelaşi sforăit al domnului Popescu. Un ceas de perete bate două.
Apoi zgomotul unei maşini ce vine, încetineşte motorul şi apoi
opreşte).

POPEASCA: În sfîrşit, îmi pare că-a venit... Numai de nu s-ar trezi
căpcaunul de tat-su... Cine ştie ce ar fi în stare să-l facă.

(o bătaie în fereastră)

Intră, măicuţă, intră că-i deschis.

(bătaia se repetă mai tare)

Nu, nu, asta nu-i Fifi!... Ia să ridici jaluzelele să văd cine este...

Vai de mine! Parcă-i Salvarea...

O VOCE: Da, doamnă, e Salvarea, dar n-aveţi nici-o...

POPEASCA (strigînd): Salvarea!... Salvarea!...

POPESCU (zăpăcit): Cum, ce?...

POPEASCA: Salvarea!...

POPESCU: Vai de mine, fata noastră!...

(uşi trîntindu-se)

VOCEA: Liniştiţi-vă... Dacă am adus-o pe d[omn]u[le]a înseamnă
că...

POPEASCA: Fifi!... Fifi!...

FIFI (veselă): Aici sunt, aici!... N-am pățit nimic...

POPEȘTII: Dar ce s-a întâmplat?...

FIFI: Nu știu nimic... Sunt zăpăcită...

POPEASCA: Dar Lili?

FIFI: Ușor rănită, am dus-o pe ea înții acasă...

POPESCU: Dar poștiți, d[omnu]le doctor, puțin în casă, să vă cinstim cu ceva...

VOCEA: Mulțumesc... Foarte onorat... Dar timpul e prețios pentru noi... Cine știe ce se mai poate întâmpla în noaptea asta... D[omni]șoară Fifi, să vă aduceți aminte întotdeauna de noaptea aceasta... Noapte bună...

FIFI: Numai cu tramvaiul o să umblu, d[omnu]le doctor... Vă jur, că numai cu tramvaiul, ori pe jos...

(gong)

REGIZORUL: Onorat auditor, pentru că ați binevoit să ascultați până la sfârșit această întâmplare, ce-și are și un bob de învățătură, nu vom să vă lăsăm nedumeriți și, pentru că s-a făcut ziua, iar gazele de dimineață au apărut (se pot striga jurnalele), să-l lăsăm pe domnul Popescu să citească soției d[um]sale cele relatate asupra acestui fapt.

POPESCU: Stai și ascultă, nevastă, că la ziar spune mai bine decât ne-a îndrugat-o fata noastră:

Gravul accident de automobil de la Băneasa.

POPEASCA: Auzi, d[omnu]le «gravul»...

POPESCU: «Astă noapte pe la orele unu s-a întâmplat un grav accident de automobil la intersecția șoselei București—Ploiești cu calea ferată București—Constanța. D[omni]na și d[omnul] Jorj Broțceanu, cunoscuți sportmani, împreună [cu] d[omni]șoarele Fifi Popescu și Lili Ionescu și alți doi domni, întorcându-se de la o mică petrecere familială ce a avut loc la Otopeni, au încercat o cursă de întrecere».

POPEASCA: Ei, poftim...

POPESCU: Bine, bine, dar de unde Lili și cu Fifi prietene cu familia Broțceanu?!

POPEASCA: Asta-l acuma... Au și ele relațiunile lor, că sunt foto nobile...

POPESCU: Taci și ascultă... «Din nenorocire trecea tocmai acceleratul de Constanța și dacă d[omnul] Jorj Broțceanu nu avea pre-

zență de spirit să vireze într-un stilp de beton, mașina spărgea bariera și intra pe linia ferată...»

POPEASCA: Auzi, d[omnu]le, și-l călca trenul!... Vai, Vai!...

POPESCU: «Din feristire... d[omni]șoara Fifi⁴ Popescu a scăpat doar cu o spulmă...»

POPEASCA: Numai să nu se îmbolnăvească de «dună-se pe pustii»...

POPESCU: «D[omni]șoara Lili Ionescu cu o ușoară luxație a piciorului sting.»

POPEASCA: Biata Vetuța!...

POPESCU: «Singură stărea d[omnu]lui Jorj Broțceanu inspirind oarecare îngrijorare a fost reținut la spitalul de urgență.»

POPEASCA: Foarte [bine], altă dată să se învețe minte să alerge ca un nebun cu fetele noastre.

POPESCU: «D[omni]na Broțceanu, ce venea din urmă, împreună cu cei doi domni într-un alt automobil, văzind nenorocirea, a alergat la primul post telefonic și a înștiințat „Salvarea”. Din frumosul automobil alb al d[omnu]lui Broțceanu n-a rămas decât un morman de fier vechi și tablă îndoită...»

(gong)

REGIZORUL: Și cu această ultimă informație, cortina cade, iar autorul vă roagă să-l lertați dacă ceea ce și-a propus să facă, adică o piesă de teatru românească, pur radiofonică, nu a izbutit întru totul. Speră să-și ia revanșa cu altă ocazie.

La revedere.

⁴ În text «Lili».

MĂȘTILE THALIEI

Dimitrie STELARU

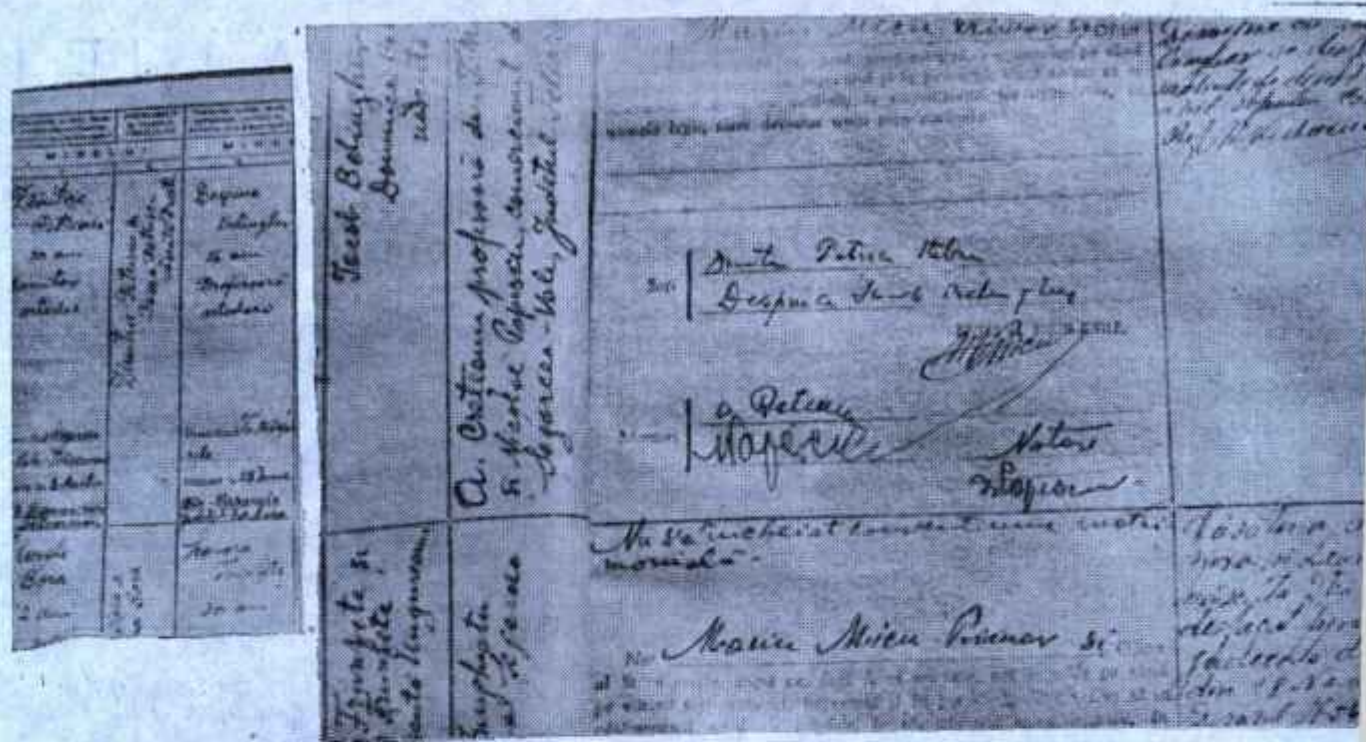
Dramaturgia poetului

PENTRU ETERN NON-CONFORMISTUL «Inger vagabond» astrul tutelar nu putea fi altul decât Selena, veghind cu lumina ei misterioasă la geneza creației autorului admirator. De aceea, numeroase poezii implică simbolistica bogată a termenului în substanța lor lirică, iar nu puține îl divulgă explicit chiar în titluri: *Luna*, *Degetele lunii*, *În lună*, *Cearta cu luna*, *Cum să dărmăm luna* etc. Proza publicată continuă să-i acorde simbolului același interes în povestirile *Cei din lună* și *Fata fără lună*, pentru ca obsesia să se infiltreze și în dramaturgia postumă. De altfel, o trăsătură proprie literaturii stelariene este «migrația» curentă a personajelor, referințelor livrești, situațiilor conflictuale, obsesiilor tematice și motivelor literare în poezia, proza și dramaturgia lui.

Intrucât scriitorul a publicat schița cu numele *Fata fără lună* (în volumul omonim din 1967), iar între manuscrisele sale se găsesc nuvela și piesa de teatru cu același titlu, toate trei făcând uz de aceeași gamă esențială de situații și de aceleași personaje; fiindcă autorul — consecvent principiului de a nu-și data, decât foarte rar lucrările — nu a indicat ordinea elaborării este, practic, imposibil de știut care a fost itinerarul creator. Poate, cel obișnuit: de la schiță, la nuvelă și, de aici, la dramatizare; poate, invers, din nevoia de restrângere, din rațiuni editoriale. Care să fi fost, totuși, epoca zămislirii dramei? Probabil sfârșitul deceniului al cincilea, fiindcă hirtia îngălbenită a celor 61 pagini de manuscris ne trimite în urmă cu câteva decenii. Certă este doar ambiguitatea care plutește și deasupra încercării de a defini genul proximal al acestei lucrări, la prima vedere — o dramă socială prin rivalitatea dintre Lucia, Novo, Pitius și Procurorul, pe de o parte, și Mama, Beza și Cira pe de altă parte.

Dar, conflictul (generat de actul de la 11 iunie 1948) este mai mult un pretext, ecranul socio-politic pe care se proiectează existența precară și iubirea romantică a Luciei pentru Pitius, fata orfană crescută de mama adoptivă, în condiții dintre cele mai vitrege. Odată cu sosirea lui Beza (fratele Mamei) și a soției sale — pătrundem în teritoriul dramei polițiste, fiindcă rapacitatea cuplului provoacă moartea Cerei și intervenția Procurorului. Acțiunea este plasată într-un decor natural montan și urmărind preocupările geologului Pitius și tentativele frauduloase ale cuplului malign (dejucate de pădurarul Novo), pășim în zona mineralului fabulos, în peștera unde mitul și feeria basmului se

Îmbină cu atmosfera de science-fiction și scene halucinatorii de teatru în teatru. În această ipostază dramatică — a coroborării mitologiei cu viziunea științifico-fantastică — credem că Stelaru deține rolul unui precursor absolut original. Călătoria în peștera în care geologul descoperă sferile inexpugnabile, ce «cîntă la lumină» poate avea și o semnificație inițiativă, un drum simbolic prin care fata se descoperă pe sine. Din alt unghi privite lucrurile, atmosfera romantică — dominată de prezența lunii și seducția visului — este dublată de atitudinea mitică a omului (și Lucia, dar, Îndecsebi, Novo), care se înfrățește cu flora și fauna muntelui, ceea ce amintește de postumele eminesciene, Zamolxele lui Blaga sau pădurarii arhaici din proza sadoveniană.

În acest love story inocent (ce beneficiază de gingașă poezie erotică), visul potențează realitatea și invers, iar jocul măștilor, expresiile și animalele alegorice — personificări gîndurilor mute ale personajelor — sînt semnele unei structuri dramatice insolite. Și, poate, și-n jocul măștilor, Stelaru este un singular în teatrul contemporan românesc.

Fie că dramaturgul a încorporat sau nu elemente autobiografice, toposurile (casa, muntele, peștera, pădurea), sferile, unele personaje (Mama, pădurarul) nu credem că se constituie în simboluri veritabile, sensurile subterane oprin-

du-se parcă la jumătatea drumului. Ce i se mai poate reproșa autorului? Cîteva chestiuni fundamentale. Mai întîi, coeficientul redus de dramatism al conflictului central, incapabil să focalizeze într-un unic torent conflictele secundare; apoi, pasajele lungi, în care ideea nu este concentrată în replici tăioase, ci dispersată în adevărate tirade. Dacă «intervenițiile» ar fi fost mai scurte, și ritmul ar fi devenit mai alert, acțiunea n-ar fi trenat, personajele nu s-ar fi diluat într-o spumă de cuvinte, care le acoperă nu o dată, fără elștiig real pe vreun plan artistic. Eroii — croiți, după tipicul vremii, în alb-negru — sînt, în bună parte, schematici.

Împreună cu alte două drame postume (*Ingerul negru* și *O.A.C.*), *Fata fără lună* are o structură canonică, perfect echilibrată, supunîndu-se rigorilor cifrelor inițiatice: 9 tablouri, egal distribuite în trei acte.

Nu putem anticipa indiferența sau entuziasmul cu care va fi întâmpinată «partitura» lui Stelaru, dar considerăm că lirismul și fantasticul romantic, susținute de drama socială și genul polițist, alături de accentele expresioniste vor vorbi de la sine despre modernitatea piesei, purtătoarea unor mesaje umanitare înalte, în ciuda unui anume tezism. Sînt și motivele pentru care o propunem spre tipărire (actele I—II).

Victor CORCHEȘ

Actul de căsătorie al poetului cu prima soție — Dospina Bellingher, profesoară. A se observa profesia mirelui: scriitor, și numele scris de el însuși: Dumitru Petrescu Stelaru.

Dimitrie Stelaru

FATA FĂRĂ LUNĂ

Personaje

Mama.

Bega - fratele ei

Cina - nevasta lui Bega

Lucia - Fata

Novo - pădurea

Pitius - geolog

Procurorul

ACTUL I

(Casa e pe un pisc așezată. O cameră largă în dreapta unde se văd și două uși. Între uși e căminul. În fund e un pat și o altă ușă; bucătăria. În stînga e un spațiu gol — curtea, foarte îngustă — Zidul camerei despărțitor dinspre curte are o ușă în față de tot și două ferestre oblonite. În fundul curții e un fel de grajd — o ușă cu o fereastră zăbreălită. Decorul stîng arată munți înalți. Între curte și munți e vale adîncă. Poteca urcă prin stînga, din vale. Arbori înalți, o piatră ca o bancă în curte, chiar în față. Miezul nopții. În pat e MAMA, bolnavă, suflă greu, ridică minile neputincioase care cad peste așternut ca două aripi frînte. Liniște. Pe un scăunel, lângă perna bolnavei, stă LUCIA. Văzduhul apasă ca un monstru adormit chiar în încăpere. Deodată, departe se aude urcînd pînă la ele — Lucia tresare — o melodie amară, apoi crește, crește deslușit acordul unei viori; tășurile stîncilor, norii, brazii — puterea munților. Lucia saltă bustul încovoiat și ostenită spune:)

LUCIA: Auxi? (dar nu răspunde nimeni. Acordurile se pierd, lent).

Trebuie să doarmă și muntele! (Ațipește. Bate cineva în ușă. Ea sare, deschide. Nu e nimeni. Privește în jos pe potecă, șoptește)

Novo! Novo! Tu ești? (se reîntoarce, închide ușa și stă iar pe scăunel).

MAMA: E fratele meu!

LUCIA: Nu e nimeni, mamă.

MAMA: Atunci... e...

LUCIA: Cerul cu vînturile.

MAMA: Nu-nu! o văd... îmi soarbe răsufarea...

LUCIA: Stai liniștită, mamă. O să-ți treacă durerile și coborim...

MAMA: N-a venit?

LUCIA: Trebuie să vină și unchiul... În noaptea asta vine.

MAMA: Unde e?

LUCIA: Vine... O să ne ducă jos în oameni... Acolo sînt doctori.

MAMA: Ce doctori? Aia vor bani... bani... bani...

LUCIA: Toate se plătesc în lume.

MAMA (cască gura, e chinuită): **Aaa?!**

LUCIA: Vine unchiul... o să vină... (aștește)

(câteva secunde apasă iar monstrul văzduhului. Lucia are fața în palme, Mama e cu fața în sus. Ca o furie Mama își saltă bustul, cantă spre Lucia și îi dă o palmă. Ea sare speriată. Mama urlă)

MAMA: Dormi? Ticăloaso! Ia o luminare, nu vezi că mor?

LUCIA (merge la sertar. E într-o tensiune nemaipomenită — muzică obsedantă — scoate o luminare groasă, o pune într-o ceramică și aprinzând-o vine la bolnavă): Te sperii de închipulri.

MAMA: Mor, nu vezi că mor?

LUCIA: Nu... Cum să mori? (trece cu lumina peste față) Ești tare ca munții.

MAMA (puternic): Ticăloaso! Morii (moare)

LUCIA (pune lumina pe masă văzând-o liniștită și stă iar pe scaun, nel): De două luni mori. Poate nu trăiești de două luni... Vînturile te boresc. Tu ești forță, carne, poruncă — eu trudă și veghe. (Speriată) Vorbesc în fața mamei! uite ce proastă sînt. Ea nu trebuie să știe (Mamei): N-ai cancer, sînt dureri obișnuite ale șoldurilor (o mîngie pe față) Iartă-mă (simte că nu răsuflă) Ai murit? Căzî așa, ca să am mai multă grijă de tine (o zgîlție, pune urechea peste ea). Ai murit cu adevărat? (nici o emoție, ci se așează) A isprăvit! Eu am început (Tonuri grele de munți, parcă vin spre ea. Deschide ușa.) Nu sînt singură (strigă) Novo! Mă aud vînturile (stă iar pe scaunul ca și cum ar veghea moarta și tace. O piatră rostogolită. Se ridică și strînge mîinile bolnavei peste piept). Și eu merg în pașii tăi mamă. Sîntem de mult moarte (pune mîna pe obrazii ei). Nu mai ard petalele. A fugit soarele din ele. Ce bună ești acum. Ai vrut să strîngi, să strîngi și te-ai strîns în moarte. Ce să-ți dau acum? Ce mai vrei? (de sub pernă ia cheile, zdrăgănîndu-le) Ai ținut cămășile închise cu ele (ris amar), le am eu (gravă). Și ce să fac cu ele? Ce ai în cămări? Vîia? De treizeci de ani le țin închise (le pune pe o laviță). Ce fac? Ce fac acum? (fața în palme) Sînt liberă (merge la ușa, ia un șal, pregătindu-se de fugă). Pot să plec. Sînt singură (dă să iasă dar se oprește). Unde mă duc? (pune șalul la loc) Mereu am grija ta, mereu m-ai ținut legată de tine, de boală. Milă? Libertatea mea a fost în tine (moarte). O am! E peste tot (merge în ușa deschisă, strigă): Novo?! (privește în cameră) Mi-e frică!... mi-e frică de

tine, mamă. Mi-a fost totdeauna frică (dreaptă). Nu cumva mă stăpînești și moartă? (hohotește, iese pe ușă, o buhă trece peste capul ei, dă cu mîna, stă, strigă): Novo! Novo! (peste munți, în stînga, se vede licărind o lumină, apoi un răspuns cu sîrșit de ecou... cîia!... cîia! Ea coboară în goană golul dintre curtea îngustă și munți, unde e poalea).

TABLOUL II

(A doua zi spre seară. Același decor. Casa e mereu în umbră. Lucia urcă poalea urmată de Novo cu o pușcă veche în spate. Rămîn afară. Se vede camera pustie cu ușile din dreapta închise. Lucia suflă greu. Bătrînul Novo o trage la piatra-bancă din față.)

NOVO: Vino și te odihnește o vremeșoară, fata moșului.

LUCIA: Iar aici... Cît am vrut să scap de casa asta!

NOVO: Las' că știu eu... trebușoarele astea le știu eu. Acuși, haide, stai (ea stă automat). O să zbori și tu porumbița. Cu tine ce mai vorbeam omenește, că flărele nu-mi venîră de hac pînă azi (amintindu-și): Pfui! și-am lăsat sacul cu alune afară — să nu rămîi singurea! să știți că mi le-au golit afurisitele de veverițe, mînea-le-ar gâftele, zău așa! mînea-m-ar smoala din lăd. S-ar face să nu mi le fure și p-astea, că mă furară cîincizeci de ani (privind-o), cîincizeci sînt Lucia, nu crezi? Arăt eu bătrîn, da' mai bătrîn de șalzeșiopt nu arăt, zău așa. Păi, fă socoteala: aveam (face socoteala pe degete) jos cînd (se încurcă) aveam... patru... zece... șalzeeci și opt de ani. Eram de vreo douăzeci... așa e... De atunci mă bat cu hoțoi-cele astea de veverițe. Cînd e soare las și eu oblonul deschis și dorm: mă scormonesc și sub pernă, parcă ar căuta cheile.

LUCIA: Ce chei? (uimită, se ridică).

NOVO: Eh, sînt hoțe, zie. Peste tot, zău așa... (Lucia amărită) Pică el, vulturul, și pentru tine: o să te ia în ghiare (trist) și-o să te ducă la culbul lui (își șterge lacrimile) eh! bine că apucaî mijlocul vîieî lingă tine (logic) Trebuie să ajungi undeva. Așa e vîia. De ce nu spui nimic? Stai aici (Lucia stă. Novo o privește și vrea s-o

rupă din gânduri) Cînd am venit, zic, acuși cincizeci de ani aici sus, pful! ce sălbătice! mai rău n-avea cum fi, că, de, am pensie acuși, casă... Zic, de la stîncă frezată nu era potecă pînă la voi (revine) la tine. Mulți munți urcai, zău așa (aprinde luleaua). Ce bine mă simt. (pauză) N-am mai intrat aici (iar socotește) Nu mai știu — cine mai știe?! Sînt și aliați pădurari tineri, zău așa, da' urcă pînă aici?! Cîte un vîntător la zece ani o dată își umple umerii cu pieile lighionelor... Eh, e-a dua (își scoate luleaua). N-o dezgroapă nici un urs, zic, dintre pietroaie. (pauză) Eu plec porumbișo la sacul plin cu alune — știu cît mă chinul pînă-l duc acasă!... și ele, gata, la prînzit! Le gonesc, le bat... glumă e asta? zău așa! (se ridică).

LUCIA (trecînd din gânduri): Pleci Novo? Cum să pleci? Eu ce fac? NOVO: Ești liberă.

LUCIA: Înăuntru miroase a EA (fericită) Mută-te aici!

NOVO (posomorît): Acuși... zic... da, o fac și p-asta.

LUCIA: Stau afară, pînă vîi tu.

NOVO (singur): Cum să-mi las birnela? veverițele? Pentru ele am adus sacul. (Luciei): De ce ești tristă, porumbișo? O să vină un vultur într-o zi, zău așa, și eu o să rămîn singur. Tu mă mai strigă, (pleacă) De treizeci de ani crești sub ochii mei (coboară poteca).

LUCIA: Am vîndut mîlă pînă acum. Am rămas singură ca un arbore pustiu. Sînt arbore flămînd. (merge la obloane, cu un drug de fier desface ștachetii care le-au ferecat; deschide ferestrele larg, ușa. E seară, se întunecă.) Să intre luna. Vreau luna. (intră în cameră, aprinde lumînarea. Ia pătura, cearșafurile bolnavei și le aruncă în prăpastie. Deschide cu cheile o ușă și aduce altele curate) Să nu mai fii! Ultima ta amintire a fost palma. Mereu palma. Cînd erai puternică mă despuai, mă legai de piciorul patului și harș! mă învinețai cu lînia măgărușului. M-ai ars cu fierul de călcat pe spinare, mi-ai virit scobitori sub unghii. Mamă uscată. Mamă (mai zvîrle cana cu care bea bolnava apă, o farfurie). N-am nevoie de voi și de ea. A murit moartea. (afară se aude măgărușul în grajd pe care Lucia o împinge [sic!]) Ai venit? (Măgărușul are botul la zăbrele) Să nu pleci, stai cu mine. (Intră în cameră, stă pe marginea patului o clipă, răsuflă ușurată, suflă în lumînare, se întinde pe pat.) Te doare, mamă? (Liniște. Iese luna. Din vale se aud pași, crengi rupte. Ea saltă capul — afară stele și lună mare, rotundă. Iar se culcă. Luna

și cade pe față, pe trup) N-o fi luna? (deschide ochii, o vede, gest de îmbrățișare) Tu ești? (merge la fereastră deschisă, privește cerul) E luna... fără obloane. (se vîră sub pătură) Să visez... Novo spunea despre un vultur... că va veni odată un vultur (se strînge, melodie molatecă. Iar pași deslușiți urcînd, răsuflu greu) Apă mamă? (mîna parcă dă o cană) Vrei apă? Uite și luna. Nu, nu e peste frunte. (sare din pat) Lasă mamă (privește speriată în jur) Ai intrat în mine. Și după ce te-am ascuns în stînci nu mă lași. Vreau să dorm, să dorm — e Novo în vale, măgărușul. Lasă-mă cu luna. (se culcă iar. Liniște înaltă. Pașii sînt mai aproape — par zgîrieturi în somnul Luciei. Pînă la urmă urcă poteca Pitius cu un rucsac în spate, un trepied, pantaloni scurți ici-colo sfîrtecați. Gîfîie. În fața ușii nu bate, e temător, ci așteaptă o mișcare).

PITIUS: Casa e pentru oameni cel puțin. Oamenii deschid, peșterile sînt deschise dar fioroase. (suflă greu) Să mă dumiresc. (Vede botul măgărușului) Bună seara colega (măgărușul zăbărește ca toți măgărușii. Lucia tresare înfrîcată, vine la fereastră, apoi pune zăvorul la ușă).

LUCIA: Am îngropat-o prost. Trebuia mai adînc. (întrebîndu-se) A ieșit?

PITIUS: Bună seara! Am plecat în munții ăștia ca o soacră la miri.

LUCIA (singură): Ce soacră? (trage zăvorul, e în dreptul ușii) Ce soacră?

PITIUS: N-am nimic în raniță... Am văzut ușă de oameni și-am îndrăznit. Dacă... lăsați, o să aștept în grajd lîngă măgăruș. De cîteva zile n-am stat lîngă un suflet domestic. (dă ranița jos. Lucia aprinde lumînarea).

LUCIA (singură): Trebuia să doarmă aici Novo. A plecat la birnela, la veverițele lui. (dreaptă) Să-l strig. Cînd îl strig, nu mi-e frică. (iese la potecă, strigă) Novo! Novo! (Pitius o privește fascinat. Ea rămîne cu ochii ațîntiți spre ochii lui) Ai venit! (reintră)

PITIUS: Nu vă supăr. Stau afară.

LUCIA: Casa este a mamei. Lasă-mă!...

PITIUS: Ce spui? Ce spui de mamă? Unde e? (foarte obosit) Nu mă mai fîu plecioarele... Sînt caraghios. Am ostenit. Nici nu visam să ajung aici.

LUCIA: E maică-mea (ochii larg, întrebători).

PITIUS: Maică-mea mă așteaptă și spune: bravo băieții așa meserie îți-ai ales, culege-i roadele.

LUCIA: Dumnezeu ești Dumnezeu, ori mama? Ai ochi de om.

PITIUS: Îi mai am?

LUCIA (își pune șalul): Nu ești buhă?

PITIUS (rîde): Vorbește mamei tale, plătesc... numai pînă-n zori — sînt foarte, foarte obosit... vreau să dorm...

LUCIA: Nu ești buhă?

PITIUS: Sint geolog.

LUCIA (privește și arată ușa din dreapta): Aici n-au dormit bărbați — numai două femei.

PITIUS: Foarte curat... Acum doarme?

LUCIA: Cine?

PITIUS: Mama. (face un pas către grajd) Închideți ușa... eu (arată grajdul).

LUCIA: S-o închid?

PITIUS: Mamele închid uneori ușa viitorului. Ele vor să fim așa cum am fost cam pe unde au rămas la douăzeci de ani. (rîde sănătos) Mama tu rîde?

LUCIA (îl privește incudată, în afară de ea): Mama mea? (energică) Dacă nu părăsești casa vei fi mort.

PITIUS: Ce să mai omori din mine? (greoi) Plec.

LUCIA: Chem pădurarul. (în ușă, rea) Are pușcă.

PITIUS: Eu n-am.

LUCIA (în fața lui): Nu ești tilhar?

PITIUS: Cum sînt așa neras, ostent, poate sînt (liniștit își ia rucsacul, pornește spre potecă) Ce dracu' mai e și asta? Sint tilhar, pădurar cu pușcă...

LUCIA: Atunci... stai, ce fugi?!

PITIUS: Dacă nu mă lași nici lingă măgăruș?! El e cald, nu mă face tilhar.

LUCIA: Ai venit de la oameni?

PITIUS: La stînci. Ca un vultur...

LUCIA (incudată): Vultur? (se aud pietre căzînd, tonuri grele).

PITIUS: M-am prăbușit cercetînd magnetismul asupra eruptivelor neogene.

LUCIA: Magnetism? Nu știu ce e asta... E bun pentru mormînt?

PITIUS: O, ai un mort cu, aiei (aplecă) Vă cer iertare. Stau cu măgărușul... Închideți ușile cu zăvoare. (lasă ranița și intră la măgăruș.

Lucia îl pîndește din fereastră, cînd apare Novo).

NOVO: Te paște somnul după cîte vîd!

LUCIA (deschide ușa, îi arată ranița, trepidul): Ssai! Uite-l. (amîndoi vin în cameră).

NOVO: Am eu leacuri de pe chelia muntelui pentru somn.

LUCIA: Ai?

NOVO: Am, ce să zic, zău așa.

LUCIA: Spune că e de la oameni... și că e vultur!

NOVO: Ce să zic? Doarme cu măgărușul? (se rîmîntă) Să nu-l lovească în cap cu picioarele. E destul de prost măgărușul tău, zău așa... Cum de-a venit p-alei? Ce cantă? (huleaua)

LUCIA: A venit (halucinată) Și e om...

NOVO: Maică-ta și-a ros, trăind, strigoii. Acuși o să putrezească în plața muntelui — de n-or veni neamurile s-o ridice (abătut) Și tu o să pleci cu ei (luna vine peste Lucia). Ce frumos te îmbracă luna!

LUCIA (privind luna): E altfel de aur (gladitoare) Aș vrea să dorm și să visez, Novo. Ce e visul?

NOVO: Visul? E ce n-am ajuns eu...

LUCIA: Am vrut să visez... am vrut luna. Cînd ieșeam s-o vîd, mă bătea mama, mă chema între bîrne. Să n-o vîd, să nu visez.

NOVO: I-a fost frică să n-o părăsești, zău așa. S-o fi lăsat singurică? Cine mai urea lingă ea, slugă? N-aveai nevoie de via, zău așa. Ai crescut fără lună (afară e mișcare) Ce zic? (vine în ușă cu pușca luată în mînă. Rîde) Se miră, zic, măgărușul de musafir. Hai, lasă-mă să dorm un ceas măcar, zău așa, porumbițo. Pînă ajung la alunele mele se face ziua. Culea-te și înainte de a se trezi călătorul cu sint aici, zău așa.

LUCIA: Pleci iar?

NOVO: Nu, mă întorc (dispare pe potecă în jos) Închide ușa porumbițo. Vii cu vii, zău așa. Te-ai urcat peste tîgru și n-a fost ușor să cobori.

LUCIA (privește o clipă spre grajd): De unde-a picat? chiar... (închide ușa, pune zăvorul) Trebula să... (intră sub pătură, stinge luminarea. Luna e vie) De unde-a venit? Cum de-a ajuns pînă aici? (e o melodie care se rostogolește pe lingă sufletul ei) Dacă moare

de frig? (se scoală, ia pătura ei) Să-l învelesc (o lasă) Dacă îl strivește măgărușul? (tremură) O să moară de frig (își pune șalul, stă pe marginea patului) Să-l trezesc și să-l... (se ridică) Să-l invit într-o cameră dintr-astea în care n-am intrat niciodată... am cheile (se pregătește să iasă) Să-l chem în casă... avea ochii plini de ceață. Șchiopăta puțin (deschide fereastra, privește luna) Bine că au fugit norii în vale! Acum ești luna mea, lună. A mea. Cum de-am trăit fără tine? (privește spre grajd) Tremură... Să-l aduc într-o cameră (iese, merge la fereastră grajdului) E frig, omule?

PITIUS: De ce mă sperii fată?

LUCIA (se retrage puțin): Te-am întrebat doar.

PITIUS: E mai cald decât acolo unde ești. Măgărușul e blajin... pareă n-ar fi din familie...

LUCIA: Ba îl creștem (revine) îl creșc de când era de-o șchiopă.

PITIUS: Auzi măgărușule? Bine te-a crescut malea-ta.

LUCIA (tresărind): Mama? Ce-are cu mine? Mereu mama. (lui) Ce cauți singur eue? Nu știi că sînt flare?! N-ai nici pușcă.

PITIUS (ride): Pușcă? Am alte aparate: pentru detectări și conturări de zăcăminte.

LUCIA (singură): Ce-o fi? (lui) Ești om bun atunci? (singură) Poate e pădurar, ca Novo. (tare) Și pleci mine?

PITIUS: Dacă nu mă gonești, plec mine (iese) Bună seara.

LUCIA: Bună seara (puțin încurcată).

PITIUS (întinde mîna): Pitius mă cheamă: geolog, biospeolog și alte derivate...

LUCIA: Poftim în casă. Îmi ierți primirea? Mi-e frig (arată luna) a ieșit luna. Ia noi (revine) la mine...

PITIUS (intră după ea): Cum la dumneata? Cealaltă dorm, nu?

LUCIA (singură): În mama! (tare): Care cealaltă?

PITIUS: Păi n-oi fi singurică în piscul ăsta!

LUCIA: Cu măgărușul.

PITIUS (ride sănătos): Atît?

LUCIA: Mama doarme de azi încolo sub stînci.

PITIUS: Zău? (își netezește pantalonii) Sînt bojit și rupt (stă pe scăunel, pune mîna la genunchi) Mi-a căzut o afurisită de cremene peste genunchi — nu-i nimic.

LUCIA (se apleacă, privește, vede stînga închegat): O-o! (cînt p-aci

să-i atingă genunchiul cu degetul) Să te spell și (merge la raft) să te ungi cu dîntele calului.

PITIUS: Cu dînt?

LUCIA: E o buruiănă foarte greu de aflat. Trebuie să pindești caprele sălbătice nopți întregi, să le vezi unde pase — ele se prăpădesc după buruiana asta. Îți trece pînă mine.

PITIUS: Ești cumsecade. Partea a doua a primirii mă uimește. (privindu-și minca sfîșiată) N-ai — te supăr prea tare — n-ai un ac și ată? Mai am nevoie de mincă. Pin-oi ajunge la casa mea...

LUCIA: Ai casă? Unde? Ca a noastră (revine) Ca a mea?

PITIUS: Ca nu stau în cîmp. Locuiesc la etajul 6.

LUCIA (mirată, singură): Da? Șase! Ce-o mai fi acolo? (lui) Și de ce-ai plerat?

PITIUS: De fapt sînt în concediu... Mi-am luat tîlpășița de unul singur (Lucia cu buruiana într-o mînă, în cealaltă cu acul și ața — vrea să i le dea, el întinde mîna) Mulțu...

LUCIA (îi ia haina, se așează pe marginea patului): Ești ostenit...

PITIUS: Să vezi unde-am nimerit (bine dispus) De-ala... cu cremene...

LUCIA (liniștită, afectuoasă): Unde? Stai pe celălalt scaun: e mai înalt.

PITIUS: Mulțumesc, ești prea bună. E felul doi din primire. Nu bănu-lam așezare omenească în pisc.

LUCIA (coase, parcă îl cunoaște de mult, nu e atentă la ce spune): Ce?

PITIUS (își dezdoaie genunchiul): Au!

LUCIA: Te doare? (îi aduce un lighean, o cană cu apă, un ștergar) Spală-ți genunchiul și să pui buruiana.

PITIUS (se spală, dă cu buruiana): Mi-e mai bine (privind-o) Au plecat la vînatoare?

LUCIA: Cine?

PITIUS: Bătrînii.

LUCIA: Bătrînii? (mai mult pentru ea) Eu sînt... bătrînii? Ea a plecat azi sub stînci.

PITIUS: Mi-ai mai spus. Caută scorpionii?

LUCIA: E moartă.

PITIUS (uimit): Azi? Moartă? Mama?

LUCIA: Da.

PITIUS (dă să se scoale): Şi eu... (vine la ea şi vrea să-şi ia haina)

Lasă... am venit colac peste pupăză (ea coase mai departe) Mă duc la măgaruș.

LUCIA: E frig noaptea, cu toate că e lună.

PITIUS: Atunci... nu te superi... (stă iar).

LUCIA: Am fost supărată destul (arată luna) Dacă e lună...

PITIUS: E ca o prăpastie luna: păstrează în faldurile ei depozite înfiorătoare de abis. E atât de adâncă şi primejdioasă că o vrei mereu.

LUCIA (ochi dilataţi): Aşa e?

PITIUS: Cînd urc spre ea — acum sînt mai aproape de ea, aici, sus, — pareă lunec vertical un perete fără muşchi.

LUCIA: Nu?

PITIUS: E o pădure de zăde, moale.

LUCIA (îi dă haina, el o îmbracă): Eu o iubesc.

PITIUS: Numai dumnea? Ce făceam fără ea două nopţi?

LUCIA: A fost lună?

PITIUS: Cum, a fost lună? Şi noaptea trecută.

LUCIA: A fost?... adică e mereu...

PITIUS: Păi ce facem fără ea? De cînd lumea.

LUCIA: De cînd lumea dumitale (în fereastră, o priveşte) A mea a fost fără.

PITIUS: Nu prea înţeleg. Eşti o fată fără lună?

LUCIA: Da! (revenindu-şi) Nu, uite-o (vorbeşte aproape singură)

Cînd venea întinericul, eu muream. Nici stele, nici lună. Să nu visez, spunea. I-era frică să nu stau departe de neputinţa ei. Mi-a oblonit ochii (pauză) Te cheamă Pitti...

PITIUS: uş. Aşa mă cheamă, fată fără lună.

LUCIA (întoarce repede privirile spre el): Te mai doare? O să te culci şi-o să-ţi treacă (deschide bucătăria, se întoarce cu miere, plină uscată şi ciuperci fripte) Să şi mănînci... am uitat... (spre uşa de afară) Eu plec la Novo.

PITIUS: E soful du...

LUCIA (ride nemaipomenit): Cine? (înrîde) Soful meu e vultur...

PITIUS (cîscat): Plec, fată fără lună. Mi-ai topit. Am dat eu de o cavernă în pieptul de nord al stîncii dar aşa ceva n-am mai auzit (liniştit) Unde e vulturul?

LUCIA: Nu ştiu (vîntul deschide fereastra, stinge lumina, acorduri din instrumente de lemn).

PITIUS: Nu sînt sălbatic, dar stai aşa, să mă sălbăticeşti. Cine te-a adus între birnele astea? Zamolxe? Cînd a fost făcută celula, nu erai şi tu, hieratică, acolo? Unde e vulturul? A plecat să vineze stele? (Lucia reaprinde lumina).

LUCIA: Da! (înflorată) Novo spunea să aştept un vultur.

PITIUS: Novo! Iar Novo!

LUCIA: El e stejar bătrîn... are pensie... şi puşcă (lumina lunii o înconjoară).

PITIUS: Te iubeste...

LUCIA (vine la el, îi ia mîna; cealaltă, uşor dar greu ridicată, sub acorduri, ajunge la faţa lui peste care se aşează): Dacă nu era el, cine-mi spunea de vultur? Faţa ta, arde — a ei era rece... ca pielea şarpelui.

PITIUS (singur, dar ei): Nu sînt geolog-cosmonaut...

CORTINA

TABLOUL III

(E spre dimineaţă. Vine Novo. Măgarul e la zăbrele).

NOVO: De ce nu dormi? A plecat călăterul? (măgarușul strănută) Rău a făcut (bate în uşă, nu răspunde nimeni. Merge la fereastră, priveşte) E linişte (rescîmnat) Dacă a plecat (vede ranița şi trepidul afară) N-a plecat. I-a vîrit porumbița în vreo cameră — are cheile acum (stă pe pîntă, aprinde luleaua). Ce volnic mai era taică-său (dă cu piciorul în podea — amărît) A dracului a mai fost bezonica! Mi-a ținut porumbița ca pe-o slugă, nu alta, zău așa (privește spre măgaruș, cîntă ușor):

Cînd aveai galoane

Ce mă mai lubeai!

Om bătrîn, zle, și-mi arde... zău așa (măgarului, coborînd): Șefule, am un ursuleț care mă duce la zmeură (măgarușul se frîmîntă) Taci, mă, că nu te las. E ici, zle... Vin acugi...

(coboară vesel)

Unchiul lui D. Stelaru, Molinte Popescu — și soția sa — (în stînga), cei care a cumpărat casa în care s-a născut poetul și în care trăgea el cînd mergea la Segarcea-Vale, fiind foarte bun prieten cu fiul acestuia, verișorul Nelu Popescu. În mijloc, un alt unchi din partea mamei — Marinică Popescu.

[12]

PITIUS (iese din cameră, ușor, trece pe lângă Lucia care doarme dusă, desface zăvorul și afară scrie pe un carnețel, rupe foaia și-o atîrnă în ușă. Ia ranița, trepidul) La revedere, fată fără lună! (Măgărușul îl urmărește cu privirea, dezolat. Muzica adecvată. O stîncă prăvălită cutremură casa, Lucia se trezește speriată).

LUCIA (căutînd cu minile): Vrei apă, mamă? (se dezmeticește) Chelle... nu sînt singură (vede ușa camerei deschisă, caută și nu vede pe nimeni). Unde e? A fugit. Nu m-a zăpăcit luna? A fost oare? (revine la pat) N-a fost nimeni, am visat (vede ligheanul în mijlocul casei) Eu nu m-am spălat... (privește prin fereastră) Și nu e luna (se îmbracă) am visat un vultur... un om... și unde e? (cade frîmțită) Venise omul... (Măgărușul, simțind-o, zbiară ca toți măgărușii. Lucia vrea să iasă, vede zăvorul-tras) Ce al? (pune mîna, deschide ușa) Am dormit cu ușa descuiată. Dacă veneau tîlharii? A murit mama și mi-a murit mintea. (Cade bilețul abia agățat. Îi ia repezită și citește) «Ești nu coborîtă din munți fată fără lună, ei te-am aflat eu în munți. Nu mai am somn. Mă întorc seara, dacă mă primești. Bănulesc... lasă. E vorba de o descoperire, o cavernă. Așteaptă-mă. Mulțumesc. Vulturul.» Vine îndărăt. Vine. (Îi cade bilețul, se apleacă și-l vîră apoi într-un buzunar, se întoarce călcînd parcă peste vis, i-e teamă să nu-l strivească, stă pe marginea patului) Vine îndărăt. A plecat, dar vine... E de aur... om de aur (rece) și dacă... (face treabă în casă, aranjează) Vine! Astăzi schimb soarele, hainele (se privește în geamul ferestrei). Nu mai am cer în trup... mi s-au dus obrații după ai ei. Cine e? Pi-ti-us! îi știu numele: el zice că e vultur! — nu! eu zic. Mă mint singură. Cît am vrut luna! Știa mamea-mea că dă visuri — uite!... N-a ieșit soarele și m-am aprins. Luna și soarele (deschide amîndouă ferestrele. Spune tare): Ard! O să vină! (tristă) o să vină? (se aude cîntec apropiat):

Trandafiri albi
În păr ți-au ieșit —
Parcă dragostea
Acum a-nflorit.

(atentă, mirată): Asta e Novo. (Iese la potecă, strigă): Novo! Novo! (urcă Novo cu pușca veche, zîmbind).

NOVO: Astăzi n-avem soare, porumbișo, zic.

LUCIA: Ba avem!

NOVO (arată cerul): Iar norii... Nu știi să citești cerul? zău așa... (nu vede ruksacul) A plecat? Bună trebușoară porumbișo!...

LUCIA: Cine să plece?

NOVO: Cum cine? El!... Aștia vin rar p-aci, zău așa (merge în cameră) Dacă s-a încumetat să vină pînă aici, zic, nu-l a bună (curios) Și ce zice? Cine l-a adus? Că spion nu e, nici popă, zău așa.

LUCIA: E... (vrînd să-și amintească) cu munții... da cum?!! și cu magnetism... umblă prin peșteri.

NOVO: Aștia își lasă culcușul, zău așa, și-o iau razna... Ce mai!... Dintr-o bucată. S-a dus de tot?

LUCIA: Vine! (veselă) Să-ți fac un ceal de agrișe, Novo!

NOVO: Fă-mi. La prînz îți aduc o blîniță de jder. N-avui somn — zic! de cînd îl pîndesc!

LUCIA: Așa bunic, să-mi trălescă! (aleargă în bucătărie).

NOVO: O să rămîn singur. Treizeci de ani am stat cu ea în suflet. Ba că o bătea mamea-sa, ba că și-a zgîriat piciorușele. Acuși pleacă, ce mai, zău pleacă. Sigur. A venit vremea, zău așa (aprinde luleaua). Crește pulul și se duce. Ea e pul. (grav) Nu mai e pul! Merge după noi, bătrînii. Mai bine-ar fi fost, zic, să-mi fi rămas ochii și inima în pîntecul mamei-mii — uite așa! Trăiam ca pietrele (în picioare). N-o las în ghearele oricui (bate cu piciorul în podea, tare) Numai un vultur adevărat!

CORTINA

ACTUL II

(Greoi, grăsuți, apar de pe potecă doi inși: Beza și Cira. Beza are un geamantanăș. Iscoditori. În urma lor, în dreptul fiecăruia, sînt două paiaje — femeie și bărbat — avînd la brie teancuri de măști pe care le folosesc după necesitate, folosindu-le cu o ușurință uimitoare. Acum sînt vulpi. Beza obraznic — celălalt, glădul personificat e în spate ori alături, — bate și deschide).

BEZA: Ce să mai... (paiaja îl împinge) că aici e... Vîno, patimă după mine — doar e casa noastră (stă totuși în ușa).

CIRA (paiaja o ia de mîna, o trage): Ssst! Ia-o mai încet. O fi ea proastă, da' să n-o speriem (Cira îl împinge). Haide, intră prostule. Cum zici că o cheamă?

BEZA: Cira! (privind-o) Nu, tu ești Cira (paiaja, la urechea lui). Lucia, așa ceva.

CIRA: O fi de la operă. Ssst! Mai încet, prostule!

BEZA (pune geamantanul lângă ușa): De, o fi (în fața ei; alături paiaja își pune masca de leu). Tu de ce- i întîrziat aseară, patimo? Cu ăla, cum îi zice, Șapteșuri?

CIRA (hoșește, mască de maimuță): Prostule! Păi cu ăla? ăla e de mine? (singură) Am eu... (răstîtă, paiaja ei își pune masca de lup) Acuși îmi faci scene? Mă urci în pietroxiele astea de mi-a ieșit sufletul și mai vrei lămuriri?

BEZA: Dacă mai... (amenințător) aici rămii (merge în cameră, ea alături).

CIRA (masca de vulpe): Prostule! (îl sărută) păi aici îmi aflu eu un ursuleț.

BEZA (masca de vulpe — masca asta predomină): Ptiu, patimo! Că unde mergi dai de ursuleți (întrigat) Da' eu nu sînt ursuleț? (își mîngîie pîntecul) Iar ne certăm (măștile se îmbrățișează).

CIRA: Te-apucă în virful munților. Ssst, că e p-alei (încearcă cele două uși din dreapta — închise. La cămin privește pe horn). O fi în gaura asta. Nu e, prostule! N-o fi murit și ea cu smintita de soru-ta? Că mi-a mincat nopțile: auzi, să dea ea statului coșcoaga munte. N-a fost nebună? Unde s-a mai pomenit așa ceva, prostule? (îl sărută)

Noi sîntem stăpîni, ce mai... (În toată vremea asta măștile sînt adecvate expresiilor: foarte vii, le șoptesc la urechi, îi trag. De fapt, ce relatez aici, e pentru totdeauna.)

BEZA: Și ce facem cu hardughia asta cocoșată? Rămii tu aici și-ți aduci pe-alde Șapteșuri. Eu o șterg jos! Nu ne-or fura urșii mașina?

CIRA: Ar fi bine să isprăvim și cu treaba soru-ti, sāraca (mască mi-loasă). Să-i luăm ce e de luat și s-o ștergem. Descule tu... (gesturi agresive, mască de bestie). Adică ești prost. Un topor și gata (caută, în un lemn de la cămin și lovește în ușa din fund-dreapta. Ușa se deschide) Nai hai intră, că mie mi-e frică de stafia soru-ti. (singură) Nici n-o cunosc măcar.

BEZA (dă să intre, fricos — mască de fricos): Zău, o fi p-alei, patimo?

CIRA (îl îmbrînțește): Intră, dihanțe, că d-ăla m-ai luat dintre prietenii. Vezi ceva aur și blănțe de sălbăticiuni... Toale, n-am nevoie (singură) am nyloanele mele.

BEZA (intră înții masca, apoi el): Aruncă o blană de vulpe albastră: Mai sînt!

CIRA (o ia, se strîmbă): Cam pute, da' o spăl cu pastă de castraveți.

BEZA (aruncă una de urs): Cu benzină, patimo!

CIRA (își atîrnă vulpea, masca vulpe o miroase): Ce-o fi fost ăsta?

BEZA: Unul de la bursă.

CIRA (privește capul de urs al blănii): Zău, prostule! Așa arătau ăla?

BEZA (mai aruncă una de urs): Cam așa!... Mai vrei? Că sînt multe, de-astea. He, bursiștii negri erau grași ca urșii.

CIRA: Nu prostule. Caută ceva mie și fin... Vezi, ceva aur, că soru-ta cu muntele ăsta! Auzi, zgîrcita, să-l dea statului. Eu muream și nu-l dam.

BEZA: A murit și ea, da' l-a dat. Adică l-am luat...

CIRA: Casa n-a dat-o... a știut ea ceva: vreo mină de aur (afurisită, masca îi dă tircoale) poate are și testament. Caută pînă nu vine ăla — cum îi spune?

BEZA: Cira!... Ce Cira? Lucia, patimo... Ea, operă, cu Șapteșuri.

CIRA (masca): Păi, o fi nătărău... Ce, nu sînt bine?! Femele ca mine nu mai căsești tu, prostule. Și dacă arăt, de ce să nu petrec? Mai aruncă, da' nu d-astea. Să le cărăm acuși... repede... puțin și scump (aruncă o pătură mi-loasă) Ce e asta?

BEZA (masca scoate capul de leu): Nu e leu? (privește și el) Nu e blană de leu? Sint și lei între stîncile astea. Aici e beznă și nu-mi dau seama pe ce pun mina!

CIRA: Atunci mai cantă. (gravă) Să fii leoaică! Nu dai și peste leopardzi? Am văzut la „Romaria” o leopardă.

BEZA (între masca, felină, cu bot vîrgat): Falsă.

CIRA (măimuiță): Du-te dracului de prost! Ce, tu ai stat cu leopardzii, să-i cunoști?

BEZA (masca ride de ea): Făcuți la „Textila”.

CIRA: Iaca (aude pași): Ssst! Ea e (Beza vine în cameră urmat de mască. Tac. Înărmuriți) Ssst, prostule!

BEZA (mască de puritate): Nu ne-o crede hoți să ne-mpuște. (mască de groază) Asta are armă... (În grajd, măgărușul bate în ușă cu piciorul).

CIRA: Ssst, prostule (masca palaței ei are aspectul unei pisici) Vezi unde-am intrat, prostule. Mai are încăperi! O îi peșteră — de! Acolo o îi testamentul.

BEZA: Țștia din munți s-au sălbăticit de tot (scoate capul afară — nimeni. La dreapta vede ferestruica zăbrelită) Să știi, patimo, că e rău: are zăbrele. E cu zăbrele.

CIRA (însălmintată): Hi! (privește și ea. Măștile în spate, cu capetele peste ale lor aplecate).

BEZA: Dacă ne-o viri acolo, nu mai cinți la „Melody” curind (speriat) Țștia sint sălbatici.

CIRA: Stai că... (la peste trup o blană de urs, țeasta ursului o scoate sub braț, aprinde o luminare) Sint (misterioasă) stafia soru-ii. Îi vir boală-n oase fetii Țștia. Tac! (cum e, merge la ușa grajdului, bate cu piciorul, nu răspunde nimeni. Iar bate. Beza, fricos, închide ușa camerei, privește pe fereastră).

BEZA: Las-o dracului. E nebună. Umblă cu alde Șapte-guri. (Cira pînă la urmă privește printre zăbrele, vede măgărușul care începe să zbiere — i-ha-i-ha — ea fuge însălmintată, cade în brațele soțului).

CIRA: Avea șapte guri...

BEZA: E aici? Te urmărește bestia.

CIRA (arată gura): Șapte guri... tu una și proastă.

BEZA: A-ha! una! (candid. Jocul măștilor continuă la alegerea regi-

zorului — oricum Cira și Beza le au pînă la sfîrșit) Patimo, iartă-mă, ce ai fetiță dragă? (privind pe fereastră) Te urmărește bestia? Va să zică, nu-l iubești! O!, patimo, patimo! (o așează pe pat) El te urmărește și tu mă iubești. Lasă-te dracului de blănuri și s-o ștergem. Asta ne trebuia?

CIRA (revenindu-și): Ce e p-aiel? Lucia asta e măgar?

BEZA: O fi!...

CIRA: Si tu ce ești de m-ai adus aici? Fi-ți-ar moșia a dracului, asta e moșie? În sus? și n-ai măcar planul...

BEZA: Ba-l am (îl scoate de la piept).

CIRA (se zgîleşte în plan): Întelegi-l tu, prostule! (îl aruncă) Ce-mi dai lipseănia asta!? (Arată spre cameră) Nu mai găsiți ceva? Nu-i lumină. Asta trăiește cu luminări de ceară.

BEZA: Ceară?

CIRA: Untură de pește, prostule, că testamentul și aurul... (căscată) E ceva aur p-acolo... n-a murit sor-ța degeaba.

BEZA: Lichid (Cira curioasă) Sirop de zmeură. (tristă) Am gustat... puțin, da' bun fuse. Unde-o fi pus au...

CIRA (dezamăgită): L-a luat cu ea.

BEZA (dă cu piciorul în blănuri, nervos): Numai tu ești de vină. Muri fără să mă vadă... A fost muntele familiei... Fata asta știe multe (o idee) O să mă dau bine cu ea. Mă lași?

CIRA: Dă-te, prostule. Luăm paralele. (amenințătoare) Dar să nu-ți fure inima, dobitoarele, că vai și amar! Știi că sufăr de ficat!

BEZA: Eu? Mie?

CIRA: Nu te pierd cu una, cu două (singură) Ești atât de prețios, prostule, că e păcat să te pierd. (mîngîindu-l fals) Iubitule!

(Pași. Vine Lucia cu Novo. Novo se așează pe piatră. Lucia intră. Gravă, speriată)

LUCIA: Ce e asta (împrecisă) Ce e asta? Hoți??

CIRA (vine spre ea): Neamuri hoște, ai pomenit, drăguțe? Noi sintem neamuri: mătușă, eu, și unchișorul Beza, fratele mamei tale (o ia în brațe) Nu ești urîtă... știi că (drăgăstosă) O, ai avea succes (lui Beza) E dulce fetița.

BEZA (obraznic): Am intrat fiindcă era ușa deschisă. N-o închizi niciodată? (privind-o atent): Tu ești Lucia?

LUCIA (mîndră): Lucia.

BEZA (fericit): Eu sînt fratele mamei, unchiul tău.
 LUCIA (merge spre camera deschisă): Dacă sînt eu cu ea, să pleci!
 BEZA: Uită-te, patimo!
 CIRA: N-aveam ce face și (arată blănurile).
 LUCIA: De cînd mă știu n-ai intrat în casa noastră — a mea. E casa mea. Treizeci de ani a fost a ei... acum e a mea.
 BEZA: Crezi că am venit s-o demolăm?
 CIRA: S-o ducem plocon? (bună, o mingie) Dacă o să ne dai și nouă cîteva blănițe...
 LUCIA: Ce blănițe?
 CIRA (arată pe cea de vulpe albastră): Uite, ea asta... să te-avem amintire de la bătrîna... doar mi-a fost cunună bună și scumpă.
 LUCIA: M-am chinat cu ea pînă în elpa morții. Nu v-a interesat nimic. Înaltă aveai misiți, escroci rari care speculau muntele!...
 L-ați cheltit (arată spre muntele din stînga) Pădurea crește întruna.
 CIRA: Așa, da. Înseamnă că...
 LUCIA: Înseamnă că trebuie s-o ștergeți. Acum e a statului și Novo e paznicul ei.
 BEZA: Ești măritată, nepoțică?
 LUCIA: Eu?
 BEZA: Atunci situațiunea e clară! (nevastei) Așa e, patimo!
 CIRA: Păi cum? (lui) Să nu mai intri nepotîit nici la mine. Halde!
 BEZA (Luciei): Mii de scuze. (Cirei) O spusel bine?
 CIRA: Așa, prostule.
 LUCIA (tresare la asemenea vorbe): Ai spart ușa...
 CIRA: Nu drăguț... ce spart? Cu un băț (gest ușor) Așa doar (după o pauză) Acum fiindcă — fiindcă sîntem prieteni — n-ai încredere în mătușa ta? — cine e ăla ca un măgar închis între zăbrele? că e rău și urît...
 LUCIA: Ce zăbrele?
 BEZA: Colo, afară.
 CIRA: Unde mai sînt camere...
 BEZA: El e Novo? Paznicul?
 LUCIA (auzind pași, iese în ușă): Uite-l pe Novo!
 CIRA (îl privește atentă, se apropie): E simpatic... Cred că nu-l dor dinții.
 LUCIA: Novo, iată-mi neamurile!

NOVO (greoi, în ușă): Ați ajuns...
 BEZA: Mașina am lăsat-o la cruce, lei, în vale... am urcat...
 NOVO (arată muntele din stînga): Eu nu mă sperî de munți — prieteni vechi...
 CIRA: Și fiarele?
 NOVO: Fiarele sînt printre noi (pleacă la piatra-bancă pe care se așează. Cira se la după el).
 CIRA: Stau și fiare în casa asta? (se așează alături).
 NOVO: Multe, zău așa (scoate luleaua, și-o aprinde) zic.
 CIRA: Să-ți dau eu o țigară fină (dintr-un buzunar scoate tabachera și-i oferă, el refuză. Ea și-o aprinde) Cum fumezi cu ala? Parecă e burlan. (În cameră se face întuneric. E curtenitoare, masca stă în spate) Ești foarte simpatic... Și păzești munții?
 NOVO: Nu! Păzesc pe cei ce vor să fărîme munții, zău așa. (își potrivește pușca).
 CIRA (fricoasă): Da? Ce simpatic ești. Ca o fiară (drăgăstoasă) Mie îmi plac fiarele. Vreau să văd unde stai — ca un burlac, singur... Și nu iubești pe nimeni?
 NOVO: Ba da: pușca, luleaua și fata.
 CIRA: Aha! o iubești.
 NOVO: Cum ziceam.
 CIRA: Știi, noi mai stăm, că o soră a avut bărbatu-meu... Nu vrei să mă duci printre cărări neumbrate, prin zmeurișuri? (falsă) nu că o să îți tu fiară, prostule...
 NOVO: Ești nebună.
 CIRA (fericită): Îmi plăci, moșute!
 NOVO: Ești nebună, femeie!
 (În cameră se face lumină. Lucia aprinde o luminare. În curte e întuneric. Nori grei pe cer, tunete. Beza vine lângă Lucia.)
 BEZA: Frumoasă nepoată. (pune mîna pe mîna ei) Dacă ai pleca de-aici... ai sta la mine, ți-aș da tot ce vrei! Nu știu că ești atît de... că te luam de mult cu mine... Și pe sora-mea, bezoalca (Lucia tace, împietrită) Săraca, ce s-a mai chinat! Să știi că nu sînt sărac: am, slavă Domnului, pe încă douăzeci de ani... depozit, dragă nepoțică. (Se învîrtește în jurul ei, o măsoră, masca îi dă ghionturi, îi întărită.) Acum cîteva zile am luat pentru o tavă de platină cîteva sute de mii de lei... să tot trăim. Apropoz, soră-mea n-a lăsat ceva

aur, cumva? (cald) al tău e... dar eu ți-l fac monedă — ce spui? (Lucia tace.) Bine, păstrează-l tu, doar ești nepoata mea. (Înga ureche) Să nu știe nevastă-mea că ai aur... (Își freacă mâinile) Mîine coborim.

CIRA (intră, afectată): Coborim, prostule! (pe la spatele Luciei îi face semn să nu-l mai facă prost) Nu mai stau. Acum cobor.

BEZA: Patimo, e beznă, și ne ducem dracului într-o prăpastie!

CIRA (mirată): N-am mai pomenit tip ca ăsta!

BEZA: Ca mine?

CIRA: Ești un prost. Vorbesc de fiară. (Lucia tresare, o privește).

BEZA: Te-a atacat?

CIRA: Nu ea... eu!

BEZA: Și?

CIRA: Și mi-a dat o palmă (pune mîna pe obraz) Cu sote.

BEZA: Și tu?

CIRA: Eu?

BEZA: Spune-mi încotro a luat-o (dă să iasă).

CIRA: În sus.

BEZA (uimit): Cum?

LUCIA: În noaptea asta nu puteți pleca... dar mîine în zori, vă duceți pentru totdeauna... Ați venit să furați, să distrugeți.

CIRA: Noi, frumoase?

BEZA: Eu nepoată? Eu te iubesc (privește la Cira) Ca pe-o nepoată, dragă!

CIRA (îl trage): Lasă, prostule... N-ai eu cine (Luciei): Și unde ne poți duce pentru somn?

LUCIA: În camera pe care ați descurat-o! (Îl aprinde o luminare, i-o dă Cerei) Puneți și zăvorul! (Închide ea ușa în urma lor) să nu vă ajungă ochii sălbăticiunilor. (Merge afară cu lumina, strigă: «Novo! Novo!» Se aude un ecou depărtat... «Cia!... Cia!» Face semn cu lumina, trece pe la măgaruș) Cine a fost fiara? Tu? Novo? (intră, aranjează patul, stinge lumina, se culcă. Măgarușul e neliniștit, crengi rupte, apare Pitius, cu o lanternă aprinsă).

PITIUS: Nu e tîrziu (lasă bagajul la ușă, Măgarușului) E acasă fata fără lună? Mă lasă cu tine? (la ferăstruica lui) Stau liniștit, îți dau cuvîntul... Vreau duh de prieten. Sînt ostenit, băiatule.

(Lucia aude vorbă, privește pe ferăstră, deschide ușa):

LUCIA: N-ai fugit jos?

PITIUS: Mai stau nițel, sus... Bună seara (ea privește cerul).

LUCIA: De cite ori vii sînt nori. Acum aș fi vrut și luna (dată într-o parte îl invită) Intră! Știu că ești bun. Mi-a fost teamă să nu te fi mîncat vreun lup (aprinde lumina).

PITIUS: Încă nu... Mă încoțiseră niște jivine.

LUCIA (speriată, îi privește haina de vînt iar ruptă): Dacă umbli singur... Pe mine mă cunosc.

PITIUS: Atunci mergem amîndoi.

LUCIA (categorică): Mergem! (privindu-l) Ești rănit?

PITIUS: Încă nu (vesel) Mergi cu mine?

LUCIA: Mergi! Unde?

PITIUS: Cunosc drumul... am însemnat arborii.

LUCIA (îi dă scaunul): Stai! Ești ostenit... și ți-e foame (pregătește ceva de mîncare).

PITIUS: Nu-nu! am ospătat cit Ludovic al patrusuteleaz conserve, zmeură, și ceva... miere cosmică. La mierea obișnuită am pățit-o că era proprietatea ursului. Eu, ce să spun... din greșală am dat peste ea (ride).

LUCIA (veselă): Te-a prins?

PITIUS: Era să mă prindă... Să vezi...

(Cira scoate capul. Cei doi o văd. Peste o secundă vine îmbrăcată cu un capot, obraznică).

CIRA (Luciei): Altă fiară... Ai nevoie de ajutor, nepoată?

LUCIA (arată camera unde dorm ei): Fiarele sînt acolo.

CIRA (speriată): Atunci nu mai intra. Sînt sub pat?

LUCIA (tăioasă): În pat.

CIRA: La noi în pat? (dar merge spre Pitius) Mătușa Luciei. Dumneata?

PITIUS: Geolog — specializat în mineralogie, geochimie, magnetism...

CIRA: A, ești cu pădurea... d-ai cauți pe la nepoata-mea. (gravă) Iar a crescut pădurea noastră!

PITIUS: A crescut... (rece) Dumneavoastră nu creșteți?

CIRA: Da, eu cresc mereu... mă îngrăș. (strigă) Bezo, vino că avem mosafrîi.

PITIUS: Dacă (se ridică) v-am... la ora asta... plec.

LUCIA: Plec și eu.

CIRA: Vai de mine, dar ești draguț foc... (Îl apasă pe umeri) stai (atentă). Ești cam prăpădit: ce contează? Am (Lucia e furioasă, măștile prezente — vine Beza) Nu semeni a flară.

BEZA: Brrr, frig ca la munte. Păcat! (privește străinul, pe Lucia) E iubitul? (Lucia rușinată merge spre ieșire) Mistere, patimă. (lui Pitius) Eu sînt unchiul...

PITIUS: Da-da-da!

BEZA: Lucia dragă, ce te-ai speriat?! Stați fraților, să vorbim cu oamenii. Tot n-am somn. Patimă, adă tu sticla aia din geamantan... e frig al dracului... (lui Pitius) Și eum e?

PITIUS: Ce anume?

BEZA: Știu și eu?... de-acolo de unde vii... Stai nepoată. (Cirei) Hai dragă, n-o găsești? Că n-ai avut cînd s-o bei. Domnule...

PITIUS: Pitius.

BEZA: Domnule Pitius, imi pare bine că te cunosc. Eu sînt fratele soru-mi, mama nepoatei care e tare supărată (numai lui Pitius) Nu-i așa că e frumoasă? Am venit s-o luăm din sălbăticia asta. Mîine plecăm.

LUCIA: Plecați.

CIRA (cu sticla): Cine pleacă? Eu mai stau, că e interesant aici... din ce în ce mai interesant.

LUCIA: Plecați! Am spart obloanele, am soare și lună... vrei să punei alte obloane! Să plecați. Eu rămîn aici.

CIRA (pune băutura în patru cești de ceramică, le împarte): Vai, nepoată... te-ai scîrbit — pardon — sălbăticit de tot. Beți cite-o gură... e puțin... nu știam că e atît de interesant la munte. Bea tinere: zici că faci parte din ramura...

BEZA: O! fi de măslin. Aduci pacea?

PITIUS: S-o avem întîi în noi.

CIRA: Așa e nepoată... În noi...

LUCIA: Mîine vreau s-o am în inimă. Cît a trăit mama, a fost cerul întunecat — stîncă din spatele casei mi-a oprit lumina. Două zile a fost soare, am avut lună și stele — acum iar sînt nori peste stîncă.

CIRA: Adică sosîrăm noi... Ce zici străine? (Luciei) Bea, draguțo, Whisky-ul (lui Pitius) E de la « Sapuxaya ».

Viluarea mamă a poetului — Păsea —, la 17 ani, alături de fratele ei, Melinte Popescu.

BEZA: De unde, patimo? (Luciei) Ea l-a adus. Are surse...

PITIUS: Prefer pe cel de la «The people, yes!»

CIRA: Știi englezește.

PITIUS: Și sanscrită.

CIRA (trage scaunelul aproape de Pitius, îi pune mîna pe genunchi):

Inseamnă că nu ești sălbatic (plimbă mîna pe genunchiul gol). Dacă vii jos cu noi îți cumpăr pantaloni.

BEZA: Am eu dragă destul: să îmi...

CIRA: Taci, prostule!

BEZA: Bine, patimo! (deodată, afurisit) Ce să tac? (Măgărușul zbiară)

Auzi, nu ne lasă...

PITIUS (se ridică, Luciei): Ești bună? Eu plec. (Beza și Cira, rămîn cu gura căscată).

LUCIA: Da, să mergem. Noapte bună mătușă. (Ies. Lucia închide ușa pe-afară) Stai Pi... te rog, o clipă (privește pe fereastră înăuntru).

BEZA: Brrr! frig al dracului, patimo!

CIRA (nervoasă): Eu mor (mai bea).

BEZA (îi ia sticla și bea și el): Nu e rău! (pornește spre camera lor).

CIRA (îl urmează): Mai dă-mi și mie, altfel nu adorm... și pune zăvorul. Țștia nu cunosc civilizația (se aude un zgomot de zăvor. Lucia și Pitius rid puternic. Sus pe munte se zărește o lumină mișcînd, apoi un ecou depărtat: «...cia!...cia!»)

LUCIA: E Novo! Bătrînul nu doarme (privește cerul). O să lasă și luna (vîntul trece prin arbori). Vorbește pădurea, (arată) acolo sînt gotean! îi auzi? El cunosc cerul. Fug norii, vezi?

PITIUS (Mișcare la măgăruș): Nu doarme nici prietenul (arată spre măgăruș).

LUCIA: Mi-e prieten. Ca și Novo.

PITIUS: E, ai buni prieteni. (repede) Eu ce sînt?

LUCIA (nedîndu-și seama): Și tu. (revenindu-și) Dumneata. (îl invită la pîtră) Mai stăm afară. Vîno aici, pînă adorm neamurile.

PITIUS (stă): Cred că nu te cunosc, dar te cunosc. Abia așteptam să te revăd, să-ți arăt și sfera...

LUCIA: Sferă?

PITIUS: Și tu ești o sferă..., nu, mai multe...

LUCIA: Nu înțeleg.

PITIUS: Am sfere... dacă nu dădeam peste casa ta plecam, nu mai întîlneam neștutul.

LUCIA: Ți-e frig? Hai în casă... Mai e o cameră.

PITIUS: Haide, Lucia...

LUCIA (desface brațele, fericită): Lucia? (iese luna).

PITIUS (o reține): Am descoperit două comori. Nu, nu pleca. Pîscul e mai cîștit ca — seuză-mă — neamurile tale.

LUCIA: Neamuri? Phu! Sînt călîtă în cuptorul munților și-n durere... în așteptarea care întîrzie (pornește în casă). Aduc lumină. (Pune lumina în fereastră pe care o închide. Lumina așezată în fereastră are ceva uman, plus armonia vîntului. Se reazează) Să fie multă lumină. De altfel sîntem patru... nu mi-e frică.

PITIUS: Patru? (arată cu mîna spre cei ce dorm) Da, patru.

LUCIA: Nu Pi...

PITIUS: Pitius! (silabisește) Pi-ti-us mă cheamă. Cum mă cheamă?

LUCIA: Pitius.

PITIUS: Care patru? (trage ranița lîngă el).

LUCIA: Novo și măgărușul.

PITIUS (ride): Păi??? Ai dreptate: sîntem cinci.

LUCIA: Cinci (mirată).

PITIUS: Cinci. Al cincilea e suprem.

LUCIA: Eu cred că ne cunoaștem de mult. (singură) Așa o fi dragostea.

PITIUS: Ne cunoaștem de cînd nu ne cunoaștem. (scoate din raniță ceva) Descoperim că e de demult... Nu știm că avem ochi decît atunci cînd ne intră o musculă în ei. (luna e mare) Între timp cerul hrănește acest laborator prodigios — omul — prin minusculele celule asemănătoare celeilalte — majore — (amărit) am intrat în biologie.

LUCIA: Spune. (privește în stînga, vede lumina mișcătoare a lui Novo) A văzut Novo lumina din fereastră.

PITIUS: Cheamă-l! Ai spus că el e tăcerea munților.

LUCIA: Să-l chem? (se ridică) Nu ți-e somn?

PITIUS: O să dorm la urmă (singur) oi, să dorm! (tare) O să dorm...

LUCIA: Dă-mi lanterna. (î-o dă, Lucia face semn cu lanterna aprinsă) Vine! (dreaptă) El a dat nume stîncilor! (îi dă lanterna).

PITIUS: Știe muntele și eu am intrat în el. (misterios) Două zile și două nopți am (desfășoară ce scosese din raniță. Dincolo se vede

Beza care iese urmat de mască — e cu un halat pe' ei — vine și ascultă în dreptul ușii închise) **Vezi?** (arată o sferă mică).

LUCIA (o ia, o privește, se așează. O rostogolește în mână. Lucește): **Ce e asta?**

PITIUS: Nu știu.

LUCIA: O minge grea. (ținând-o o clipă la lumina lunii, aude în ea un sunet. Rîde în ciudată) **Ce e asta?**

PITIUS: O sferă...

LUCIA (o pune jos, o dă încet de-a dura): **Cîntă!**... (ascultă vîntul)

Nu, ea cîntă — nu e vîntul.

PITIUS (o rostogolește iar spre ea): **Mai ascultă, pune-o la ureche.**

LUCIA (o pune): **E un radio?**

BEZA (dincolo): **Radio într-o bilă!! O fi inventator.** (privește spre camera lui) **Doarme patima. Altfel mi-ar strica ploile. Dacă e bilă în radio... (scuturîndu-și capul) dacă e radio în bilă, atunci ne-am dat dracului... asta are invenții (atent, interesat).**

LUCIA: Ce muzică! Parcă sînt stele în ea. (Beza merge la fereastră se zgîliește, se întoarce la ușă.)

PITIUS: Nu e radio... O simfonie a luminii. (înfășoară sfera în cămașa cu care era învăluită, o viră în raniță) **Umblăm cu radiații interstelare — e poate dintr-o erupție solară... Nu știu... Poate a fost adusă de «fili soarelui» pe cînd astronavele făceau curse interplanetare.**

LUCIA: Ai venit cu ea de jos?

PITIUS: Nu. Dintr-o cavernă.

LUCIA: De la noi? (Beza, intrigat).

PITIUS: La unsprezece ani soarele tulbură cu furtuni electromagnetice straturile atmosferei. (gînditor) **E doar de unsprezece ani!! E de milioane de ani sfera asta. Cînd am descoperit-o — sînt multe ce florile celulelor noastre! — cred că o celulă necunoscută — era mică! acum a crescut: crește și cîntă. Cîm o atinge marea altitudine a galaxiei, reproduce stări cosmice. Nu e compoziție știută. N-o poți sparge: am aruncat o stîncă peste ea — stîncă s-a dus la vale, ea a rămas întreagă... (singur) Mi-e teamă... (tare) Mi-e teamă (privește la Lucia).**

LUCIA: Ți-e teamă?

PITIUS: Acum e în beznă: doarme; nu crește, nu cîntă. (O scoate

din raniță iar, o mîngie. Lucia vede cămașa cu care e învăluită).

LUCIA: E o cămașă (îi dă la o parte haina de vînt, rămîne pieptul gol) **Cămașa ta! (fricoasă) E frig. (se ridică) Să-ți dau (repede aduce o haină de-a ei. Beza se viră după un scaun, e iritat peste măsură). De ce n-ai spus? Să nu mă mînjii.**

PITIUS: Mi-am mînjit colegii: două zile doar le-am spus că plec și uite... mai stau.

LUCIA: Mîine plec?

PITIUS: Trebuie să limpezec întii, să înșeam locul steluței mele.

LUCIA: Nu e nevoie... **Novo ține mîna locui: să-i arăți lui.** (Măgărușul dă semne de neliniște) **Să vedem... o clipă (se ridică, merge la măgăruș). Poate-l e sete. (intră în grajd, se aude vorbe neînțelese. Beza se trezește cu Cira în spate care e în pijama. Pitius privește munții din stînga).**

CIRA: Ce tot pîndești, prostule?

BEZA: Sest! S-a dus la fiara din zăbrele... **Ăștia au aur ascuns într-o peșteră și alte bogății. Străinul a adus o bilă care cînd dă în lumină, cîntă și se umflă — crește ca o varză, da' repede...**

CIRA: Ești doblîtoc și te amăgește prostimea, asta e. **Ridică-te și să vorbim. Ce caută ăla de pe piatră și ăla, fiara dintre zăbrele? și ăla cu pușcă? (sommoroasă) Du-te prostule după ei, eu mă culc... bună băntură. (merge amețită în cameră).**

BEZA: S-a îmbătat iar. **Habar n-are ce afacere am în mînă. (revenindu-și) Stai că n-o am în mînă. Crește, auzi domnule. Dacă stă în lumină, crește, umple țara... și nu poate fi spartă. Asta zic și eu poziție de forță (nervos). O vînd. (zîmbește diabolic) Nu mă las. (vrea să se ducă în cameră, se întoarce, ascultă).**

LUCIA (vine): **Apare Novo! Îi aud răsufletul... (îngă Pitius) Nu se vînd în prăvălii sferele astea? (Pitius care se ridicase și privea în jos pe potecă, se așează pe piatră. Foarte bucuros).**

PITIUS: În prăvălii? **Niciodată nu s-a văzut așa ceva pe pămînt. Ce e? Are o rezistență diabolică... Ce nu deslușesc eu, e cum de captează armonia spațiului. Și sînt multe în cavernă.**

LUCIA: Haidem acolo... e departe?

PITIUS: Pe fața nordică a piscului unde e haosul de stînci negre. **Dal de o chele, apoi un perete vertical (Beza ascultă atent) Mergem? Și mergem tot mai departe?**

LUCIA: Da.

PITIUS: E lună, dar am și lanterna.

LUCIA: Tu ai venit cu luna (arată spre cameră) ăștia cu negura.
(Beza tresare) Mama m-ar fi vrut oarbă: iubea aurul și beza.

BEZA: Aur, are și aur...

PITIUS: Cum? Oarbă?

LUCIA: Să fii oarbă. Mi-a spus-o.

BEZA: E muntele meu, aurul meu, (revoltat) e al meu. (Deschide ușa, iese în prag, mironosiță) Ce faceți, pușori? Nu vă culcați? Eu cînd sînt prea ostenit, n-am somn. (înaintează) Să nu răcești, nepoată.

LUCIA: N-am răcit treizeci de ani, unchiule. (privește cerul) Iar se întuneacă.

PITIUS (serios): Sigur, e tirziu. (lui Beza): Dumnenta al aspect de bufniță.

BEZA (o trage pe Lucia de mîna): Haide-n casă... Îți ordon... De cînd a murit bîta soru-mea, îți pierzi nopțile cu...

LUCIA (furioasă): Lasă-mă! (scapă din strînsoare) Ești beat... Du-te și dormi.

BEZA (trece pragul, calm, insinuos): Tu nu-mi cunoști sufletul, nepoată. Eu sînt plin caldă, iubesc oamenii. Tot ce fac, pentru popor fac — nu crezi? Cînd am primit vestea morții soru-mi am dat de pomană aproape cinci costume de ha lne negre, unui telai nenorocit — he, să-i fie pe lumea aia. Cîra s-a-mbătut de durere.

LUCIA: Fă-ți pomană și pleacă îndărăt, la casa dumatile.

BEZA: Plecăm, dacă vrei tu. (între bine în cameră. Lucia merge la luminare, o ia și aprinde alta — cealaltă pîlpînd pe sfîrșite) Plecăm... n-ai nevoie de nimic — nu ți-e nimic de-alei... Am eu... lasă-l p-ăsta, sârăcia asta. Îți dau eu. (vine lîngă ea) Culcă-te și tu... eu te veghez. (pune mîna pe obrazul ei, ea îi dă la o parte furioasă) Aa? Mie-mi faci asta?... care te iubesc? care te vreau alături? care vreau să te fac doamnă — nu de alta, dar ești frumoasă? Ticăloaso! (urcă treapta camerei lui) Aia că nu-mi ești nepoată și n-ai dreptul la nimic. (Pitius ascultă încordat) Ești o slugă. Te-a crescut soru-mea fiindcă avea nevoie de o slugă a ei doar, slugă credincioasă. Ticăloaso! Eu sînt moștenitorul casei, al muntelui. L-a luat

statul, dar e tot al meu... Al meu... Tu pleci. (între trîntind ușa, pune zăvorul).

PITIUS (între în cameră): Lucia!

LUCIA (vorbește de departe): Nu sînt fata mamei mele.

PITIUS (mai încet): Foarte bine!

LUCIA: Cum?

PITIUS: Că nu te pot reține ăștia. Mergem? Mi-ai promis...

LUCIA: Mîncun! Ce mîncun!

(o piatră căzînd. Pitius iese, își aduce ranița și-o pune la spate. Apare Novo pe ușa deschisă.)

NOVO: Bună seara, copil.

LUCIA (li iese înainte): Nu mi-e mamă, moarta...

NOVO (uimit): Ce-ți veni? zău așa. Zic, ce-ți veni, porumbițe?

LUCIA (arată camera): El mi-a spus.

NOVO: Și ce-a mai spus?

LUCIA: Că-mi dă ce vreau, că sînt frumoasă, că...

NOVO: Flara. (întinde pușca spre cameră. Lucia sare, îi îndreaptă pușca la umăr).

LUCIA: Vedem în zori... Lasă-l acum. (lui Pitius ea și cum ar ști povestea ei) De-aia s-a purtat ea...

PITIUS: Cum s-a purtat, Lucia?

LUCIA: De cînd mă știu... și moartă mi-a dat o palmă.

NOVO (calmat): Las-o fată, zic. De șalzece de ani era putredă... de cînd a venit aici. De mică lovea tăietorii din pădure. Tu, gata, liniștește-te. Ai scăpat de lanțuri. (stă pe gînduri pe marginea patului) Nică eu nu ți-am spus: știam. Cum era să-ți spun? Dacă-ți spuneam, plecai și eu ce făceam? Și-unde plecai? Muream pînă azi — tu m-ai ținut. (singur) Pasărea își în zhorul. De-aia am rămas, că erai tu, zău așa (își scoate luleaua, durerea și-o ascunde în pauza asta — o aprinde încet). La urma urmelor noi ne-nțilneam fără să fi știut scorpia. Tu aprindeai luminița, eu la fel — și ne vorbeam.

LUCIA (în fața căminului, dreaptă): I-am spus mamă treizeci de ani. (vine lîngă Novo) Unde e mama mea?

NOVO: Ce să zic? Să mint? A murit, zău așa. Nu, n-am mințit pînă acum. Am tăcut. A murit într-o noapte viforoasă. Amîndol: urcau muntele amîndol cu coșurile de mangal pentru stăpînă.

LUCIA: Am avut o mamă adevărată?

NOVO: Treceau prin pieptul văii, colo unde e hornul astupat. A căzut un nor plin de furtie și trăznete peste ei. Uite, zău așa, nu trebuia să-ți zic. Da' e vremea. Trebuie să te apăr.'

LUCIA: Mereu m-ai apărut... Dacă nu erai tu, Novo...

PITIUS: Vezi (lui Novo) iertați-mă că intervin... (Luciei) Nu ne întilneam nici noi.

LUCIA (un zîmbet trist): Ai dreptate. Dară plecam, dacă nu eram, dacă... nu ne-am fi întilnit! Pi...

PITIUS: tîns.

NOVO (îl arată Luciei pe Pitius): L-am întilnit dîneolo, la miază-noapte, de cîteva ori — nu m-a văzut — e un băiat, zău așa, cum să-ți zic... e de-al munților.

LUCIA: Da, (însuflețită) e, de-al...

NOVO: Atunci e-al nostru. (își lasă pușca pe pat, vine la Pitius, îi dă mina) Să trăiești flăcăule! (se întoarce, își pune pușca) Dacă mai pleci așa, zău, zic nu te supăra — (Luciei) Nu e supărăcios?

LUCIA: Cu noi, nu...

NOVO: Îngrași lupii și alte jigodii... Sînt destule. Și fructele au viermii lor. Ce crezi, tu, Lucia, că nu l-am păzit?

PITIUS (în picioare): Pe mine?

NOVO: Zău așa. (aprinde iar luleaua) Ursul — bună mierea, deh! cînd m-a văzut după copac a șters-o. (ride) Era și-o haită de cenuși cît viței (gest) eh!

PITIUS: E nemaipomenit! A treia descoperire.

LUCIA: A treia? (către Novo) Să pregătesc ceva, ți-o fi foame...

NOVO: Ha-ha-ha! Mai am alune în sac, mai am un zmeuriș, ba și o gălbușă de munte. Pftu! am uitat blănița de jder — lasă, ți-o aduc...

LUCIA: Un ceal de agrișe. (lui Pitius) Mergem toți acolo... în cavernă.

PITIUS: Le cunoști, doar m-ai fost pe urme.

NOVO: Fu că te las în gura flarelor? Să te apăr, de. Cum zic da' te pierdui o dată... unde?

PITIUS: Și-ai plecat?

NOVO: Zău așa, crezul că te-ai sfîrșit. Ți-am căutat leșul ori vreun oșier... Nu mă răbda inima pînă nu prindeam mîncăul. Acuși bag de seamă că te-ai virit undeva... unde nu știu eu.

PITIUS: Da, de frica flarelor am nimerit unde trebuie. (scoate din

[11]

Casa cu numărul 1 din Segarcea-Vale (Județul Teleorman), în care (ceea din stînga) s-a născut poetul; în cea din dreapta, mai la stradă, ulterioară, poposea Stelaru cînd venea aici din peregrinările sale — case, desigur, renovate, locuite acum de un cetățean al comunei.

raniță sfera învelită, o desface și vine la Novo. Sfera lucește puternic, i-o pune la ureche).

NOVO: Pareă bat vînturile, departe. (o ia în mînă, o răsucește) Ce mai e asta? (ride) Sînt bătrîn... Aur?

PITIUS: Aur? Nu... Reprezentanta scarelor pe pămînt. (o învește, s-tă pe scăune).

NOVO: Uite, e-o ziseși.

PITIUS: Nici eu nu știu ce e. Nu cred să știe cineva, precis, ce e. Metal? Nu! Muzică sferoidă? Dar e mai tare decît tot ce știm noi și crește în lumină.

NOVO: Dumnezeata, zău așa, ești cu știința?

PITIUS: Aș vrea. Oamenii de știință sînt rari — ea mine găsești la tot pasul.

NOVO: O! fi cum oi fi, flăcăule — da' nu arăți a panglică d-ăia de se pune în părul fetițelor (mirăcios) zău așa, vîzul și alții! da' ești altfel croit. Ce să zic, rupt din stîncă: nu te lași pînă nu aflu. Și-ai aflat. (se lovește cu mina peste frunte) Eu, auzi... să nu!... Să vie un străin și să afle...

LUCIA: Nu e străin, Novo.

NOVO: Nu?

LUCIA: Nu e străin. A venit tîrziu, dar nu prea tîrziu.

NOVO: Ești, cum s-ar zice, al nostru. (vine la ei, flămîntă) Să nu rizi în fața furtunii. Și eu (privește spre Lucia), noi, sîntem furtună, vulturi. (Lucia tresare, caută la Pitius) Dacă ești vultur, atunci ești de-al nostru: inimă întreagă, curată.

PITIUS: Moș Novo, de ce m-am întors?

LUCIA: S-a întors, Novo.

NOVO (stă iar): Atunci ești la cuibul tău.

LUCIA (îi sărută pe Novo): E vultur.

PITIUS: Tu m-ai adus la cuibul tău. (gata de plecare) Eu te duc la caverna mea — tot la cuib.

LUCIA (fericită): Pi-

PITIUS: tius!

LUCIA: Pleci?

PITIUS: Toți trei.

LUCIA: Te așteptam, Novo. Mergi cu noi.

NOVO: Să vă păzesc (la ușă, gata), zic, să plecăm.

LUCIA (ia o haină peste umeri): Cunoști drumul Novo...

NOVO: Dacă e tot acolo...

PITIUS: Am lanterna.

NOVO: Nu e nevoie, Ilăcăule. După mine.

(Ies. Lucia privește o clipă spre camera celorlalți).

LUCIA: Dorm năpirele. (stinge lumina, închide ușa. Se văd coborînd poteca, dispar)

CORTINA

TABLOUL V

(E în fața scenei povestea și sînt în nori. O potecă lipită de peretele drept al muntelui; în stînga, apoi la mijloc, pietre mari. Cu lanterna Pitius urcă un pietroi mare, dar e oprit de Novo care e jos)

NOVO (șoptind): Stai așa, taci. E cineva în urmă.

LUCIA: Buba, o fi, Novo.

NOVO: Nu e buhă... pași de om. (ascultă)

PITIUS (intrigat): Ce facem?

NOVO: Taci, să aud. (ascultă) Pași de om. Stai acolo. Nu aprinde...

(o apucă de braț pe Lucia și urcă lingă Pitius, apoi el) E aproape.

(Li se văd capetele încețoșate. Pași apropiați. Se retrag definitiv după marelui pietroi. Apare un fel de arab cu burnus în spinare, se oprește o clipă, mai face doi pași privind în stînga, apoi jos unde

e prăpastie. E în cumpănă. Se vede cum, de sus, Novo zvîrle ceva — o piatră — înainte, apoi alta. Se aude căzătura, arabul fuge ca un nebun într-acolo. Novo spune): Ieșiți! Să ne întoarcem, zic. Ne-a pierdut urmele.

PITIUS: Ce înseamnă asta? Nu știa nimeni...

LUCIA: Noi...

NOVO (coborînd înaintea celorlalți): Mai sînt, zău așa, (își privește pușca) Vorba, zic, o cunoșc: a intrat vulpea în post? e vremea să s-ascundă găinile.

LUCIA (toți sînt jesi): Novo, bătrînule, (înfricată) Ce e asta?

NOVO: Ai rău știe, zău așa. Să ne întoarcem. (Pitius e înainte, Novo lingă Lucia) Am eu grija, porumbițe. (se oprește) Dihanle cu două plefoare fu, dar îmbrobodită ea arabli...

PITIUS (mirat, mai mult singuri): Au și aflat??

NOVO (cu pușca în mînă): Nu vă speriați, zău așa! Mergeți la mine! (privind-o pe Lucia) Ce zici?

LUCIA: Mai e o cameră... Lasă, Novo.

NOVO (porneste, puternic): A dracului dihanie... (glasul se pierde spre stînga — ei la lei)

CORTINA

TABLOUL VI

(Zorile. Briuri de nori trec prin platoul mic al casei — totuși e spre dimineață. Cei trei se întorc)

LUCIA (Stă afară, îi îndeamnă către banca de piatră): Nu vă chem înăuntru... poate sînt stăpînii... în control... ori dezbrăcați. Te (lui Pitius) înțeleg?

PITIUS: Ce înseamnă asta față fără lună?

LUCIA: Mulțumesc aducătorule de lună (privește cerul) n-o văd!

(intră, toate sînt cum le lăsase, ascultă la ușa musafirilor. Aude: « apă, dobitocule, prostule — vreau apă » dar nu se aud mai departe decît niște sforăituri. Lucia revine) Dorm! Tu zici, zău așa (imitîndu-l, trăgîndu-l de barbă — Novo fericit) să-i lăsăm, și să coborîm?!... (Pitius își lasă ranița) O să rămîi singur! Eu plec în lună

(lui Pitius, care se așează și o privește): Unde mă duci? Și nu mă lași unde un știu eu?

NOVO (aprinde luleaua): Asta zic și eu, porumbițe.

PITIUS (revoltat, în picioare): Ce spul? (pune mîna pe raniță): Nu ești tu sfera? Ce cauți de fapt aici? De ce-am plecat și-am rămas? (pauză, ia din raniță un pachet gol de țigări, îl aruncă. Novo scoate o pungă de piele și îi răsuflă între timp o țigară) Să rămîn aici? (nervos) Atunci rămînem toți aici!... nu! mergem toți, jos... (stă) Ne întorcem cîteodată.

NOVO (îi dă țigara la gură): Potolește-te, flăcăule. (i-o și aprinde).

LUCIA: Novo, bătrînule, uite cum se zbate un om... e om... (singură): N-o să-mi dea palme, n-o să mă injure!... A venit...

NOVO: Lasă fato, lasă, zău așa! — lă-mi un ceai de agrișe; n-am puscă? Primăvara e anotimpul, zic, și așa e. Eu am intrat în iarnă!... Nu? Ce minciuni! Toate anotimpurile au dragoste. Cînd ai urcat în munți, e mai greu să te dai jos. (Lucia intră în bucătărie).

PITIUS: Ești un anotimp bătrîn, moșule... (vesel)

NOVO (începe să cînte, ușor, cald):

Trandafirii albi
În păr ți-au leșit —
Parcă dragostea
Acum a-nflorit.

PITIUS: Laude? E un omagiu adus fetii fără lună?

NOVO: Ias-o, că are lună. Ce te amesteci?

LUCIA (revine, ride): Ce vă amestecați în agrișe? (pleacă) Haidem înăuntru. Dorm boierii. (Novo intră).

PITIUS (pe gînduri): Are elemente rare. Ce elemente? Sintetizează lumina...

NOVO (învîrtindu-se prin cameră, așezînd ceva în locul altăceva): Cum te cheamă?

PITIUS (tresărind, vesel, intră și el): Ai uitat? Pitius.

NOVO (se oprește în dreptul odăii lui Beza): Eu sînt uituc, Pitius. Știam cum te numești dar, zău așa, am vrut, zic, să-ți văd mintea. Unii (își potrivește pușca) și-o pierd cînd trăiesc, alții, înainte de-a se naște. Al de-l cunosc eu și-o pierd cînd mîinile nu mai simt clopoșelii aurului — că e nemernicie și aurul, zic! Cine a scos aurul întii e blestemat, zău așa.

PITIUS: Nu, bătrînule! Cum să fie blestemat? (merge la ușă, revine în dreptul scaunului) El nu făcea afaceri cu aurul — ci văzînd că nu ruginește l-a folosit ca podoaibă simplă, l-a pus înveliș la templu ori și-a făcut zei din el, ca să reflecte soarele.

NOVO: Voi sînteți tineri, eu mai am cîteva zilișoare de trăit... Tu dacă ești cinstit — și văd că ești — zic, la-o pe Lucia și duceți-vă acolo unde sînt pălărilile roșii ale caselor, jos la orașe, da' să n-o pierzi, că-ți pierzi inima, zău așa! auzi? (îi face semn să nu vorbească) Să fii vultur, (dă cu piciorul în podea) nu pupăză. (își aprinde luleaua. Vine Lucia cu un ceainic și trei ulcele de lut, le pune pe masă toarnă și le dă fiecareia unde stă).

LUCIA: Beți liniștiți, (tristă) Ca oamenii... La noi nu intra nimeni să vrea o gură de apă. Cînd leșeam după treburi la măgăruș, ea sta în ușă... mă blestema: ești leneșă, haimana! și mă vîra în birnele oblonite. Odată... o!... aș vrea să uit.

NOVO (o mîngîie pe cap): Taci, porumbițe, zău, taci. Vrei, eu, om bătrîn, să plîng (lui Pitius): Nici un pădurar nu trăiește veșnic, și-acușl... e, trăii destul... (un tunet prelung) Asta e... Nu mă vir într-ale înțelepciunii — da' zic, uite (întoarce fața către Lucia) leșiți din mormîntul ăsta... Ai zăcut treizeci de ani în el. (lui Pitius) Nu vezi, zic... la-o jos... fur-o odată flăcăule...

(e o încordare a norilor și ochilor topiți între ei, a tobelor cerului, a simfoniei zorilor)

CIRA (apare în pijama, ciufulită, amețită, strigînd, nevîzînd pe nimeni): Prostule, prostule, e cutremur. (se învîrtește în jurul ei și cade).

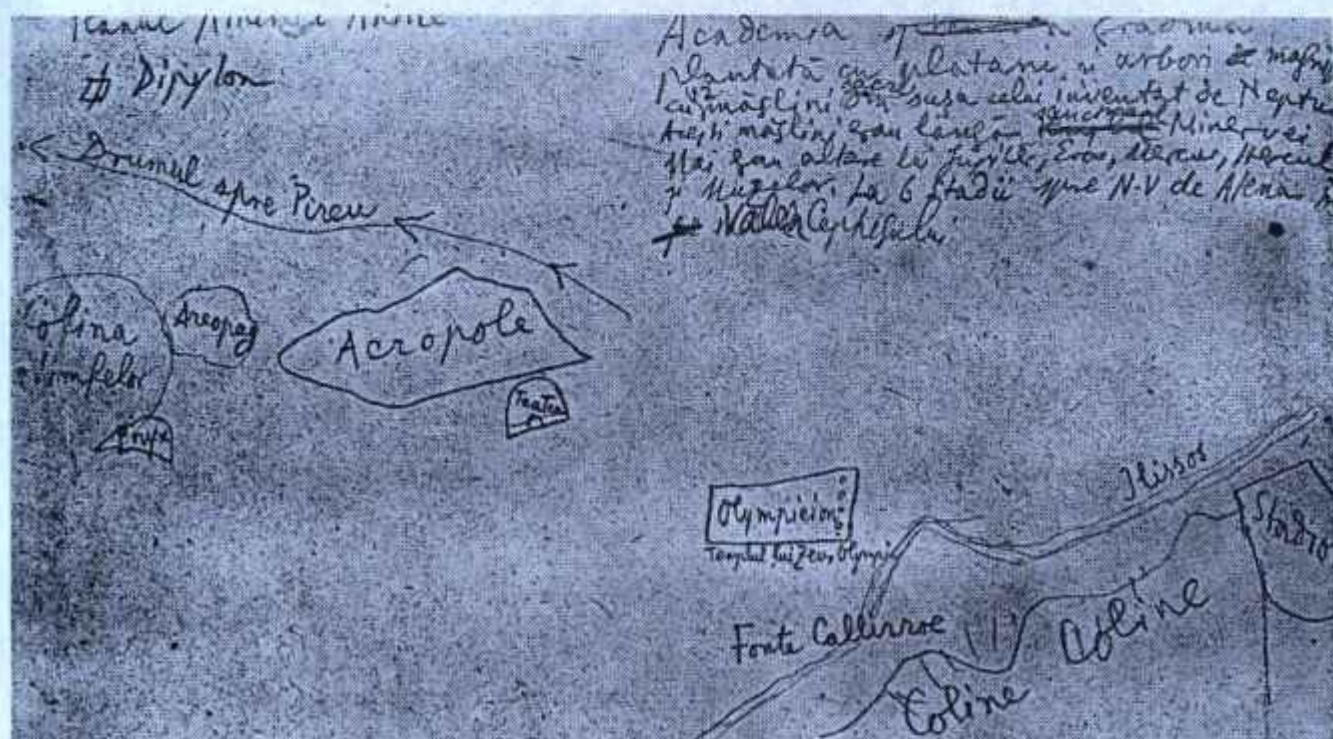
CORTINA

[38]

Casa din Turnu Măgurele în care a locuit, o vreme, poetul, la mama sa — casă vîndută apoi unui văr de-al lui. (Fotografiile din grupajul D. Stelaru ne-au fost puse la dispoziție de poetul și publicistul Ion SEGĂRCEANU, căruii îi mulțumim și pe această cale.)

MĂȘTILE THALIEI

Dan BOTTA

Traducător și editor al piesei OEDIP REGE de SOFOCLE

TRADUCÎND PIESELE *OEDIP REGE* DE Sofocle și *Troienele* de Euripide, Dan Botta intenționa, pe cît se pare, să alcătuiască un volum, volum neîntocmit nici de el, nici de către editorii săi postumi. În orice caz, manuscrisele și dactilogramele existente la Muzeul Literaturii Române dovedesc că Dan Botta și-a gândit și lucrat versiunile românești ca traducător, dar și ca editor. Pentru fiecare din piesele antice, Dan Botta a redactat un *Argument* al dramei precum și necesarele note explicative.

După ce în numărul trecut al revistei noastre am înfățișat *Argumentul* dramei și notele filologice și istorico-literare la *Troienele*, dăm acum la iveală *Argumentul* și explicațiile dramei *Oedip rege*. Spre deosebire de însemnările pentru *Troienele*, cele pentru *Oedip* sînt finisate în vederea tipăririi. O bună parte a lor a și fost publicată în volumul *Tragicii greci. Antologie, Studiu introductiv și comentarii de D. M. Pippidi*. E.S.P.L.A., 1958 (antologie care conținea ambele traduceri ale lui Dan Botta).

ARGUMENTUL DRAMEI

Nu se știe data când a fost jucat *Oedip* înaintea poporului athenian. Conjuncturi diverse au stabilit, însă, ca dată probabilă, anul 430 î.e.n.

Ceea ce se știe, de la Dicaearchos, scriitor al dramei, este că nu s-a bucurat atunci de un succes prea mare, deoarece poporul a încununat în anul acela pentru tragedie pe Philocles, un necunoscut, de la care n-a rămas până astăzi nici un singur vers.

Dar patetismul dramei și suflul ei de adâncă umanitate a făcut din ea, apoi, cea mai ilustră dintre operele marelui traged grec.

Un om, Oedip, urmărit de obsesia unor groaznice preziceri, face tot ce poate ca să evite realizarea lor, dar — ironie a soartei! — chiar prin aceasta, el iese înaintea fatalității și, astfel, le realizează pe toate.

Prins în cleștele atîtor nenorociri și ajuns a fi cel mai de plîns dintre oameni, el își ia asupra-și răspunderea tuturor faptelor sale și a urmărilor lor nevisate, afirmînd, cu un suprem eroism, valoarea absolută a conștiinței umane și majestatea însușirii de om.

Omul este făcut să triumfe, rămînînd un om desăvîrșit, asupra jocului mecanic al întîmplărilor vieții, oricît de precisă ar fi incidența lor, și oricît de tragice ar fi ele.

Sophocle însuși, departe de a conferi fatalității sensul implacabil pe care i-l acordă îndeobște comentatorii săi, a redus-o la acela de joc al întîmplării de care vorbeam, — joc pe care o minte omenească lucidă îl poate pătrunde, și ale cărui urmări le poate prevedea. De aceea, a ghici viitorul nu este un lucru supranatural, ci natural.

«C-ar fi un profet între oameni mai pătrunzător decît mine,

Părerea nu-i adevărată, dar un om poate-ntruce

În știință pe-un altul!»

spune Corul care înfățișează aici măsura înțelepciunii general-omenești. Această știință decurge din contemplația lucrurilor — a vicisitudinilor — omenești, și dintr-o adîncă meditație asupra-le.

Tot așa, Timpul — în care sînt implicate accidentele mărunte ale zilei — și nu clarviziunea de ordin mistic a profetului, este în concepția lui Sophocle acela care dă în vileag turpitudinile vieții lui Oedip, de care el însuși n-avea conștiință. Căci iată ce spune Corul:

«Dar te-a văzut, făr'să știi, Timpul a-tot-văzătorul!»

Marea carieră pe care această dramă a făcut-o în lume este, în pofida acțiunii sale neobișnuite și, uneori, neumane, expresia adîncului răsunset pe care concepția ei morală a trezit-o în sufletele oamenilor.

Din 28 de note cîte întocmise Dan Botta, și-au găsit locul, în ediția Pippidi, 16. Zece au fost publicate ca atare, șase ușor modificate, de mici adaosuri, de mici omisiuni.

Ca un articol de dicționar, *Argumentul dramei Oedip rege* conține, concentrate la maximum, informații privitoare la data probabilă a scrierii și jucării piesei, indicarea surselor cu care ar trebui începută o cercetare mai amplă asupra lui Sophocle, precum și considerații despre semnificația operei. Astfel înclt, la 30 de ani de la

disparația traducătorului, putem ști, cu ce gânduri a cumpănit trecerea piesei lui Sofocle din elină în română. Dan Botta vede în *Oedip rege* o operă ce preamărește OMUL, forța lui morală, *Valoarea absolută a conștiinței*. Pe lângă aceasta, Dan Botta, cel atît de familiarizat cu cultura antică, găsește în unele replici ale corului argumente pentru a-l îndemna pe cititor să uite ideea de DESTIN al lui Oedip și să înțeleagă drama ca o consecință a ÎNȚIMPLĂRII.

Claudia DIMIU

Templul lui Zeus Olimpic

[NOTE]

1 (*Cadmos*) Fondatorul mitic al Thebei, fiul lui Agenor, regele Feniciei. El introduce după tradiție, în noua sa patrie, alfabetul și arta scrisului. Alfabetul grecesc derivă, într-adevăr, din cel fenician.

2 Sfinxul, iasma intraripată care, pe drumul mare al Thebei, puneă trecătorilor o enigmă, și-i devora pe toți fiindcă n-o puteau dezlega — pînă la Oedip care a dezlegat-o. De furie, monstrul s-a aruncat în mare.

3 (*Căci e nimic un zid, și e nimic o navă*)

Deșartă de bărbați și-n care nu stă nimic!) Idee scumpă athenienilor, rostită și de Nicias mai târziu către soldații și marinarii athenieni, a doua zi după înfrîngerea din Sicilia, începutul marelui

cr dezastru militar și politic. (Cf. Thucyd., VII, 77, 7)

4 (...la pythicul oracol) Oracolul de la Delphi.

5 (...Cu capu-n cunună de-un ram cu rod de dafin) După tradiția atică, Teseu, regele mitic al Athenei, căpătînd un răspuns bun de la oracol, se întorsese la Trezena cu o cunună pe cap.

6 (*Dulce cuvînt al lui Zeus, ce-ai aduci din al Pythiei templu...*) Oracolele sînt, în principiu, inspirate de Zeus. Apollon este acela care le dă doar expresie și formă.

7 *Paeon*, propriu *Vîndecătorul*, alt nume al lui Apollon, care avea un templu vestit în Delos, — de unde atributul de delian.

8 (...zeul serii) Hades, zeul Morților a cărui domnie se afla în occidentul lumii mitice, pe tărîmul serii și al întinericului.

9 (*paeonul*) Cîntec de victorie sau de moarte.

10 *Ares*, zeul războiului și al calamității, considerat ca simbol al ciumei ce devasta orașul.

11 *Amphitrita*, zeița mării, *Aphrodita* marină.

12 (*rege lyceic*) Apollon, adorat de Lycia, — țară din Asia Mică.

13 (*Bacchos*) Bacchos era fiul Semelei, fiica lui Cadmos, regele Tebei.

14 (*o Evios*) Atribut al lui Bacchos, ca zeu al bucuriei exclamate prin strigătul „evohe“!

15 (*Cum, cînd Căteaua-aici era...*) Sfinxul, rostitor de enigme, desigur în versuri.

16 *Loxias*, propriu *Piezîșul* sau *Curmezișul*, — numele lui Apollon ca profet și zeu al oracolelor. Într-adevăr, acestea nu se rosteau niciodată limpede, de-a dreptul.

17 *Cithaeron*, munte din împrejurimile Thebei.

18 (...profețiile aduse din inima lumii) Propriu, din buricul lumii, — Delphi fiind, după părerea celor vechi, centrul universului.

19 (...aripată fecioară) Sfinxul.

20 În această succesiune de strofe, numai părțile corului se cîntă. Celelalte replici, în metru iambic, sînt vorbite.

21 (*Nu mă mai uit de-acum la dreapta, nici la stînga...*) Semnele augurale, bune sau rele, apăreau pe cer la dreapta sau la stînga.

22 Oedipus, adică, pe grecește, picior umflat.

23 (Poate cel ce domnește-n Cyllens...) Hermes, care era adorat în acest port din Elida.

24 (Boarul) Numele popular al lui Arcturos, stea care se ridică toamna.

25 (Phasis) Fluviu în Colchida.

26 În această succesiune de strofa, numai Oedip cîntă.

Replicile Corifeului, în metru iambic, sînt vorbite.

27 (La ce-adunări de cetățeni veși merge voi,

La ce serbări de unde să nu vă întoarceți

Acasă lăcrimînd în loc de-a le privi?) De la adunările ca și de la marile serbări populare ale Greciei antice — ca, de pildă, Panetheneele și Thesmophoriile atheneniene, la care luau parte fetele — cei atinși de o pingară, sau de un păcat ereditar, erau îndepărtați.

28 (...nu ferici pe nimeni, pînă ce omul acela

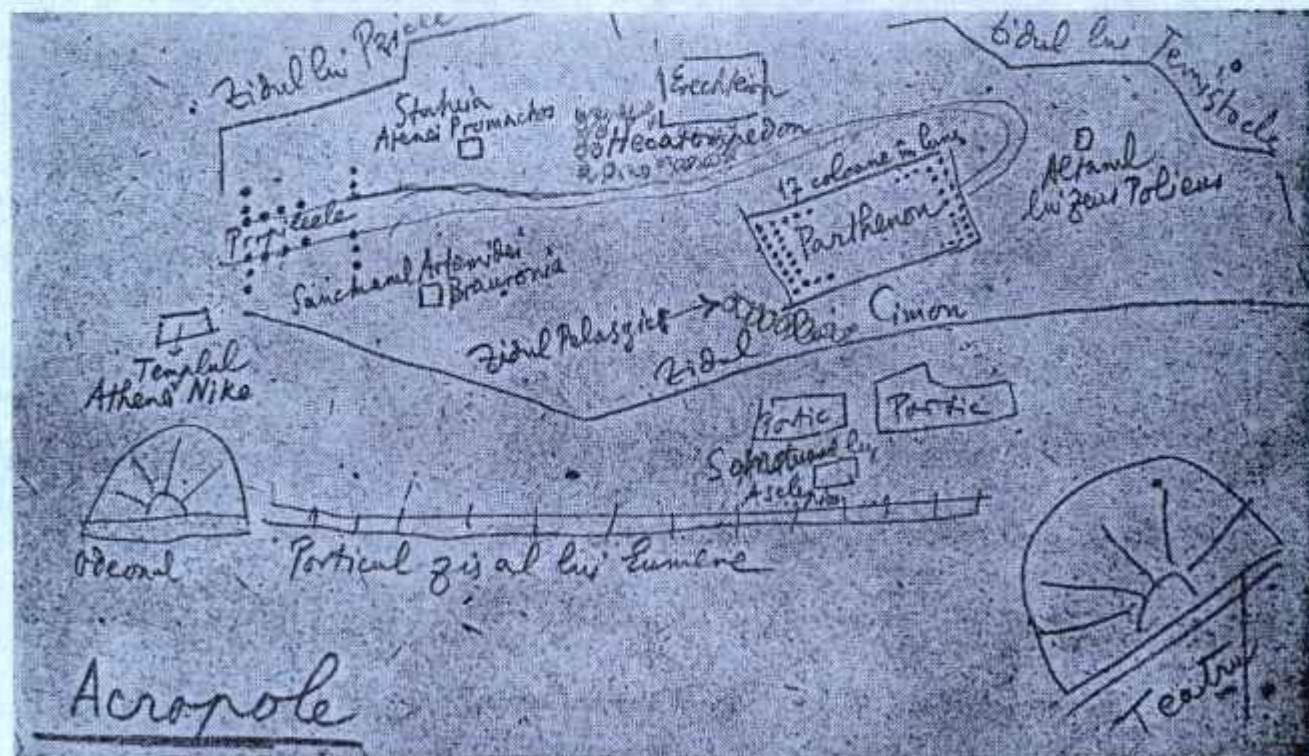
N-a trecut de pragul vieții fără-a pătimi vreun rău.)

Parafraza răspunsului dat odinioară de Lycurg, legislatorul Athenei, regelui Cresus al Lydiei care, arătîndu-i averile, îl întrebase dacă nu-l socotește cel mai fericit dintre oameni.

Acest răspuns («Nu socotesc pe nimeni fericit înainte de a ști cum moare»), căruia moartea lui Cresus îi dăduse o tragică îndreptățire, era locul comun al tragediilor antice, și smulgea spectatorilor athenieni ropote de aplauze.

[M.L.R. 29/III/6.]

Cele trei desene-hărți ale Acropolei, schițate de Dan BOTTA, se află acum în arhiva Muzeului Literaturii Române.

MĂȘTILE THALIEI

Victor PAPILIAN

Un jurnal deghizat

MEMORIALISTICA LUI VICTOR PAPILIAN este rezultatul unei experiențe intime inedită, trăite de scriitor mai întâi ca director al Operei Române din Cluj (17 aprilie 1934 — 1 aprilie 1936) și mai apoi al Teatrului Național din aceeași localitate, (1 aprilie 1936 — 30 august 1940). Confruntarea cu această lume nouă, necunoscută și surprinzătoare pentru el în multe privințe, i-a sugerat ideea de a ține un fel de jurnal, un *Registru de spectacole*, cum l-a numit el, în care își nota evenimentele și observațiile de peste zi, întâlniri și discuții cu actori și regizori, întâmplări din teatru, ca și meditații în marginea artei teatrale, muzicale sau scenice la care asista sau pe care o avea în vedere. A rezultat un fel de carte-mosaic, carte-caleidoscop, multicoloră și grațioasă, ca însăși lumea pe care încerca s-o reflecte și s-o înțeleagă, așezată când sub candelabrele strălucitoare ale scenei, când sub semnul jocului nuanțat și mult mai spectaculos al intimităților de culise. Prins între două lumi, cea a actorilor și a oamenilor de artă, cu problemele și interesele lor specifice, și lumea dinafară, a presei, a miștilor și a intermediarilor și nu o dată a invidiilor de tot felul, scriitorul a trebuit să se dedea la o adevărată echilibristică.

Autorul cărții se mulează exemplar pe această materie răscolită: el devine când grav și patetic, când duios și înțelegător, când malițios și ironic, complice și «călău». La fiecare pagină descoperim un alt Papilian: revoltat, crud, dezamăgit, furios, supărat, farseur, buclucaș, intransigent, lucid, moale, încăpăținat, naiv, dur, sugestiv, exploziv, convingător, ușor de îmbrobodit etc. după starea sa sufletească sau forțele cu care are de luptat. Teatrul e un fel de câmp gravitațional aparte, unde imponderabilele pot apărea la fiecare pas, modificând traiectoria și unghiul de incidență cu realul. Sînt aici scene ce împodobesc, ca-ntr-un galantar, canavaua vieții artistice, dar și social-politice a vremii, dînd seama de impasul ideologic (și etic) al unei bune părți din intelectualitatea românească a momentului, de necesitatea reconsiderării valorilor estetice și morale.

Fîind în bună parte o scriere moralizatoare, această carte de amintiri, de fapt, un jurnal deghizat — are și acest scop curativ de a înfiera, de a cauteriza relele, de a aseptiza moravurile. Întreaga ei structură are în vedere acest scop: urmărirea evolutivă, sistematică a vieții din teatru în corelație cu cele două tipuri caracteristice ale momentului: *canalia* și *licheaua*.

REGISTRU DE SPECTACOLE

Amintiri din teatru (1948), [II]

* * *

— Domnule director, totdeauna să te iei după «mandea». «Mandea» e artistul străjer. Cel puțin, așa se auto-porecește.

— Fiindcă Mandea ți-a spus: vine Goga sau Argetoianu. Acum ascultă dumneata pe Mandea și o să-ți simți scaunul pe beton, nu pe trapă de scenă.

Poate susceptibilitatea mea s-a ascuțit, dar vorba secăturii mă irită. Parcă mai demnă de mine este ura cuplului Bonbon-Pommery decât umilitorul ajutor al lui Mandea.

— Bagă-mă și pe mine în comitet și ți-i aranjez eu în foi de viță...

— Mai întâi trebuie să fii angajat.

— Asta, acum, când au venit ai mei, e o chestiune care nu se mai pune.

— Ba se pune a dracului... ne trebuie buget.

— Lasă vorba asta... găsești dumneata buget. Mai bine ocupă-te de scaunul pe care stai...

* * *

Minunat prilej de prețioase observații asupra artiștilor și publicului. Fiecare artist, când îți cere un rol, are ca argument convingător: Eu, domnule director, îmi am publicul meu... Fiecare crede că dispune de un sector al sălii, ca ministrii de o aripă a parlamentului, sector gata să facă bătaie la o «adicăteala». Și, oarecare dreptate au. Fiecare deține o parte din suveranitatea sălii. Obținerea acestei favori variază după talentul, inteligența sau iscusința protagoniștilor. Cei mai mulți flatează publicul, îi speculează slăbiciunile și plasează «cîrlige» din propria lor imaginație. Sînt, dimpotrivă, alții, care bravează publicul, ca medicii cabotini care reped pe bolnavi, ca să-și asigure dintru început prestigiul superiorității. Alții merg cu disprețul și

lăță-l, de pildă, pe autor făcînd investigații etimologice (*Larousse*, *Scriban* etc.), pentru a-și defini mai bine personajele: «Și totuși semnificația cuvenită face deosebire între lichea și canalie. Altă rezonanță, altă cadență, alte virtualități are cuvîntul *lichea* și alte cuvîntul *canalie*. Într-un fel crează imaginile licheaua și în altul canalia. Canalia e mai definită în contur, mai sigură în conținut; licheaua e mai fluentă, mai inconsistentă. Mulțimea are un dar intuitiv de a cîntări sensul cuvintelor. Poate intervine și tradiția. Prestigiul roman asigură canaliei un act de voință: exotismul oriental dă lichelei o oarecare volubilitate, oarecare subtilitate».

Cele două tipuri iau naștere, cresc și își desfășoară intrigile sub ochii noștri: licheluța în stilul ei învâluitor, insinuant, pînă la trădarea finală a protectorului; canalia, urmărindu-și cu tena-

citare pretențiile, acelea de a-și vedea jucată o piesă de teatru, pînă la compromiterea definitivă. Și ceea ce e mai dezolant nu e alt fenomen în sine, cît stilul și metodele la care protagoniștii apelează și pe care le pun în funcțiune, cu concursul binevoitor al unor oameni cinstiți și al naivilor de tot felul.

Dincolo de caracterul anecdotic al memorialisticii (prima parte a apărut, în 1968 sub titlul *Amintiri din teatru* *) aceste amintiri inedite se impun și ca document artistic de epocă, dînd seama despre încercările și eforturile scriitorului de a moderniza teatrul românesc, de a impulsiona viața artistică clujeană. În ele găsim numeroase referințe la viața teatrală de la

* De fapt erau «amintiri din operă». (Vezi Al. Olaru — Victor Papilian — memorialist, în „*Manuscriptum*” nr. 2(71)/1988).

mai sus. Aplauzele parcă li se cuvin și apariția lor la rampă e o bunăvoință regească față de public, popor de rasă inferioară. Cei mai mulți folosesc claca și reclama gazetărească. Gălăgia multă obosește pe indiferenți și potrivnici.

Dar și în public se găsesc — afară de cei care se lasă duși — și tipuri neconformiste, reacționare. Sint mai întâi sanchiui, căora le «pute»; sint snobii care fac ce fac să te ducă la Novelli, Duse, Mounet-Sully și Sarah Bernhardt; sint originalii cu orice preț, care scotocesc desigurile inconștientului și ale nefirescului... și, în fine, la urmă sint și adevărații cunoscători, adică oamenii de bun simț.

Dar la spectacolul de astă seară, o perfectă fuziune s-a făcut între sală și scenă, fuziune verificată mai ales la aplauze. În entuziasmul reciproc, eu dibuiesc și o complicitate. N-am nici o meteahnă paranoidă în suflet, și am destulă cuminenie ca să-mi pot înfringe susceptibilitatea. Am devenit experimentator. Se distinge net o bucurie profană, peste încintarea artistică. Aplauzele sint feliicitări la adresa lui Bonbon, Pommery și a celorlalți... care au înaintat la București un memoriu împotriva mea. În curind voi fi debarcat... În sală se mai joacă un spectacol în care eu sint eroul. Dar proștii de ei nu-și dau seama că se mai joacă o a treia piesă, în care eu sint spectatorul.

* * *

— Domnule director, uite, aici e rolul și te rog să mă asculți...

E artistul străjer. El a avut dreptate. Am primit ordin să-l angajez și, cum mă găsesc într-o postură de inferioritate, m-am supus, angajându-l în afară de avizul comitetului. I-am dat pentru debut, după cererea lui, o piesă de Bataille, în care — spune el — a avut mare succes acum douăzeci de ani. Și acum — ceva nemaipomenit — cere să-l ascult. Scena e grotescă, dar... e omul zilei. Iau textul și el începe să debiteze, ca un școlar ce are de spus Crezul sau Prea Sfintă Născătoare de Dumnezeu... a doua zi la biserică.

Gura îi turuie, îi turuie... și se plimbă pe dinaintea mea, bătînd cu minile un fel de tact, în aer. La sfîrșitul actului l îl opresc.

— M-am convins...

— Uite așa ți-i lucrez, în foi de viță... și cu pumnul desenează niște linii scurte, în zig-zag, ca să-mi arate cum are să-i lucreze (Oare, pe cine?)

* * *

Începutul secolului (sint evocați actorii Ion Petrescu și Petre Sturza), la începuturile teatrului nostru cult, la repertoriul nostru original, la legăturile lui cu tradiția folclorică și cu istoria națională. Aprecieri măgulitoare descoperim la adresa multora dintre actorii și actrițele Naționalului clujean (Ion și Maria Tálvan, d-na Boitoș, Mary Cupcea, Moruzan, Dumitriu-Voicu, Vanciu etc.), cu privire la jocul lor actoricesc, la calitățile și succesele lor. În aceeași măsură amintirile au un caracter marcat autobiografic și valoarea lor de istorie literară este nelindioasă. Descoperim în ele pe omul de teatru și scriitorul Victor Papilian, cu preferințele și idiosincraziile sale, cu slăbiciunile și calitățile sale, de organizator și om de gust. Pe parcursul acestor numeroase pagini de spovedanii facem cunoștință cu eforturile lui de a îmbunătăți calitatea repertoriului, jucînd piese dintre cele

mai diverse, începînd cu *commedia dell'arte* și terminînd cu teatrul lui Claudel, Ibsen, Wilde, O'Neill, cu tentativa de a diversifica gama spectacolului printr-un teatru de studio, de a spori calitățile interpretative ale trupei sale, prin cursuri și conferințe, prin emiterea unor judecăți de valoare asupra primatului textului, valorii declamației, gestului, mimicii sau jocului de scenă. Toate aceste considerații teoretice, opinii, meditații, constituie o zestre de seamă a gîndirii creatoare a dramaturgului și omului de teatru Victor Papilian (și implicit a literaturii noastre în sine), a funcției sale neliniști artistice, situndu-l în apropierea marilor săi contemporani, precum Camil Petrescu, George Mihail Zamfirescu, Ion Luca, Lucian Blaga, Mihail Sebastian, Victor Eftimiu etc., în galeria valorică a unei generații interbelice de elită.

Mircea POPA

Diderot cerea artistului singe rece și inteligență. După definiția modernă, inteligența este însușirea prin care insul găsește reacțiunile cele mai potrivite față de situațiunile neprevăzute. Niciodată n-am subscris acestei definiții. După părerea mea, inteligența implică un element creator. Dar, pentru artiști, definiția psihologilor moderni este cea adevărată. Artistul va să găsească răspunsurile ideale la situațiile piesei. Inteligența artistică trebuie să depășească priceperea obișnuită (cazul lui Ion Petrescu). Inteligența artistică însă nu se poate înfăptui fără stăpânire de sine. O! Iată o mare însușire, dacă nu cea dintâi. Să nu te lași furat de tine însuși și să... sai peste cal.

Poate că ostilitatea surdă declanșată împotriva mea de căderea guvernului mi-a înăcrît sufletul, poate și „răsufălătura” lui Bataille, cu artistul străjer (care trebuie să le arate), mă irită într-atît. Zadarnic i-a turuit gura în biroul meu, că acum se blîblîie, stîlcește cuvintele și sare replicile, încercîndu-și partenerii. Dar protagonista, care în unduirea serpentină a trupului, se interesează mai mult să fie ea vampă și nu seducătoarea eroului!... Dar Pommery, care trage niște portamente pe lungimea de la urletele de junglă pînă la sughițuri de purcel!... Dar o ingenuă, care-și adună glasul în clopoțel!... Și ceilalți mulți, unii stingaci, cei mai numeroși încercîndu-se în mlini...

Zadarnic sînt eu partizanul gestului, a[1] mimice și a[1] atitudinii, chiar mai mult decît al vorbeii.

Și, totuși, nu pot fi nedrept. Sînt și artiști care răspund întocmai gîndurilor mele. Doamna Boitoș, plină de grație și rafinament în realizarea rolurilor; doamna Mary Cupcea, o putere dramatică gravă și reținută; doamna Tălvan, atît de variată și atît de complexă, evoluînd de la simplitatea gestului firesc pînă la cele mai acute note ale dezesperării. Domnul Tălvan, atît de reușit în scelele de malițiozitate shakespeareane, cît și în atitudinile de mare tragism; Moruzan, cu al său comic sec, și imperturbabilul Vanciu, un relief stilizat și totuși simplu. Apoi Dumitru, Voicu...[...]¹

Seara cinez la un restaurant cu mai mulți prieteni. Companie agreabilă, vorbe de spirit, rîs, veselie... Deodată, dintr-un separeu vecin a pornit un cîntec...

*Căpitanul Roberto
Sta-n cabină trîntit
Pe la trei fără-un sfert
De un „iceberg” s-a izbit.*

Vocea mi-e tare cunoscută. Îmi subțiez și mai mult auzul:

*O, vai, vai, ce durere
Să vezi bamporiu cum piere.
Și marinarii moare
Și cere ajutoare...*

Am identificat vocea. E cea de la chefurile noastre de student. E vocea lui Bonbon, care-i zice în continuare:

*Căpitanul Roberto
Și-ai săi șateni marinari
Au dus lumea la piere.
Bărbații e niște măgari...*

Vreau să prezint, sub formă de scenariu, tragi-comedia menită să mă scoată din direcție. Cum întîmplările s-au petrecut la lumina zilei, cu rapoarte oficiale și articole de presă, bunul nume al colegului Lupaș nu poate fi cu nimic prejudiciat. Și, apoi,

¹ Cum am mai spus, fragmentele omise aici și însemnate cu [...] au apărut în almanahul *Spectacol* al revistei „Tribuna” (1986).

personalitatea lui Lupaș e atât de mare, ea poate suporta o prezentare și merită un scenariu. Deci, s-o iau sistematic, pe tablouri.

Tabloul I. Intrunirea profesorilor nou veniți la Cluj. Se constată absența unei tipografii române. Se găsesc numai tipografii maghiare, ostile, și fără lucrători cunoscători ai limbii. Se propun mai multe soluțiuni. La urmă ia cuvântul un coleg care, din capul locului, fixează atenția tuturor. E un ins nu prea înalt, îmbrăcat cu o jachetă neagră, guler tare și cravată neagră. Are o voce puțin atrăgătoare, cam ascuțită și cam bitonală. Și nu vorbește în subiect. Povestește despre o tradiție a tipografiei române din Ardeal și despre un român, stăpîn al unui atelier tipografic în secolul al XVIII-lea. Nu e în subiect și totuși cucerește întreg auditoriul.

— Cine e colegul? întreb pe un vecin.

— Cum? Nu-l cunoști?

— Nu.

— E părintele Lupaș.

Vag, auzisem despre el. Și acum ascult vrăjit. Glasul pițigăiat a căpătat amploare, obrazii, ușor buclălați, acum s-au supt, sînt albi și puri, iar în ochii lui, bulbucăți și cam șireți, trec văpăile unei ardente combustii. Căci oratorul vorbește de trecutul atât de obidit al neamului.

La sfîrșit găsește prilejul să-i arăt admirația mea pentru improvizația atât de pitorească și atât de emoționantă. Convorbirea se animă. Omul continuă să fie la fel de încîntător. Știe multe și e minunat povestitor. La despărțire ține să-mi dea un sfat:

— Domnule coleg, să știi că aici, în Ardeal, noi românii avem niște dușmani mai înverșunați chiar decît ungurii. Sînt greco-catolicii...

Tabloul II. Comisia căminelor, sub președinția lui Emil Racoviță. Mare scandal. Administratorul căminului a făcut denunț împotriva lui Lupaș, directorul căminului, pentru malversațiuni. Se discută violent împotriva directorului absent. Sînt indignat de cîtă patimă pot fi capabili cărturarilor noștri. Cel mai înverșunat e Racoviță. În timpul discuțiunii el își manifestă sentimentele anti-clericale. Ceilalți îl secondează. Vor să facă mare scandal, se vorbește de parchet... Atunci, mă înfurii. Sînt la o vîrstă indecent de tînără și totuși mă împotrivesc marelui (și în vîrstă, și în știință, și în statură) Racoviță. Nu se poate ca Universitatea să deuteze printr-un scandal. Ungurii atît așteaptă, să amplifice scandalul în străinătate. Și pe urmă, fără anchetă, numai pe bază de denunț... Izbutesc să obțin instituirea unei anchete.

Tabloul III. Biroul meu, de la Institutul de Anatomie. Vizita lui Lupaș, care vine să-mi mulțumească pentru sprijinul dat. Și acum, sub vorba-i vrăjită apare un trecut de lupte și suferințe, o împotrivire titanică față de samavolnicile autorităților maghiare, închisorile de la Vaț și Seghedin, legăturile cu vechea țară. Pe urmă se vedează, ca de la sine, elementele complotului. Anti-clericalismul unuia, greco-catolicismul altuia, internaționalismul unui al treilea, ura personală a celui de al patrulea... Și mă roagă să-l susțin, ca fiind singurul în stare să apreciez noblețea luptei lui din trecut și posibilitățile lui de înfăptuiri științifice și naționale. Jur că [voi] lupta cu dezastru.

Tabloul IV. Ședința comitetului de anchetă. Într-o tăcere solemnă se ascultă raportul. E un lung pomelnic de infracțiuni:

La poziția... Factura Nr. nu e timbrată potrivit legii fiscale din...

La poziția... s-a făcut o deturnare de fonduri. S-au dat spălătoresei 10 lei.

La poziția... lipsește memoriul de cheltuieli în valoare de 14 lei...

Și așa mereu: poziția cutare, poziția cutare... Timbrare greșită, chitanțe în loc de facturi, sume care trebuie facturate la Administrația financiară...

La sfîrșit, ca efect teatral, anchetatorul (profesorul Ghiulea) denunță două mari infracțiuni. Directorul Lupaș, în loc de două porții de mîncare cît i se cuvine, a folosit cinci, și apoi, cu banii din bugetul căminului a făcut reparații la propria locuință.

— Nu e exact... mă reped eu. Profesorul Lupaș n-are casă proprie.

[Se pornește un vacarm. Toți se ridică împotriva-mi. Dar sînt tînăr și inconștient. Și inconștiența, mai mult decît tinerețea, îmi susține ardoarea.

Nu putem osîndi fără a asculta pe cel învinuit...

Și iată că deodată se face tăcere. Cea mai elementară noțiune de drept fusese uitată în cel mai select corp constituit în comisie de judecată. Telefon după Lupaș. Inculpatul se dezvinovățește ușor. Toate infracțiunile formale de facturare cad în sarcina administratorului, care era tocmai și denunțatorul. Pentru porțiile suplimentare afirmă că a plătit la bucătărie iar cu repararea locuinței lucrurile stau astfel: în buget e prevăzută o sumă pentru locuința directorului.

— Exact... dar a locuinței din cămin... se repede administratorul denunțator.

Lupaș arată că între timp, găsindu-și locuință cu chirie în oraș, a folosit suma bugetară la repararea acelei locuințe.

Tocmai ca să nu se spună că folosește casa căminului...

— Aha... domnule coleg, se strîmbă Racoviță, aiasta nu se poate.

Au plecat, atît pîrlit cît și pîrlitorul. Au urmat discuțiuni furtunoase. Eu nu mă las. Ce însemnează mofturile astea de facturi greșite față de trecutul atît de eroic. Nimeni nu vrea să țină seama de trecutul lui. Toți fac niște figuri lungi vorbind de cele cinci porții.

— E mîncarea rumânașilor... face unul cu ochii gata să lăcrimeze de dragul rumânașilor.

— E o gravă nedelicatețe... declară Racoviță.

În fine, după multe și vehemente discuțiuni asupra facturilor, porțiilor de mîncare și banilor de locuință, obosiți de îndrîjita mea rezistență, Racoviță dă verdictul:

— Se va considera totul ca o inadvertență administrativă... iar directorul va trebui să restituie sumele indicate de anchetă pentru a se șterge și urma nedelicateței.

Am fost fericit ca de un mare succes și l-am privit pe Racoviță cu admirație. A făcut un gest generos, de autentic boier.

Comisia cheamă pe Lupaș pentru a i se comunica decizia. Deziluzie! Lupaș începe să se tînguiească. El e om sărman, de unde să plătească așa sumă? Și se tînguie, se tînguie...

Am în fața mea doi oameni. Pe masivul Racoviță, care și-a înfrînt sentimentele anti-clericale, și pe tînguitorul Lupaș care, în clipa aceea, redevenise popa cu căldărușa în mînă.

Tabloul V. Biroul din locuința profesorului Lupaș (piața Catedralei). Mă găsesc la el pentru informațiuni istorice. Lucrez la misterul creștin *Cerurile spun* și am lipsă să imaginez atmosfera locală a secolului al XVI-lea. Și nu mă pot plînge. Omul acesta e o bibliotecă ambulantă. Sare de la un fapt istoric la altul, de la o dată la alta, cu ușurința cu care eu aș întoarce paginile unui dicționar istoric. Nici o blîbălă, nici o ezitare. Orice vorbă a lui îmi dă impresia unei siguranțe definitive.

La plecare îmi dă o broșură.

— Mi-ar place să citești lucrarea asta... restabilesc un fapt istoric.

Tabloul VI. La telefon.

— Domnule coleg, ai citit lucrarea mea?

— Imediat ce am ajuns acasă.

— Ți-a plăcut?

— E brianță.

— Îmi pare bine... (o scurtă ezitare). Atunci iată ce te-aș ruga... cum dumneata ai o pană bună, mi-ar prinde bine o recenzie favorabilă.

(Acum ezitarea e de partea mea.)

— Vezi, părinte Lupaș... (ezitarea continuă) broșura are un caracter polemic. Dumneata învinuiești pe Vaida c-a intenționat răsturnarea regelui Ferdinand...

— Acesta-i adevărul.

— Ar trebui să auzim ce spune și Vaida.

— El o să nege.

— Orișicum... E o datorie de elementară cinste.

(Oarecare jenă la telefon.)

— Atunci, dacă ești... pentru un articol la ziar, fă-mi plăcerea și trimite-mi printre-o scrisoare particulară impresiile dumitale...

— Bine... asta poate... (inchid telefonul) și nu i-am trimis scrisoarea, fiindcă savantul mi-a apărut din nou ca popă cu căldărușa în mână.

Tabloul VII. Lupaș, ministru al sănătății, în culmea splendorii. Vreau să intervin pentru un prieten și îl acostez pe stradă, când întâmplător scobora din mașină să se ducă la profesorul Iacopovici. Dar ministrul n-are timp și... mă invită la București, în zilele de audiență.

Tabloul VIII. Din nou «grandeur et decadence». A urmat scandalul siringilor. Campanie formidabilă de presă, interpelări în cameră, debarcarea din minister, schimbarea guvernului.

Tabloul IX. Profesorul Lupaș, părăsit și amărit, singur pe malul Someșului. Mi se plinge de infamia adversarilor... și printre aceștia indică și pe prietenul meu, profesorul Gane, subsecretar liberal la Ministerul Sănătății.

— E cu neputință...

— Ba chiar așa e.

— Părinte, mă ofer eu, plec chiar diseară la București și, dacă răul vine de la Gane, îți promit că va înceta orice prigoană... Într-adevăr, mi-e prieten și el crede în mine.

Tabloul X. A doua zi, în cabinetul profesorului Gane de la Ministerul Sănătății. Gane îmi arată că actuala campanie împotriva lui Lupaș e dusă nu de liberali, ci de ardelenii lui Maniu (în special de Mihai Popovici), și îmi promite ca Ministerul Sănătății să nu mai dea nici o informație dăunătoare lui Lupaș.

Tabloul XI. Scandalul cu siringile s-a complicat. A fost implicat și Goga, apoi însuși Gane... ca, la sfârșit, să se termine la parchet prin clasare.

Tabloul XII. Biroul profesorului Lupaș din locuința proprie (strada Băii), unde e chemat directorul teatrului la Ministerul Artelor. După ce îl salut în numele teatrului, ministrul mă agrăește de-a dreptul:

— Domnule director, te rog să-mi ușurezi sarcina... Am înțeles, dar îmi place să fac pe prostul.

— Care sarcină, domnule ministru?

— Am nevoie de locul dumitale.

— Foarte simplu, dați-mă afară.

— A! Asta nu se poate.

— De ce nu se poate?

Scenă de subtilă învăluire. Acum a devenit un iezeit perfect.

— Cel mai bun lucru e să-ți dai demisia.

— Asta nu.

Altă scenă dulce-amară. Sint însă încăpăținat.

— Domnule ministru, cea mai bună soluție pentru amândoi e destituirea. Eu vă dau la contencios și clătig procesul. Până se dă sentința, dumneavoastră ați căzut de la guvern... Ați avut omul dumneavoastră în acest interregnum, iar eu mă întorc pe drepturile mele.

Ministrul ezită. Altă combinație: să-mi dea leafa pe șase luni.

— Bacșiș nu primesc... primesc leafa pe tot timpul angajamentului.

— Cîți ani?

— Mai am patru.

Lucrul se încurcă, nu din scrupul administrativ, ci de necaz să «umflu» eu deodată atîția bani.

— Eu zic să-ți dai demisia...

— Eu zic să mă destituiești...

El se infurie.

Am să-ți trimit anchetă.

— Aud?

— Îți trimit anchetă.

— Părinte (nu i-am mai spus « domnule ministru »), oare nu-ți arde buzele cuvântul anchetă, când îl pronunți?

Tabloul XIII. Ancheta trimisă de domnul ministru Ion Lupaș directorului V.P. pentru malversațiuni în fondurile publice și atitudine imorală.

Tabloul XIV. Timpuri de băjenie. Refugiu la Sibiu. Nebunia legionară. Din nou colegul Lupaș, la mine. E agitat. Legionarii vor să deschidă vechea chestiune de acum douăzeci de ani, a neregulilor de la cămin. Și-mi cere o scrisoare prin care să se dovedească perfectă lui corectitudine etc., etc...

Și, cu toate insistențele nevastei mele (o persoană mult mai inteligentă ca mine), i-am dat scrisoarea salvatoare.

Epilog. Într-o zi mă întâlnesc la București cu profesorul Lapedatu, istoricul. El îmi spune că mi-a văzut scrisoarea la Academie, între actele istorice, și rămân stupefiat. Ce-a căutat modesta mea proză epistolară între monumentele istorice? De la Lapedatu aflu că adevărul istoric a cam fost ajustat de colegul Lupaș. Scrisoarea nu i-a fost necesară pentru disculparea față de legionari... ci față de istorie. Cu cîtva timp înainte, Academia fusese pusă în posesia unui material documentar al răposatului Bianu. Printre scripte se găsea și o scrisoare a profesorului Paul, fost director al căminului de studenți din Cluj și membru al comisiei de anchetă asupra neregulilor imputate părintelui Lupaș de la începutul României Mari. Cum scrisoarea nu era prea măgulitoare, părintele Lupaș a ținut să aibă o contra-valoare.

Paul spune așa... dar Papilian spune altfel...

Și istoria (dacă nu va avea altceva mai bun de făcut) va decide.

Post scriptum. Avizez pe scriitorul care va vrea să folosească datele de mai sus, să scoată în evidență caracterul epic al eroului: Mare Român, profund credincios, vajnic apologet al ortodoxiei, adevărat cărturar și om de o inteligență rară, eroul a avut o meteahnă care l-a ținut mereu mai jos decît ar fi fost îndrituit să-l proiecteze alcătuirea lui constituțională: căldărușa de la zi-ntli...

Cea mai modernă teorie asupra risului este a lui Bergson, potrivit căreia risul ia naștere ori de cîte ori în locul unei reacțiuni inteligente și adaptate, răspunde o reacțiune automată și neadaptată... Teoria lui Bergson cred că privește mai degrabă comicul ca fenomen obiectiv, decît risul ca expresie motoare a *insului* în deplină desfășurare a sentimentului său de plenitudine și bucurie. Pentru risul obișnuit, vechea teorie a exploziei de triumf emisă de Aristot și reluată de Hobbes — mi se pare cea mai adecuată. Mulți psihologi și filosofi au meditat asupra risului și între Aristot și Bergson se găsesc vreo douăzeci de teorii, pentru care invit pe cititorul curios să cerceteze marele tratat de psihologie al lui Dumas. Fără a pune pasiune pentru o problemă care depășește atît competența cit și interesul meu, simt — ca diletant ce sînt în această chestiune — că teoria lui Aristot mă mulțumește mai mult. Găsesc în ris expresia unui sentiment de triumf. Văd pe cineva că se împiedecă de trotuar și cade, gata să-și fractureze baza craniului, iar eu plesnesc într-un ris zgomotos. Aceasta se traduce: Ah, ce deștept sînt eu... eu nu cad. Și ce prost e ăla de pe jos...

De bună seamă, nu voi căuta să aduc o contribuție savantă la dezbaterea psihologilor enumerînd numeroasele varietăți ale acestei manifestări de triumf desfășurate într-o exaltare... dionisiacă (ar spune discipolii lui Nietzsche) cu prilejul anchetei instituite de Lupaș împotriva-mi. Acel du-te vino între oraș (hotelul anchetatorilor) și teatru (biroul administrației), acel continuu vacarm de la subsolul cu mașini și plî-n mansarda garderobelor, acel cortegiu care însoțește drumul inspectorilor, proce-

* Pentru completarea imaginii, vezi alim. *Spectacol*, p. 21. E vorba, în speșă, de nu «expert contabil», trimis de minister, «pentru anchetă».

* Vezi *Spectacol*, p. 21. «Inspectorul artistic» era «vrednicul cârturar și distinsul scriitor, domnul Petre Comarnescu». El îl felicita pe Papilian pentru piesele din repertoriu.

siunile de artiști, artiste, aparițiunea de chipuri străine defilind pe dinaintea autorităților dovedeau că un spor de viață colectivă prezida la această debordantă frenezie. [...]»²

Curg martorii. Sînt tineri împiedicați în ascensiunea lor glorioasă; sînt autorii persecutați de invidia mea; sînt elevii de la conservator, obligați a face figurație; sînt artiștii care n-au jucat îndeajuns și artiste care au ținut doar trena doamnei Tălvan și a doamnei Boitoș... dar mai sînt persoane cu totul necunoscute: spectatori indignați. Pe unii i-a adus Bonbon, fără discuție, dar mulți au venit din propriul lor imbold. Au auzit de o anchetă și... să nu piardă ocazia. Aceștia sînt probabil martori prin vocație. Unuia i-a greșit casierita locul, vînzîndu-i un loc ocupat (Prin urmare, același loc vîndut de două ori. Cine e beneficiarul celui de al doilea bilet?). Pe altul l-a oprit ușierul să intre după ridicarea cortinei (Pe mine!... Păi, știe — directorul sau biletarul — cine sînt eu?). Un al treilea protestează împotriva repertoriului. Nu se muncește îndeajuns. Ce-i aia, în fiecare săptămînă o premieră? Cere la fiecare reprezentație alt spectacol, ca să nu se plictisească lumea...

Ciudat! Nici un mușchi nu mi se mai contractează, numai ochii sclipesc. [...]»³

Bonbon a găsit în fine o adevărată hoție, nerespectarea legii cumulului: am încasat în întregime salariul de la teatru și de la universitate.

Arăt adresa, cu textul de lege, potrivit căruia personalului teatrului nu i se aplică legea cumulului. Mai mult, dovedesc cu state de plată, că salariul întreg nu l-am încasat decît de la primirea acelei adrese. Astfel că aproape trei ani nu m-am folosit de dreptul meu, neștiind de lege. Și, imitînd pe domnul inspector, aș putea spune că teatrul mi-e dator diferența pe trei ani. Dar inspectorul contabil e inflexibil. Prea e bună prada. El știe de la Bonbon și Pommery că legea cumulului favorizează numai pe artiști, nu și pe director. Au și întocmit raportul, s-au pregătit articolele pentru ziar... Figurile jubilează. Cei mai cu pudoare mă evită sau întorc capul. Alții trec fără să mă salute.

Cînd, deodată, bomba... Guvernul a căzut!... Și numai după o lună!...

Dintr-o dată teatrul a devenit o catacombă. Artiștii se mișcă fantomatic. Inspectorul contabil și-a rupt raportul și s-a mistuit cu primul tren. Pommery jelește seara pe scenă, bitonalitatea urlat-guițat e și mai lamentabilă, iar Bonbon rîde acum ca broscioiul.

Ar trebui să sar prin cameră și să mă strîmb, să dau cu tifla și să mă țin cu mîinile de burtă, ca să nu mă prăpădesc de ris.

Așa farsă!...

Ar trebui să-mi simt diafragma zgîlțiat de sacade, și mușchii toracelui prinși în convulsii disperate, ca să opresc plesnirea cutiei toracice.

Așa farsă!...

Ar trebui să-mi simt fața contorsionată, adevărată mască antică, cu despicătura gurii întinsă pînă-n urechi, și privirea mustită de lacrimi.

Așa farsă!...

Sau, dimpotrivă, să-mi țin pieptul înainte, capul pe spate, privirea satanică, într-un rîs disprețuitor.

Așa înfrîngere!...

Ar trebui să cat subțire, cu buzele supte și ochii pilitură de fier. Spectacolul are în el elemente grosolane din *Commedia dell'Arte*, dar și subțirimi de satiră «franciană».

Poate ar fi bine să împrumut rictusul sinistru al lui Pommery, sau privirea de o juvenilitate nătăfleață a lui Bonbon.

Dar nimic, absolut nimic. Carnavalescul spectacolului, cu părintele Lupaș în frunte și anonimii pirași la coadă, mă bucură într-un mod deosebit. E o bucurie tainică, fără manifestare exterioară, fără strigăte, fără gesticulări. Câtă dreptate au oamenii să mă urască. În prima parte ar fi trebuit să mă infuriu, să urlu, să injur, să protestez... iar în partea a doua să mă zgudui de ris și să umplu străzile Clujului de radiațiunile risului meu. Din nou mă găsesc în păcatul trufiei, pe care oamenii îl intuiesc atât de bine. Dar, judecînd mai adînc, parcă descopăr alt fenomen. Am găsit o altă reacțiune, pe potrivă inteligenței și stilului meu de viață. Am descoperit umorul...

Umorul... Comod cuvînt. Lesne l-am scos din bagajul lexic ca să-l integrez. Dar cînd să-l definesc, noțiunea lui parcă-mi scapă. E mai mult un sentiment decît o noțiune. Vorba «aia»: e mai mult adjectiv decît substantiv, și mai mult adverb... dacă nu chiar verb. Dar, la urma urmei, fiecare cuvînt e și substantiv și adjectiv, și verb, și adverb.

În nedumerirea mea, ca orice om civilizât, m-am adresat acelor evanghelii «Je sais tout»: enciclopediile. Dar aici, deziluzie. Enciclopedia franceză, cea mai precisă, ca tot ce elaborează spiritul francez, spune textual: «Acest cuvînt englez exprimă un gen de spirit particular (specific) englezilor». Precis, dar cam puțin. Trec la enciclopedia italiană: «Umorul este dintre conceptele cele mai greu de definit, din cauza însușirii lui de necunoscut și de nedefinit, care formează caracteristicile lui principale.» E ceva mai mult, dar mai întunecat decît în rezumatul francez. Și, în fine, enciclopedia engleză e și mai lămurită: «Umorul, nu numai că refuză să fie definit, dar într-un anumit sens este chiar nedefinit, și în mod obișnuit s-ar socoti ca o deficiență de umor, căutînd a-l defini».

* * *

Drept răzbunare, atît împotriva artiștilor recalcitranți, cît și împotriva publicului comod, am pus în scenă *Dincolo de zare* a lui O'Neill. Zic: drept răzbunare... fiindcă O'Neill a fost boicotat de actori și ostracizat de autoritățile americane drept imoral. Dar, lucru curios!... piesa a avut mare succes. Scandalul, iscat în jurul direcției, a desmeticit mințile, ca o criză care curăță și sufletul, după boală. Atît artiștii cît și spectatorii parcă s-au dumirit de condițiunile și posibilitățile teatrului și au prins a intui frumosul și adevărul artistic. Există, de bună seamă, o atracție a simbolurilor. Nici artiștii, și cu atît mai puțin publicul, nu știau că O'Neill era fiu de actor, el însuși actor, și că după o viață aventuroasă s-a hotărît să scrie piesele sale de mare suflu epic. Freudian în unele (*Din jale se intrupează Electra*), O'Neill a știut să ridice, prin tragicul dezesperării și poezia naturii, sentimentele la o mărime față de care complexe freudiene apar mai degrabă încheieri de conflict decît momente de declanșare. Dar, în *Dincolo de zare*, nimic freudian. Aci eroul tinjește după infinitul oceanului, după infinitul poeziei, și după infinitul iubirii...

Am impresia că răzbunarea mea se încadrează în conceptul umorului.

* * *

Parcă nici teoria lui Aristot și nici cea a lui Bergson nu mă mulțumesc. Tot în Dumas am găsit, prin Spencer, teoria contrastului... dar a contrastului care descinde de la un maximum la un minimum. Clownul care se avîntă să sară dintr-un salt peste cal, dar se oprește înaintea calului ca să-l alunge cu un bobîrnac praful de pe crupă. Dar gluma clownului te face să zîmbești. În umor masca trebuie să-ți rămînă gravă ca a unui gentleman englez.

* * *

Groznică tragedie ascunsă în lumea culiselor e lipsa sau pierderea memoriei. Cred mai degrabă că viciul e constituțional. Mă uit la Pomméry, om în vîrstă, care debitează rolurile la perfecție, nici o omisiune, nici o bolboroseală, în timp ce partenerul

său, Bonbon, cu mult mai tânăr, se luptă din greu. Jovialitatea lui e o compensație a acestui defect. Vorbește umflat și rar, fie să tragă cu urechea, fie să-și amintească cuvintele din text. Când îl surprind învățând prin sălile de repetiție, mă cuprinde mila: să fi făcut el așa în școală, nu rămânea de căruță. Tocește, nu altceva. Cu glas tare și gesticulind, citește, apoi lasă caietul jos, închide ochii și dă-i, dă-i... Acesta nu mai e prilej de umor, e curată tragedie. Sînt și artiști cu hipermnemie, în special femei. Ele turuiesc rolurile ca școlarii cei buni. Chiar pe scenă, la un paragraf mai lung, închid ochii binișor, și-i trag... Au grijă chiar să avertizeze pe sufleur: Moșule, mie-mi dai numai începutul, pe urmă nici o vorbă... Și elevii de clasele primare se plîng: Eu am uitat începutul...

Acesta da, e umor. Așa e... Ai plasat tocitorului cuvîntul inițial, resortul începe să se desfășoare.

* * *

Dintre toți lipsiții de memorie, defectul e mai acut la artistul străjer. E de speriat cît muncеște. La fiecare paragraf mai mare vine la mine și mă invită să-l ascult. E îndușător. Are silință de școlar diligent. Și, într-adevăr, fragmentar, e un album de plăci de gramofon. Pe scenă însă parcă ar fi la alergările de saci. Așa ezită, sare, se poticnește. Ca să-și mascheze insuficiența a luat obiceiul să lungească cuvintele. Și la fiecare rol nou, ține să mă avertizeze:

— Îi dau puțin accent ovreiesc... rîde lumea...

* * *

În timpul anchetei, artistul străjer s-a agitat. Nimeni nu știa ce vrea, pe cine susține, și dacă are măcar un plan. Venea la mine: «Nu te lăsa domnule director...». Se ducea la inspectorul Comarnescu: «Trebuie să se isprăvească odată cu o situație ambiguă» (??!!). Iar, la expertul contabil: «Fă-ți datoria... Noi străjerii sîntem aici să susținem dreptatea...».

Îl privesc și-mi simt un zîmbet amărui pe față. Am depășit și comicul și umorul, am intrat în domeniul tragicului. Fiindcă la umor trebuie să petreci, condiție esențială, să rizi de unul singur, să rizi sub aspectul celei mai perfecte imobilități... dar să rizi neapărat.

* * *

Vine la mine artistul străjer.

— Te felicit, domnule director. I-ai pus cu botul pe labe. Ce credeau ei, c-așa merge treaba?... Păi, eu unde eram? Le-am spus: Cît oi fi eu aici, să nu care cumva...

Mă uit la el. E volubil și chiar agitat. Are o figură alungită și ochi expresivi. Bun chip de clown, dar n-are umor.

— Ce crezi?... Te lăsam eu? Chiar dacă voia Lupaș, mă duceam la Goga și-i băteam cu pumnul în masă.

Mă gîndesc la clownul care se oprește din avîntul mortal să curețe cu un bobîrnac praful de pe crupa calului. Nu e cazul. În vorba artistului se îmbină absurdul, fanazia și lăudăroșenia. În felul acesta e prilej de umor.

(Text îngrijit de Al. OLARU)

(Va urma)

MARIN PREDA și țărani săi

MOTTO: File de album

«În ceea ce ne privește pe noi, românii, am cunoscut odată un gînditor care mi-a spus următoarele: Badea Gheorghe a boicotat istoria.

Să presupunem că există un astfel de Badea Gheorghe, e nevoie doar să presupunem, pentru că, în realitate, unde a boicotat Badea Gheorghe istoria? La Rovine? La Podul Înalt? La Călugăreni? La Plevna? În Munții Tatra?»,

(Marin Preda — *Imposibila întoarcere*)

«Fatalitatea relației» statornicite între țaran și istoria care de multe ori «l-a dus de nas pe Badea Gheorghe», dar din ale cărei viclenii el a învățat «viclenii și mai mari și a știut în felul acesta să le deçoace» a constituit tema principală din mai toată proza de inspirație rurală scrisă de Marin Preda.

Impactul cu istoria creează în comportamentul personajului lui Preda manifestări ciudate, imprevizibile, diferite de cele ale altor țărani din literatura noastră, tocmai pentru că el încercă să-și depășească destinul, printr-un susținut efort de disimulare și disimulare. Atitudinea evidențiază o luptă de hărțuire cu Spațiul, cu Cauzalitatea, cu Finalitatea și cu Timpul mitic ce numai în aparență «e răbdător», dar, în realitate, mulează după calapodul său soarta oamenilor.

Moromete va fi un Prometeu al gîntei sale, înălțat pe altarul prefacerilor sociale. Veșnica dramă a inadaptabilității, cu dialectica ei încărcată de nostalgia originii, este elementul preponderent din conștiința lui și a generației sale. Nu vei găsi alături de Niculaie Moromete, de Isosică, de Plocoagă, de Gae, de Ouăbeș — reprezentanții tinerei generații de silșteni — pe nimeni din «poiana lui Iocan». În aceeași celulă (familie) țărănească, conviețuiesc două nuclee de aceeași factură genetică, dar cu încrețiturile spirituale deosebite.

Conștiința de sine, de clasă, socială a patriarhalului are canoanele ei specifice în prefigurarea și-n statutarea sa. Deși izolat și într-o oarecare atitudine de aversiune față de culturile străine, țaranul român n-a rămas un primitiv, ci s-a reliefat ca un subtil creator. Din esența etică a pămîntului de băstinaș și din testamentul spiritual lăsat de străbuni cu limbă de moarte, s-au zămislit datinile, credințele și legendele trăirilor sale intime; încordata atitudine de veghe cu care a traversat epocile l-a ascuțit și mai mult inteligența și simțurile native.

Nevizitaților, lumea satului le pare haotică, opacă, indescifrabilă, vulgară, poate, în manifestările ei de limbaj, apăsătoare și compartare (uncori violentă), ceea ce a prilejuit neînțelegerea și uneori negarea sensibilității artistice și a capacității creatoare a țaranului, pînă și din partea unor minți supte de critică, de oameni de cultură și de artă. Dar atitudinea lor nu poate dovedi că satul — chiar și acela în care se desfășoară drama Morometilor — nu este încărcat cu mituri și simboluri profunde, aparent misterioase, cifrate pentru observatorul din afară, însă deschise, lizibile pentru cel din interior.

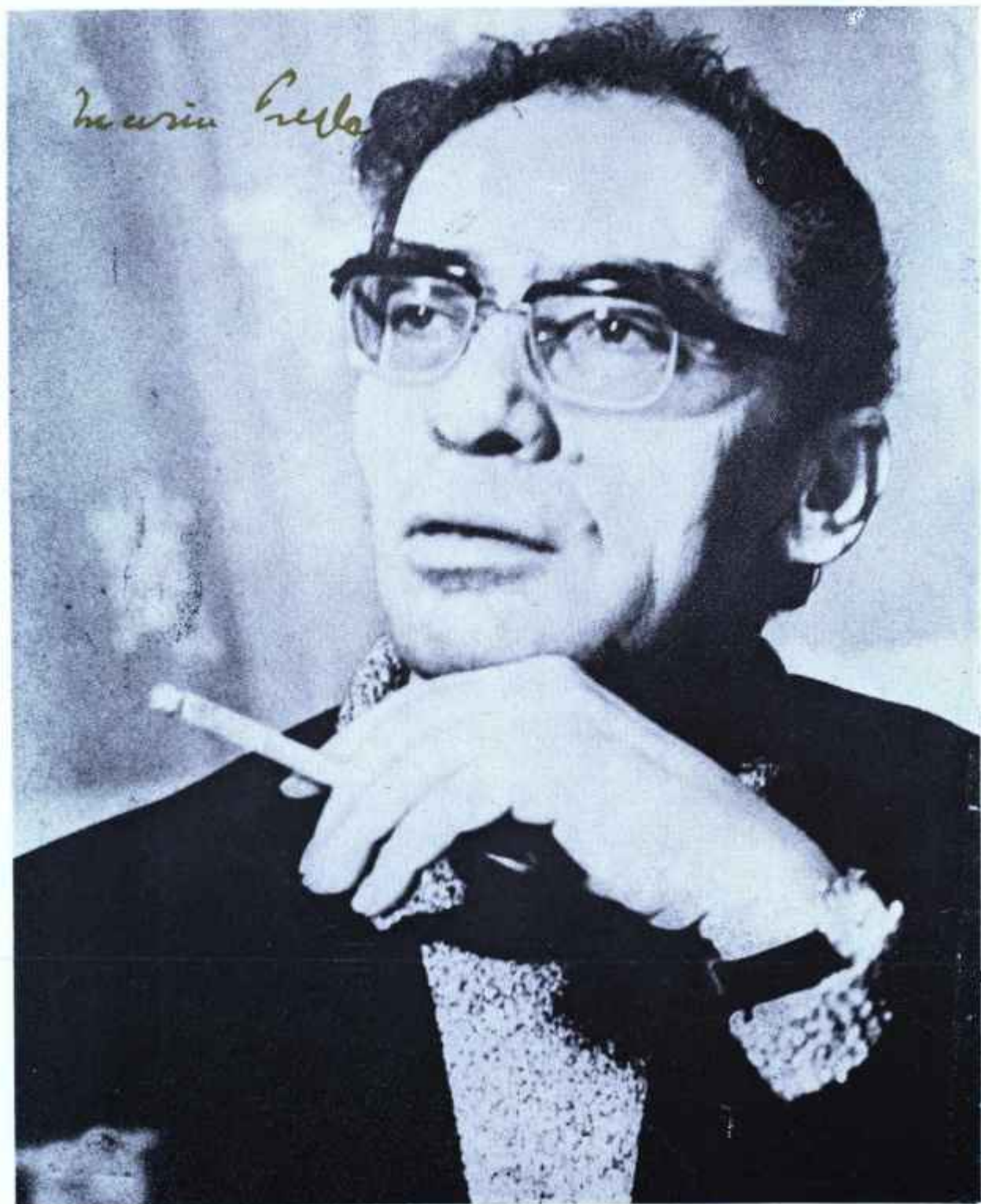
Marin Preda descinde și rămîne cu ființa și conștiința în spațiul agrar, deci limba lui secret al credințelor și însemnelor îl era familiar; el percepe și trăiește «misterioasa solidaritate dintre temporalitate, naștere, moarte și înviere, sexualitate, fertilitate, ploaie, vegetație și așa mai departe» (Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, p. 133), ca oricare alt plugar.

Dacă, la N. Filimon, la D. Zamfirescu, la Z. Stancu, țaranul era într-un permanent conflict cu clocoțul; la Sadoveanu, cu boierul; la Rebreanu, cu instinctele, la Marin Preda se efectuează un transfer psihic și moral extraordinar. Moromete își pierde o parte din pămînt, apoi o parte și din familie (Achim, Nilă, Paraschiv îl fură și fug la București; Niculaie părăsește și satul și concepțiile comunității), dar își păstrează nealterat scopul suprem al năzuințelor sale, mîndrindu-se în pragul morții că: «Domnule, eu totdeauna am dus o viață independentă!».

Ar reuși, din cele expuse, că eroii literari creați de Marin Preda sînt alfel decît ceilalți săteni reali sau imaginați, că... «așa și pe dincolo» — vorba scriitorului.

Credem că autorul n-a dorit și alfel n-a realizat așa ceva. El n-a cîntat altceva decît să eternizeze viața satului, la timpul respectiv, într-o operă încărcată de imagini spațiale, psihologice, fizice și de conflicte individuale, dramatice, recepționate, direct, în copilărie — o operă dominată de fenomenele istorice, culturale și politice, dar, mai ales, de arhetipurile umane, intruchipate literar prin Ilie Moromete, Cocoșlă, Tugurlan, Hălosu și alții.

Dacă eroii ce însoțesc Morometii sînt țărani veridici, ce-și consumă firese tragicii destin, dacă, prin disimulare și ironie, ei încearcă să scape din cleștele neînduplecatului partener, dacă nu sînt măcinați de instincte și rămîn încă oameni adevărați, capabili să-și poarte fiecare povara urșitei, dacă, deși clătinați, nu sînt totuși spulberați ca entitate socială, dacă împing tradiția, durerile și bucuriile unui neam peste secole, prin generații, spre viitor, asta înseamnă că ei au avut o înrădăcinată și trăinică filosofie. Pragmatică, desigur, dar filosofie pe care natural că o avea și cel care l-a zămislit. În ea se regăsește profunzimea experiențelor de secole, pe temele fundamentale ale existenței: iubire, naștere, viață, moarte. («Țaranul și Kant își pun aceleași probleme, cu deosebire că cel din urmă le rezolvă cu altă tehnică» — spune G. Călinescu.)

«Unde a boicotat Badea Gheorghe istoria?» (*Imposibila întoarcere*)
În 1977, la Siliștea-Gumești, în casa profesorului Burcea.

*Hic Moromete
va fi celebru.*

— E bolnăv, sărmaflu!... E atead, cică
a să dea din lot... (Morometii, I).
Țăranul sîrăștean Bolyghind.

—tăranul din sat, nu personajul. Numele lui, dar nu el,

Tudor Calanșu, 1915) lui Maria Preda — personajul *Ilie Muromete* (fotocopie după o fotografie de familie)

Joita Preda, mama scriitorului, în 1972. În română — *Cultrina*.

Marin Preda și sora sa *Hinca* (1976) — toamna, la munte lui Gigi, feciorul lui I. Ballac și al Hincăi.

Siliștea-Gumești — vedere panoramică a satului devenit legendă prin *Moromeții*.

Albă, cumnatul prozatorului, fostul « Bărâu înalt și spelb, cu mâinile lungi, dulgher de meserie » (*Moromeții*, II), în 1973.

«...plăcuse oamenilor și fusese susținut în alegeri...» (*Moromeții*, I) Aristide — primar al satului la 27 de ani, primar și în romanul lui Marin Preda.

Și «...moara cu valțuri a lui Aristide» (*Moromeții*, I) fostă proprietate a lui Ștefan Predescu.

«Dugu în Țăgarlan», tânăr jăran,
eroul literar din *Intilnirea din pă-
durea* — la doi ani după apariția
volumului, militar în termen (foto-
copie)

Ion Chișan, cel care a umblat - nebulă o toamnă
întregă, călare pe cal și cu o mărincă în sa,
zicea că e kaidue» (*Moromeții*, II)

La lansarea romanului *Delirul* — București, 29 ianuarie 1975.

Erinevni, in fondo,
Marin Preda?

La moartea mamei sale, «Marin Preda n-a mai rezistat să intre în biserică și s-a dus undeva în curtea bisericii. S-a așezat pe niște lemne și a rămas acolo tot timpul slujbei.» (Sava I. Dumitru — *Zece ani alături de Marin Preda*, Editura „Cartea Românească”, 1985, p. 145)

Claustrat într-o «chilie» de la Mogoșoania, scriindu-și ultimul roman — *Cel mai iubit dintre pădureni*.

Înclinările spre hedonism, reticență, ironie, ale lui Ilie Moromete, subliniază însă și plăcerea, gustul și aplecarea autorului spre cugetare, ceea ce se manifestă chiar din copilărie (a se avea în vedere atitudinea lui Niculae față de niște proști). Preda devine avid în a cunoaște și scurte în a judeca, încă de pe când îl va citi pe Kierkegaard, pe Descartes, firește, după ce se va edifica despre adevărurile sacre din Biblie — prima carte co-l căzuse în mină și care-l dezamăgise. Va sorbi din fatalismul lui Tolstoi — pe urmă și nu se va sătura, și va fi nemulțumit, și va căuta altceva; și-l va găsi pe Nietzsche și nici de aforismele lui nu se va sătura. Concepția metafizică a ciclului istoric de la Spengler îl reține doar cât să-l înțeleagă și pe acesta, pentru că îl așteptau absolutul infinit al lui Spinoza, și materialismul lui Marx și interpretarea dialecticii lui Hegel și... și multe..., până ce totul va fi topit în Cel mai iubit dintre pământeni, roman plin de aforisme «al căror timbru și al căror substanță ar putea face invidia unui specialist (dacă există specialiști și în această materie); ar merita să fie cercetate, luată la cu alte reflecții din alte opere, pentru ele însele, ca și pentru caracterul lor de document uman» (C. Nolea).

Există în Silistea-Gumești o uliță a Morometilor, cu Ilie Moromete, cu Niculae Moromete — zis și Pacă Moromete —, cu Gheorghe Moromete. Numele, ca apelativ — «al lu' Moromete» — se păstrează și astăzi, iar scriitorul, fascinat probabil de sonoritate, l-a transferat în familia sa, a Căărășilor — după cum se mărturisește și în Imposibila întoarcere, și în Viața ca o pradă —, familie unde conviețuiau trei rinduri de copii, unde cloceau disputa și ura, dar unde vibrau și dragostea, și respectul pentru om.

Dacă făcea — tu silistean la origine — în perioada cit a trăit autorul, un sondaj în Silistea-Gumești relativ la personalitatea scriitorului, la popularitatea lui, cițiva te injurau, indignați, în față (cei mai colțoși); alții o făceau în spate; mulți te injurau și pe tine, și pe el, «Marin Preda ăla al lu' Pațaco». Dacă un străin făcea același lucru ca tine, ori i se răspundea în doi peri, precum în celebra replică a lui Ilie Barbu: «Tovarăși! Marin Preda a fost un prăpădit. Trăiască Partidul Comunist!», ori i se întorcea, fără nici o formalitate spatele, ori era pareă luat la rost cu întrebări și răspunsuri retorice și obraznice: «Marin Preda?» — așa ca și cum abia și-ar aminti. «Aaa, păi domnule, ăsta e un înstrăinat! N-a făcut nimic pentru satul lui! Cît e el de mare, nu-l interesează că n-avem p-ala, că n-avem p-ăllaltă! Își umflă buzunarele cu bani înșirind mincuni despre noi prin cărțile lui. Auzi dumneata? Dugu lu' Mereuță! Cîno, dracu, o mai fi și Mereuță ăla? Cînd toată lumea de aici din sat știe că Dugu ăsta este al lu' Țugurlan. Că... Aristide, a fi fost el primar aici în sat, de, dar n-a avut moară. ăsta era a lu' Ștefan Predescu. Apoi a venit surdul, ungurul, Costică Roșu, și a făcut și el una mai în centru, în pămîntul mîierii lui, la Ignat în grădină. A mai făcut apoi alta în Tătăraștii de Sus, pe Teleorman, iar ăsta al lu' Pațanghel, scriitorul ăsta, bute apa-n pîuă alurea. Se vede că dacă n-a mai dat prin sat, le-a cam uitat, le cam înurec... Mai bine, l-ar pune dracul să-și facă un pustiu de lîncea satul lui. Uita! Șoseaua e numai gropi. Dac-ar vorbi cu cei de sus, că are limbă, s-ar asfalta și p-ăici. E unul la Girdești, nu-ș' cum îl cheamă, parcă Dumitrache — mă rog, — cîoă e mare... așa... ca ăsta al nostru. Păi, a făcut dumnealui șosea de zbirnile. Ține de la gară din Virtușele și pînă la ta-vău la poartă, cam 20 de km, iar „scriitorul“ ăst' al nostru nu e în stare să ne facă și nouă una de 5—6 km, de la gara Balac, pîn' aici în sat!» (Monologul lui Marian al lui Anton al lui Tudor al Popii, fost «colega» de școală cu Căărășu T. Marin).

Aveau sau n-aveau dreptate consătenii? Depinde! Dar Marin Preda, Căărășu T. Marin al lor, nu era un înstrăinat. El n-a făcut șosele... sau, poate, le-a făcut și nu le-au văzut ei... (Între timp șoseaua respectivă s-a asfaltat, urmîndu-se parcă drumul... «fatalității» istoriei.) A creat însă, «ăsta al lu' Pațanghel», un imperiu, unde în felul său, al tărînimii patriarhale, intra în decalin față de istorie și... a mai făcut din vatra lor, din Silistea-Gumești, leagănul legendei țărănești, căci numai prin Morometii au intrat silistenii pe meridianele lumii. Le-a făcut deci drumuri în eternitate, nu poteai, «de la gară pîn' la moară».

Marin Preda a făcut, față de el, și de mulți alții, nu pentru că nu-i plăcea să schimbe o vorbă cu cineva, ci fiindcă așa era natura lui, de «mare singuratic». Imaginația sa creatoare îl răpsea celorlalte preocupări, ale satului, ale oamenilor. Sta ceasuri întregi lingă tine ca o statuie. Vorbeai pînă te dureau fălcile. Lui nu i se clintea un mușchi de pe față. Te asculta? Era absent? Intrai în dilemă, apoi, în iritare, săltaii vocea, accentuînd bolovănos. Și... atunci, surprinzător, sălta și el privirea de unde și-o pronașe și, enervat, te apostrofă: «Mai înec, monșer, nu sînt surd!» Auzise.

Munca enorm și publică rar. Îi plăcea — mai în glumă, mai în serios — să-ți sugereze că e «ocnaș al condeșului», un Balzac al literaturii române. Noaptea tîrziu, uneori pînă-n zori, umplea mărunț albul colilor. Arunca în sertare. Uita, se făcea că uită, multe din cele scrise, pe care le redescoperea tîrziu, le îndrepta și adăuga, și le trimitea la tipar, abia acum, după cum aflăm din propriile-i mărturisiri, mai ales din cele în care relatează istoria apariției Morometilor.

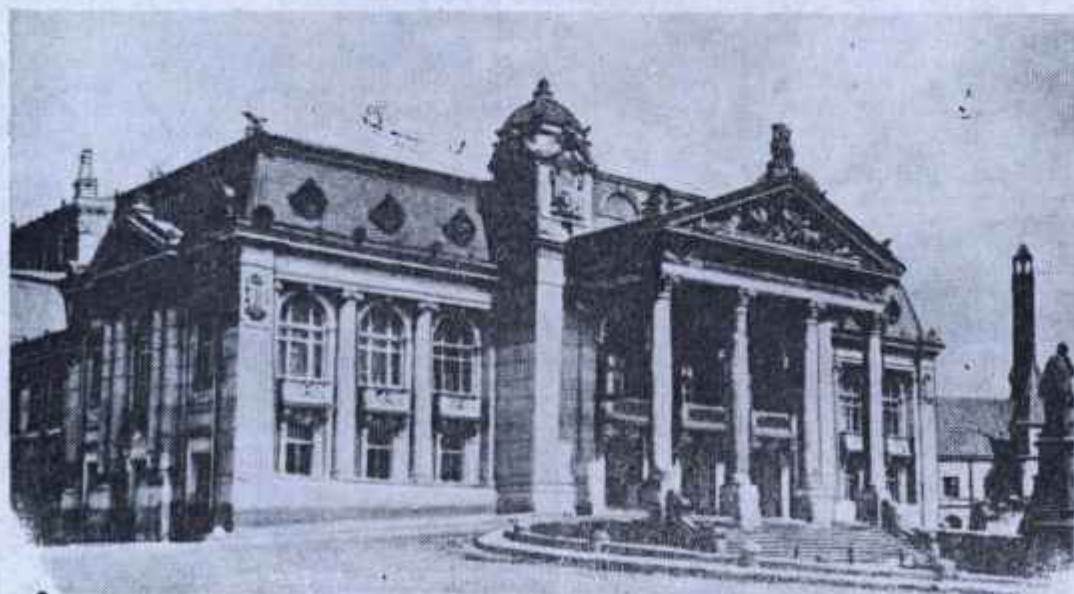
După acest roman, tînarul care se făcuse cunoscut prin Întîlnirea din pămînturi, intră în rîndurile scriitorilor respectabili, în viață, stîrnește interesul marelui public, avînd din ce în ce mai mulți admiratori din toate păturile sociale. Cărțile lui sînt așteptate și epuizate încă din primele zile ale apariției, așa cum s-a întîmplat cu Imposibila întoarcere, și cu Delirul, și cu Viața ca o pradă, dar, mai ales, cu Cel mai iubit dintre pămînteni.

Deși... puțin iubit «printre pămînteni», deși «blegu' ăla» din copilărie, privit cu îngăduință, Marin Preda devenise acum marele favorit al competentului judecător, vorbitorii Limbii Române. Și, dacă Limba este «întîlul poem al unui popor» (Lucian Blaga), credem — alături de cititorii care-i devorează scrierile — că opera lui, prin stil, prin concepția despre artă și viață, prin expresia ei românească, se înalță la rangul de poem național.

Dobre I. BURCEA

MĂȘTILE THALIEI

Matei MILLO, Victor Ion POPA, Aurel MAICAN

În arhiva Teatrului Național din Iași

DIN COLECȚIILE MUZEULUI DE TEATRU din Iași, ce însumează un important număr de scrisori și documente, am selectat câteva mărturii referitoare la activitatea desfășurată de mari personalități ale teatrului românesc: actori, dramaturgi, oameni de teatru, în cazul de față fiind vorba de Matei Millo, V. I. Popa, A. I. Maican. Prezentarea acestora o facem cronologic.

În 1895, artistul Matei Millo, în vîrstă de 82 de ani, își îndreaptă gîndurile spre Iașul copilăriei și al tinereții sale, dorind să-și ia rămas bun de la entuziasmul lui public care, încă din anii debutului, l-a apreciat și prețuit. În acest sens, formulează către președintele Comitetului teatral o cerere prin care solicită să i se aprobe susținerea unor spectacole de adio în orașul natal, în care debutase în urmă cu 63 de ani. Documentul este un simplu act administrativ, o simplă cerere, dar conținutul ei emoționează prin sinceritatea mărturisirilor, dez-

văluie crezul de-o viață al artistului octogenar, pus în slujba dezvoltării teatrului românesc.

Actul, primit la data de 7 octombrie 1895, poartă rezoluția favorabilă cu semnătura lui C. I. Ivașcu, consilier comunal, venit în 1894 la conducerea Comitetului teatral Iași, potrivit căreia stagiunea se va deschide «cu concursul D-lui Millo».

În sala ciroului Sidoli, M. Millo a dat două spectacole: primul a deschis stagiunea în ziua de 11 octombrie 1895 cu piesele *Lipitorile satelor* și *Cucoana Chirița în Iași*, al doilea spectacol a avut loc în ziua de 22 octombrie, același an, cu piesa *Cucoana Chirița în Iași* și cantoneta *Barbu Lăutarul*. După discursuri, Millo, ovăționat și înconjurat de cununi de flori, cu emoție în glas, a adresat publicului rugămintea fierbinte de a încuraja arta națională: «Teatrul este o școală a purificării moravurilor, a bîcuiirii relexlor... puneți dar mină de la mină, nu părăsiți teatrul și căutați a încuraja pe artiști.

Susțineți teatrul și mai cu seamă nu lipsiți de aici când se reprezintă piese naționale, piese pentru susținerea cărora am luptat întotdeauna, căci ele sînt oglinda vie a vieții poporului român. Trăiască Teatrul Național!».

Considerăm că merită a fi cunoscută și o scrisoare autografă a lui V. I. Popa, adresată dramaturgului G. M. Zamfirescu, pentru informațiile prețioase conținute. Textul scrisorii ocupă trei pagini de mărime obișnuite, este prevăzută cu plic, pe care se află menționată adresa destinatarului: «Teatrul Național Iași, Domnului George Mihail Zamfirescu, director de scenă». Scrisoarea nu este datată, dar din conținut deducem că a fost trimisă între anii 1934—1935, cînd V. I. Popa se afla la București, ocupînd funcția de regizor al Companiei Bulandra, iar G. M. Zamfirescu era la Iași, angajat al Teatrului Național ca director de scenă.

Valoarea documentară a epistolei constă în precizările privind politica repertorială a Companiei Bulandra, în considerațiile de ordin regizoral făcute de V. I. Popa asupra pieselor lui G. M. Zamfirescu: *Sam* și *Fu poruncă de la Suceava*, ca și în referirile asupra piesei sale, *Răzburarea sufleurului*, pe care o recomandă a fi jucată pe scena ieșeană din rațiuni majore, cesluiesc interesele teatrului, și nu ale autorului.

Cele relatate se constituie în observații obiective, confirmate de istoria teatrului. Compania Bulandra, deși a cultivat dramaturgia originală, a avut preferințe pentru piese nesemnificative, aceasta în detrimentul operelor scriitorilor clasici (Alecsandri, Caragiale, Davila...) ca și ale scriitorilor contemporani de valoare (M. Sorbul, G. M. Zamfirescu, Camil Petrescu, L. Blaga, V. I. Popa, M. Sebastian).

Două scrisori ale regizorului A. I. Maican către Eugen Melik și către Iorgu Iordan, revine alte etape din istoria teatrului.

Aurel Ion Maican (1893—1952) a jucat un rol decisiv în mișcarea teatrală românească, distingîndu-se ca regizor de mare originalitate, dotat cu o profundă înțelegere a artei scenice, cu o excepțională putere de muncă și o imensă dragoste de profesie. A fost regizorul Companiei Bulandra, al Teatrului popular, al Teatrului municipal din Brăila și al Teatrelor Naționale din Cernăuți, Chișinău și Iași.

Prima scrisoare, adresată directorului Teatrului Popular din București, Eugen Melik (1876—1957), fiul junimistului I. M. Melik, datează din perioada în care A. I. Maican a fost regizorul acestui teatru (1923—1924). Sînt

comunicate greutățile de ordin financiar întâmpinate de trupa teatrului în turneul întreprins în orașele Turnu Măgurele și Pitești, lipsa publicului de la spectacole, neajunsuri puse pe seama unei reclame insuficiente și a unui repertoriu puțin accesibil marelui public. Este cunoscut că Teatrul Popular a jucat piese mai puțin valoroase, cele mai multe fiind ale lui N. Iorga, patronul spiritual al acestui teatru.

Interesantă este și cea de a doua scrisoare, din 28 iulie 1945, în paginile căreia A. I. Maican oferă profesorului universitar Iorgu Iordan, care se afla pentru a doua oară la conducerea Teatrului Național din Iași, sugestii și soluții pentru activitatea instituției. În acel timp, trupa ieșeană se afla refugiată la Jimbolia, apoi la Sibiu, avînd ca directori mai întîi pe A. Oțetea și apoi pe I. Iordan, ultimul răspunzînd și de reîntoarcerea la Iași cu întreaga zestre de decoruri și costume.

A. I. Maican, fiind un bun cunoscător al colectivului ieșean, cu care lucrase și cucerise uimitoare succese între 1929—1933, al posibilităților de realizare scenică a spectacolelor, trece în revistă numele actorilor dotați cu calități artistice, face recomandări în privința repertoriului, indică surse de procurare a textelor și se oferă să pună gratis în scenă spectacolele «în amintirea epocii» directoratului lui I. Iordan dintre anii 1928—1930.

Georgeta ȚURCANU

«...am organizat Theatru în capitala Moldovei...»

I

Domnule Președinte,

Dorind a încheia cariera mea dramatică prin două sau trei reprezentații de adio, în orașul Iassy, locul nașterii mele, vin a vă ruga cu tot respectul ca să binevoiți a acorda înalta D[umnea]voastră autorisare membrilor societății dramatice care vor consimți a onora cu concursul D-lor la aceste spectacole, pe decanul Artiștilor Români, pe mine, Veteranul Artei Naționale.

Domnule Președinte, sunt 63 de ani de cînd încă foarte june, călcînd în picioare prejudecățile societății de atunci, am sacrificat poziția mea socială, averea mea și anii juneții mele pentru a mă urca pe scena Theatrului Național.

Domnule Președinte, sunt 45 de ani de cînd întorcîndu-mă în țară, după săvîrșirea studiilor mele în Franța, am organizat Theatru în capitala Moldovei, am înălțat scena lui la culmea Artei, cu ajutorul și sub patronajul Iluștrilor mei amici, V. Alecsandri și C. Negruți.

Astăzi, în etate de 82 de ani, vin a vă solicita mijlocul de a mă prezenta pentru ultima oară dinaintea publicului ieșean și a-i face supremul meu adio: sper, D-le Președinte, că nu numai vei binevoi a acorda octogenarului Artist respectuoasa lui cerere, dar vei îndemna chiar pe colegii lui de sub autoritatea D[umnea]voastră, ca să ofere talentul D-lor, la această operă de artă și de consacrare al falnicului trecut al Theatrului nostru Național din Iassy.

Mai cu seamă că ofer onorabilei Societăți ca o justă despăgubire jumătate din produsul acelor spectacole după scăderea cheltuielilor generale.

Primiți, D-le Președinte, cu respectuoasa grațitudine și asigurarea profunde stime și considerațiuni a supusului D[umnea]v[oastră] serv,

M. MILLO

Domniei Salle

D-lui Președinte al Comitetului Theatral Iassy

[Rezoluție]

Primit la 7 octombrie 1895

Se admite cererea D-lui Millo, cu condițiunea ca Societatea dramatică va începe stagiunea a.c. cu concursul D-lui Millo, rămînînd ca venitul net al reprezentațiunilor se va împărți în 5 părți, din care petiționarul va lua 2 iar Societatea 3 părți.

C. I. IVAȘCU

Matei Millo — ului de P. ZANESKY (colecția Muzeului Theatrului din Iași).

— Dragă domnule Zamfirescu,

Să ne înțelegem. N-am pus nici o clipă problema *Sam* sau *Fu poruncă de la Suceava*. Asta, deoarece atât Tony Bulandra, cât și D-na Bulandra cunoșteau *Sam* și cu cecitate lor obișnuită în fața unui teatru nou mi-au declarat ritos că nu au înțeles piesa, necum să-i mai vadă posibilitatea de realizare scenică. Cât mă privește pe mine, de bună seamă că *Sam* ar da prilej excelent pentru o regie copleșitoare — deci preferința e ceva firesc. Numai că, față de trupa Bulandra eu nu pot aduce ast argument, la care prea ușor s-ar răspunde că tovarășia lor e făcută pentru dinșii, iar nu ca să-mi slujească mie, sau mai exact nouă.

Deci nu-l uitasem deloc pe acel nedreptățit *Sam* al dumatile, pentru simplul cuvânt că nu este de uitat. Eu, personal, îmi rezerv dreptul ca oricând și oriunde să caut a-l înfăptui odată și odată, așa precum știu bine că am voit s-o fac odinioară. Nădăjduiesc însă că nu totdeauna mă va opri o telegramă urgentă și oficială, ca odinioară. Crezi că, știind cele spuse de mine mai sus, se mai poate încerca odată la Trupa Bulandra? Iată, sint gata să încerc și să stăruiesc. Totuși, cu oamenii aceștia se lucrează așa de înspăimântător de greu, cînd e vorba să-i scoți din linia Bernstein, încît nu-i nici o mirare că au în sertar peste douăzeci de piese admirabile și nu se vor hotări niciodată să joace vreuna din ele cu toată stăruința mea de zi la zi.

Dacă m-am gîndit la *Fu poruncă de la Suceava* și m-am agățat de piesă, pricina caut-o tocmai în faptul că linia lucrării nu-i potrivnică înțelegerii celor patru asociați. Trei din ei pot avea roluri. Și apoi au neapărată nevoie de o piesă originală. Dumnezeu ești îndoit de piesă și ți-o denigrez. N-ai dreptate. O vezi, desigur, printr-o prismă anume, ceea ce nu-i cazul meu, care sint la destulă depărtare să pot avea perspectiva cea mai descătușată cu putință. Și-apoi ți-am scris lămurit: vreau s-o mai citesc o dată să văd ce părere pot avea astăzi de ceea ce mi-a plăcut odinioară așa de mult, încît n-am putut uita nici pînă acum. Dar, ca să fie lucrul făcut pe de-a-ntregul, fii bun și trimite-mi amîndouă piesele. Voi pune în bătaie toate tunurile grele ca să izbîndesc ceva. În orice caz să nu-ți fac un deserviciu. *Et c'est tout dire!*

Cît privește *Răzburarea sufleurului*, vei proceda cum vei crede mai bine. Țin să te vestesc că nu stăruiesc s-o joc decît fiindcă am încredințarea că se poate face un succes de public, care, date fiind împrejurările ieșenești — cum zice August Scriban — nu înseamnă mare lucru pentru mine, ci pentru Teatrul Național de acolo. Mai scurți rostit, dau o piesă fără alte veleități decît acelea de a înlocui o operetă din multela puse la rînd. Tăierea actului al doilea în două tablouri e o idee bună. Totuși mă întreb dacă pauza adăugată și ruptura în acțiune n-ar stînjeni intrucitva dinamismul actului al doilea pe care îl vreau jucat repede, nervos și fără nici o scrinteală în viteză. Aș zice chiar că toată piesa trebuie jucată așa de repede, încît publicul să n-aibă timp a-i vedea betejile.

În cele spuse mai sus, află și răspunsul la întrebarea ce ți-o vei fi pus, de ce oare nu ți-am dat *Moartea prietenei mele*. Acea e o piesă pe care, oricine o va juca, o va juca pentru regizor și pentru autor. Numai pentru ei, nicidecum pentru teatru. Publicul nu va putea iubi pagini așa de triste, bîntuite de atîta destrămare...

Aștept deci piesele domniei tale și, rugîndu-te să transmiți Doamnei omagiile mele, ți string mina.

Victor Ion POPA

III

Pitești, 22 I [1] 924

Domnule Director General,

Spectacolul de aseară din Turnu-Măgurele a dat venit neto, fără taxe, 3460, apoi Primăria a dat 1000 lei (una mie) subvenție.

S-au vândut 43 rezervate, 20 stal și 4 galerii.

Toți prietenii D-lui Profesor Iorga au venit seara la spectacol spunând că nu au știut nimic de spectacolul Popularului, între ei sunt: Dl. Savu, șeful organizației, Moscu și alții pe care nu-i rețin.

Casierul de aci spune că toți știau, dar nu au luat nici o măsură spre a-i da concursul și că se scuză așa fiind mult obligați D-lui Iorga.

Adevărul e că nu avem reclamă. Afișele noastre sunt invizibile, ca culoare și mărime. Spectacolul se știe, totuși nu place. La Turnu spuneau casierului precum că piesele lui Iorga sunt « indigerabile ». Aici, la Pitești, stăm și mai rău. E ora 4 p.m. și nu are vândut decât de 1 000 lei.

Vin de la Dl. Brinzeu, care nu vrea, sub motiv că nu are timp, nu vrea să se ocupe de acest spectacol. Mă duc la Prefect și Primar.

Lumina și încălzitul teatrului costă 1 400 lei, afară de chirie. Schimbați formatul afișului, faceți-l mai mare și mai citet și dacă voți și ceva reclamă în gazete.

Casierul de aci se luptă și el cu indiferența publicului față de repertoriul nostru. Acest repertoriu va merge bine numai după ce vom trece Severinul, până atunci aș vrea să pot susține cheltuielile.

Vă salut,
MAICAN

Domnule Profesor,

V-am căutat în dimineața în care hotărisem să vă întâlnesc, dar nu am reușit în cursul orei mele libere.

Vă scriu, prin bunăvoința D-nei Iordan, punindu-vă în curent cu cele ce am făcut.

Actori care să vie în provincie nu se găsesc la salariile pe care le poate oferi un teatru oficial, mai ales că sindicatul a stabilit salariul minimal pentru un absolvent al Conservatorului, cu o experiență de trei sau patru ani, la 150 000 lei lunar pe 12 luni, iar tinerii absolvenți, cu ceva talent, toți visează 500 000 sau 600 000 lei lunar.

Dacă aș fi mai tânăr, pentru mine ar fi o plăcere să vă realizez repertoriu[1] pe care-l aveți cu actori ca:

S. Popovici
Veniaș
Lascăr
Subă
Dănculescu
Codeschi
Schimbischi
Ionașcu
Anton Dumitrescu
Radvanschi
Protopopescu

Varduca, singuri[1] pe cari îi socotesc că pot rămâne în cadre, rezervându-vă momentul să completați, în frunte, cu elemente noi, exceptin pe Popovici, Lascăr, Veniaș și cu o mare speranță în Schimbischi, dacă...

Femeile care pot fi acceptate în cadre ar fi Angela Luncescu, care este o excepție și cu care se poate [sic!] face încă mari succese, apoi

D-na Chiosa
D-na Baci
D-na Nicolau Colceag
D-na Otilia Loghin
D-na Eug. Bălănescu
Restul ar trebui toți concediați.

Regizorul Ion Maican, caricatură de Ion SAVA (Muzeul Teatrului din Iași)

În privința pieselor, adică a traducerilor, trebuie să le cereți oficial, contra avans sau cost, de la următoarele surse:

Volpone, de la Teatrul muncitorilor sau de la Victor Ion Popa și aveți pentru piesă distribuție, dar trebuie un regizor.

Rebeca, de la Compania dramatică Leni Caler-Vraca dar nu văd distribuția rolurilor la teatrul ieșean.

Șoarecele de biserică de la Leni Caler sau Teatrul muncitoresc și aveți distribuție fiind un rol bun pentru D-na Bălănescu.

Sărutul în fața oglinzii | de la D-na Bulandra

Adevărul got-goluț | și se pot realiza

Pigmalion de la D-na Dina Cocca sau D-na Bulandra și se poate juca cu G. Popovici și D-na Otilia Loghin sau Bălănescu.

Steaua fără nume — originală de Sebastian

Noapte fără lună — prelucrare de Sebastian

Potopul — prelucrare

le puteți obține prin Societatea autorilor dramatici.

Danton de la Camil Petrescu

Cîntecele japului de Victor Ion Popa — dar nu văd nici distribuție, nici realizarea spectacolului.

Femeia și paiața de la Teatrul Național

Omul și fantelele sale de Lenormand

aveți textul la bibliotecă iar dacă este dispărut, are un text al traducerii Dl. Aurel Ghițescu, dar nu are distribuție în ansamblul ieșean.

Criminalii lui Bruckner cred că este tradus de Ion Marin Sadoveanu la care puteți face apel.

Livada cu vișini

cred că le are T.N.

Turma de aur

din București

Eu aș vrea să vă pun în scenă *Criminalii* și *Danton* sau *Sărutul în fața oglinzii* și *Femeia și Paiața*.

Două din acestea iar două aș superviza, puse în scenă de Loghin.

Adresele celor care au textele de mai sus sunt în cartea de telefon a Capitalei.

Pentru orice fel de servicii vă stau la dispoziție, telefonul meu este 1.35.55, str. Biserica Popa Rusu 4, apt. 1.

În privința datelor cînd să vin la Iași, pentru repetiții, să mi le anunțați din timp, ca să mă pot aranja.

Știind că bugetul D[umnea]v[oastră] nu prevede asemenea onorarii, vă stau la dispoziție pentru punerea în scenă a două piese, fără nici o pretenție bănească, în afară de deplasarea mea pe C.F.R.

Toate acestea vreau să le fac în amintirea epocii în care D[umnea]v[oastră] ați condus teatrul ieșean, care a adus succes instituției, pe care din nou o conduceți, cit și mie.

Cu deosebită stimă.

Aurel Ion MAICAN

28 iulie 1945, București

PASIUNEA ESEULUI

Mircea ELIADE

în lumea miturilor,
riturilor
și simbolurilor

CEA MAI CUPRINZĂTOARE ANALIZĂ A activității științifice a lui Mircea Eliade, semnată de Douglas Allen, demonstrează în mod concret, în aproape 300 de pagini, strălucitele merite ale savantului român: «Eliade este în general considerat drept principalul și cel mai ascultat dintre toți istoricii religiilor și autoritatea sa în ceea ce privește interpretarea miturilor și simbolurilor este universal recunoscută»¹. Lucrarea fundamentală în acest domeniu este *Traité*-ul din 1949, a cărui primă formă scrisă în limba română e găzduită, în serial, de revista „Manuscriptum”. De la început trebuie să facem o precizare: *Traité*-ul (intitulat inițial *Prolegomene de istoria religiilor*) e o operă de «morfologie», în care faptele sunt studiate la «propria lor scară». O completare a acestui fascinant și original eseu ne va fi dăruită de Eliade în anii senectuții, prin cele trei volume ale *Istoriei credințelor și ideilor religioase* (1976, 1978, 1983 — traducerea românească: 1980, 1986, 1988), unde fenomenul religios e urmărit din altă perspectivă, în mod cronologic. Această «nouă *Legendă a secolului*», cum a numit-o Georges Dumézil, este răspunsul răspicat dat de autor celor ce-l acuzau de... antiistorism.

Am prezentat într-unul din numerele trecute ale revistei împrejurările în care a fost scris *Tratatul*, geneza, receptarea și uimitorul succes de public și critică avut în Europa, America și Asia. În paginile de față începem să schișăm câteva glose pe marginea textului, în legătură

cu celelalte opere ale lui Eliade. Prestigios orientalist, autor al citorva studii de mitologie comparată, cu vaste lecturi, lipsit de prejudecăți, Eliade consideră istoria religiilor drept o disciplină *totală*. Joachim Wach, predecesorul, la catedra de la Chicago, al învățatului român, distingea în cadrul obiectului pe care-l predă: istoria, fenomenologia, psihologia și sociologia religiilor. Mircea Eliade, în studiile sale, adăuga tangențele istoriei religiilor cu etnologia, antropologia, filosofia istoriei, estetica, lingvistica, etimologia și literatura. În același timp, precizează autorul în *Cuvîntul înainte* al *Tratatului*, nu poți impresura feno-

¹ Douglas Allen, *Mircea Eliade et le phénomène religieux*, Editions „Payot”, Paris, 1982, p. 23.

menul religios de fiziologie, psihologie, sociologie, economie, lingvistică, arte. Făcând astfel, însă, «să ne scape ceea ce are unic și iremediabil în el, vrem să spunem caracterul lui sacru»². Enciclopedismul l-a ajutat să aibă o viziune largă, de sinteză, dominând ȧarul îngust al specialistului în creștinism, budhism, islamism sau mozaism.

Tratatul își propune discutarea citorva hierofanii (în sensul larg al termenului: ceva ce manifestă sacral). Personajele acestei cărți sînt *Apele, Cerul, Pămîntul, Pietrele, Vegetația, Pămîntul* — capitolul cu care revista „*Manu scriptum*” și-a „deschis porțile” — va fi intitulat în forma lui definitivă *Pămîntul, Femeia și fecunditatea*. Cărțile de referință pe care le citează aici li erau de mult familiare. Dio de Raffaele Pattazoni fusese recenzat de Eliade încă din 1927, în „*Adevărul literar și artistic*”, iar celelalte studii ale cercetătorului italian le dezbătuse în „*Revista Universitară*”, „*Foiaș tinerimii*” și „*Cuvîntul*”. Lucrarea lui A. Dieterich, *Mutter Erde*, era considerată drept fundamentală în eseurile și studiile publicate în țară în deceniul al patrulea, iar cartea lui Dumézil, *Ouranos — Varuna* (1934), fusese recenzată în „*Revista Fundațiilor Regale*”. Marea Zeiță a Pămîntului, așa cum apare ea în „mistica indiană”, fusese prezentată în primul său tratat despre *Yoga*³. O „micro-monografie” a problemei apare într-un articol din „*Universul literar*” intitulat *Magna mater* (an XXXVIII, 1939, martie 25, nr. 12, pp. 1—2). Cîțiva ani mai tîrziu, în *Mitul reintegrării*, aria cercetărilor se lărgeste, fiind urmărită apariția Mamei-Pămînt și prezența ei în mitologia a numeroase popoare. Unele paragrafe ale operelor din tinerețe se aseamănă nimitor cu cele scrise în *Tratat*. Aidoma e prezentată, de pildă, în *Mitul reintegrării*, apariția cultului unei divinități feminine într-o societate matriarhală: «Acolo unde femeia și mama aveau rol precumpănitor, Cosmosul și viața nu puteau fi create de un zeu, ci de o zeiță. A contribuit, de bună seamă, la statornicirea cultelor Zeiței-Mame și descoperirea agriculturii. Căci agricultura nu numai că a făcut posibilă o nouă intuiție a Cosmo-

sului — în care virtuțile feminine, fertilitatea și nașterea capătă funcțiunea de principii — dar a acordat femeii un rol de frunte»⁴. Numeroase studii care i-au încîntat adolescența li vor oferi fapte și argumente în susținerea propriilor idei din *Tratate: Das Heilige* de Rudolf Otto, *Le folklore dans l'Ancien Testament* și *Adonis, Attis, Osiris* de Frazer și numeroase altele. Cărțile apărute după redactarea primei versiuni nu vor fi neglijate. Edițiile succesive ale *Tratatului* vor adăuga noi surse bibliografice. Rețin, în legătură cu problema pe care o discutăm despre „mitologiile literare” ale Pămîntului, cele două volume ale lui Gaston Bachelard, apărute la Paris, în 1948: *La Terre et les rêveries de la volonté* și *La Terre et les rêveries du repos*.

Citind capitolul despre *Pămînt*, am reținut numeroase similitudini între datini și obiceiuri la popoare aflate unul de altul la mii de kilometri depărtare. Ne-am adus aminte de studiile de folclor ale lui Eliade și concluzia la care a ajuns privind unicitatea tradițiilor, simbolurilor și riturilor ce stau la baza vechilor civilizații orientale, occidentale și americane. Etimologia este și ea pusă în slujba ideilor ce urmează să fie demonstrate. Discutînd cuvintele ce desemnează noțiunea de pămînt, ajunge la concluzia că ele au etimologii ce se explică prin impresii spațiale. Binomul *humus-humus* este explicat în sensul că omul a putut să trăiască intrucît provine din pămînt, pentru că e născut și se va întoarce în *Terra Mater*.

Dar «materia primară» a întregului capitol, schelăria pe baza căreia a fost el construit e *literatura*. Rezumatul «fabulației» din anumite opere literare în legătură directă cu mitul ce urmează să fie explicat sau reproducerea citatului caracteristic din capodoperele antichității — iată cele două procedee folosite de autor. Defilează prin fața ochilor noștri fragmentul din *Theogonia* lui Hesiod prezentîndu-ne cuplul primordial Pămînt și Cer, ca primă hierogamie. Revedem prologul din *Oedip Rege* a lui Sofocle, cu lamentațiile asupra Tebei. Ne reamintim cutare capitol din *Odiseea*, deschidem un manual de literatură universală să aflăm mai multe despre *Coeforele, Prometeu, Eumenidele, Cei șapte în contra Tebei* de Eschil, *Bachantele* lui Euripide. Din cele peste o mie de înmuri adresate elementelor naturii în *Rig-*

² Mircea Eliade, *Tratât d'histoire des religions*, Edit. „Payot”, Paris, 1966, p. 11.

³ Vezi Mircea Eliade, *Yoga*, Librairie orientaliste Paul Geuthner, Paris și Fundația pentru literatură și artă, 1936, pp. 276, 286, 287, 288, 293, 295, 297, 298, 300.

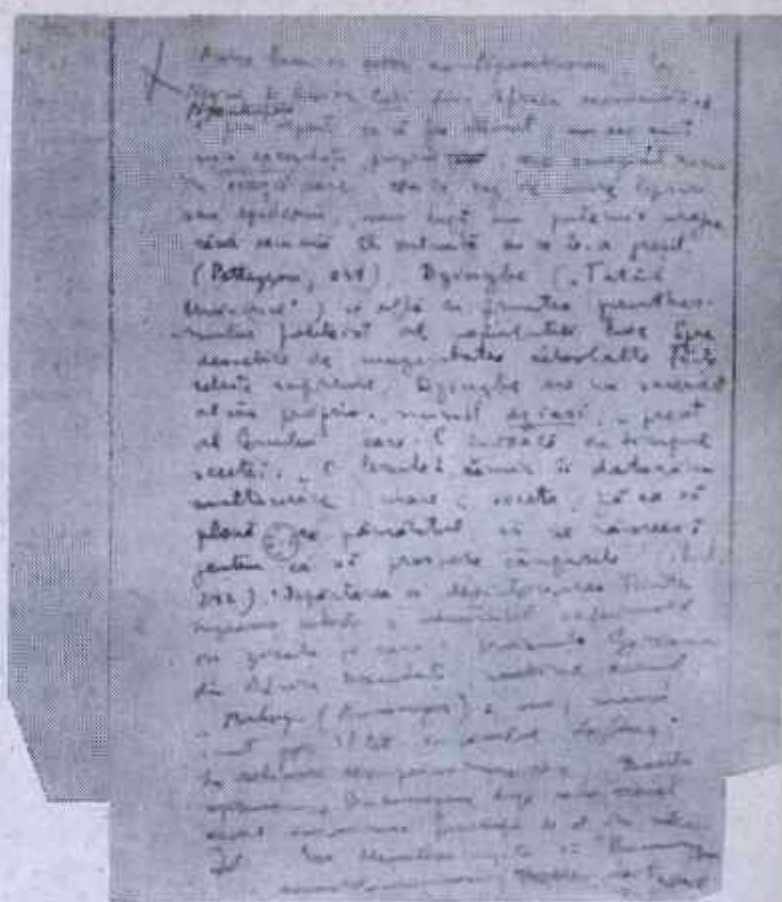
⁴ Mircea Eliade, *Mitul reintegrării*, Editura „Vremea”, București, 1942, p. 18.

Veda, *Eliade* «decupează» pasaje din invocațiile adresate pământului. Un imn homeric dedicat *Pământului* se află alături de un vers (în limba latină) al lui Juvenal sau de o comparație din *Gargantua et Pantagruel* a lui Rabelais. Mitul nașterii eroinei Sită din *Ramayana*, al eroului Vainämöinen din *Kalevala* ne-au «trimis» la capitolul *Literatura orală*, redactat de Mircea Eliade pentru *Encyclopédie de la Pléiade — Histoire des littératures* — apărută în 1956 la Editura Gallimard, sub direcția lui Raymond Queneau.

Nu spunea Eliade însuși că «literatura e fiica mitologiei»? Și pentru că, de data asta, miturile au fost extrase din opere literare, n-am putea spune că fiica a devenit mamă?

Complexitatea problemelor consacrate *Pământului* și zeităților sale nu s-a încheiat odată cu *Traitul de istorie a religiilor*. Ele vor fi dezbătute în *Forgerons et alchimistes* (1956) și mai ales în studiul *La Terre-Mère et les hiérogamies cosmiques*, apărut în „*Eranos-Jahrbuch*” (XXII 1954) și republicat în volumul *Mythes, rêves et mystères*. Amplificând materialul factual din *Traité*, aducând noi exemple, lansând supoziții, autorul își exprimă unele îndoieli. Reținem doar concluzia — îndemn la prudență în interpretarea fenomenului discutat, invitându-ne să privim lucrurile nu în mod static, ci în conexiunea lor dialectică: «Studiind o anumită formă religioasă, există riscul de a-i acorda o importanță exagerată și de a lăsa în umbră celelalte forme religioase, în realitate complementare, chiar dacă uneori ele pot părea incompatibile. Studiind simbolurile și culturile Mamei-Pământ, trebuie totdeauna să ținem seama de o masă de credințe care coexistă cu ele și care adesea riscă să treacă neobservate: „Sînt fiul Pământului și al Cerului înstelat” — este scris pe o tăbliță orfică și această declarație este adevărată pentru un foarte mare număr de religii»⁶.

Credințele și riturile despre Mama-Pământ, despre zeitățile și spiritele ei ca laitmotiv al literaturii universale, le întâlnim și în *Le Sacré et le profane*.⁷ Prezența Mamei-Pământ se face simțită și în textul piesei de teatru *Coloana nesfîrșită*. Despre ea vorbesc Sculptorul și alții, în consens cu el, încă din primul act, cînd se

discută despre Mausoleul indian. Săpînd muntele, se poate ajunge în pîntecele pământului. Către aceeași *Terra-Mater* se adresează în final *Fata*, cerîndu-i ajutor și implorînd-o să o învețe Adevărul-adevărurilor. În pîntecele Marii Zeițe se petrece și acțiunea unei alte piese de teatru a lui Eliade — *Oameni și pietre*⁸, redactată în 1942 în Portugalia. La fel, revenind la paginile *Traatului* reproduse în „*Manuscriptum*” și cunoscînd dorința fierbinte a lui Eliade de a se reîntoarce în «propria casă», ne-am întrebat dacă în ultimele momente ale vieții, în aprilie 1986, nu cumva i-ar fi fost trecut prin mînte inscripțiile sepulcrale citate de el în capitolul consacrat *Pământului*:

«Hic natus hic situs est
Hic situs est patriae»?

Mircea HANDOÇA

Foto (vezi și p. 158) din manuscrisul *Traatului*... aflat în Biblioteca Academiei R. S. România.

⁶ M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, Edit. „Gallimard”, Paris, 1978, p. 233.

⁷ M. Eliade, *Le sacré et le profane*, Edit. „Gallimard”, Paris, 1976, pp. 108—123.

⁸ Publicată în „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXIII (1985), nr. 4, octombrie—decembrie, pp. 84—96 și an. XXXIV (1986), nr. 1, ianuarie—martie, pp. 88—93.

TRATAT DE ISTORIE A RELIGIILOR

Pământul

[III]

[11] Apele, odată ce o formă s-a desprins din ele, nu mai păstrează o legătură organică, nemijlocită cu ea; între preformal și formă există o diferență radicală¹ de modalitate. Ceea ce nu se întâmplă cu formele zămislite de și din pământ², acestea rămân solidare de matricea lor, din care numai provizoriu s-au desprins, în care se vor întoarce ca să se odihnească, să se fortifice și să reapară din nou. De aceea, există între pământ și formele vii pe care le-a zămislit el o legătură magică de simpatie³; toate la un loc alcătuiesc un ansamblu. Fiarele nevăzute care leagă vegetația, regnul animal și umanitatea dintr-o anumită regiune de pământul care le-a zămislit, le poartă și le nutrește pe toate, au fost țesute de *vicoja* care pulsează atît în Mamă, cit și în creaturile ei. Solidaritatea între teluric și vegetal, animal, uman se datorește⁴ vieții care le permeiază pe toate. Unitatea e de ordin biotic. Și cînd unul din modurile acestei vieți este pingărit sau sterilizat printr-o crimă împotriva vieții, atunci toate celelalte moduri sunt atinse, prin solidaritate organică. O crimă este o nelegiuire care poate avea urmări grave pe⁵ toate nivelurile vieții, prin simplul fapt că singele vîrșat « otrăvește »⁶ pământul. Și calamitatea se manifestă⁷ prin sterilitatea care lovește țarina⁸, animalele și omenirea deopotrivă. În prologul la *Oedip-Rege* (v. 25 sq) preotul plînge⁹ nenorocirile abătute asupra Thebei: « Cetatea pierе în germenii roditori ai pămîntului, în turmele de boi care pasc, în nașterile femeilor care, toate, se sfîrșesc fără rod¹⁰ » (urmez traducerea Delcourt *Stérilités mystérieuses*, p. 17, pentru motivele expuse de autoare în nota 1). Dimpotrivă, un rege înțelept, o stăpînire întemeiată pe dreptate, asigură fertilitatea pămîntului, a vitelor¹¹ și a femeilor. Ulise mărturisește Penelopei (*Odiseia*, XIX, 109 sq.) că renumele său este acela al unui bun rege, și din această cauză pămîntul rodește, arborii se pleacă de greutatea fructelor, oile nasc după buna rînduială, marea dă pește. Hesiod, formulînd concepția țărănească a armoniei și fertilității antropocosmice, scrie: « Cei care sunt drepti față de streini și de concetățeni, cei care niciodată nu calcă dreptatea, cetatea lor e înfloritoare, poporul lor prosperă... foamea nu îi urmează, nici dezastrele... Pentru ei, pămîntul poartă mînă din belșug. Pe munții lor, stejarul e încărcat de ghindă în vîrf și de albine la mijloc; oile lor țurcane poartă lînă grea; femeile lor aduc¹² pe lume copii asemănători părinților (i.e. nu monștruși, ca atunci cînd pămîntul se răzbună de sacrilegiile unuia sau mai mulți oameni); ei se bucură în belșug; nu au nevoie să plece pe mare; pămîntul fertil¹³ rodește » (*Lucrări [și zile]*, 227—237), [traducere Mazon].

[12] Solidaritatea între fecunditatea pămîntului¹⁴ și fecunditatea femeii alcătuiește una din trăsăturile de seamă ale societăților agricole. Grecii și Romanii¹⁵ au păstrat¹⁶ pînă tîrziu omologarea glebei cu matricea maternă și a actului generator cu munca agricolă, omologare pe care o vom reîntîlni, dealtfel, în foarte multe culturi și care a dat naștere la un număr nesfîrșit¹⁷ de credințe și rituri. Eschil, bunăoară, mărturisește că « Oedip și-a zămislit propria sa moarte, atunci cînd a îndrăznit să însămînțeze brazda sacră în care se alcătuiesc și să sădească o tulpină însingerată » (*Șapte contra Thebei*, 750 sq.) În Sofocle aluziile abundă la « brazdele paterne » (*Oedip Rege* 1210), la « celelalte brazde care pot fi lucrate » (*Antigona*, 569), la « lucrătorul stăpîn al unui cîmp depărtat, [pe] care nu-l vizitează decît o dată la vremea sămănatului¹⁸ și o dată la vremea culesului » (Dējanire despre Herakles, *Trachineele*, 30 sq.). Dieterich, care completează aceste texte clasice cu nenumărate alte referințe

(p. 47, nr. 1 și 2) urmărește frecvența motivului *arat-amat* și la poezii latini (p. 78—79). Dar, cum era de așteptat, omologarea femeii cu brazda lucrată¹⁰ și a actului generator cu munca agricolă este o intuiție arhaică și foarte răspândită. Trebuie să distingem în această sinteză mistică mai multe elemente: identitatea femeie-cîmp arabil; omologarea phalus-plug; omologarea muncii agricole cu actul generator.

De la început trebuie să spunem că în acest ansamblu ritual, Mama Pămînt — și cu reprezentanța sa umană, femeie — deși joacă un rol preponderent, nu mai are un rol exclusiv. Zămislirea se datorește nu numai femeii sau pămîntului, ci și bărbatului, și Zeului. Fertilitatea e precedată de o hierogamie. Un vechi farmec anglo-saxon împotriva sterilității cîmpurilor²⁰ oglindește de minune nădejile pe care societățile agricole le pun în hierogamie: «Salut, Pămînt mamă a oamenilor! fii fertilă în îmbrățișarea zeului și umple-te de roade pentru folosul omului!» (cit. Krappe, *Études de mythologie et de folklore germaniques*, Paris, 1829, p. 62). La Eleusis, mystul pronunța arhaica formulă agricolă «Plouă! — Rodește!» privind înții spre cer, apoi spre pămînt. Este probabil că această hierogamie între Cer și Pămînt a fost modelul primordial al²¹ al fecundității cîmpului, cit și²² al nunții umane. Un text din *Atharva-Veda* (XIV, 2, 71) aseamănă²³ mirele și mireasa cu Cerul și Pămîntul. Aceleași credințe se întîlnesc²⁴ la sciți (Herodot IV, sq.).

[13] Agricultură, se crede, a fost o descoperire feminină. Bărbatul era preocupat de urmărirea vinatului sau a păscutului turmelor, lipsind mai toată vremea de lângă vatră. Femeia, dimpotrivă, cu simțul de observație limitat, dar mai acut, a avut prilejul să observe fenomenele de însemnare și germinare, și să încerce în chip artificial repetarea lor. Pe de altă parte²⁵, fiind solidarizată cu celelalte centre de fecunditate cosmică — pămîntul, luna — femeia dobîndea și ea prestigiul de a influența sau distribui fertilitatea. Astfel se explică rolul preponderent avut de femeie la începuturile agriculturii, cînd tehnica aceasta era încă un apasagiu feminin — și pe care îl mai păstrează, încă în unele culturi. Astfel, în Orinoco se crede că femeile au mai mult noroc cînd ele singure seamănă cîmpul (Briffault, *The Mothers*, III, 54). În legende, o femeie steapă e considerată primejdiasă pentru grădina și bărbatul poate diverța de ea invocînd acest motiv²⁶ economic. Aceeași credință asupra primejdiei agricole a sterilității feminine se întîlnește la tribul Bhandu din India (Lévy-Bruhl, *L'Expérience mystique et les symboles chez les primitifs*, 254)²⁷. În Nicobar, se spune că sămînța va rodi mai spornică dacă e²⁸ sădită de o femeie însărcinată (Temple, ERE, [*Encyclopaedia of Religion and Ethics*], IX, 362). În Sudul Italiei, orice face sau seamănă o femeie gravidă se știe că va izbîndi, crescînd asemenea fătului (Finamore, *Tradizioni popolari abruzzesi*, 59).

În Borneo, «femeile joacă rolul principal în ceremoniile și muncile relative la cultura paddy-ului. Nu se face apel la bărbați decît pentru curățirea terenului și pentru a ajuta în unele operațiuni finale²⁹.

Femeile sunt acelea care aleg și păstrează semințele. . . Se pare că se simte în ele o afinitate naturală cu grăunțele despre care ele spun că sunt în stare gravidă. Cîteodată femeile vor să petreacă noaptea în cîmpurile de paddy, la vremea încolțirii. Scopul³⁰ e probabil de a augmenta propria lor fertilitate sau a paddy-ului — dar sunt foarte reticente în această privință» (Hose și Mac Dougall, *Pagan tribes of Borneo*, I, 141 cit Lévy-Bruhl, 254). Le Nias, un palmier de vin sădit de o femeie dă mai multă sevă decît altul plantat de un bărbat (Lévy-Bruhl, 254). Aceleași credințe se reîntîlnesc în Africa, la Ewe. În America de Sud, bunăoară tribul Jibaros, se crede că «femeile exercită o influență specială, misterioasă, asupra creșterii plantelor cultivate» (Karsten, citat Lévy-Bruhl, 255). Solidaritatea aceasta între femeie și brazda roditoare s-a păstrat chiar după ce agricultura a devenit o tehnică bărbătească, prin înlocuirea hîrlețului primitiv cu plugul, și ea explică un număr enorm de rituale și credințe, pe care le vom examina în legătură cu ceremonialele agrare.³¹

[14] Omologarea femeii cu țarina lucrată se întîlnește în foarte multe culturi și ea s-a păstrat în produsele folklorice europene. «Eu sunt țarina ta», mărturisește iubita

intr-un cîntec de dragoste egiptean. Vidévdât aseamănă pămîntul nelucrat cu o nevestă fără copii, întocmai cum în basme, regina stearpă se plînge: «Sunt ca un cîmp²² pe care nu crește nimic!». Dimpotrivă, într-un imn eclesiastic din sec. XII, Fecioara Maria e slăvită ca *terra non arabilis, quae fructum parturit*²³ (Leeuw, *Phänomenologie*, 78—79).

Ba'al era numit «bărbatul cîmpului» (R. Smith, *Religion of the Semites*, ed. 192... p. 108, 536 sq.), iar omologarea femeii cu glebe era frecventă la toate neamurile semite (*ibid.* 537; Dhorme, *La religion des hébreux nomades*, Bruxelles, 1937, p. 276). Textele islamice numesc femeia «țarină», «vie cu struguri» etc. Astfel, *Koranul* (II, 223): «Femeile voastre vă sunt vouă ca țarina». Indienii asimilau brazda vulvei (*Yoni*), iar grăunțele, lui *semen virile*. (*Catapatha Brāhmaṇa*, VII, 2, 2, 5). Legile lui Manu învață că «femeia e considerată ca un cîmp, iar bărbatul ca o sămîntă». (XX, 33, de verificat). Nārada comentează: «Femeia e cîmpul, bărbatul e împărțitorul sîmîntei». Un proverb finlandez spune că «fetele își au cîmpul în trupul lor» (Nyberg, 232, n. 83).

Evident, omologarea femeii cu brazda²⁴ implică omologarea phalusului cu hîrlețul și a muncii agricole cu actul generator. Simetriile acestea anthropo-telurice n-au fost posibile decît în culturile care cunoșteau atît agricultura, cît și²⁵ cauzele reale ale sarcinei. În unele limbi termenul *lak* desemnează deopotrivă phalusul și hîrlețul. Profesorul Przyłuski sugerează chiar existența unui asemenea vocabul austroasiatic la originea cuvintelor sanscrite lăngula (plug) și *linga* (organul generator masculin; conf. *Pre-aryan*; Eliade, *Yoga*, 291). Identitatea phalus-plug a fost reprezentată în antichitatea greacă chiar în plastică (cf. reproducerea în Dieterich, pp. 107—108).

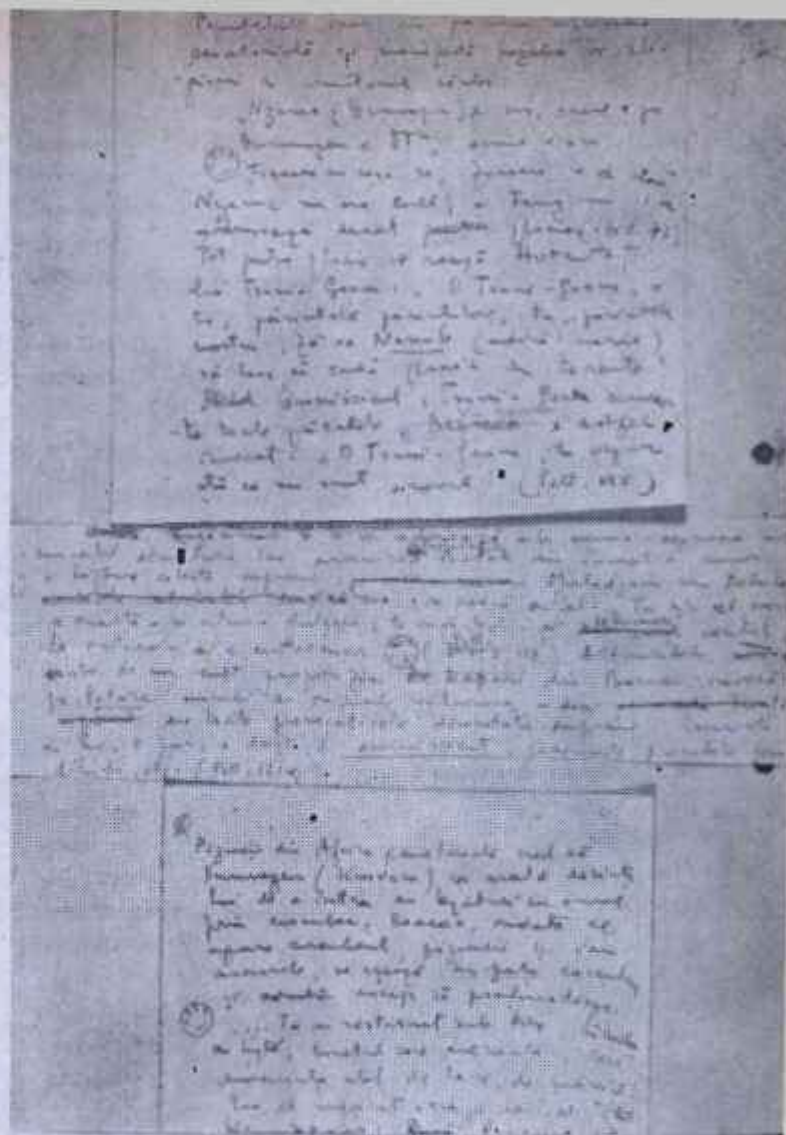
Originea acestei iconografii genezie-agrare e mult mai veche; desenul unui plug din epoca Kasiteriștilor poartă marcat deasupra lui simbolurile conjugate ale actului generator (cf. A. Jeremias, *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur*, fig. 214, p. 387). Asemenea intuiții arhaice pier anevoie, nu numai din limbajul popular curent, ci chiar din vocabularul scriitorilor de seamă; Rabelais²⁶ a păstrat expresia «membre qu'on nomme le laboureur de la nature» (*Gargantua*, Lib. II, p. 1).

În sfîrșit, pentru a menționa²⁷ cîteva exemple de omologare a muncii agricole cu actul generator, să amintim mitul nașterii eroinei din *Rāmāyana*, Sîtā. În timp ce părintele său Janaka (numele înseamnă «progenitor») își muncea cîmpul, a găsit-o pe țarină și a numit-o Sîtā, adică «brazdă» (*Rāmāyana*, ch. 63; cf. alte referințe în A. Coomaraswamy, *The Rig Veda as landnāma bok*, pp. 15, 33). Un text asirian păstrează rugăciunea adresată zeului al cărui «plug a însărcinat pămîntul» (cit. S. Langdon, *Semitic Mythology*, 99). Multe popoare primitive folosesc și astăzi, pentru fructificarea pămîntului, amulete magice reprezentînd organele generatoare (Dieterich, 94). Australienii practică un ritual curios de fecunditate; în jurul unei gropi²⁸ făcute asemenea organului generator feminin, dansează purtînd sulitele în chip de phalus; la sfîrșit, înfig în pămînt bastoane (referințe în Dieterich, 94 sq.; sensul erotic al bastonului, J. J. Mayer, *Trilogie*...). Trebuie amintite, de asemenea, cîteva ceremoniale care pun în lumină strînsa legătură între femeie și erotică, pe de o parte, și munca agricolă, rodnicia pămîntului, pe de altă. Astfel, se cunoaște obiceiul ca fete goale să tragă cu plugul primele brazde (bogat material documentar în Mannhardt, *Wald und Feldkulte*, I, 553 sq.; Frazer, *Golden Bough*, I, 98 sq. J. J. Mayer, *Trilogie*, I, 17, n. 1). De asemenea, datina perechilor care se unesc pe cîmp (Mesunhardt, I, 469 sq., 480 sq.) pentru promovarea forțelor vegetației, și care ne amintește de uniunea exemplară²⁹ a zeiței Demeter cu Jason³⁰ la începutul primăverii, pe brazda însămințată (*Odiseea*, V, 125). Toate aceste ceremoniale și legende își vor destăinui înțelesurile cînd vom cerceta structura religiozității agrare.

[15] În ansamblurile mitice și rituale pe care le-am trecut în revistă, pămîntul e valorificat în primul rînd prin capacitatea sa de rodire. De aceea, cu timpul³¹, Mama-Pămînt se transformă pe nesimțite într-o Mamă a grînelor. Dar niciodată urmele din theofania telurică nu dispar cu totul³² din profilul «Mamelor», al divinităților

feminine. Ca să dăm numai un singur exemplu, inapoia figurilor feminine din religia greacă — Nemesis, Eriniile, Themis — se descifrează atribute originare Mamei Pământ. În Eschil (*Eumenidele*, 1), se roagă întâi Pământului, și apoi lui Themis. E drept că Gê sau Gaia este, până la urmă, înlocuită de Demeter, dar solidaritatea între zeița grânelor și Mama-Pământ nu se pierde definitiv în conștiința helenă. Euripide (*Bachante*, 274) vorbind despre Demeter, spune: «Ea e Pământul... Numeste-o cu orice nume vei vrea!». (Divinitățile agricole se substituie arhaicelor divinități telurice, fără a aboli, însă, unele din ritualele primordiale.) Inapoia «forme» marilor zeițe agricole, se descifrează «stăpîna locului», Mama-Pământ. Dar voile divinități dobîndesc un profil mai precis și structura lor religioasă e mai dinamică. Incep să aibă o istorie patetică. Incep să trăiască drama nașterii, a rodniciei⁴³ și a morții. Trecerea de la Mama-Pământ la Marea Zeiță agricolă este o trecere de la simplitate la dramă.⁴⁴

De la hierogamia cosmică între Cer și Pământ, pînă la cel mai modest obicei în legătură cu sfințenia telurică, întîlnim ca un leit-motiv aceeași intuiție centrală: pământul rodește forme vii, e o matrice în neodihnită zămislire. Oricare ar fi structura fenomenului religios provocat de epifania telurică — «sacră prezență», sau divinitate încă amorfă, sau profilul precis al unei figuri divine, sau pur și simplu un «obicei» derivat dintr-o turbure amintire a tărîilor subpămîntene — identificăm întotdeauna destinul maternității, al neistovitei⁴⁵ puteri de creație. Această creație este uneori monstruoasă, ca în mitul Gaiei evocat de Hesiod. Dar monștrii *Theogonici* sunt ei înșiși o dovadă de infinitele⁴⁶ resurse creatoare⁴⁷ ale Pământului. Uneori, nici măcar nu e nevoie ca să se precizeze⁴⁸ sexul acestei divinități telurice, atâtea-zămislitoare. Multe zeități ale Pământului, ca și unele ale secundității dealtfel — sunt bisexuate (cf. Nyberg, p. 23, notă 69 și 72). Divinitatea cumulează toate forțele de creație în sine și formula aceasta a autogeniei și a bipolarității⁴⁹ coincidenței tuturor contrariilor, va fi reluată⁵⁰ de speculația cea mai curajoasă. Orice divinitate⁵¹ tînde în conștiința credincioșilor ei să devină *tot*, să se substituie tuturor celorlalte figuri religioase, să comande asupra tuturor regiunilor cosmice. Și puține divinități au avut, ca Pământul, dreptul și puterea să devină *tot*. Dar atît hierogamia cu Cerul, cît și apariția divinităților agrare, au stăvilit ascensiunea Mamei-Pământ la rangul de zeitate supremă, dacă nu chiar unică. Urme⁵² din această istorie grandioasă întîlnim⁵³ în bisexualitatea divinităților telurice. Mama-Pământ nu și-a pierdut, însă, niciodată privilegiile ei arhaice, de «stăpîna a locului», de izvor al tuturor formelor vii, de păzitoare a pruncilor și de matrice în care morții erau îngropați ca să se odihnească, să se regenereze și să se reîntoarcă, prin sfințenia Mamei telurice, din nou în viață.

[1] Cea mai populară rugăciune a lumii e adresată « Tatălui nostru care ești în Ceruri ». S-ar putea ca și cea mai străveche rugăciune să se fi adresat tot unui asemenea Părinte ceresc. Pentru că, așa cum mărturisește un african din tribul Ewe, « acolo unde e Cerul, acolo e și Dumnezeu ». Școala etnografică de la Viena, în frunte cu Pater W. Schmidt, autorul celei mai voluminoase monografii închinată originii ideii de divinitate, încearcă chiar să demonstreze existența unui monoteism primordial, întemeindu-se în primul rind pe prezența zeilor ⁵⁴ cerești la cele mai « primitive » societăți umane. Lăsăm deocamdată în suspensiune problema aceasta a monoteismului primordial. Ceea ce este dincolo de orice îndoială e quasi-unanimitatea credințelor într-o ființă divină celestă, creatoare a Cosmosului și izvor al rodniciei ⁵⁵ pământului (prin ploaia pe care o revarsă). Asemenea ființe celeste sunt atotvăzătoare și a toateștiutoare; legile morale și adesea ⁵⁶ ceremonialele religioase ale clerului au fost instaurate ⁵⁷ de ele, în scurta lor trecere pe pământ; și tot ele păzesc integritatea normelor, trănietul lovind pe cei care le calcă.

Înainte de a trece în revistă câteva figuri divine uranice, să încercăm a înțelege semnificația religioasă a Cerului. Chiar fără procesele de afabulație mitică — Cerul își revelează, direct, transcendența, forța și sacralitatea. ⁵⁸

Simpla contemplare a bolții cerești provoacă în conștiința « primitivă » o experiență religioasă, implică neapărat o asemenea afirmație, nu un naturism uranic ⁵⁹, cum am mai avut prilejul s-o remarcăm (G), pentru conștiința arhaică. Natura nu e niciodată numai « naturală ». Expresia « simpla contemplare a bolții cerești » are cu totul alt înțeles dacă o raportăm la omul « primitiv », deschis miracolelor cotidiene cu o intensitate pe care anevoie ne-o putem închipui ⁶⁰. O asemenea intensă, uimită contemplație, echivalează cu o re-

velație. Cerul se revelează așa cum este el în realitate: infinit, transcendent. Bolta uranică ⁶¹ — este prin excelență ⁶², « cu totul altceva » decât puținătatea omului și a spațiului său ⁶³ vital. Simbolismul transcedenței ⁶⁴ este, am spune, dedus din simpla luare de cunoștință ⁶⁵ a înălțimii infinite. « Înaltul » devine în chip firesc un atribut al divinității. Regiunile superioare, inaccesibile omului, zonele siderale ⁶⁶ dobândesc prestigiile divine ale transcendentului, ale realității absolute, ale perenității.

În asemenea regiuni locuiesc zeii, acolo pătrund unii privilegiați — prin rituri de ascensiune celestă; acolo se înalță, în conceptele anumitor religii ⁶⁷, sufletele celor morți. « Înaltul » este o categorie inaccesibilă omului ca atare; ea aparține de drept forțelor sau ființelor supra-umane; cel care « se înalță » urcând ceremonial treptele unui sanctuar sau scara rituală care îl duce la cer, încetează de a mai fi om; sufletele defuncților privilegiați, în ascensiunea lor siderală, au abandonat ⁶⁸ condiția umană.

Toate acestea sunt « deduse » din simpla contemplație a Cerului, deși am greși dacă am considera o asemenea deducție drept ⁶⁹ o operație logică, rațională. Categoria transcendențială a înaltului, a supra-terestrului, a infinitului, se revelează omului întreg, minții și sufletului său. Simbolismul e un dat imediat al conștiinței integrale, adică al conștiinței omului care se descoperă ca atare, a omului care « realizează » ⁷⁰ poziția lui în Cosmos. Sunt atât de organic legate descoperirile acestea primordiale ⁷¹

de drama omului, încît același simbolism infuzează atît⁷² activitatea subconștientului său cît și cele mai nobile⁷³ expresii ale vieții lui spirituale. Stăruim însă asupra acestei distincții: că dacă simbolismul și⁷⁴ valențele religioase ale Cerului nu sunt deduse în chip logic din observarea calmă obiectivă a bolții uranice — ele nu sunt însă nici produsul exclusiv al afabulației mitice — și experiențelor iraționale, religioase. Repetăm: ⁷⁵ înainte chiar de oricare ⁷⁶ valorificare religioasă a Cerului, acesta își revelează transcendența. Cerul « simbolizează » transcendența, forța, imutabilitatea prin simpla lui existență. El este pentru că ⁷⁷ este înalt, infinit, etern, puternic.

Că simplul fapt de a fi « înalt », a se afla « sus » echivalează cu a fi « puternic » (în sensul religios al cuvîntului) și a fi ca atare, saturat de sacralitate — îl dovedește chiar ⁷⁸ etimologia anumitor nume de zei. Pentru irochezi tot ceea ce are *orenda*, se numește *oki*, iar sensul cuvîntului *oki* pare a fi « cel ce este sus », întîlnim chiar și o ⁷⁹ ființă supremă celestă ⁸⁰ sub numele de *oke* (Pett. Dio, 310). Populațiile Sioux ⁸¹ (« Plaius Indians » din Am. Sept.) exprimă forța magic-religioasă (*mana*, *orenda* etc.) prin termenul *wakan*, foarte apropiat fonetic de *wakán*, *wankán*, care în [Jimba] *dekotă* înseamnă « sus, deasupra »; soarele, luna, fulgerul, vîntul au *wekan* și această forță ⁸² a fost, deși imperfect, personificată într-un *wakán*, tradus de misionari prin « Ozu », dar care e mai exact ⁸³ o ființă divină celestă, manifestîndu-se în primul rînd în fulger. (Ib. 290) Divinitatea celestă supremă a Maurilor se numește Iho; *iho* are sensul de « înalt, sus » (ib. 175). Negrii ⁸⁴ Akpos cunosc un zeu suprem Uwoluwu, numele înseamnă « cel înalt », « regiunile superioare » (244). Și exemplele pot fi ușor multiple (cf. Dio, 358, n. 2).

(va urma)

NOTE

- ¹ cuvînt adăugat ulterior
- ² suprimat: acestea, nefiind decît repetirea unor tipare al căror prototip este pămîntul
- ³ între, suprimat
- ⁴ inițial: este
- ⁵ inițial: în (corectat cu creionul)
- ⁶ inițial: umilește, tăiat
- ⁷ inițial: descifrează; apoi: trădează
- ⁸ inițial: glebe (corectat cu creionul)
- ⁹ Orașul, suprimat
- ¹⁰ inițial: naște, tăiat
- ¹¹ inițial: animalelor (corectat cu creionul)
- ¹² inițial: dau, tăiat
- ¹³ inițial: roditor, tăiat
- ¹⁴ inițial: cîmpului, tăiat
- ¹⁵ ultimele două cuvinte adăugate ulterior
- ¹⁶ cuvînt adăugat ulterior, cu creionul
- ¹⁷ inițial: considerabil (corectură creion)
- ¹⁸ inițial: însămintă (corectat cerneală)
- ¹⁹ inițial: arată, corectat cu creionul
- ²⁰ inițial: pămîntului, corectat cerneală; urmează răsfrînge nădejdea într-o rodire, anulat
- ²¹ cuvînt adăugat ulterior cu creionul, în locul lui și, tăiat
- ²² ultimele două cuvinte adăugate ulterior în creion, în locul lui și, tăiat
- ²³ inițial, compară, corectat cerneală
- ²⁴ adăugat ulterior
- ²⁵ Urmează fiindu-se seama de solidaritatea fertilității ca atare, și femeia fiind comanda organic inserată în, tăiat cu cerneală.
- ²⁶ ultimele trei cuvinte adăugate deasupra; inițial: pe această cauză (corectură creion)
- ²⁷ Fraza scrisă mai jos, trimitere cu creionul de intercalare aici.
- ²⁸ inițial: fiind (corectură creion)
- ²⁹ Frazele următoare sînt scrise pe o treime din coală, lipită în josul „coalei mamă“.
- ³⁰ inițial: Gîndul lor (corectură creion)
- ³¹ Aici se încheie textul scris pe fișa adăugată în josul paginii.
- ³² inițial: o farină (corectură cerneală)
- ³³ Propoziție scrisă mai jos, semn de trimitere în creion de intercalare aici.
- ³⁴ inițial: cîmpul, tăiat; urmează agricolă (tăiat cerneală).

- 25 suprimat: *adevăratul sens al rodniceii femeii*
26 inițial: *Boccacis pomenește*
27 inițial: *aminte, tăiat*
28 inițial: *într-o groapă*
29 inițial: *arhetipală*
30 ultimele două cuvinte adăugate ulterior, cu cerneală
31 ultimele patru cuvinte adăugate ulterior, cu cerneală
32 inițial: *definitiv*
33 inițial: *secundității*
34 Urmează: *Trecerea <Tendinșă> aceasta de la placidă beatitudine la patetica tensiune a morții și renașterii, se verifică pretutindeni în istoria religiunilor și sensul ei profund ni se va revela mai târziu, suprimate cerneală.*
35 inițial: *neostenitei* (corectură cerneală)
36 adăugat ulterior, cerneală
37 inițial: *a resurselor creaturale* (corectură cerneală)
38 inițial: *marchează* (corectură cerneală)
39 ultimele trei cuvinte scrise ulterior, deasupra, cerneală
40 inițial *cunoaște, tăiat cerneală*
41 inițial *care depășește o anumită etapă, suprimat cerneală*
42 urmează din efemerele, șters cerneală
43 inițial: *geniu* (corectură cerneală)
44 inițial: *zeităților*
45 șters și corectat (cu creion albastru), inițial: *fecundității*
46 adesea figura la început, înaintea cuvântului *legile*
47 inițial *fondată*
48 Urmează un rîd și un sfer, tăiat (cu cerneală): *Nu e nevoie numai de a să implicăm* (inițial: vorbim) de «*naturism*» uranic, afirmînd (inițial: observînd) că
49 ultimele nouă cuvinte adăugate ulterior
50 inițial: *am putea o supraestima*
51 inițial: *cerul*
52 suprimat: *acol*
53 inițial: *lui*
54 inițial: *înălțimei*
55 inițial: *experiență*
56 *și*, suprimat
57 inițial: *în anumite credinse*
58 suprimat: *de asemenea*
59 inițial: *ca*
60 inițial: *se descoperă*
61 suprimat: *înclt*
62 inițial: *și viața*
63 inițial: *pure*
64 ultimele două cuvinte adăugate ulterior, deasupra rîndului
65 suprimat: *chiar*
66 inițial: *oricărei*
67 inițial: *fiindcă*
68 suprimat: *unele*
69 inițial: *un oke se cheamă*
70 *cora ea* — suprimat
71 *Wakan* — suprimat
72 *sacra este* — suprimat
73 inițial: *mai degrabă prin*
74 inițial: *tribul de negri*

DOSAR: Octavian GOGA

La Universitatea din Cluj

SE CUNOSC, ACUM, CIRCUMSTANȚELE ÎN care Octavian Goga a fost numit profesor titular al catedrei de *Cultură Română Modernă*, înființată printr-o lege votată de Parlamentul țării la 1 aprilie 1936¹. Poetul nu și-a inaugurat cursurile în anul universitar 1936/1937 și, de aceea, ministrul educației naționale, C. Angelescu, i-a recomandat să-și înceapă cursurile în toamna anului următor, 1937/1938. În acest scop, decanul Facultății de Filosofie și Litere din Cluj, profesorul N. Drăganu, i-a solicitat noului profesor propunerile sale referitoare la ținerea cursurilor și seminarilor. După cum mărturisește poetul însuși, într-o ședință a Consiliului facultății s-au stabilit regulile academice de prezentare a cursurilor, planificarea orelor și, pe baza legii, drepturile și îndatoririle titularului de catedră și ale asistentului său. Pe parcursul lunilor septembrie și octombrie 1937, înainte de începerea anului universitar, între decanul facultății și Octavian Goga a intervenit o corespondență privitoare la planificarea orelor, ținerea seminarilor, participarea a ședințele Consiliului facultății etc. Cum în luna octombrie și primele zile ale lui noiembrie, Octavian Goga a fost extrem de ocupat, datorită agității campaniei electorale, numeroaselor adunări și pelerinaje de-a lungul și de-a latul României, decanul facultății și-a exprimat probabil nemulțumirea într-o formă mai categorică, ceea ce l-a întristat în mod deosebit pe

¹ Vezi, Mircea Curticeanu, *Octavian Goga și Universitatea din Cluj*, „Echinor”, Cluj-Napoca, n-rele 4-5, 6-7, 8-9, 10-11, 12, din 1981, 3-4, 5-6-7, 8-9, 10-11-12, din 1982.

cîntărețul «pătimirii noastre», încît expediază ministrului educației naționale, C. Angelescu, membru marcant al Partidului Liberal, o scrisoare în care declară că demisionează de la catedra *Cultura Română Modernă* a Facultății de Filosofie și Litere din Cluj.

Cu toate că scrisoarea poetului este datată «6 noiembrie 1937», din motive neconsemnate în arhiva ministerului, pe ea apare ca dată a «întrării» la Ministerul Educației Naționale «10.1.1938». Se poate presupune că ministrul C. Angelescu a fost de asemenea ocupat în campania electorală, în plus, apreciind ca nefondate motivele invocate de Goga pentru demisia sa de la facultate, a amînat rezolvarea litigiului pentru mai tîrziu, fiind vorba și de colegii săi de la Cluj, decanul facultății N. Drăganu și

«Catedra creată de parlament D-lui Octavian Goga nu are caracterul catedrelor obișnuite. E un curs de cultură generală făcut în numele unei bogate experiențe și a unui talent verificat, care nu comportă examene și forma didactică a altor cursuri. Se înțelege de la sine că acest curs rămîne în afară de obligațiunile legii, în ce privește numărul de ore și așezarea lor. Demisia se respinge și Facultatea de litere e obligată a se conforma.

Pe temeiul acestei rezoluții scrise de ministrul educației naționale, direcția de resort din minister trimite rectoratului Universității din Cluj o adresă prin care se cere Facultății de Filosofie și Litere «să ia cunoștință și să se conforme dispozițiilor din prezenta adresă». În adresă se precizează că «...acest curs rămîne în afară de obligațiunile legii în ce privește numărul de ore și așezarea lor». Apoi se scrie că «Ministerul respinge» demisia d-lui Octavian Goga, «și invită facultatea» să aplice dispozițiile primite de la Ministerul Educației Naționale.

Adresa expediată de minister, la indicația profesorului Ion Petrovici, Universității din Cluj, conținea o fină, dar categorică admonestare a decanului facultății, N. Drăganu.

Dar, în spiritul realei democrații universitare și neintimidați de înalta funcție deținută în Stat de colegul lor Octavian Goga, membrii Consiliului facultății au dezbătut liber și netimorați neînțelegerile ivite între profesorul Octavian Goga și decanatul facultății pe de o parte, iar pe de alta raporturile de subordonare «umilitoare» oferite Consiliului facultății de noua conducere a Ministerului Educației Naționale.

Atît dezbaterile din Consiliul facultății, cît și hotărîrile luate de Senatul Universitar sînt relevante în ce privește intransigența și exigența — pentru vremurile contemporane pîrînd

rectorul universității Florian Ștefănescu-Goangă, ambii membri marcanți ai organizației P.N.L. Cluj. Provizoratul guvernului liberal Gh. Tătărăscu, între 20 și 28 decembrie 1937, s-a resimțit și la Departamentul Educației Naționale, iar venirea la putere a guvernului condus de Octavian Goga a schimbat radical datele chestiunii.

Este limpede că la instalarea noului ministru al educației naționale, Ion Petrovici, fostul ministru, C. Angelescu, i-a predat, spre rezolvare, și scrisoarea lui Octavian Goga, acum președintele Consiliului de Miniștri. Pe scrisoare se imprimă data de 12 ianuarie 1938 și apare rezoluția «Nu se aprobă» semnată de un funcționar din «Dir. III» și apoi adăugată cu cerneală albastră:

I. PETROVICI.

exagerată, rigide! — privind aplicarea integrală a legii în conținutul și litera ei. Forurile universitare clujene s-au prevalat de *Legea pentru organizarea învățămîntului universitar* din 1932 care prevede la art. 55 principiul că membrii corpului didactic universitar «pot fi miniștri, miniștri plenipotențieri, subsecretari de stat, parlamentari etc.», dar în limita art. 52, adică să țină cursurile și seminariile programate de Decanate, să răspundă obligațiilor legale stabilite prin hotărîrile consiliilor facultăților și ale senatelor universitare.

Dintr-o perspectivă istorică afectivă, acest episod universitar provoacă întristare, deoarece împlinirea a constituit o piedică pentru o mare personalitate, de valoare națională, de a-și ține cel puțin un curs la facultatea unde fusese numit profesor titular, cu vreo doi ani în urmă. Incidentul, în mod fortuit, a amplificat amărăciunile și suferințele morale și psihice ale poetului Octavian Goga în urma demiterii sale din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, moment întunecat din viața agitată a lui Octavian Goga. Sfirșitul său prematur de la 6 mai 1938 a spulberat și împlinirea uneia dintre nobilele sale aspirații — aceea de a vorbi studenților clujeni de la catedra sa de *Cultura Română Modernă* a Universității din Cluj.

Pavel TUGUI

«... o grea sarcină...»

I

Domnule Ministru,

Vă rog să primiți demisia mea de la Catedra: *Cultura Română Modernă* de la Universitatea din Cluj.

O scurtă explicație a motivelor cari mă îndeamnă la acest lucru, vă rog să-mi permiteți a o prezenta în următoarele: domnia-voastră, în calitate de Ministru al Instrucțiunii, mi-ați făcut cinstea de a veni cu o lege specială prin care ați înființat o catedră nouă la Universitatea din Cluj, al cărei titular am fost numit prin Decret Regal.

În judecata Dumneavoastră, după cum arătați în expunerea de motive și după cum mi-ați comunicat personal în mai multe rânduri, ați fost călăuzit de o prea măgulitoare apreciere a străduințelor mele intelectuale, socotind că în împrejurările tulburi de astăzi, ținând din cînd în cînd prelegeri la Cluj, aș putea contribui la o îndrumare a tineretului într-un sens dorit de ideea consolidării noastre de Stat.

Dumneavoastră știți că eu nu v-am solicitat această onoare, pe care am considerat-o de la început ca o grea sarcină ce va trebui să o îndeplinesc avînd în vedere numai scopul ce urmărește.

Prezentîndu-mă la timpul său în cursul anului trecut la Universitatea din Cluj pentru îndeplinirea formelor, am declarat în Consiliul Facultății:

1 — că sunt hotărît să țin prelegeri cari, în înălțuirea lor periodică, vor urmări un subiect, ce va trebui susținut prin lucrări de seminar conduse de către un asistent;

2 — prelegerile mele se vor adresa întregii studențimi universitare, fără să oblige la un examen în materie;

3 — mă voi strădui a ține curs după putință o dată pe săptămînă în ziua de luni;

4 — că, pentru a învedera o situație specială, renunț la leafa acordată prin lege, în favoarea unui fond pentru zidirea unei case culturale în Cluj.

După aceste declarații de cari s-a luat act la timpul său, m-am pregătit ca la începutul acestui an să-mi inaugurez cursul pe care l-am anunțat cu subtitlul: *Criteriile specificului nostru național*, pentru luna, între 5 și 7.

Decanatul Universității din Cluj, cu toate lămuririle mele preliminare, n-a acceptat să ducă la îndeplinirea acestor dorinți, cari exprimau singura mea posibilitate de a accepta catedra de la Cluj.

Mai mult: Dl. N. Drăganu, drept răspuns la notificarea prin care li-am anunțat titlul cursului meu ce urma să se țină în fiecare luni, ne-a trimis trei articole din recenta lege a învățămîntului universitar cu scopul: «de a mă feri de surprize neplăcute», — spune domnia-sa — cu multă amabilitate.

Aleg din aceste articole de lege, pe lîngă rîgorile represive și faptul pozitiv că orele cursului trebuiesc repartizate pe trei zile și că seminarul trebuie să lucreze sub conducerea mea personală. La acestea se adaugă o ultimă scrisoare din partea D-lui Decan, prin care mi se pune în vedere că, pentru ziua de luni, nu au nici o sală de cursuri la dispoziție.

În astfel de condițiuni, dîndu-mi seama că nu pot face față împrejurărilor, impunîndu-mi-se obligațiuni pe cari nu le-aș putea accepta fiind contrare concepției inițiale din cari a pornit atît ideea D-voastră, cit și consimțămîntul meu, pentru o limpezire definitivă, de la început, atît pentru Universitate sau opinia publică, cit și pentru mine, mulțumindu-vă, Domnule Ministru, pentru bunele intențiuni de cari v-ați

condus, vă rog să primiți odată cu demisiunea mea asigurarea celor mai bune sentimente ce vă păstrez.

Al dumneavoastră

București 6 Nov. 1937.

Octavian GOGA

Arhivele Centrale de Stat, București, Fond — Ministerul Educației Naționale, dosar 724/1938, ff. 35, 36]

II

Extras

din procesul verbal luat în ședința XI (III extraordinară) a Consiliului Facultății de Filosofie și Litere din 19 Ianuarie 1938

Prezenți: N. Drăganu, președinte, E. Petrovici, secretar, membri: N. Bănescu, Șt. Bezdechi, S. Dragomir, Vl. Ghidionescu, G. Gînglea, G. Kristof, C. Marinescu, Marin Ștefănescu, D. D. Roșca, D. M. Teodorescu, P. Grimm, Th. Naum, S. Pușcariu, Fl. Ștefănescu-Goangă, I. Lupaș, Al. Lapedatu, G. Kisch. Absenți: O. Ghibu, O. Goga, Em. Panaiteșcu, C. Petranu, Y. Auger, G. D. Serra, D. Popovici.

1. Decanul citește adresa Ministerului Educației Naționale prin care [se] respinge demisia d-lui prof. O. Goga și invită Facultatea să se conformeze dispozițiilor Ministerului. Decanul dă explicații cu privire la chestiunea anunțării cursurilor d-lui prof. O. Goga, menționind că și-a ținut de datorie să roage pe dl. Goga ca să-și anunțe cursurile după cum cere legea, avind în vedere interesul D-lui Goga însuși, precum și răspunderea ce legea i-o impune Decanului. În adresa trimisă d-lui O. Goga nu era nimic jignitor, ca D-sa să-și dea demisia.

— Dl. prof. N. Bănescu cere ca Decanul să citească adresa trimisă d-lui Goga, iar facultatea să-și exprime regretul. Dl. Bănescu face propunere din partea d-sale pentru a lichida acest incident regretabil.

— Decanul citește adresele trimise d-lui Goga în care Consiliul nu găsește nimic jignitor.

— Dl. C. Marinescu e de părere că nu e nevoie să se ceară scuze, pentru că Decanul n-a făcut decît să-și împlinească datoria. Altfel ar însemna că dezavuăm pe Decan. Ministerul nu are dreptul să ne impună o anumită interpretare a legii și nici să creeze, cu proprie putere, articole de lege. Nici Ministerul, nici Consiliul Facultății nu se pot substitui Corpului legiuitor.

Dl. N. Bănescu susține că dl. Goga nu a fost numit profesor ordinar, ci e un profesor extraordinar la o catedră *sui generis*. Nu e nevoie să-și ceară concediu. D-sa își poate anunța și ține cursurile ce le va ținea după cum crede de cuviință.

— Dl. S. Pușcariu arată că situația d-lui Goga e neobișnuită, iar Ministerul prin adresa trimisă își asumă răspunderea.

— Decanul arată că Ministerul își asumă răspunderea numai în privința numărului de ore și așezării lor, mai rămîne însă chestiunea concediului, a funcționării asistentului în lipsa titularului și a ordonanțării salariului în lipsă de la serviciu, pentru care Decanul are răspunderea personală dacă nu se conformează dispozițiilor legii. Dl. Goga, fiind, în baza numirii D-sale, profesor titular ca și ceilalți — precizarea acestor lucruri aduce după sine lămurirea situației quorumului necesar pentru Consiliu, participarea în comisii etc.

— Dl. I. Lupaș susține că interpretarea Ministerului nu se deosebește de interpretarea dată de Dl. Rector Fl. Ștefănescu-Goangă.

— Dl. Rector Fl. Ștefănescu-Goangă declară că, în ceea ce privește concediul d-lui O. Goga, interpretarea legii o face Senatul Universitar conform legii și regulamentului învățămîntului superior. D-sa e de părere că formele pentru concediu trebuie făcute.

— Dl. Marin Ștefănescu se întreabă dacă nu ar ieși Consiliul umilit printr-o adresă de clarificare pe care ar trimite-o d-lui Goga.

— Dl. I. Lupaș cere ca Facultatea să dispenseze pe Dl. Goga de a cere concediu. Consiliul decide să se comunice Ministerului că interpretarea făcută de Minister în privința orelor cursurilor d-lui Goga și așezării lor corespunde hotărârilor anterioare ale Facultății, care s-a conformat în această privință potrivit acestei hotărâri și în programul de cursuri din acest an; rămâne să se lămurească din partea Senatului, respectiv a Ministerului, chestiunea dacă dl. O. Goga este obligat să-și ceară concediu pentru eventuala lipsă de la cursuri, chestiunea dacă i se poate ordona plata salariului pentru timpul în care a lipsit de la cursuri fără concediu aprobat, cea a funcționării asistentului în lipsa titularului, precum și a socotirii D-sale în quorumul necesar pentru Consiliu.

Pentru conformitate

Decan

N. DRĂGANU

III

Extras

din procesul verbal încheiat în ședința Senatului Universitar ținută la 17 februarie 1938

No 427/1938

Se citește adresa No 296 din 21 ianuarie 1938 a Facultății de Litere împreună cu extrasul din procesul verbal al Consiliului acelei facultăți din 19 ianuarie 1938, prin care se cere clarificarea unor chestiuni în legătură cu situația d-lui profesor Octavian Goga.

Senatul hotărăște următoarele:

Dl. Octavian Goga se consideră profesor titular la Catedra de *Cultura Română Modernă* din ziua în care își va începe cursul. În consecință plata salariului D-sale începe din luna în care începe acest curs. Anul următor însă va conta în întregime pentru plata salariului. Cursurile se repartizează pe tot anul școlar, urmînd ca absența de la ele să fie anunțată d-lui Decan cu formele legale.

Asistentul va primi salariul de la 1 Martie 1938. În cazul însă cînd titularul catedrei nu va începe activitatea la acea dată, însărcinările asistentului vor fi fixate de către dl. Decan al facultății.

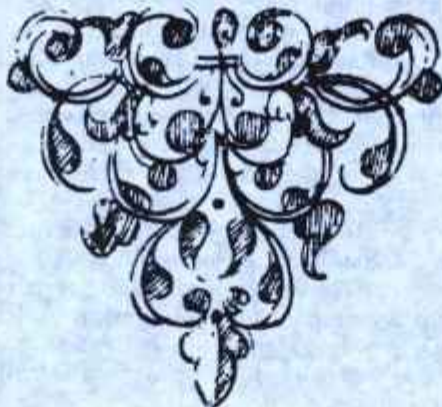
În ce privește quorumul, dl. Goga va avea aceleași drepturi ca și ceilalți profesori din ziua în care își va începe activitatea de profesor.

Pentru conformitate

Secretar

indescifrabil.

[Arhivele Centrale de Stat, București, Fond — Ministerul Educației Naționale, dosar 734/1938, ff. 112, 113].

Ion MINULESCU

Correspondență pariziană

CELE ȘASE SCRISORI DE MAI JOS AU fost destinate de poetul Ion Minulescu unei tinere intelectuale române care trăia în capitala Franței, ocupându-se cu gazetăria în primul rînd și, dar nu în secundar, cu literatura, teatrul, coregrafia și muzica. Deși prima dintre epistole nu e datată, se poate considera că a fost scrisă în luna februarie 1926, ținînd seama de frecvența poștei, în consonanță cu scrisoarea care-i succede, purtînd data de 27 martie 1926. Tot așa, ultima dintre misive trebuie să fi fost emisă către sfîrșitul anului, avînd în vedere că penultima e datată 27 august 1926.

Sînt scrisori de răspuns către o corespondență care și dă numele, dar de care nu avusese cunoștință și a cărei identitate nu-i putea spune mare lucru: Lily (Aurelia) Niculescu. În scrisorile ei, care nu ni s-au păstrat, expeditoarea îi cerea poetului date despre sine, cărți și o fotografie, în vederea popularizării sale în Franța, prin articole la un ziar și conferințe. Desigur, poetul va fi fost flăcău, dar, cel puțin la început, sceptic, poate chiar în urma unor anterioare deziluzii, din partea altor binevoitori, entuziaști, însă fără spirit de suita sau posibilități reale de a-și îndeplini promisiunile, făcute cam prea repede. Nu era cazul corespondentei sale de acum, care-și făcuse un nume în mediile presei pariziene și activa energic în scopurile propuse, de unde și satisfacția neașteptată a scriitorului, tonul tot mai liric al epistolelor sale ulterioare. E drept, însă, poate să fi fost la mijloc și calitatea scrisorilor pariziene primite! După cum cititorul va remarca, neașteptata corespondență sosește într-un moment fast al existenței lui Ion Minulescu, acela al

direcției Teatrului Național din București, satisfacție dublată de reprezentarea unei piese proprii. Scrisorile primite aveau mai cu seamă darul de a-i reaminti anii parizieni, perioada formației sale artistice, prietenii, relațiile încheiate atunci, — în aceasta constă, dealtfel, interesul principal al publicării — dimpreună cu cîteva foarte minulesciene considerații privind naționalismul meschin, raporturile dintre culturi ș.a. Tonul minulescian — desigur! al scrisorilor — ne dă mai ales prilejul de a mai auzi o dată o voce deosebit de scumpă, aceea a marelui artist, monologînd liber. Acest festin intelectual îl datorăm soților Elena (Coca) și col. ing. (r) Mircea Rusu, care ne-au pus la dispoziție textul, în copie, precum și o bogată arhivă privind-o pe emitenta scrisorilor, despre care vom furniza cîteva necesare informații.

La Hușeni — împreună cu Mioara Niculescu și Mihail Straja.

ENIÄST2311NE

Născută la 22 ianuarie 1900 în comuna Hagieni, jud. Ialomița, ca fiică a Elisabetei și a lui Nicolae Niculescu — și nepoată, pe linie maternă, a poetului ardelean Zaharia Boiu —, Aurelia Niculescu a urmat, după terminarea războiului de întregire, cursurile Academiei de muzică și artă dramatică din București, ca elevă a marelui actor Ion Minulescu. În timpul ministeriatului la Culte și Arte al lui Octavian Goga, obține o bursă pentru continuarea studiilor în capitala Franței, unde și sosește, în anul 1922. Aici se înscrie la Atelierul lui Charles Dulin, în a cărui trupă teatrală dealtfel începe să joace. Concomitent, prepară la Școala de Înalte Studii Sociale (L'Ecole des Hautes Etudes Sociales) o teză cu titlul: *Jurnalismul și teatrul în Franța*, obținând, în 1924, diploma secției de gazetărie. Succesele s-au succedat, Lily Niculescu fiind aleasă membră a Societății scriitorilor (La Société des Gens de Lettres), în 1927, în Societatea autorilor dramatici, în 1930 și, dar mult mai târziu, în 1952, în aceea a autorilor și compozitorilor muzicali.

Debutul literar s-a produs chiar în anul corespondenței cu I. Minulescu, în ziarul „*La Volonté*”, unde a publicat articole despre literatura noastră, despre mai mulți scriitori români, precum și câteva povestiri originale. Din 1929 și pînă după cel de-al doilea război mondial, a publicat, de asemenea, în „*Le Petit Journal*” și în „*La Victoire*”, unde i-au apărut în foileton trei romane: *Vetusta* (1937), povestea unei copile sensibile ce-și imaginează că sufletul tatălui mort înaintea nașterii sale, retrăiește în ea, pe cînd mama se remărita, *La păstrăvul care cîntă* (1937), satiră a milosteniei burgheze, și, în același an, *Domnișoarele rădăcinoare*, narațiune inspirată din suferințele refugiuului în Moldova, în timpul războiului de întregire. Acest roman a văzut lumina tiparului și separat, într-un tiraj de 75.000 de exemplare, din păcate puțin înainte de exodul francezilor, urmat de căderea Parisului, în 1940! Dealtfel, în timpul acestui exod, cumnatul său, pictorul de subiecte istorice, Pierre Albert Leroux, s-a îmbolnăvit atât de grav, încît avea să nu se mai refacă. După înfrîngerea nazismului, scriitoarea și-a reluat activitățile culturale pro-românești, dînd recitaluri în folosul prizonierilor români în 1945, și apoi, timp de încă mai bine de două decenii, alte manifestații. Articolul despre Ion Minulescu, a apărut în ziarul „*La Victoire*”, într-o serie în care-l precedaseră altele despre N. Iorga, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu,

lily nicolesco

a l'honneur de vous convier au récital de ses
improvisations plastiques
sur des musiques enregistrées

présentation par

Mr JEAN VALMY BAYSSE

le mercredi 18 mai 1938, à 21 heures
au club de france

240 bis, boul. saint-germain - littré 17-96 - métro: bac

participation aux frais : 6 fr.

N. Iorga și prezentase, dealtfel, vorbitoarei, conferința ținută la Universitatea „M. Marcureau” (*Au Caméleon*), pe tema *Sufletului românesc*.

O dramă, scrisă în timpul ocupației, avîndu-l ca erou pe Banul Mărăciine, n-a văzut lumina tiparului, dar a fost ulterior reprezentată, la 27 martie 1944, la Teatrul „Sarah Bernhardt”, în regia lui Claude Ritter. La 28 ianuarie 1952 avea loc reprezentația cu piesa *La păstrăvul care cîntă* — după romanul cu același nume — în Academia Raymond Duncan. Dintre numeroasele recitaluri unde scria textul și muzica, realizînd și partea coregrafică, dansînd, recitînd și cîntînd, de asemenea, îl vom numi aici pe cel din 24 noiembrie 1955.

Lily Niculescu, deși a trăit aproape șase decenii în Franța, și-a păstrat totdeauna pașaportul românesc. Venită în țară, în vizită, în 1937, se pare că nu l-a întîlnit pe Ion Minulescu. Într-o ultimă călătorie acasă, în 1968, încercase, fără succes, să obțină, din partea conducerii Uniunii Scriitorilor, fonduri pentru editarea în Franța, a unui roman istoric.

Seriltoarea s-a stins din viață, departe de țară, la 19 noiembrie 1978, în singurătate, retrasă într-o casă de bătrîni.

Fotografia din tinerețe, pe care o reproducem aici, dimpreună cu alte documente ilustrative, ne înfățișează o chipeșă româncă, de tipul brun cel mai caracteristic, o siluetă zveltă, un obraz radiînd inteligență și hotărîre. Nu știm dacă a lăsat vreo amintire în curcurile pariziene și nici dacă s-au păstrat arhivele cu operele ei din străinătate. Poate că, în timp, și plecînd de la corespondența cu I. Minulescu, vom mai afla cîte ceva.

Barbu CIOCULESCU

— lily nicolesco
— lily nicolesco
— lily nicolesco

«Prea m-ai lăudat în cele ce ai scris...»

(À L'inconnue) La première lettre

Stimată Doamnă,

Mi-a fost înmînată o adresă prin care mi se cer lămuriri asupra intimităților mele literare, pentru jurnalul francez „*La Volonté*”.

Dacă vă interesează spovedania unui scriitor român, vă trimit alăturat o filă din revista „*Ideea Europeană*”, unde puteți găsi crezul meu literar, grație căruia am obținut premiul pentru cel mai bun roman apărut în cursul anului trecut. La acestea mai adaug: M-am născut la București, 6 Ianuarie 1881, am trăit ca student la Paris și am scris de toate:

Versuri: *Romante pentru mai tîrziu*

De vorbă cu mine însumi

Strofe pentru elementele Naturei

Proză: *Casa cu geamuri portocalii* (nuvele)

Măști de bronz și lampioane de porțelan (roman)

Roșu, Galben și Albastru (roman)

Teatru: *Pleacă berzele* (trei acte)

Omul care trebuie să moară (trei acte)

Manechinul sentimental (trei acte)

Acesta din urmă se joacă în momentul de față, cu mare succes, la Teatrul Național din București. Dar D[umnea]voastră, doamnă, trebuie să citiți ziare din țară dacă sunteți româncă și probabil că nu sunteți străină de numele celor cîțiva scriitori cari pot trece frontiera cu cinste. Dacă sunteți hotărîtă să faceți acest serviciu literaturii românești, probabil că aici, în țară, gestul d[umnea]v[oastră] va fi apreciat. Dealtfel, un grup de băieți deștepti și inimoși, care se află la Paris în momentul de față, țin publicul francez în curent cu mișcarea literară din România.

D[umnea]v[oastră] nu veți face decît să adăugați cu grație, un gest mai mult în această operă sentimentală de nostalgică pornire spre literatura natală.

Al D[umnea]v[oastră]

[on] M[INULESCU]

Stradă Dorobanți 27 București

II

Stimată Domnișoară,

Iertati-mi lipsa de încredere din primul moment. Scrisoarea L[umnea]v[oastră] o luasem drept o glumă. (Românii devin foarte glumeți pe malurile Senei) și pentru aceea m-am grăbit să vă trimit și fotografia ca orice candidat la însurătoare. Văd însă că D[umnea]v[oastră] țineți cu tot dinadinsul să mă faceți candidat la Gloria universală. Mă supun cu resemnarea unui biet «paysan du Danube» și vă trimit chipul autorului celor cîteva volume pe care am avut cinstea să vi le comunic prin scrisoare. Crezul meu literar cred că va fi suficient pentru ca D[umnea]v[oastră] să vă faceți o idee de ceea ce clocește în creierul meu de «așa zis artist român».

Volumul *Roșu, Galben și Albastru* îl veți primi probabil în aceeași zi cu această scrisoare. Am dat ordin librăriei editoare să vi-l trimită. Vă urez dar curaj integral pentru a-l citi din filă în filă și a-l compara cu ce se scrie în momentul de față în toată Franța. Dealtfel un bun prieten al meu de la Paris a început să-l traducă și

probabil că Joseph Delteil, alt bun prieten al meu, îl va însoți de o prefață. Dacă nu sunteți prea mult ocupată cu reclama compatrioților D[umnea]v[oastră] în Franța, mărturisesc că două, trei rânduri din partea delicioasei mele consore m-ar încânta. La București n-a sosit încă primăvara.

Christos a înviat

27.III.1926

27 Calea Dorobanți

I[on] M[INULESCU]

III

Stimată Domnișoară,

Dă-mi voie să-ți zic încă o dată așa, fiindcă, probabil, de data viitoare, îți voi zice « scumpă prietenă ». Și acum lasă-mă să-ți strâng mîna cu toată dragostea ce trebuie s-o port unui inger anonim care-mi redesteaptă (sunt aproape 20 de ani de atunci) prima și singura mea tinerețe, anii petrecuți la Paris, cînd am avut ocazia să cunosc printre alți mulți scriitori cu nume de azi și pe Valmy-Baysse. Adu-i, te rog, aminte de mine și de Grigore Olimp Ioan cu care petreccam o dată pe săptămînă în subsolul unei cafenele de pe Bd. Saint-Germain peste drum de Facultatea de medicină.

Dacă nu mă înșel, tot acolo am cunoscut și pe Maurice Magre. Pentru francezi însă, orientul este o obsesie artistică numai. Nu există decît în visele de hașis ale celor ce vor să moară mai devreme. Din orient nu sosește la Paris decît ecoul crimelor pasionale și schimbarea guvernelor. Dă-le D[umnea]ta, în schimb o veste care să-i epateze. Spune-le că prietenul anonim de acum 20 de ani, românul nătîng care silabisea pe Baudelaire, pe Laforgue, pe Rimbaud și citea cu dicționarul pe contele de Lautréamont, trăiește la București (capitala României întregite), că scrie și el, și dacă se interesează de ceva mai mult, spune-le că scrie bine... Da, da...

Iartă-mi modestia, dar nu pot scrie decît bine, fiindcă am învățat să scriu [de] la ei, nu de la ai mei.

Fii drăguță și spune-i lui Valmy-Baysse că-mi aduc aminte cu plăcere de tînrul înalt și blond care pe vremea aceea avea mustați ca un Vercingetorix. Acum oare, cum o mai fi? Eu nu mai am nici mustați, după cum ați binevoit să constatați. Și totuși nu sunt un român chipeș, cum crezi D[umnea]ta. Vai, Doamne, așa francezi urîți cunoști D[umnea]ta la Paris, de te-ai speriat de prima fotografie de român primită din țară?... Și iată, cum fără să vreau, devin sentimental, eu care n-am pus în tot ce am scris decît otrava culeasă de pe urma celor ce au lăsat să se mai înfrupte și alții cu cite ceva.

Dacă nu mă crezi, am să te pedepsesc, trimițîndu-ți și volumele cu versuri pe care probabil nu le cunoști încă. Ceva mai mult chiar, peste zece zile, cel mult, îți voi trimite și piesa *Manechinul sentimental*, care tocmai se tipărește și continuă să se reprezinte cu succes încă pe scena Teatrului Național din București. După cum vezi, am uitat că față de D[umnea]ta, pe care nu te cunosc decît dintr-o scrisoare convențională, alta agreabilă și o alta foarte spirituală, trebuie să păstrez decența prietenilor care nu sunt încă închegate. Dar fiindcă D[umnea]ta ai început, lasă-mă să continui. În scrisoarea viitoare îmi vei fi probabil o prietenă așa de bună, ca și cum ne-am cunoscut de 20 de ani.

Iartă-mă dacă întîmplător mă duc cu gîndul la anii de cînd nu mi-au mai rămas decît foarte puțini prieteni buni. În scrisoarea viitoare, îmi vei spune probabil, că sunt un scriitor mediocru și eu îți voi răspunde: « Te înșeli, dragă, sunt genial... Genial, adică: „Bon pour l'Orient...” »

Și totuși, pe la noi ca și pe la voi, primăvara începe să facă semne de apropiere fatale ca să nu zic « profane ». Cîneva parcă-mi bate la fereastră noaptea, din stradă, din curte, din vis... nu știu.

Paștile a venit pe la noi ca și pe la voi, și dacă nu m-am gîndit la timp să-ți zic „Christos a înviat”, îți răspund în schimb, cu aceeași voluptate „Adevărat a înviat”.

Lily Niculescu în costum popular românesc

Un singur lucru ne desparte, nu-i vorba de kilometri geografici ci de semnele indicatoare ale sufletului. D[umnea]ta regreti că nu ești în țară. Eu regret că nu sunt la Paris. Să sperăm însă că mai târziu sau mai curând vom avea ocazia să ne găsim undeva împreună și, atunci, voi avea plăcerea să-ți string mina și să-ți mulțumesc pentru serviciile pe care te oferi cu atita grație să le faci unui scriitor român care nu-ți oferă, în schimb, decât prietenia lui plictisitoare de a-l citi și a exclama:

Uf! Ce prost scriu românii.

Al D[umi]tale

[fon] M[INULESCU]

Buc[urești]. Calea Dorobanți

IV

Dragă prietenă,

Iartă-mi neglijența vinovată de a te fi lăsat să crezi că prietenia nu-i decât o vorbă. Dacă ar trebui, însă mai ales acum după ofensiva D[umi]tale să mă scuz, probabil ți-aș da din nou ocazia să zîmbești și să-mi trimiți două vorbe mai dulci. Nu fac lucrul ăsta fiindcă ții să se întâmple altfel, adică: să-mi zîmbești dulce de acolo, unde ești și să-mi trimiți două vorbe amare cu care să mă pun din nou pe rotilele realității. Prea m-ai lăudat în cele ce ai scris despre mine, ca să cred că ai fost sinceră. Dar fiindcă de data asta începi să mă cerți, «iată muzica ce-mi place», cum a zis Regele Carol la Calafat...

Da. Am neglijat să mă gîndesc la D[umnea]ta, deși nu te am uitat o singură clipă. Voi, femeile, însă credeți că a te gîndi la cineva înseamnă a-i trimite prostii grafice pentru colecția amintirilor de mai târziu. M-am gîndit la D[umnea]ta ca la o prințesă îndepărtată pe care n-o cunosc și probabil nu o voi cunoaște niciodată, fiindcă oamenii trebuie să se cunoască cînd trebuie ca să poată rămîne cu impresia că se cunosc.

Dar să lăsăm jongleriile astea lingvistice și să vorbim de lucruri mai pe înțelesul tuturor.

În ultimul timp, am fost foarte ocupat cu formarea repertoriului și repetițiile pentru deschiderea stagiunii care are loc mîine, sîmbătă cu *Fintina Blanduziei* — tradiția obligă... Voi juca *Esop* de Banville și *Visul unei nopți de dragoste* de Bataille.

O piesă cu care cred că voi face vîlvă va fi *Opera artiștilor* a lui Duhamel. Aș vrea să joc eu multe lucruri dar aici nu merge după cum vrei, ci după cum ți se cîntă. Aici se joacă, nu se pășește drept și solid pe pămînt ferm.

Dacă vrei să mai pierzi timp cu prietenul tău pe care nu-l cunoști decât din reputația prostiilor comise pînă acum, trimite-i o scrisoare mai lungă în care să-l oprești să mai facă altele noi. Dar pentru prostia de a nu-ți fi mai scris pînă azi m-ai iertat?... Dacă da, te pup. Dacă nu... Pardon.

[fon] M[INULESCU]

V

27.8.926

Scumpă prietenă,

Ai dreptate. Am tăcut de-odată brusc, așa ca și cum aș fi murit de apoplexie. Trăiesc, totuși; ba ceva mai mult, schimbarea guvernului din România, m-a aduc

director al Teatrului Național din București. Iată cauza pentru care citeva zile am fost așa de ocupat că mi-a fost imposibil să mă dedic D[umi]tale altfel decât cu gîndul.

Am primit cele două ziare și am primit și vestea improspătării mele în amintirea lui Valmy-Baysse.

Regret numai că noua mea ocupație, mai ales acum la început, mă va țintui pe vară, la București, și nu voi putea pleca în străinătate. Dragă prietenă, iată ce înseamnă să fii un om oficial, cu răspundere față de instituția ce ți-a fost încredințată s-o conduci. Așa e că n-am aerul să fiu chiar Director cu adevărat?

Îți promit o scrisoare mai lungă și mai... dulce peste citeva zile. Pînă atunci, îți sărut minuşitele.

I[on] M[INULESCU]

VI

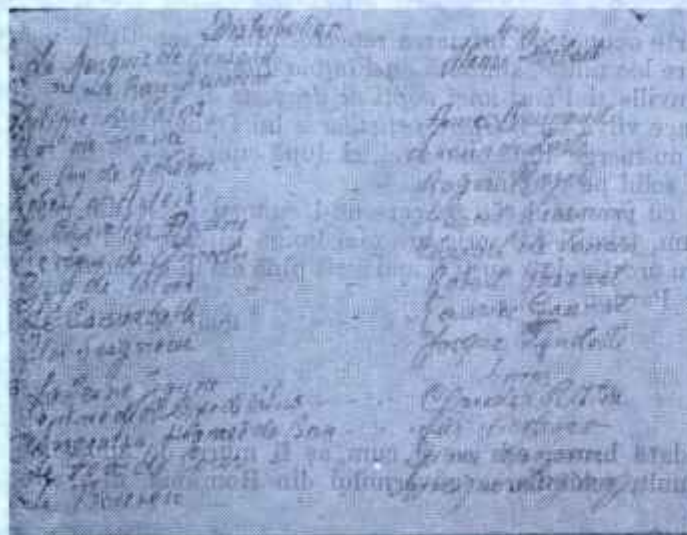
Dragă prietenă,

Îți mulțumesc pentru frumosul articol, pe care nu știu cum să-l interpretez fiindcă îmi dau seama că nu l-am meritat. Pentru prietenia unei necunoscute așa de departe, nu văd ce aş fi putut face nici eu personal, nici romanul meu care aici n-a făcut deloc impresia de pe malul Senei. Să știi că în România eu sunt socotit ca un scriitor anti-patriotic, deși guvernul actual a trecut peste părerea opiniei publice și mi-a încredințat postul de director al Teatrului Național. Judecata D[umi]tale, de românească tot așa de bună patriotă ca și mine, mă încintă, fiindcă depărtarea te face poate să vezi arta și talentul prin alte obiective decât ale naționalismului meschin, circotaș și stupid, care probabil nu se poate manifesta decât în cuprinsul țării. Dragă prietenă, încep să cred că adevărații artiști și marii patrioți ai unei țări trebuie să trăiască în afară de țara lor.

Este trist, dar adevărat. Nu sînt de părerea D[umi]tale în ce privește Pirrandello. Voi, românii care trăiți în Franța sunteți mai șoviniști decât francezii. Aveți și voi defecte destule.

Dar eu cînd îmi sărut prietenii de aproape sau de departe, îi sărut nu numai pe obraz sau pe buze, ci îi sărut în profunzimile sufletului lor în care calitățile și defectele se confundă. Vrei să te sărut la fel? Nu te jena, că nu ne vede nimeni. Între Paris și București sunt 3000 de K.M.

I[on] M[INULESCU]

Giuseppe TUCCI

În dialog
cu

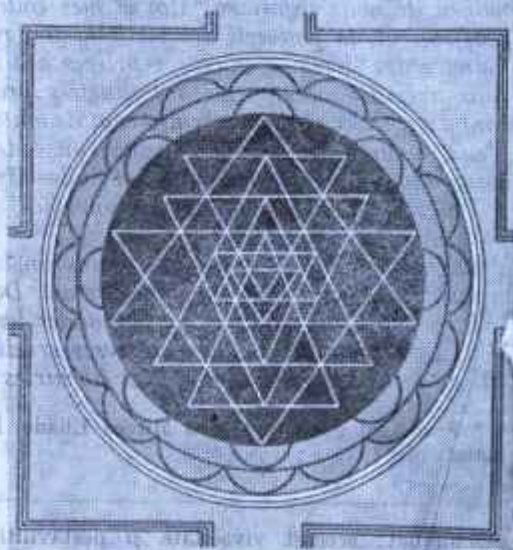
Mircea ELIADE

GIUSEPPE TUCCI (1895–1984), UNUL DIN-
tre cei mai valoroși orientaliști ai lumii, a ocu-
pat un loc important în biografia spirituală a
lui Mircea Eliade. Lingvist și istoriograf de
rară erudiție, Tucci este autorul a peste 60 de
volume. A organizat opt expediții în Tibet,
ultima din ele, în 1948, aducându-l la Lhasa,
unde a fost oaspetele lui Dalai Lama. În 1952
și 1954 a condus două expediții în Nepal, iar
în 1956 a inaugurat săpăturile arheologice din
Afganistan și estul Iranului.

Încă din 1926 Mircea Eliade îi va consacra
un articol.¹ Cei doi se vor întâlni la Calcutta
într-o după-amiază de ianuarie a anului 1929.
Să dăm cuvântul memorialistului: «Neașteptat
de tânăr, viguros, debordând de vitalitate, lu-
erând la mai multe cărți deodată – istoria
logicii indiene, liturghia tantrică a zeiței Durga,
simbolismul templelor tibetane etc., etc. Venise
să-l consulte pe Dasgupta cu privire la un deta-
liu de logică indiană. Pe atunci Tucci retra-
ducea în sanscrită câteva tratate de logică
budistă, al căror original sanscrit fusese pierdut,
și care nu supraviețuiseră decât în traducerea
tibetană și chineză».² Tucci este acela care
în 1930 a încercat să convingă autoritățile
române că rechemarea în țară a tânărului bur-
sier ar fi lipsită de sens. Pentru a-și însuși
limba sanscrită e nevoie de cel puțin cinci-șase
ani. În 1931 Tucci a fost ales membru al Aca-
demiei Italiane, încredințându-i-se conducerea

GIUSEPPE TUCCI

The Theory
and Practice of
the Mandala

ISMEO (Istituto per il Medio ed Estremo
Oriente). Savantul a dirijat două celebre publicații
științifice: „Asiatica” (1934–1943) și „East and
West” (33 de volume, apărute în nouă serii).
Mircea Eliade a colaborat la prima din ele cu
studiile: *Lo Yoga e la spiritualità indiana* (1937
iulie–august, pp. 229–240) și *La concezione
della libertà nel pensiero indiano* (1938, pp.
345–354). În cea de-a doua a publicat: *Sha-
mans and Mystagogues* (1955, septembrie, p. 206
–215).

În martie 1950, Tucci îl invită pe mai tânărul
său confrate să țină o conferință: *Tantrism
și Shamanism*. Revederea după aproape 18 ani
e emoționantă. Deși are aproape 65 de ani,
marele orientalist i a-a părut lui Mircea Eliade

¹ Mircea Eliade: *Taoismul* – pe marginea cărții lui Tucci, în „Orientul”, 1926, octombrie 21, nr. 43, p. 508.

² Mircea Eliade: *Memoires de Les Promesses de l'Equinox*, Edit. Gallimard, 1980, p. 231.

Je prends le courage d'ajouter encore quelques mots. Je comprend à quel point vous êtes occupé et dans l'impossibilité de répondre à chaque correspondant (admirateur) en part. Et en fait, vous avez parmi mes collègues beaucoup de lecteurs qui s'intéressent ardemment à vos travaux. Notre bibliothèque, suffisamment pauvre, est cependant très cherchée. Je vous communique quelques chiffres, recueillis sur vos livres: en trois mois (Septembre—Novembre) Taoïsme, 14 lecteurs — Sagesse chinoise, 21 — Rājāṣekhara, 5 — L'influsso del Budhismo sulle civiltà dell'estremo oriente, 9. Vous comprenez quel nombre obtiendra le Budhismo [! ?]... Et vous ne savez pas que notre bibliothèque est douloureusement pauvre (324 livres étrangers, et cinq collections de revues, presque toutes reçues en don!...) et se trouve déposée dans la même redaction de la R. U., une mansarde de deux mètres sur trois...

Mais il faut revenir. Nous serons heureux de pouvoir entrer en correspondance avec quelques-uns des vos élèves, étudiants universitaires de Dacca (nous connaissons encore l'anglais, l'allemand, l'espagnol). Ça ce ne serait une simple distraction mais un sérieux moyen de nous informer. Moi et mes collègues étudions avec enthousiasme l'Asie. Nous souffrons de la pauvreté des bibliothèques roumaines. Nous implorons les savants de nous mander des livres — et nos prières ont toujours succès. Aussi, nous vous implorons: vous avez des amis, collègues illustres professeurs, auteurs des livres que nous savoureront avec délice. Nous vous prions de toutes nos coeurs, de bien vouloir intervenir auprès d'eux, pour nous envoyer quelques-uns des leurs ouvrages. Nous publierons des révisions dans les revues roumaines et [indiscutablement] des traductions partielles.

Voici les premiers inform[ations que] nous voulons recevoir des nos gentils correspondants:

1. Quel sont les éditions des livres anglais ou français qui se trouvent dans les principaux cités indiennes particulièrement Dacca, Banares, Bombay, Calcutta?
2. S'ils ont la bonté de nous mander les derniers catalogues.
3. Également une liste des livres erudits anglais sur la pensée et l'histoire orientale, qui se peuvent procurer dans les librairies locales et avec quel prix. [sic!]

* Fragment găsit în arhiva Mircea Eliade. Pare a fi ciorna unei scrisori adresate lui G. Tucci înainte de 1929.

neschimbă: aceeași vivacitate și nestăvilită energie. Pagina Jurnalului a imortalizat momentul: «După conferință ne invită la el acasă. O imensă bibliotecă-muzeu. Treci din încăpăre în încăpăre — și parcă te-ai afla într-un templu tibetan... Mi-a arătat cărțile mele, legate: îmi propune să scoatem „Zalmoxis” împreună, editat de ISMEO»⁴.

În 1952 Eliade revine la Roma pentru a ține o conferință în sala mare a Institutului Oriental: *Langages secrets et techniques mystiques*.

Cei doi se vor reîntâlni în vara anului 1953 la Ascona, în cadrul *Eranosului*, unde se dezbătea tema: *Simbolismul și semnificațiile religioase ale Pământului în diferite culturi*. Cuvântul lui Tucci s-a referit la Tibet, iar cel al lui Eliade

la civilizațiile arhaice și orientale, integrate în perspectiva generală a istoriei religiilor.

În septembrie 1982 Eliade l-a văzut pentru ultima oară. Deși suferind în urma citorva operații, Tucci era preocupat de viața institutului și urmarea cu atenție inițiativele succesorului său, Gherardo Gnoli.

La moartea savantului, Eliade i-a dedicat un vibrant necrolog.⁵

Între cele două personalități s-au schimbat de-a lungul anilor câteva zeci de epistole. Sîntem în posesia celor emise de Tucci. Cele scrise pînă în 1940 se află în arhiva din țară a lui Mircea Eliade. Fotocopiile celor din deceniul al șaselea mi-au fost dăruite de destinatar, la Paris, în septembrie 1985.

Mircea HANDOCA

⁴ Mircea Eliade: *Fragments d'un Journal*, Ed. Gallimard, 1973, p. 119.

⁵ Mircea Eliade, Giuseppe Tucci, în „*History of Religions*” an. XXIV (1984), noiembrie, nr. 2, pp. 157—159.

4. Si le livre de Masaharu Ansaki et Edmunds, et celui de Wieger — Sont épuisées aussi dans les citées indiennes.

J'espere beaucoup dans la bonté des autres savants amis de Dacca. En Italie, nous contons parmi nos bienfaiteurs Formichi, Pettazzoni, Aliotta, Machioro, Luzzi, Rostagni, Mieli, Celli etc.

[Mircea ELIADE]

1

Îmi iau îndrăzneala să adaug încă câteva cuvinte. Înțeleg în ce măsură sînteți ocupat și că vă e imposibil să răspundeți fiecărui corespondent (admirator) în parte. Și în adevăr, aveți printre colegii mei mai mulți cititori care se interesează cu ardore de lucrările dumneavoastră. Biblioteca noastră, destul de săracă, e totuși foarte căutată. Vă comunic câteva cifre adunate despre cărțile dumneavoastră: în trei luni (septembrie—noiembrie) *Taoismo* 14 cititori, *Saggeza cinese*, 21 — *Rājacekhara*, 5 — *L'influsso del Budhismo* sulle civiltà dell'estremo oriente, 9. Puteți bănui ce număr va obține *Budhsei* [?!]. . . Și Dumneavoastră nu știți că biblioteca noastră este dureros de săracă (324 cărți străine și cinci colecții de reviste, aproape toate primite în dar! . . .) și se află depusă în aceeași redacție a R. U., o mansardă de doi metri pe trei. . .

Dar trebuie să revin. Am fi fericiți să putem intra în corespondență cu vreunul din elevii Dumneavoastră, studenți la Universitatea din Dacca (noi știm și engleza, germana, spaniola). Asta nu va fi o simplă distracție, ci un mijloc serios de a ne informa. Eu și colegii mei studiem cu entuziasm Asia. Suferim de sărăcia bibliotecilor românești. Împorăm savanții să ne trimită cărți și rugămintile noastre au totdeauna succes. La fel, vă împorăm și pe Dumneavoastră: aveți prieteni, colegi, iluștri profesori, autori de cărți pe care le vom savura cu deliciu. Vă rugăm din toată inima să interveniți pe lângă ei ca să ne trimită câteva din lucrările lor. Vom publica recenzii în revistele românești [*indescifrabil*] traduceri parțiale.

Iată primele informații pe care dorim să le căpătăm de la serviabilii noștri corespondenți.

1. Care sînt editorii cărților englezești sau franceze care se află în principalele orașe indiene, mai ales Dacca, Banares, Bombay, Calcutta?

2. Dacă sînt atît de buni să ne trimită ultimele cataloage.

3. La fel, o listă de cărți erudite engleze despre gîndirea și istoria orientală, care se pot procura în librăriile locale și cu ce preț.

4. Dacă cartea lui Masaharu, Asaki și Edmunds și cea a lui Wieger sînt epuizate și în orașele indiene.

Sper mult în bunătatea prietenilor noștri savanți din Dacca. În Italia numărăm printre binefăcătorii noștri pe domnii Formichi, Pettazzoni, Aliotta, Machioro, Luzzi, Rostagni, Mieli, Celli etc.

[Mircea ELIADE]

Traducerea scrisorii D[omniei] S[ale] profesor Doctor Giuseppe Tucci;

Calcutta, 13.II. 1930

Iubite Eliade,

Știu că ați venit aici în India cu scopul de a vă perfecționa în studiile sanscrite și că e în intenția Universității din București să inaugureze o catedră de sanscrită

** Traducerea e făcută de Mircea Eliade. Tot el a scris și adnotarea din capul paginii.

la întoarcerea Dumneavoastră, urmînd exemplul celor mai complete universități europene. Mi s-a spus totuși, recent, că — în urma nu știu căror împrejurări — e probabilă o grabnică reîntoarcere a D[umneavoa]stră în patrie. Ca sanscritist, eu vă conjur să nu vă înapoiati acum în țară. Ați observat deja cari sunt și cite sunt dificultățile prezente în studiul filosofiei și religiei indiene; sunt forme de gîndire atît de complexe și dificile, încît numai una din ele — se voiește a fi cunoscută adînc — necesită ani de studii și cercetări. De asemenea, sunteți de acum deplin conștient de seriozitatea studiului însăși limbii sanscrite. Eu, care am studiat această limbă de șaptesprezece ani, n-am putut rămîne în India mai puțin de cinci ani după cum știți. Și mă văd totuși silit să las la o parte multe lucruri a căror existență nu o bănuiam mai înainte și pe cari acum aș dori să le cunosc, dar din pricina puținului timp rămas nu mi-e dat să le aprofundez. Astfel, în chiar interesul studiilor noastre indianiste — pentru cari D[umneavoa]stră sunteți atît de bună speranță și promisiune — eu vă rog să rămîneți în India cel puțin tot atîta timp cît am rămas eu. Grăbind plecarea Dumneavoastră ar fi primejdios pentru puținul pe care l-ați realizat deja. Ceva mai mult, aveți norocul de a fi instruit de cea mai mare autoritate în viață în ceea ce privește civilizația și gîndirea indiană în formele sale multilaterale, S. N. Dasgupta. Știu că aveți privilegiul de a locui cu el sub același acoperămint. Nimeni nu se află, așadar, în condiții mai prielnice decît D[umneavoa]stră. A nu profita, ar fi o nebunie. Informați, rogu-vă, autoritățile din țara D[umneavoa]stră și convingeți-le că Dumneavoastră, pentru a putea face lucru bun, trebuie să rămîneți în India cel puțin cinci sau șase ani. Banii cari se vor cheltui cu aceasta, vor fi pe drept și cu rod cheltuiți, iar țara Dumneavoastră se va putea lăuda posedînd indologul său și istoricul său al religiilor, care va avea avantajul, pe care mulți colegi europeni nu-l au, unei lungi și directe experiențe în țara pe care noi o studiem.

Cu cele mai bune urări și încredere sinceră că vă voi ști pentru mult timp în India,

Al D[umneavoa]stră,

Giuseppe TUCCI

3

15 feb. 1929

Caro [Mircea],

Felicissimo di saperti in India e sotto così buno maestro come S. N. Dasgupta.

Però conto dei miei desideri circa la mie pubblicazioni.

Sì, il mio libro è in corso di stampa in Heidelberg

Spero vederti presto

Suo

Giuseppe TUCCI

3

15 februarie 1929

Dragă [Mircea],

Sînt foarte fericit că te afli în India sub îndrumarea unui maestru atît de bun precum S. N. Dasgupta.

Voi ține seama de dorințele mele în privința lucrărilor mele.

Da, cartea mea e în curs de tipărire la Heidelberg.

Sper să vă văd cît de curînd

Al dumneavoastră

Giuseppe TUCCI

9 dec. [1929]

Caro [Eliade],

Mi găsește la sua lettera gradita con tutte le sue attestazioni di stima che tanto più mi fanno piacere quanto penso che provengono da chi ha profonde connessioni spirituali col mio paese.

Sarà ben lieto di mandarti i miei lavori... quando li abbia. Ho scritto alla Fanichelli perché le mandi una copia della Storia filosofia cinese e spero che non tarderà a presantarla in omaggio il volume. Quanto alla Storia del Budhismo spero ricevere fra giorni alcuni altre copie altre quelle a ma tempo avute e già tutte distribuite ai miei colleghi. Appena mi arriveranno mi ricorderò di Lei. Il mio indirizzo ora è a Dacca [University], e per un certo numero di anni conto di restare in Oriente.

Multi saluti e auguri

Suo G. TUCCI

University
Dacca (Bengal)

9 decembrie 1929

Dragă Eliade,

Mi-a sosit aici amabila dumneavoastră scrisoare cu toate dovezile pentru stima ce mi-o purtați, fapt care îmi este cu atât mai plăcut cu cât știu că provine din partea celui ce are legături spirituale adânci cu țara mea.

Voi fi bucuros să vă trimit lucrările mele... când le voi avea. Am scris la Fanichelli să vă trimită un exemplar din Istoria filozofiei chineze și sper că nu va întârzia să vă ofere ca omagiu volumul. În ceea ce privește Istoria Budismului, cred că voi primi zilele acestea alte exemplare în afara celor pe care le-am avut și pe care le-am oferit deja colegilor mei. De îndată ce vor sosi îmi voi aminti de dumneavoastră. Adresa mea acum este Dacca (la Universitate) și cred că voi rămâne cîțiva ani în Orient.

Cu multe salutări

Al dumneavoastră

G. TUCCI

Traducerea scrisorii L.S. pag. 75 - trimisă de Tucci;

Calcutta, 13.11.130

Milite Eliade,

Plus că ați venit aici în India au început de a vă perfecționa în studiile sanscritice, și că a la intenția Universității din Calcutta să inaugureze o catedră de sanscrită la returnarea Dacca, urmând exemplul celor mai complete universități europene. Mi s'a spus totuși, recent, că - în urma unor căror neînțelegeri - probabil o grădiniță de studii de Sanscrită în India. Ca sanscritist, eu vă conștientizez că nu vă înțelegem pe deplin. Ați observat deja că sunt a la

Jo drept n' au ved a la tuiti
a putea lăsa la poseda
istoricul sau al religiozilor
avantajele, pe care mulți col
au, unei lungi și directo exp
noi o studiu.
mai bine măcar n' mersu
ei voi fi pentru mult timp
Al Dacca
Giuseppe Tucci

ISTITUTO ITALIANO

Per il

Medio ed Estremo Oriente

Il Vice Presidente

Roma 28 Février 1938 — XVI

Cher Monsieur,

On vous certainement annoncé l'année passée l'accueil très favorable que le monde intellectuel de notre milieu a fait à votre article sur le Yoga.

Nous attendions d'autre articles de votre part, mais nous n'avons pas reçu aucun depuis. C'est pourquoi je me permet de vous prier personnellement de nous envoyer quelques études sur l'Inde ou sur l'Iran qui puisse trouver place dans le numéro prochain de „Asiatica“.

Au plaisir d'une aimable réponse de votre part

Votre

G. TUCCI

5

Roma, 28 februarie 1938

Dragă Domnule,

Desigur că ați fost informat anul trecut despre impresia extrem de favorabilă cu care a fost primit în lumea intelectualilor din domeniul nostru articolul Dumneavoastră despre Yoga.

Am așteptat să ne mai trimiteți și alte articole, dar n-am mai primit de-atunci nimic. De aceea îmi permit să vă adresez personal rugămintea de a ne trimite cîteva studii despre India sau despre Iran care ar putea fi publicate în numărul viitor din „Asiatica“.

Cu speranța unui răspuns favorabil, rămîn al Dumneavoastră

Giuseppe TUCCI

6

Rome 1-er Avril 1938

Cher Professeur,

Je vous remercie beaucoup de votre réponse très obligeant. Nous attendons donc votre article en Avril, et nous serons heureux de l'accueillir en „Asiatica“.

Vous devriez avoir la bonté d'adresser vous même la requête de mes oeuvres à la :

Reale Accademia d'Italia (Lungotevere Farnesina lo Roma).

Je me félicite aussi pour votre intention de fonder un institut oriental a Bucarest.

Nous serons tous bien heureux de vous connaître personnellement à Rome.

Avec mes salutations les meilleures

Le Vice Président

Giuseppe TUCCI

6

Roma, 1 aprilie 1938

Dragă Domnule Profesor,

Vă mulțumesc foarte mult pentru amabilul Dumneavoastră răspuns. Așteptăm deci articolul Dumneavoastră în Aprilie și vom fi bucuroși să-l publicăm în „Asiatica“.

În privința lucrărilor mele vă rog să le cereți personal la adresa:

*Reale Accademia d'Italia
(Lungotevere Farnesina 10 Roma)*

Felicitări, deasemeni, pentru intenția ce o aveți de a organiza un Institut de orientalistică la București.

Vom fi cu toții bucuroși să vă cunoaștem personal la Roma.

Cu cele mai bune urări
Vicepreședinte

Giuseppe TUCCI

7

*Istituto Italiano
per il
Medio ed Estremo Oriente
Il Presidente*

Roma, 2 Febbraio 1950

*Illustro e caro amico,
in risposta alla Sua del 26 Gennaio 1950, le comunico che la data da Lei indicata per la Sua venuta a Roma conviene perfettamente al nostro Istituto.*

Se Lei è d'accordo, intenderemo riservare all'Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente la Sua conferenza sullo Shamanesimo e il Tantrismo, che interessa profondamente la parte specializzata del pubblico dell'Istituto stesso, d'accordo col Prof. Pettazzoni ed in collaborazione con l'Istituto di Studi Storico-Religiosi; l'altra conferenza, quella sullo Shamanesimo, sarà invece tenuta presso l'Università di Roma, in modo da poter interessare a questo argomento così vivo ed importante, di cui Ella è profondo conoscitore, l'intero mondo universitario romano.

Si intende che Ella sarà, come Le ho già detto, ospite del nostro Istituto per una settimana e che l'Istituto stesso provvederà alle spese di viaggio della frontiera italiana a Roma e viceversa.

Il pubblico che avrà di fronte è misto, ma nella grande maggioranza non è specializzato. In attesa di poterLa avere ospite graditissimo tra noi, La prego di accogliere i miei migliori saluti,

Giuseppe TUCCI

7

*Institutul Italian
pentru Orientul
Mijlociu și Extremul
Orient
Președintele*

Roma, 2 februarie 1950

Ilustre și drag prieten,
ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră din 26 ianuarie 1950, vă comunic că data indicată de dumneavoastră pentru venirea la Roma convine perfect Institutului nostru.

Dacă dumneavoastră sînteți de acord, înțelegem să vă rezervăm la Institutul Italian pentru Orientul Mijlociu și Extremul Orient conferința despre Șamanism și tantrism, care interesează în mod deosebit partea specializată a acestui institut, de acord cu profesorul Pettazzoni și în colaborare cu Institutul de Studii Istorico-Religioase; cealaltă conferință, aceea despre Șamanism, va fi, în schimb, ținută pe lângă Univer-

sitatea din Roma. În felul acesta întreaga lume universitară romană va putea fi interesată de acest subiect atât de captivant și important, al cărui profund cunoscător sînteți.

Se înțelege că veți fi, după cum v-am mai spus-o, oaspetele institutului nostru pentru o săptămînă și că institutul însuși va suporta cheltuielile călătoriei de la frontiera italiană la Roma și înapoi.

Publicul pe care îl veți avea în față este amestecat, dar în marea majoritate nu e specializat.

Nerăbdători de a vă putea avea ca oaspete atât de plăcut printre noi, vă rog să primiți cele mai bune salutări ale mele.

Giuseppe TUCCI

8

*Istituto Italiano
per il
Medio ed Estremo Oriente
Presidente*

Filettino, 20 Luglio 1951

Caro amico,

tornato a Roma per prendere dei libri ho trovato il Suo volume sullo Scamanesimo che attendevo da molto. L'ho portato qui e lo sto leggendo con grande interesse come del resto tutte le cose che Lei scrive (molto bella e piena di idee nella sua prima parte la conferenza di Eranos!).

Spero di scrivere anche sui giornali per diffendere il libro che mette molte cose a posto e corregge molte false idee.

Avrei molto piacere di avervi di nuovo qui a Roma: si potrebbe studiare il progetto di un piccolo corso di tre o quattro, non conferenze ma lezioni a studiosi in senso largo che si interessino ai nostri studi. Ma Ottobre è troppo presto.

L'Istituto comincia la sua vita con Novembre e la prosegue fino a tutto Maggio. Occorrerà che Lei scelga in questi mesi e mi proponga eventualmente un soggetto per le lezioni.

Ossequi alla Sua Signora e cose care a Lei,

Giuseppe TUCCI

8

*Institutul Italian
pentru
Orientul Mijlociu și
Extremul Orient
Președintele*

Filettino, 20 iulie 1951

Dragă prietene,

Întors la Roma să iau niște cărți, am găsit volumul dumneavoastră despre Șamanism pe care-l așteptam de mult. L-am adus aici și îl citesc cu mare interes, ca de altfel tot ce scrieți dumneavoastră (foarte frumoasă și plină de idei în prima sa parte conferința dumneavoastră de la Eranos!).

Sper să scriu și în ziare pentru a difuza cartea care pune multe lucruri la locul lor și corectează multe idei false.

Mi-ar face mare plăcere să fiți din nou la Roma: s-ar putea studia proiectul unui mic curs de trei sau patru lecții, nu conferințe, pentru cercetători în sensul larg, care se interesează de studiile noastre. Dar octombrie e prea aproape.

Institutul își începe activitatea în noiembrie și continuă pînă la sfîrșitul lui mai. Va fi necesar ca dumneavoastră să alegeți dintre aceste luni și să-mi propuneți eventual un subiect pentru lecții.

*Respectele mele Doamnei și gînduri dragi pentru
dumneavoastră,*

Giuseppe TUCCI

Istituto Italiano
per il
Medio ed Estremo Oriente
Il Presidente

Prof. Mircea Eliade
Villa Bide-Hegui
Guithary, Bassos Pyrenées

Filettino, 7 Agosto 1951

Caro Collega,
nella pace di questi luoghi dove mi sono rifugiato per riguadagnare il tempo perduto a Roma, ho avuto la tranquillità necessaria per leggere il Suo libro sullo sciamanesimo che, mi sembra, stia del tutto alla pari col Suo Trattato della Storia delle Religioni; Lei è riuscito veramente a ricostruire il fatto e l'esperienza sciamanica isolandola da forme parallele con una precisione ammirabile che è il migliore documento non soltanto della Sua dottrina ma altresì della Sua profondità di giudizio.

Lei sa che io sono sempre molto sincero e che non è mia abitudine fare dei complimenti fuori via; il Suo è uno di quei pochi libri che portano un contributo nuovo e definitivo. Ne parlerò anche sulla stampa quotidiana perché anche il nostro pubblico colto cominci a interessarsi a questi problemi.

Resto sempre in attesa di conoscere i Suoi progetti per l'anno nuovo; li vorrei conoscere prima di Ottobre in modo che io sia in condizione di preparare il programma dell'attività dell'anno prossimo.

Non sarei alieno dall'invitare in un periodo da stabilirei una decina di specialisti per trattare un qualche argomento di vitale importanza, per esempio l'incontro del pensiero orientale e del pensiero occidentale oppure problemi anche più tecnici, per esempio "Peccato" nelle varie Religioni.

Ad ogni modo quando avrò meglio stabilito quello che converrà fare Le scriverò. In una maniera o nell'altra conto sulla Sua partecipazione e sul Suo ritorno a Roma.

Con multi saluti

Giuseppe TUCCI

ISTITUTO ITALIANO PER IL MEDIO ED ESTREMO ORIENTE

Via Tevere 20

Cariissimi Dottori,

Ho ricevuto il suo volume
sullo Yoga e mi sento
molto ben fatto. Ne parlerò
nel Journal A L'Est

Mi facea sapele ore
noptii. In mi- augur che
de. Sia ricevete ad avere una
rimproveru ricevete, tari ul
sua faeze - Mi Fung informato
su pu- lavri e sue su adon
augur 2 fuen.

9

Institutul Italian
pentru
Orientul Mijlociu și
Extremul Orient
Președintele

Prof. Mircea Eliade
Villa Bidé-Ibégouia
Guithary, Basses Pyrenées

Filettino, 7 august 1951

Dragă colega,

În pacea acestor locuri unde m-am refugiat pentru a recâștiga timpul pierdut la Roma, am avut liniștea necesară ca să citesc cartea dumneavoastră despre șamanism, care mi se pare că poate fi întru totul la același nivel cu *Tratatul* dumneavoastră despre Istoria Religiiilor; ați reușit cu adevărat să reconstituiți ritualul și experiența șamanică izolând-o de formele paralele cu o precizie admirabilă, care este cea mai bună dovadă nu numai a doctrinei dumneavoastră, ci și a profunzimii dumneavoastră de gândire.

Dumneavoastră știți că eu sînt totdeauna foarte sincer și că nu intră în obiceiul meu să fac complimente fără rost: cartea dumneavoastră este una din puținele care aduc o contribuție nouă și definitivă. Voi vorbi despre aceasta și în presa cotidiană pentru că și publicul nostru cult a început să se intereseze de aceste probleme.

Rămîn mereu nerăbdător să cunosc proiectele dumneavoastră pentru noul an; aș vrea să le cunosc înainte de octombrie, în așa fel încît să fiu în măsură să pregătesc programul activității pe anul următor.

N-aș fi împotriva să invit, într-o perioadă ce urmează să se stabilească, vreo zece specialiști pentru a trata cîteva subiecte de importanță vitală, de exemplu, întîlnirea gîndirii orientale și a gîndirii occidentale, sau probleme mult mai tehnice, cum ar fi « Păcatul » la diferite religii.

În orice caz, cînd voi stabili mai bine ceea ce va trebui făcut, vă voi scrie. Într-un fel sau altul, contez pe participarea dumneavoastră și pe reîntoarcerea dumneavoastră la Roma.

Cu multe salutări,
Giuseppe TUCCI

Istituto Italiano
per il
Medio ed Estremo Oriente
Il Presidente

Roma, 3 Settembre 1951

Caro Collega,

La Sua data per Aprile andrebbe bene ma vorrei essere informato in tempo sull'argomento che Lei intenderebbe svolgere, il numero delle Sue lezioni, ecc. Son tutti particolari purtroppo necessari. Mi fa piacere che Lei abbia accolto con interesse la mia idea di tenere a Roma annualmente una specie di congresso e Le sarò anche grato se vorrà suggerirmi anche Lei alcuni temi. Io pensavo, per esempio, ai rapporti tra la gnosi e le regioni e le filosofie dell'Oriente oppure al Dio della montagna oppure all'atteggiamento del Buddismo nei riguardi delle religioni incontrate nella sua conquista dell'Asia. Si tratta di temi provvisori che mi sono balenati alla mente e sui quali converrà meglio tornare; ma glieli comunico per darLe una idea di quel, lo che mi è venuto in mente. Le sarò grato se anche Lei ci vorrà riflettere e mi vorrà proporre i Suoi suggerimenti. In un secondo tempo potremo passare allo studio dell'attuazione pratica del nostro progetto. Gradisca i migliori miei saluti. Ossequi alla Sua Signora.

Giuseppe TUCCI

8

Institutul Italian
pentru
Orientul Mijlociu și
Extremul Orient
Președintele

Roma, 3 septembrie 1951

Dragă colega,

Alegerea datei din aprilie s-ar potrivi, dar aș vrea să fiu informat la timp asupra subiectului pe care ați dori să-l dezvoltati, numărul de lecții etc. Sint toate amănunte, din păcate necesare. Îmi face plăcere că ați primit cu interes ideea mea de a ține la Roma, anual, un fel de congres și v-aș fi recunoscător dacă veți dori să-mi sugerați și dumneavoastră anumite teme. Eu mă gîndeam, de exemplu, la raporturile dintre gnoză și religiile și filozofiile Orientului, sau Dumnezeuul muntelui, sau la atitudinea Budhismului în ce privește religiile întîlnite în cucerirea Asiei. Este vorba despre teme provizorii care mi-au fulgerat prin minte și la care mi-ar conveni să revin, dar vi le comunic ca să vă faceți o idee despre ceea ce mi-a trecut prin minte. Vă voi fi recunoscător dacă și dumneavoastră veți vrea să reflectați la aceasta și dacă veți vrea să-mi propuneți sugestiile dumneavoastră. În al doilea rînd vom putea trece la studierea realizării practice a proiectului nostru.

Primiți cele mai bune salutări de la mine. Respectele mele Doamnei,

Giuseppe TUCCI

Son. odesse per
Dr. Tucci
Luigi. Duen
SAI
DE
LECTURA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1988)

A

ARGHEZI, Tudor

Arghezi, Mitzura — *Poem; Fiara cu ochii reci mă urmărește; Tu vei păstra și taina mea, firește.* „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 38—39.

Ene, Virgiliu — *Pitorescul României* [prefață]. „Luceafărul”, anul XXXI, nr. 14(1351), 2 aprilie 1988, p. 3.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către I. Valerian, datată 23 august 1928]. „Suplimentu literar-artistic al Sctntei tineretului”, anul VIII, nr. 2(329), 16 ianuarie 1988, p. 4.

B

BĂLĂNESCU, Ion

Scurtu, Nicolae — [note pe una din paginile *Jurnalului de bord* de Jean Bart, datate 15 mart. 1914 și 5 oct. 1946]. „Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului”, anul VIII, nr. 8(335), 27 februarie 1988, p. 4.

BLAGA, Lucian

Mândruț, Stelian; Păunescu, Emil — *...această Pragă veche și poetică* [corespondență cu Eugen Filotti din perioada iun. 1921 — dec. 1930]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 142—154.

BLECHER, M.

Vaum, Ecaterina — *Limite* [aforisme], „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 183—184.

BUDAI, Aron

Chindriș, Ioan — [o scrisoare către Ioan Bob, datată 3 sept. 1802]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 91—92.

C

CĂLUGĂRU, Alice

Țugui, Pavel — [corespondență cu Titu Maiorescu privind debutul editorial al poetei; trei scrisori datate 5 apr. 1905, 16 dec. 1905 și 16 ian. 1911]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1 (70) 1988, pp. 177—181.

CIOBANU, Nicolae

* * * — *Fascinația asimtotei*, „Luceafărul”, an. XXXI, nr. 8(1345), 20 februarie 1988, p. 6.

COTOREA, Gherontie

Chindriș, Ioan — o scrisoare către episcopul Blajului, Petru Pavel Aron. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, p. 84.

D

DARABANT, Ignatie

Chindriș, Ioan — [o scrisoare către notarul Samoil Ladai al Eparhiei Tisriului, datată 12 febr. 1783; o scrisoare către Ioan Bob, datată 12 mai 1791]. „*Manuscriptum*”, an XIX, nr. 1(70), 1988, p. 86.

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin

Ornea, Z. — [corespondență cu V. G. Korolenko din perioada apr. 1909 — oct. 1910, „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 167—173.

DRAGOMIRESCU, Mihail

Scurtu, Nicolae — [corespondență cu fiica sa, Elena Giorgia Constantina Poenaru; o scrisoare datată 15 aug. 1930]. „*Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului*”, an. VIII, nr. 10(337), 12 martie 1988, p. 4.

DRAGOMIR, Mihu

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare datată 23 dec. 1943]. „*Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului*”, an. VIII, nr. 6(333), 13 februarie 1988, p. 4.

* * * [șase poeme] *Simplu; Liniste; Oceanografie; Mtinile, mtinile tale...; Setea de viață; Laborator*. „*Luceafărul*”, an. XXXI, nr. 15(1352), 9 aprilie 1988, p. 3.

E

EFTIMIU, Victor

Scurtu, Nicolae — [corespondență cu Maria Bălăcescu — o scrisoare din 23 nov. 1923 și un bilet din aceeași perioadă]. „*Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului*”, an. VIII, nr. 18(345), 7 mai 1988, p. 4.

EMINESCU, Mihai

Busoiceanu, Oxana — [o variantă a poemului *Gementii*]

Drăgan, Mihai — [prima scrisoare a lui Eminescu]

Pintea, G. — *S-a dus amorul, În fereastră despre mare* [în versiunea germană a poetului]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 12—28.

F

FARAGO, Coca

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către scriitoarea Aida Vrioni, datată 22 oct. 1936]. „*Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului*”, an. VIII, nr. 9(336), 5 mart. 1988, p. 4.

H

HAGIU, Grigore

Hagiu, Gina — [un grupaj de unsprezece poeme]. „*România literară*”, an. XXI, nr. 14, 31 mart. 1988, p. 6.

HASDEU, B. P.

Brăncescu-Mihăilescu, Lidia — [corespondență cu ministrul Instrucțiunii Publice; trei scrisori, datate 24 mart. 1867, 13 apr. 1867 și 27 nov. 1879]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 122—132.

I

IBRĂILEANU, G.

Drăgan, Lenuța — *Despre scriitori contemporani — Al. Philippide — Aur sterp; Ion Pillat. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 182 — 183.*

ISTRATI, Panait

Brezu, Constandina — *O noapte în bălți. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 113 — 121.*

L

LABIȘ, Nicolae

Tomozei, Gheorghe — [trei poezii] *Întâlnire; Dans; Cîmpii. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 97 — 99.*

LAURIAN, August-Treboniu

Chindriș, Ioan — *Pentru Emancipare* [versuri în limba germană]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 29 — 37.

M

MAIOR, Grigore

Chindriș, Ioan — [o scrisoare către Gherontie Cotorea, datată 10 nov. 1770]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, p. 85.

MICU, Samuil

Chindriș, Ioan — [patru scrisori către Ioan Bob, datate 8 iulie 1787 și 30 oct. 1791]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 88 — 91.

MOISIL, Grigore C.

Moisil, Viorica — [corespondență de familie din perioada ian. 1948 — sept. 1948]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 155 — 166.

N

NOICA, Constantin

Liiceanu, Gabriel — *Notă testamentară — Ceea ce nu se vede. „Viața Românească”, an. LXXXIII, nr. 3, martie 1988, pp. 10 — 12.*

Iuga, Nicolae — [fragmente dintr-un dialog — Păltiniș, 8 — 9 apr. 1986]. „Astra”, an. XXIII, nr. 2(197), februarie, 1988, p. 8.

P

PANĂ, Sașa

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Teodor Ionescu, din 3 februarie 1937]. „Suplimentul literar-artistic al Senteii tineretului”, an. VIII, nr. 13(340), 2 aprilie 1988, p. 4.

PERPESSICIUS

Ede, Virgil — *Tudor Arghezi — referat pentru acordarea Premiului de Stat. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 40 — 41.*

R

REBREANU, Liviu

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Maria Arion, datată 4 febr. 1929]. „Suplimentul literar-artistic al Senteii tineretului”, an. VIII, nr. 5(332), 6 februarie 1988, p. 4.

S

SPERANȚIA, Eugen

Iancovici, Gheorghe — *Contemplație și creație estetică*. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1 (70), 1988, pp. 133—141.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Al. Dima din 17 mart. 1968]. „Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului”, an. VIII, nr. 11(338), 19 martie 1988, p. 4.

STANCU, Zaharia

Cristev, Diana — *Lingura* [fragment de roman]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70) 1988, pp. 100—108.

STĂNESCU, Nichita

Mihăescu, Valentin F. — [șase poeme fără titlu]. „Luceafărul”, an. XXXI, nr. 13(1350), 26 martie 1988, p. 2.

T

TEODORESCU, Cicerone

Boueanu, Radu — [nouă poeme din ciclul *De Bello Dacico*]. „România literară”, an. XXI, nr. 7, 11 februarie 1988, p. 15.

* * * — *Culorile; Cerbul de jertfă; Capul lui Decebal; Unda; Danubiul*. „Luceafărul”, an. XXI, nr. 7(1344), 13 februarie 1988, p. 3.

V

VIANU, Tudor

Ene, Virgiliu — *Tudor Arghezi* [referat pentru acordarea Premiului de Stat]. „Manuscriptum” an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 40—41.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Al. Dima din 30 aug. 1944]. „Suplimentul literar-artistic al Sctntei tineretului”, an. VIII, nr. 7(334), 20 februarie 1988, p. 4.

VICOL, Dragoș

Vaida, Radu — *...sufletul meleagului natal...*. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 1(70), 1988, pp. 109—111.

Ofelia CONDEESCU

Iconografie

AUTOGRAFE:

CHRISTOFI, A. (pp. 34, 37); ELIADE, Mircea (pp. 154, 158); LABIȘ, Nicolae (p. 73); MAIOR, Petru (p. 21); SORBUL, Mihail (pp. 98, 101, 104); STĂNESCU, Nichita (p. 70); STELARU, Dimitrie (p. 111); TUCCI, G. (pp. 177, 181, 182, 183);

FOTOGRAFII:

AL-GEORGE, Sergiu (pp. 86, 87, 90, 91, 95); „Ardealul” — frontispicii (p. 58); ELIADE, Mircea (p. 152); GHIBU, Onisifor (pp. 40, 41, 61); — „octe diverse (pp. 43, 44, 46, 47, 48, 52); GOGA, Octavian (p. 162); Idoli preistorici — reproduceri după [Mansuelli: *Civilizațiile Europei vechi*, Ed. „Meridiane” 1978 (pp. 156, 157, 159, 161); IANCU, Avram (p. 33); MILLO Matei (p. 148); MINULESCU, Ion (p. 167);

MOGA, Vasile (p. 23); NICULESCU, Lily, (p. 171); NOICA, Constantin (pp. 83, 84); PUȘCARIU, Sextil (pp. 62, 66); REBREANU, Liviu (p. 97); „România nouă” — frontispicii (p. 55); SORBUL, Mihail (pp. 96, 97); STĂNESCU, Nichita (p. 69); STELARU, Dimitrie (pp. 109, 117, 122, 126, 128); — Act de căsătorie (p. 110); VULCAN, Samuil (p. 22).

DESENE:

Albac — gravură de epocă (p. 29); Blaj — gravură de epocă (p. 23); BOTTA, Dan (pp. 129, 131, 132); IANCU, Avram — gravură de epocă (p. 31); MINULESCU, Ion — desen de Iser (p. 172); Istanbul — gravură de epocă (p. 39); *Mandala* — Reproduceri după G. Tucci: *The Theory and Practice of the Mandala* (pp. 88, 89); ZANFIRESCU G. M. — desen de V.I. Popa (p. 147).

● **The Great Union** — editorial by Fănuș BĂILEȘTEANU ● *The Union was made by the Nation* — Gheorghe ȘINCAI, Petru MAIOR, Samuil VULCAN, Vasile MOGA: *the problems of the Romanians' history* — letters of the representatives of the „Ardeleana school” (Transcribed, translated and annotated by Ioan CHINDRIȘ); Samuil MICU: *Conciones* — the preface of some lectures (Transcription, notes and presentation by Vasile CORODI); *Memorial from exile*: AL. CHRISTOFI in correspondence with Christian TELL, II: *about the cause and the conspirators...* — a letter from 1855 referring to Ion GHICA (Foreword by Nicolae ISAR); Onisifor GHIBU: *At Alba-Iulia* (Commentary by Viorica MOISUC); *What is left to be done* — an article unpublished at the time because of the German occupation (1918); *Pages of fight for the nation's union. The Volunteers from Ardeal* — memories (texts established by Octavian O. GHIBU) ● *Epistolary Dialogue* — Sextil PUȘCARIU — Lelian BLAGA: The poet's debut under the professor's protection — letters from 1919 — 1920 (Presentation and notes by Magdalena VULPE and Mircea CENUȘĂ) ● *Contemporary Archive* — Nichita STĂNESCU: Five years ago... („Memories” by Fănuș BĂILEȘTEANU); *Pean, Pean, Spirit of Hai-Ku, To Vlad Nețezul* — occasional poems; Nicolae LABIȘ translating from ERȘOV; *The Hunchbacked Poney* — story in verse, part II (Text established by Nicolae CĂRLAN); Constantin NOICA: *Ion Vineu's Silence* — essay (Preface by Nicolae ȚONE); Sergiu AL-GEORGE: *Metaphor and philosophy from an indian point of view* — lecture (Translation and introductory word by Amita BHOSE) ● *Thalia's Masks* — Mihail SORBUL: *The White Limousine* — a tragic farce (Text established and presented by Adriana DAIA); Dimitrie STELARU: *The Girl Without Moon* — a lyrical comedy (Preamble by Victor COCHES); Dan BOTTA — translator and editor of the play *King Oedip* by SOFOCLE (Commentaries by Claudia DIMIU); Victor PAPILIAN: *Shows Register. Memories from the theatre (1948)*, II (Text established by Al. OLARU; annotations by Mircea POPA); Matei MILLO, Victor Ion POPA etc.: *... we organised the Theatre in the capital of Moldavia...* — correspondence from the archive of the National Theatre „V. Alecsandri” from Iași (Presentation by Georgeta ȚURCANU) ● *Album Leaves* — Marin PREDA and his peasants (Notes and photographs by Dobre I. BURCEA) ● *The Passion for the Essay* — Mircea ELIADE: *The Earth*, II; *The Sky* — fragments from *The Treatise on the History of the Religions* (Texts established and preface by Mircea HANDOCA) ● *Brief* — Octavian GOGA at the University of Cluj: *... a difficult task ...* — letters and documents (annotated by Pavel ȚUGUI) ● *Romanian Writers in Foreign Archives* — Ion MINULESCU: *You praised me too much in your writings...* — letters to a Romanian lady in Paris (presentation by Barbu CIOULESCU) ● *Foreign Writers in Romanian Archives* — Giuseppe TUCCI in dialogue with Mircea ELIADE: *in the very interest of our indianistic studies* — correspondence (Translations and preface by Mircea HANDOCA) ● *Bibliographical Index* (Ofelia CONDEESCU) ● *Iconography* ● *Summary* (in English, French, German, Russian — Translated by Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU and Constantin CERNĂUȚEANU) ●

● **La grande Union** — éditorial par Fănuș BĂILEȘTEANU ● *« L'Union est faite par la Nation »* — Gheorghe ȘINCAI, Petru MAIOR, Samuil VULCAN, Vasile MOGA: *« les problèmes de l'histoire des... Roumains »* — lettres des Corpyhées de Școala Ardeleană (Transcription, traduction et annotations par Ioan CHINDRIȘ); Samuil MICU: *Conceiones* — la préface des quelques conférences (Transcription, notes et présentation de Vasile CORODI); *Mémorial d'exil*: AL CHRISTOFI en correspondance avec Christian TELL, II; *« Sur la cause et les partisans de la cause... »* — une lettre de 1855 relatif à Ion GHICA (Avant-propos par Nicolae ISAR); Onisifor GHIBU: *« A l'Alba-Iulia »* (Commentaire de Viorica MOISUC); *Est-ce qu'on reste à fait?* — un article qui n'a été pas publié à son temps à cause de l'occupation allemande (1918); *Pages de lutte pour le complètement de la nation. Les volontaires d'Ardeal* — souvenirs (Textes soignés par Octavian G. GHIBU) ● *Dialogue épistolaire* — Sextil PUȘCARIU — Lucian BLAGA: Le début du poète par la protection du professeur — lettres de 1919–1920 (Présentation et notes de Magdalena VULPE et Mircea CENUȘĂ) ● *Archive contemporaine* — Nichita STĂNESCU: Il y a cinq années... (Souvenirs de Fănuș BĂILEȘTEANU); Pean-Pean, *L'esprit de Hai-Ku*, *Pour Vlad Nețepeșul* — des poésies de circonstance; Nicolae LABIȘ en traduisant ERȘOV; *Le petit cheval bossu* — conte en vers, II (Text soigné par Nicolae CARLAN); Constantin NOICA: *Le silence de Ion VINEA* — essai (Préface de Nicolae ȚONE); Sergiu AL-GEORGE: *Métaphore et philosophie par une perspective indienne* — conférence (Traduction et avant-propos par Amita BHOSE) ● *Les masques de Thalia* — Mihail SORBUL: *L'automobil blanche* — farce tragique (Text soigné et présenté par Adriana DAIA); Dimitrie STELARU: *La jeune fille sans lune* — comédie lyrique (Preambul par Victor CORCHEȘ); Dan BOTTA — le traducteur et l'éditeur de la pièce *Oedip Roi* de SOPHOCLES (Commentaires par Claudia DIMIU); Victor PAPILIAN: *Cahier de spectacles. Souvenirs de théâtre, (1948), II* (Text soigné par Al. OLARU; annotations par Mircea POPA); Matei MILLO, Victor Ion POPA etc.: *« ... j'ai organisé le Théâtre dans la capitale de Moldavie... »* — correspondance de L'archive de Théâtre Nationale „Vasile Alecsandri” de Iassy (Présentation de Georgeta TURCANU) ● *Feuilles d'album* — Marin PREDA et des paysans (Notes et photos par Dobre I. BURCEA) ● *La passion d'essai* — Mircea ELIADE: *La terre, II, Le ciel* — fragments du *Traité d'histoire des religions* (Textes soignés et préface par Mircea HANDOCA) ● *Dossier* — Octavian GOGA à l'Université de Cluj: *« ... une grande responsabilité... »* — lettres et documents (annotés par Pavel ȚUGUI) ● *Écrivains roumains dans les archives étrangères* — Ion MINULESCU: *« J'ai été trop élogié dans tes écritures... »* — lettres vers une Roumaine à Paris (Présentation par Barbu CIOCULESCU) ● *Écrivains étrangers dans des archives roumaines* — Giuseppe TUCCI en dialogue avec Mircea ELIADE: *« en ce qui concerne nos études indiennes »* — correspondance (Traductions et préface par Mircea HANDOCA) ● *Fichier bibliographique* (Ofelia CONDEESCU) ● *Iconographie* ● *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe — traductions par Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU et Constantin CERNĂUȚEANU) ●

• **Die grosse Vereinigung** — Leitartikel von Fănuș BĂILEȘTEANU • **«Die Nation hat die Vereinigung gemacht»** — Gheorghe ȘINCAI, Petru MAIOR, Samuil VULCAN, Vasile MOGA: **«Die Frage der Geschichte... der Rumänen»** — Briefe der Koryphäen der Siebenbürgischen Schule (Transkription, Übersetzung und Anmerkungen von Ioan CHINDRIȘ); Samuil MICU: **Conciones** — das Vorwort einer Vorlesungen (Transkription, Anmerkungen und Darstellung von Vasile CORODI); **Erinnerungen aus Exil: Al. CHRISTOFI** im Briefwechsel mit Christian TELL, II; **«Über Ursache und Geheimbündlern...»** — ein Brief seit 1855 betreffens Ion GHICA (Vorwort von Nicolae ISAH); Onisfor GHIBU: **«Bei Alba Iulia»** (Kommentar von Viorica MOISUC); **Was bleibt für uns zu machen** — ungedruckter Artikel wegen der deutschen Besetzung (1918); **Blätter von Kampf für die Ergänzung der Nation. Freiwillige Siebenbürgern** — Erinnerungen (Textversorgung von Octavian O. GHIBU) • **Briefwechsel — Sextil PUȘCARIU — Lucian BLAGA**: Das Debüt des Dichters unter Professorsbechütung — Briefe von Jahre 1919—1920 (Darstellung und Anmerkungen von Magdalena VULPE und Mircea CENUȘĂ) • **Zeitgenössisches Archiv — Nichita STĂNESCU**: Vor 5 Jahren... (Erinnerungen von Fănuș BĂILEȘTEANU); **Pean, Pean, Geist von Hai-Ku, An Vlad Neșpeșul** — gelegentliche Dichtungen; Nicolae LABIȘ übersetzend von ERȘOV; **Das hokerige Pferdchen** — Märchen in Verse, II Teil (Textversorgung von Nicolae CĂRLAN); **Constantin NOICA: Ion Vincas Schweigen** — Essai (Vorwort von Nicolae ȚONE); **Sergiu AL-GEORGE: Metapher und Philosophie in eine indische Perspective** — Vortrag (Übersetzung und Vorwort von Amita BHOSE) • **Thalias Masken — Mihail SORBUL**: **Das weisse Automobil** — thragische Farse (Textversorgung und Darstellung von Adriana DAIA); **Dimitrie STELARU: Das Mädchen ohne Mond** — lyrische Komödie (Vorwort von Victor CORCHEȘ); **Dan Botta** — Übersetzer und Verleger der Theaterstück **Oedip Rege** von SOFOCLE (Kommentar von Claudia DIMIU); **Victor PAPILIAN: Register für Theaterverstellungen. Erinnerungen aus Theater (1948)**, II (Versorgung des Texts von AL. OLARU; Anmerkungen von Mircea POPA); **Matel MILLO, Victor Ion POPA etc.**; **«... wir haben in Moldovas Hauptstadt Theater organisiert...»** — Korrespondenz aus dem Archiv des Nationaltheaters „V. Alecsandri“ aus Iași (Darstellung von Georgeta TURCANU) • **Albumblätter — Marin PREDA** und seiner Bauern (Verzeichnungen und Foto von Dobre I. BURCEA) • **Die Passion von Essai — Mircea ELIADE: Die Erde, II, Der Himmel** — Fragmente aus dem Traktat von Geschichte der Religionen (Textversorgung und Vorwort von Mircea HANDOCA) • **Dossier — Octavian GOGA** und die Universität von Cluj; **«... eine schwere Aufgabe...»** — Briefe und Dokumente (Anmerkungen von Pavel ȚUGUI) • **Humänische Schriftsteller in fremde Archive — Ion MINULESCU: «Du hast mir in deine Schriften zu viel gelobt...»** — Briefe an einer Rumänin von Paris (Darstellung von Barbu CIOCULESCU) • **Fremde Schriftsteller in rumänische Archive — Giuseppe TUCCI** in Dialog mit Mircea ELIADE: **«eben in Interesse unseren indianistischen Studien»** — Korrespondenz (Übersetzungen und Vorwort von Mircea HANDOCA) • **Bibliographische Zettelkartei (Ofelia CONDEESCU)** • **Ikönographie • Inhalt** (in englisch, französisch, deutsch, russisch von Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, AL. SURDU und Constantin CERNAUȚEANU) •

● **Великое Объединение** — редакционная статья Фэнуш БЭИЛЕШТЯН ● «Объединение народ сотвори.» — Георге ШИНКАЙ, Петру МАЙОР, Самуил ВУЛКАН, Василе МОГА: «... вопросы истории ... румыно» — письма корифеев Ардэлянской Школы (Перепись, перевод и аннотация Иоан КИНДРИШ); Самуил МИКУ: *Concises* — предисловие к некоторым лекциям (Перепись, примечания и представление Василе КОРОДИ); *Воспоминания из ссылки*: Ал. ХРИСТОФИ в переписке с Кристианом ТЕЛЛОМ, П: «о деле и его сторонниках ...» — письмо 1855 г. о Ионе ГИКЕ (Вводное слово Николае ИСАР); Онисифор ГИБУ: «В Алба Юлит» (Комментарий Виорика МОЙСУК); *Что осталось нам делать* — неопубликованная статья из-за немецкой оккупации (1918); *Боевые страницы за объединение нации. Трансильванские добровольцы* — воспоминания (Тексты под редакцией Октавиан О. ГИБУ) ● **Диалог в письмах** — Секстил ПУШКАРЮ — Лучиан БЛАГА: Дебют поэта под покровительством профессора — письма 1919—1920 г. (Представление и примечания Магдалена ВУЛПЕ и Мирча ЧЕНУШЭ) ● **Современный архив** — Никита СТЭНЕСКУ: 5 лет тому ... («Воспоминания» Фэнуш БЭИЛЕШТЯНУ); Пян, Пян, Дух Хай-Ку, К Владу Нецешу — случайные стихи; Николае ЛАБИШ переводя ЕРШОВА; *Конек-горбунок* — сказка в стихах, П чать (Текст под редакцией Николае КЫРЛАН); Константин НОЙКА; *Молчание Иона Вии* — эссе (Предисловие Николае ЦОНЕ); Серджиу АЛ-ДЖЕОРДЖЕ; *Метафора и философия в индийской перспективе* — конференция (Перевод и вводное слово Амица БОСЕ) ● **Маски Талии** — Михаил СОРЕУЛ: *Белый автомобиль* — трагический фарс (Текст под редакцией и представлен Адриана ДАЯ); Димитрие СТЕЛАРУ; *Девушка без луны* — лирическая комедия (Предисловие Виктор КОРКЕШ); Дан БОТТА — переводчик и издатель пьесы *Оедип Король* — СОФОКЛЕ (Комментарий Клаудия ДИМИУ); Виктор ПАПИЛИАН: *Режесстр спектаклей. Театральные воспоминания* (1948), П (Текст под редакцией Ал. ОЛАРУ; аннотации Мирча ПОПА); Матей МИЛЮ, Виктор Ион ПОПА etc.: «... организовали Театр в столице Молдовы ...» — переписка в архиве Национального Театра «В. Александри» в Яссах (Представление Джорджета Цуркану) ● **Страницы альбома** — Марин ПРЕДА и его крестьяне (Примечания и фото Добре И. БУРЧА) ● **Страсть к эссе** — Мирча ЭЛИАДЕ: *Земля, П, Небо* — Отрывки из *Трактата по истории религий* (Тексты под редакцией и предисловие Мирча ХАНДОКА) ● **Досие** — Октавиан ГОГА в Клузском Университете: «... тяжёлая задача ...» — письма и документы (Аннотация Павел ЦУГУЙ) ● **Румынские писатели в иностранных архивах** — Ион МИНУЛЕСКУ: «Ты очень хвалила меня в твоих высказываниях ...» — письма к румынке, проживающей в Париже (Представление Барбу ЧОКУЛЕСКУ) ● **Иностранные писатели в румынских архивах** — Джанусете ТУКЧИ в диалоге с Мирча ЕЛИАДЕ: «... в интересах наших индийских исследований» — переписка (Перевод и предисловие Мирча ХАНДОКА) ● **Библиографическая карточка** (Офелия КОНДЕЕСКУ) ● **Иконографии** ● **Содержание** (на английском, французском, немецком, русском переводы: Мира-Лиана ВЛАД, Офелия КОНДЕЕСКУ, Ал. СУРДУ и Константин ЧЕРНЭУЦАНУ) ●

CONFECȚIILE DIN ȚESĂTURI TIP IN MEREU ÎN ACTUALITATE

La orice vîrstă
și în orice
ocazie:

CONFECȚII DIN
ȚESĂTURI TIP IN!

Crolală modernă,
confort,

funcționalitate:

CONFECȚII DIN ȚESĂTURI
TIP IN!

Magazinele și raioanele de specialitate ale comerțului de stat au pus în vânzare confecții de sezon din țesături tip in, pentru bărbați, femei și copii, într-o bogată gamă sortimentală. Multe și variate modele de rochii, fuste, pantaloni, două piese, blăze, sacouri, costume bărbătești, în culori vesele sau tonuri calde, adecvate, după caz, finutului sport sau elegante.

Confecțiile din țesături tip in sînt moderne, rezistente, ușoare, răcoase, se întrețin ușor.

**CONFECȚIILE DIN ȚESĂTURI TIP IN — UN ARTICOL CARE NU POATE
LIPSI DIN GARDEROBA DUMNEAVOASTRĂ!**

Desen-schiță de Dan BOTTA la traducere-
rile sale din tragicile
greci (Arhiva Mu-
zeului Literaturii
Române)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

„Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor:

- Al. ODOBESCU în dialog cu Moses GAS-
TER
- I. L. CARAGIALE — opera ... nescrisă
- Octavian GOGA evocat în „Rotonda 13”
- Onisifor GHIBU despre «fapta» din 1918
- Lucian BLAGA — Sextil PUȘCARIU —
epistolă din anii 1920—1925
- Victor PAPILIAN — Amintiri din teatru, III
- Poeme de O. W. CISEK, Nichita STANESCU
- Mircea ELIADE — mitologia Cerului
- *File de album* — desene de Cezar PE-
TRESCU

„MANUSCRIPTUM”

Revistă editată de

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE

FANUȘ BAILEȘTEANU

COLECTIV REDACȚIONAL

ADRIAN BOTA

DIANA CRISTEV

RUXANDRA MIHAILA

MANUELA TANASESCU

(responsabil de număr)

SECRETARIAT DE REDACȚIE

FLOREA VLAD

TAXELE POSTALE ACHITATE CONFORM
APROBARII D.G.P. Tc. nr. 137/527h/976

Lei 35

«Prin azur plîngînd
Linişţite semne,
Voi duraţi mergînd
Ceruri mai solemne»

(Dan BOTTA — *Trepte*)

[illegible]

MASSIVE